

JEAN-PAUL SARTRE

BULANTI

ROMAN

Çeviri: SELÂHATTİN HİLÂV

La Nausée, Jean-Paul Sartre

© 1938, Éditions Gallimard, Paris

© 1981, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1981

22. basım: Aralık 2013, İstanbul

E-kitap 1. sürüm Ocak 2014, İstanbul

Aralık 2013 tarihli 22. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

ISBN 9789750720642

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 10758

JEAN-PAUL SARTRE

BULANTI

ROMAN

Fransızca aslından çeviren

Selâhattin Hilâv

Jean-Paul Sartre'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Duvar, 1994

Akıl Çağı / Özgürlük Yolları 1, 1996

Aydınlar Üzerine, 1997

Yaşanmayan Zaman / Özgürlük Yolları 2, 1997

Sözcükler, 1997

Yıkılış / Özgürlük Yolları 3, 1998

Edebiyat Nedir?, 2005

JEAN-PAUL SARTRE, 1905'te Paris'te doğdu. 1938 yılında, sonradan geliştireceği birçok felsefi konuya yer veren *Bulanık* adlı romanını yayımladı. Felsefe alanındaki asıl yeteneğini, 1943'te *Varlık ve Hiçlik* adlı kitabında ortaya koydu. 1945-1949 arasında *Özgürlük Yolları* adlı dört cilt olarak tasarladığı romanını kaleme aldı. İnsanı eylem içinde en iyi gösterecek türün tiyatro olduğuna karar vererek, *Sinekler*, *Gizli Oturum*, *Kirli Eller*, *Şeytan ve Yüce Tanrı*, *Nekrasov* ve *Altona Mahpusları* gibi oyunlar yazdı. Kendine özgü Marksizm anlayışını, 1960'ta *Diyalektik Aklın Eleştirisi* adlı yapıtında ortaya koydu. 1964'te değer görüldüğü Nobel Edebiyat Ödülü'nü reddetti. XX. yüzyılın en etkili düşünürlerinden biri olan Sartre, bireyin kökten özgürlüğünü vurgulayan varoluşçuluğun sözcülüğünü üstlendi, romanları ve oyunları ile dünya görüşünü çok geniş bir kitleye aktardı. 1980'de Paris'te ölen Sartre'ın cenazesine 25 binden fazla kişi katıldı.

SELÂHATTİN HİLÂV, 1928 yılında İstanbul'da doğdu. 1946'da İstanbul Erkek Lisesi'ni, 1950'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. 1954-1958 yılları arasında Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe dersleri aldı. Pek çok gazete ve dergide çalışan Hilâv, *Yazko Felsefe Dergisi*'ni yönetti. *Diyalektik Düşüncenin Tarihi* (1966), *100 Soruda Felsefe El Kitabı* (1970), *Edebiyat Yazıları* (1993) ve *Felsefe Yazıları* (1993) adlı kitapları bulunan ve birçok çeviriye de imza atan Hilâv 12 Mayıs 2005'te aramızdan ayrıldı.

Bu çeviriyi dostum Sina Kabağaç'a adadım.

S. Hilâv

“Toplumsal önemi olmayan bir kimse bu, bir birey ancak.”

L.F. CÉLINE

“Kilise”

Yayımlayanların Açıklaması

Bu defterler, Antoine Roquentin'in kâğıtları arasında bulundu. Hiçbir değişiklik yapmaksızın yayımlıyoruz onları.

Birinci sayfaya tarih konmamış, ama bunun asıl günceden birkaç hafta önce yazılmış olduğunu söyleyebiliriz. Demek ki en geç 1932 Ocağının başlangıcında yazılmış olmalı.

O sırada Antoine Roquentin; Kuzey Afrika'da, Orta Avrupa'da ve Uzakdoğu'da yaptığı gezilerden dönmüş, Marquis de Rollebon'la ilgili tarih araştırmalarını tamamlamak üzere üç yıldır Bouville'de yerleşmiş bulunuyordu.

TARİHSİZ YAPRAK

Olayları günü gününe yazmak daha iyi olacak. Açıkça kavramak için bir günce tutmalı. Önemsiz gibi görünseler de küçük ayrıntıları, olaycıkları kaçırmamalı, özellikle hepsini sınıflamalı. Şu masayı, sokağı, insanları, tütün paketimi nasıl gördüğümü anlatmalıyım, çünkü değişen *bu*. Bu değişmenin alanını ve özünü iyice belirlemeliyim.

Sözelimi mürekkep şişemin içinde bulunduğu karton kutuyu ele alalım. Anlatmam gereken şu: Onu daha *önce* nasıl görüyordum ve şimdi nasıl...¹

Söyleyeyim! Dik açılı, altı yüzlü bir paralel kenar bu; açılıyor...

Saçmaladım; kutu üzerine söylenecek sözüm yok. İşte bundan kaçınmak gerek; ille de acayıplık bulmaya çalışmamalıyım. Günce tutmanın tehlikeli yanı budur sanırım. İnsan her şeyi büyötmeye, tetikte durmaya, doğruları durmadan zorlamaya kalkar. Öte yandan önceki günkü izlenimi (özellikle şu kutuyla ve herhangi bir nesneyle ilgili olarak) her an yeniden yakalayabilirim. Gözümü açmalıyım, yoksa yine parmaklarımın arasından kayıp gidebilir. Kaçınmalıyım² ama olup bitenlerin hepsini bütün ayrıntılarıyla inceden inceye yazmalıyım.

Cumartesi günü ya da önceki gün olup bitenler üzerine bir şey yazamam artık, onlardan çok uzağım şimdi; söyleyebileceğim tek şey onların birer olay bile sayılamayacağıdır. Cumartesi günü çocuklar kaydırmaca oynuyorlardı; onlar gibi ben de denize bir çakıl taşı fırlatmak istedim. Tam o sırada durakladım, taşı elimden bıraktım ve oradan ayrıldım. Sersemlemiş bir halim olmalı; çocuklar ardından güldüler.

İşin görünen yanı bu. İçimde olup bitenler, belirgin izler bırakmadı. Gördüğüm bir şey vardı, beni tiksindirmişti. Ama o sırada denize mi, yoksa çakıl taşına mı baktığımı bilemiyorum. Çakıl taşı yassıydı, bir yüzü baştan başa kuru, öteki yüzü ıslak ve çamurluydu. Elimi kirletmemek için parmaklarımın ucuyla kenarlarından tutuyordum.

Evvelki gün durum daha karmaşıktı. Açıklayamadığım bir sürü

rastlaşmalar, yanılmalar da olmuştu. Bunları yazarak kendimi eğlendirecek değilim. Kısacası, korkmuş olduğum ya da buna benzer bir duyguya kapıldığım besbelli. Neden korktuğumu bilmem bile büyük bir başarı olurdu.

İşin garibi, deli olduğuma inanacak halde de değilim; hatta böyle olmadığını kesin olarak biliyorum. Bütün bu değişmeler nesnelerle ilintili. Hiç değilse bunun böyle olduğuna inanmak istiyorum.

Saat on buçuk³

Bu, belki de önemsiz bir delilik nöbetiydi. İz bırakmadan geçti. Geçen haftaki o acayip duygularıma gülüyorum bugün. Onları duymuyorum artık. Bu akşam içim ferah, rahatım yerinde. İşte odam, kuzeydoğuya bakar. Aşağıda Mutilés Sokağı ve yeni istasyonun şantiyesi. Pencereden, Victor-Noir Bulvarı'nın köşesinde, *Rendez-vous des Cheminots* Barı'nın kırmızı ve beyaz ışıklarını görüyorum. Paris treni biraz önce geldi. Yolcular eski istasyondan çıkıp yollara dağılıyorlar. Ayak sesleri ve konuşmalar duyuyorum. Son tramvayı bekleyenler çok. Pencerenin tam altına düşen gaz fenerinin dibinde kasvetli bir topluluk oluşturmuşlardır şimdi. Daha birkaç dakika beklemeleri gerek, tramvay on bire çeyrekten önce geçmez. Bu gece gezici tacirlerden biri gelmese bari, uyku gözümde akıyor, üstelik geç kaldım. Rahat bir gece, bir tek gece geçirebilsem, başıma gelenlerin hepsini unutacağım.

Saat on bire çeyrek var. Korkacak bir şey kalmadı artık. Şimdiye kadar gelirlerdi. Yeter ki Rouen'lı bayın günü olmasın. Her hafta gelir bu bay. Birinci kattaki iki numaralı odayı, bidesi olan odayı ona ayırırlar. Yatmadan önce *Rendez-vous de Cheminots*'da ufak bir bira içtiği için biraz geç kalır. Pek gürültü etmez zaten. Küçümen, ak pak bir adamdır. Bıyıkları siyaha boyanmıştır, takma saç kullanır. Geldi işte. Yukarı çıktığını duyduğum zaman heyecanlandım doğrusu, içim güvenle doldu. Bunca düzenli bir dünyadan korkulur mu? İyileştim galiba.

İşte yedi numaralı tramvay: "Abattoirs-Grands Bassins." Tangır tungur geliyor. Kalktı. Uyuyan çocuklarla, valizlerle ağzına kadar dolu, Grands Bassins'e, karanlık doğudaki fabrikalara doğru yollanıyor şimdi. Bu son tramvaydan bir önceki. Son tramvay bir saat sonra geçecek.

Yatacağım. İyileştim. İzlenimlerimi, yepyeni ve cici bir deftere, küçük

kızlar gibi günü gününe yazmaktan vazgeçtim.

Günce tutmak ancak bir tek halde ilgi çekici olabilir: O da...⁴

1. Yeri boş bırakılmış bir sözcük.

2. Karalanmış bir sözcük (“zorlamaktan” ya da “uydurmaktan” olabilir) üstüne başka bir sözcük yazılmış, ama okunmuyor.

3. Gecenin on buçuğu kuşkusuz. Bu parça öncekilerden sonra yazılmıştır. En erken ertesi gün yazılmış olabileceğini sanıyoruz.

4. Tarihsiz yapraktaki yazı burada kesiliyor.

GÜNCE

29 Ocak 1932 Pazartesi

Başıma bir şey geldi, artık kuşum yok. Herhangi bir kesinlik ya da apaçıklık gibi değil, bir hastalık gibi belirdi bu. Sinsi sinsi, yavaş yavaş yerleşti; biraz tuhaf, biraz tedirgin duydum kendimi, o kadar. Yerine oturunca kıpırdamadan kaldı. Hiçbir şeyin olmadığına, evhamlandığıma inandırdım kendimi. Oysa şimdi dal budak salmaya başladı.

Tarihçiliğin, ruhbilimsel çözümlerler yapmak gerektiği zaman yarar sağlamadığını sanıyorum. Bizim meslekte “mevki hırsı” gibi, “menfaat” gibi genel adlar alan tüm duygularla uğraşılır yalnız. Bununla birlikte, kendi kendimi azıcık tanısaydım bu bilgiden yararlanmanın tam sırasıydı şimdi.

Sözelimi, ellerimde bir değişiklik var. Pipomu ya da çatalımı tutuşum değişti. Belki de çatal elime yeni bir biçimde geliyor; bilmiyorum. Biraz önce odama girmek üzereyken olduğum yerde kaldım; avcumda, kişiliği varmışçasına dikkatimi çeken soğuk bir nesnenin varlığını duydum. Avcumu açıp baktım: Kapının tokmağını tutuyordum. Bu sabah kitaplıkta, Otodidakt,⁵ günaydın demek için yanıma geldiğinde tanıyabilmem için yüzüne uzun uzun bakmam gerekti. Tanımadık bir yüzdü gördüğüm; bir yüz bile demek zor. Sonra elini, iri beyaz bir solucan gibi duydum avcumda. Hemen bıraktım, kolu külçe gibi düştü.

Sokaklarda da ne idüğü belirsiz bir yığın gürültü sürüp gidiyor.

Öyleyse şu son haftalar içinde bir değişiklik ortaya çıktı. Ama nerede? Hiçbir şeye bağlanılamayan soyut bir değişme bu. Değişen ben miyim? Ben değilsem şu oda, şu kent, şu doğa; seçmek gerek.

* * *

Değişen benim sanıyorum. En kolay çözüm yolu bu. En tatsız da bu. Ansızın ortaya çıkan bu dönüşümlere uğramış olduğumu kabul etmek zorundayım. Sık sık düşünen bir kimse olmadığım için, ben farkında

olmadan, içimde bir yığın ufacak başkalaşım birikir, sonra da günün birinde gerçek bir devrim ortaya çıkar. Hayatıma tutarsız, çelişik bir görünüş veren de budur. Fransa'dan ayrıldığım zaman, aklıma estiği için böyle yapmış olduğumu söyleyenler çoktu. Altı yıl dolaştıktan sonra, ansızın geri döndüğümde yine aynı şey söylenebilirdi. Kendimi, Mercier ile birlikte geçen yıl Pétrou olayının ardından görevinden ayrılan şu Fransız memurun yazıhanesinde görüyorum yeniden. Mercier, arkeoloji araştırmaları için Bengal'e gidiyordu. Öteden beri Bengal'e gitmek isterdim, üstelik o da geleyim diye sıkıştırıyordu beni. Neden böyle yapıyordu acaba? Portal'a güveni yoktu sanırım. Ona göz kulak olurum diye benim de gelmemi istiyordu. Hayır demem için neden yoktu. Portal sorununu sezinlemiş olsaydım, gitmem için bir başka neden olurdu bu. Oysa tutulup kalmıştım, tek sözcük söyleyemiyor, yanıt veremiyordum. Telefonun yanında, yeşil halının üzerinde duran küçük bir Khmer heykeline bakıyordum. Gövdem, lenfa ile ya da ılık sütle doluydu sanki; Mercier, tedirginliğini gizleyen melekçe bir sabırla sordu:

“Biliyorsunuz, resmen atanmam gerekiyor. Nasıl olsa sonunda evet diyeceksiniz. Hemen söylemeniz daha iyi olur,” diyordu.

Mercier'nin, kızıla çalan kara renkli, güzel kokulu bir sakalı vardı. Başını her sallayışında o kokuyu duyuyordum. Sonra birden altı yıl süren bir uykudan uyanmıştım.

Karşımdaki heykel anlamsız, tatsız bir şeydi artık. Sıkıntıdan boğulacak gibi olduğumu duyuyordum. Niçin Hindicini'de bulunduğumu anlayamıyordum. Bu ülkede ne işim vardı? Bu adamlarla niçin konuşuyordum? Niçin böyle gülünç bir biçimde giyinmişim? Tutkum ölmüştü artık. Yıllarca onunla dolup sürüklenmişim, ama şimdi içim bomboştu. Bu yetmiyormuş gibi tatsız tuzsuz, koskoca bir düşünce de kayıtsızca durmuştu karşımda. Ne olduğunu pek bilmiyordum bunun, ama içimi öyle daraltıyordu ki bakamıyordum. Bütün bunlar Mercier'nin sakalının kokusuyla karışıyordu. Kanım başıma sıçramıştı. Kendimi toparlayıp kuru bir sesle, “Size çok teşekkür ederim. Yaptığım geziler yeter sanırım. Artık Fransa'ya dönmem gerekiyor,” dedim.

Ertesi gün, Marsilya'ya giden vapurdaydım.

Yanılmıyorsa, üst üste yığılan bu işaretler, hayatımın yeniden altüst olacağını gösteriyorsa doğrusu korkuyordum. Korku, hayatımın serüvenli, dolgun ve değerli olduğundan değil. Ortaya çıkacak olandan, beni avcunun içine almasından, sürüklemesinden (Kim bilir nereye?) korkuyorum.

Araştırmalarımı, kitaplarımı, her şeyi yarıda bırakıp çekip gitmem mi gerekecek yine? Birkaç yıl sonra, ezilmiş, umudu kırılmış olarak başka yıkıntılar içinde mi bulacağım kendimi? İş işten geçmeden anlamalıyım bunu.

30 Ocak Salı

Yeni bir şey yok.

Saat dokuzdan bire kadar kitaplıkta çalıştım. Kitabımın XII. bölümünü ve Rollebon'un Rusya'da, Pavel Petroviç'in ölümüne kadar geçirdiği zamanla ilintili ne varsa hepsini toparladım. İşim bitti demektir, temize çekinceye kadar dokunmam artık.

Saat bir buçuk, Mably Kahvesi'ndeyim; bir sandviç yiyorum, aşağı yukarı her şey yolunda. Kahvelerde her şey yolundadır zaten. Hele Mably Kahvesi'nde, hergelece, ama güven verici bir hali olan Bay Fasquelle'den ötürü, özellikle böyledir bu. Öğle uykusuna yatma zamanı geliyor; gözleri şimdiden kızarmış, ama o canlı ve kararlı halini hiç bozmuyor. Masadan masaya giderek, müşterilere dostça yaklaşp, "Tamam mı efendim?" diye sormak âdetidir.

Onu böyle canlı görmek hoşuma gidiyor. Çünkü kahvesi boşaldığı zaman, sanki kafası da boşalır Bay Fasquelle'in. İkiyle dört arasında kahvede kimsecikler olmaz. O zaman Bay Fasquelle, sağa sola aptalca gider gelir, garsonlar ışıkları söndürürken dalmaya başlar bile; yalnız kalmayagörsün, hemen uyur.

Kahvede on beş yirmi kişi var henüz: bekârlar, fen memurları, müstahdemler. Aşevimiz diye adlandırdıkları aile pansiyonlarında tez elden bir şeyler atıştırdıktan sonra, biraz da lükse ihtiyaçları olduğu için, yemeklerden sonra buraya gelir, kahve içer, zarla poker oynarlar. Biraz gürültü de ederler, ama uzun sürmez, canımı da sıkmaz zaten. Var olmak için onların da birlikte bulunmaları gerekiyor.

Bense yalnız, yapayalnız yaşıyorum. Kimseyle konuşmuyorum, hiç kimseyle. Tek bir bağlantım yok. Otodidakt'ı saymamak gerekir. Bir de *Rendez-vous des Cheminots*'nın sahibi Françoise var, ama onunla *konuşuyorum* sayılır mı? Kimi zaman, akşam yemeklerinden sonra, biramı getirdiği sırada, "Bu akşam serbest misiniz?" diye sorarım ona.

Hiç hayır demez. Saat hesabıyla ya da günlüğüne kiraladığı birinci

kattaki büyük odalardan birine çıkarız. Para verdiğim yok. İkimizin de işine geliyor bu. O zevk alıyor, ben de nedenini pek iyi bildiğim belli birtakım sıkıntılardan kurtuluyorum. (Zaten başka ahbabları da var. Her gün bir erkek gerekli ona.) Konuştuğumuz iki lakırdıyı geçmez. Ne olacak sanki? Herkesin hesabı ayrı; onun gözünde kahvesine gelen iyi bir müşteriyim. Elbisesini çıkarırken, “Baksanıza, Bricot diye bir aperitif biliyor musunuz? Bu hafta iki müşteri ondan istemiş. Garson kız gelip bana sordu. Bunu isteyenler yolcuymuş. Paris’te içmiş olmalılar. Bilmeden almak istemem. Çoraplarımı çıkarmasam olur mu?” diyor.

Bir zamanlar (beni bırakıp gittikten nice sonraları bile) Anny’yi düşünmüştüm. Şimdi kimseyi düşünmüyorum, sözcükleri bulmak için bile çabalamıyorum. Kimi zaman hızlı, kimi zaman yavaş bir şeyler akıyor içimde: Dokunmuyorum, bırakıyorum gitsin. Sözcüklere bağlanamadığım için düşüncelerim çoğu zaman karmakarışık. Belirsiz ve hoş şekiller halinde ortaya çıkıyor, sonra kayboluyorlar, hemen unutuyorum onları.

Bayılıyorum şu delikanlılara: Hem kahvelerini içiyor hem de apaçık, inandırıcı hikâyeler anlatıyorlar. Dün neler yaptıklarını sorsanız, hiç şaşırmadan iki sözcükle anlatıverirler. Bana sorulsa apışıp kalırdım. Vaktimi nasıl geçirdiğim, uzun zamandan beri kimsenin umurunda değil. İnsan yalnız yaşayınca bir şey anlatmanın bile ne olduğunu unutuyor; dostlarla birlikte, inanılabilir şeyler de ortadan kayboluyor. Olaylar da öyle. İnsan onlara da aldırılmaz oluyor: Bir bakıyorsanız konuşan insanlar çıkıyor ortaya, bir bakıyorsanız çekip gidiyorlar. Başını sonunu duymadığınız hikâyelere dalıyorsunuz. Duyduğunuzu anlatın deseler, kötü tanıklık edersiniz. Ama buna karşılık kahvelerde anlatılamayacak ve inanılmayacak ne varsa onu da görüyor insan. Sözelimi cumartesi günü, istasyon şantiyesinin ahşap kaldırımının sonunda, açık maviler giyinmiş ufak tefek bir kadın, elindeki mendili sallayıp gülerek geri geri koşuyordu. O sırada ayağında sarı ayakkabılar bulunan bej rengi pardösü giymiş yeşil şapkalı bir zenci, ıslık çalarak sokağın köşesini dönüyordu. Kadın hâlâ geriliyordu, tahta perdeye asılan ve geceleri yakılan fenerin altında zenciye çarptı. Buram buram ıslak odun kokan o tahta perde, o lamba; kıpkızıl bir gök altında, bir zencinin kollarında o ufak tefek sarışın kadın, hepsi aynı anda oradaydı. Beş altı kişi olsaydık, bu çarpışmayı, bütün bu tatlı renkleri, bir kuştüyü yorganı andıran mavi mantoyu, açık renkli yağmurluğu, lambanın kırmızı camlarını gözden kaçırmazdık. Bu iki çocukça yüzde beliren şaşkınlığa gülmek gelirdi içimizden.

Yalnızken insanın içinden gülmek gelmiyor pek. Gördüklerim benim için keskin, hatta yırtıcı, ama katışıksız bir anlam taşıyordu. Sonra bu bütün parçalandı; fenerden, tahta perdeden, gökyüzünden başka şey kalmadı geriye, ama hâlâ oldukça güzeldi bu. Bir saat sonra fener yanmış, rüzgâr çıkmış, gökyüzü kararmıştı; bir iz bile kalmamıştı.

Bunların hiçbirisi yeni sayılmaz. Bu çeşit zararsız heyecanları geri çevirdiğim olmadı, hatta tersini yaptım. Onları duymak için biraz yalnız olmak yeter, inanılabilir olandan tam zamanında kurtulmaya elverecek kadar yalnız olmak. Ama ben, insanların yanı başında, tehlikeyle karşılaşınca onların arasına sığınmaya iyice kararlı olarak yaşıyordum. Bugüne değin işin acemisiydim.

Oysa şimdi çevremde, şurada masanın üzerinde duran bira bardağı gibi bir yığın nesne var. Gözüme çarpınca, “Yeter artık, bıktım!” demek geliyor içimden. Çok ileri gitmiş olduğumu iyice anlıyorum. Bana kalırsa yalnızlıkla uyuşmak kabil değil. Ama böyle düşünüyorum diye her gece yatağımın altına baktığımı ya da gece yarısı kapımın ansızın açılmasını beklediğimi sanmayın. Ne var ki yine de tedirginim, yarım saattir şu bira bardağına *bakmaktan* kaçınıyorum. Altına üstüne, sağına soluna bakınıyorum, ama *onu* görmek istemiyorum. Çevremdeki bekârlardan hiçbirisi yardım edemez bana; iş işten geçti, onlara sığınamam artık. Bunu iyice biliyorum. Yanıma gelip omzuma dostça vurarak şöyle diyebilirler bana: “Bu bira bardağının nesi var? Ötekilerin aynı. Kesme bir bardak, kulplu, üzerinde bel resmi bulunan markası ‘Spatenbräu’ da yazılı.” Bunları ben de biliyorum. Ama başka bir şey olduğunu da biliyorum. Ufacık bir şey. Açıklayamıyorum onu. Hiç kimseye. İşte, yavaşça suyun dibine doğru, korkuya doğru kayıyorum.

Bu sevinçli, akıllı uslu insan sesleri arasında yalnızım. Bütün bu adamlar, vakitlerini dertleşmekle, aynı düşüncede olduklarını anlayıp mutluluk duymakla geçiriyorlar. Aynı şeyleri hep birlikte düşünmeye ne kadar da önem veriyorlar. Bakışı içe dönük, balık gözlü, kimsenin kendisiyle uyuşmadığı adamlardan biri aralarına karışmayagörsün, suratları hemen değişir. Sekiz yaşındayken, Luxembourg Parkı’nda oynadığım sıralarda, böyle bir adam vardı; gelir, Auguste-Comte Sokağı’na bakan demir parmaklığa bitişik nöbetçi kulübesinde otururdu. Hiç konuşmaz, ara sıra bir bacağını uzatarak, ayağına korkuyla bakardı. Bekçinin amcama söylediğine göre, eskiden öğretmen yardımcısıymış. Bir gün akademi üyesi kılığına girip sınıflarda karne notlarını okuduğu için emekliye ayırmışlar.

Çok korkardık ondan, çünkü yalnız olduğunu sezerdik. Bir gün Robert'e, ta uzaktan kollarını uzatarak gülümsemişti, çocukcağz neredeyse bayılacaktı. Bizi asıl korkutan ne düşkün hali ne de boynunda bulunan ve takma yakasının kenarına sürünüp duran urdu. Kafasından, yengeçsi düşüncelerin gelip geçtiğini duymamız korkutuyordu bizi. Nöbetçi kulübesi, çemberlerimiz ve çalılar üzerine yengeçsi şeyler düşünebilmesi içimize yılgınlık salıyordu.

Ben de mi böyle olacağım sonunda? Yalnızlık ilk olarak canımı sıkıyor. Başıma gelenleri, iş işten geçmeden, küçük çocukları korkutmaya başlamadan önce birisine açmak istiyorum. Anny'nin burada olmasını isterdim.

Tuhaf şey! On sayfa yazdığım halde, doğruyu söylemedim, hiç olmazsa tümünü söylemedim. Tarih attıktan sonra, "Yeni bir şey yok," diye yazarken içimden pazarlıklıydım. Ne olağanüstü ne de utanç verici olan bir küçük hikâye, dile gelmemek için direnip duruyordu. "Yeni bir şey yok." Yedi dereden su getirip yalan söylememize bayılıyorum doğrusu. Aslında yeni bir şey olduğunu da ileri süremem pek. Anlatayım: Bu sabah kitaplığa gitmek için, sekizi çeyrek geçe Printania Oteli'nden çıkarken yerde sürüklenen bir kâğıdı almak istedim, ama beceremedim. Hepsi bu kadar, bir olay bile sayılmaz. Ama doğrusunu söylemek gerekirse bu olay ta içime işledi. Artık özgür olmadığımı düşündüm. Kitaplıkta bu düşünceyi başımdan savmak için boşuna uğraştım. Mably Kahvesi'ne gidip onun elinden kurtulmak istedim. Işığı görünce ortadan kaybolur diye umutlandım. Oysa yerinden kıpırdamadı, içime kurşun gibi çöküp canımı acıttı. Bundan önceki sayfaları bu düşünce yazdırdı bana.

Niye sözünü etmedim onun? Kendini beğenmişlikten, biraz da acemilikten olacak. Başıma gelenleri kendime anlatmaya alışkın değilim, olayları art arda koyamıyorum, önemli olanı ayırt edemiyorum. Ama bu oyuna gelmeyeceğim artık. Mably Kahvesi'nde yazdıklarımı yeniden okuyunca utanç duydum. Gizli kapaklı şeyler, ruh halleri, anlatılmaz duygular istemiyorum artık. Ben ne papaz ne de kızıoğlankızım, iç hayatım diye tutturamam.

Söylenecek fazla bir şey yok, kâğıdı yerden alamadım, hepsi bu.

Kestaneleri, paçavraları, hele kâğıt parçalarını ellemeye bayılırım. Onları yerden alıp avcumda tutmak hoşuma gider, küçük çocuklar gibi emesim gelir neredeyse. Ben, ağır ve debdebeli, ama belki de dışkıya

bulanmış kâğıt parçalarını bir ucundan tutup kaldırdığımda, Anny, kızgınlıktan bembeyaz kesilirdi. Yaz mevsiminde ya da güzün başlangıcında, parklarda, güneşten kavrulmuş ölü yapraklar gibi kuru ve gevrek gazete parçalarına rastlanır. Öylesine sararmışlardır ki pikrik asidine banılmışa benzerler. Kışın, paralanmış, ezilmiş, kirli yapraklar da görürsünüz; çürüyüp toprağa karışırlar. Kuğular gibi toprağa konmuş, titrek, bembeyaz, yepyeni donmuş yapraklar da vardır. Ne var ki toprak şimdiden onları yakalamıştır. Çırpınır, çamurdan kurtulur gibi olurlar. Ama bu, biraz sonra yere yapışıp kalmalarıyla sonuçlanır. Bütün bunları ellemek ne hoş! Ara sıra onlara yakından bakar, sadece şöyle bir yoklarım. Kimi zaman çıtırtılarını duymak için yırtarım onları. Yaşsalar, kibrit çakıp tutuşturmaya çalıştığım da olur. Kolay bir iş değildir bu. Sonra çamurlu ellerimi bir duvara ya da bir ağaca sürüp temizlerim.

Evet, bu sabah kışladan çıkan bir süvari teğmeninin kızıl renkli çizmeleri gözüme çarptı. Onlara bakarken, bir su birikintisinin yanında duran bir kâğıt parçası gördüm. Subayın, bu kâğıdı topuğuyla çamura gömeceğini sanmıştım. Ama öyle olmadı, su birikintisinin ve kâğıt parçasının üzerinden atladı. Yaklaşıp baktım; çizgili bir sayfaydı bu. Bir okul defterinden koparılmış olmalıydı. Yağmurda ıslanmış, buruş buruş olmuştu. Yanmış bir el gibi kabarmış, yer yer şişmiş, kenar çizgisi pembeleşip yayılmış, mürekkeple lekelenmişti. Sayfanın altı, kurumuş çamurla kaplıydı. Eğildim; elime alsam toprak haline girecek olan bu taze hamurumsu nesneye dokunmak büyük bir zevkti. Ama alamadım onu.

Bir an iki büklüm kaldım. Üzerinde şunlar yazılıydı: “Yazı ödevi: Ak baykuş”. Ellerim bomboş doğruldum. Artık özgür değilim, istediğimi yapamıyorum artık.

Benim bildiğim, nesnelerin insana dokunmaması gerekir. Çünkü canlı değildir. Aralarında yaşar, onları kullanır, sonra yerlerine koruz. Onlar sadece yararlıdırlar. Oysa bana dokunuyorlar. Çekilmez bir durum bu. Onlarla bağlantı kurmak korkutuyor beni. Sanki hepsi birer canlı hayvan.

Şimdi anlıyorum. Geçen gün deniz kıyısında, çakıl taşını elime aldığım zaman ne duyduğumu şimdi daha iyi hatırlıyorum. İçim bayılır gibi olmuştu. Ne tatsız şeydi bu. Bu duygunun çakıl taşından geldiğinden, ellerime ondan geçtiğinden kuşku yok. Evet, evet ta kendisi, ellerde duyulan bir çeşit bulantı bu.

Perşembe sabahı, kitaplıkta

Biraz önce, otelde, merdivenden indiğim sırada Lucie'nin, basamakları temizlerken belki yüzüncü kere patron kadına yakındığını duydum. Patron kadın henüz dişlerini takmamıştı, güçlkle ve kısa cümlelerle konuşuyordu. Hemen hemen çıplaktı. Sırtında pembe gecelik, ayağında şıpidik terlikler. Lucie her zamanki gibi pisti. Patrona bakmak için arada bir işini bırakıp doğruluyordu. Durmadan konuşuyordu. Akıllıca sözler eder gibiydi:

“Keşke kadın peşinde koşsa, üzülmem bile. Yeter ki, kendisi için zararlı olmasın.”

Kocasından söz ediyordu. Bu kara kuru kadıncağz, kırk yaşına gelince biriktirdiği paralar sayesinde, Lacoine Fabrikası'nda çalışan yakışıklı bir delikanlıya varmıştı. Ama evlilik hayatı mutlu olmadı. Kocasını ne dövüyor ne de aldatıyordu; sadece içiyordu. Eve her gece zil zurna sarhoş geliyordu. İpin ucunu kaçırmış olmalı ki üç ayda sararıp soldu. Lucie, içkiden diyor. Bana kalırsa adam verem.

“Kuru gürültüye pabuç bırakmamak gerek,” diyordu Lucie.

Bu dert onu ağır ağır kemiriyor, biliyorum. Kendini tutmaya çalışıyor; avunmayı da, derdinin içine gömülmeyi de beceremiyor bu yüzden. Arada bir düşünüyor derdini, onu şöyle bir yoklayıp geçiyor. Özellikle insan içindeyken yapıyor bunu. Çünkü başkaları onu avutuyor. Öğüt verir gibi bu konudan ciddi bir biçimde söz açması acılarını biraz hafifletiyor. Ama bir odada yalnız kalınca, düşüncelerini kovmak için homurdanıp durduğunu işitiyorum. Yine de bütün gün suratı asıktır; hemen yorulup somurtur.

Elini boğazına götürerek, “Düğümlemlenip kalıyor burada, geçmiyor,” der.

Cimrice acı çekiyor. Zevklerinde de böyle olmalı. Bu yeknesak sıkıntıdan, şarkıyı keser kesmez başlayan bu homurdanmalardan sıyrılmayı, doğru dürüst bir acı çektikten sonra, umutsuzluk içine gömülmeyi hiç istemez mi bu kadın? Sanmam, elinden gelmez bu. Kördüğüm olmuş artık.

Perşembe, öğleden sonra

“Bay de Rollebon çok çirkindi. Kraliçe Marie-Antoinette ona ‘sevgili maymun’ demekten hoşlanırdı. Ama ucube, Voisenon gibi soytarılık etmeksizin saray kadınlarının hepsini ele geçirmişti. Öyle bir çekiciliği

vardı ki güzel kadınları, tutkunun en tehlikeli sınırlarına kadar sürükleyerek elde ederdi. Kraliçenin gerdanlığı olayında kuşkulu bir rol oynamış; bir ara Mirabeau-Tonneau ve Nerciat ile ticaret işlerine giriştikten sonra ortadan kaybolmuştu. Bundan sonra Rusya’da ortaya çıkıyor: Pavel Petroviç’in öldürülmesine karışıyor, oradan Hindistan, Çin, Türkistan gibi uzak ülkelere gidiyor. Kaçakçılık, sahtekârlık, casusluk yapıyor. 1813’te Paris’e dönüyor. 1816’da kudretinin doruğuna ulaşmıştır. Angoulême Düşesi’nin biricik sırdaşı oluyor. Çocukluğunun korkunç hatıralarıyla dolu olan bu huysuz ihtiyar kadın, onu görünce hemen yatışıp gülümsüyor. Rollebon, bu kadın sayesinde sarayda her istediğini yaptırıyor. 1820 yılının Mart ayında, on sekiz yaşında güzel bir kızla, Bayan de Roquelaure ile evleniyor. Rollebon o sırada yetmiş yaşındadır. En gözde insanlardan biridir. Hayatının doruğuna ulaşmıştır artık. Yedi ay sonra devlete hıyanetten sanık olarak zindana atılıyor. Beş sene yattıktan sonra mahkemeye çıkmadan ölüyor.”

Germain Berger’in⁶ bu notunu üzüntüyle yeniden okudum. Bay de Rollebon’u önce bu satırlar aracılığıyla tanımıştım. Nasıl sarmıştı beni, şu birkaç sözcükle onu hemen nasıl da sevmiştim! Bugün burada bulunuşumun nedeni bu adamcağız. Geziden döndüğümde Paris ya da Marsilya’ya yerleşebilirdim pekâlâ. Ama Rollebon’un Fransa’da geçirdiği uzun süreyle ilintili belgelerin çoğu, Bouville’de Belediye Kitaplığı’ndaydı. Rollebon, Marommes Beyi’ydi. Dünya Savaşı’ndan önce, bu kasabada, Rollebon’un soyundan gelen Rollebon-Campouyré adında bir mimar yaşamıştı. 1912 yılında öldüğü zaman, Bouville Kitaplığı’na çok önemli bir bağışta bulunmuştu. Rollebon’un mektupları, güncesinden bir parça, çeşitli yazıları böylece kitaplığa girmişti. Hepsini inceleyemedim henüz.

Bu notları yeniden bulduğuma sevindim. Onları yeniden okumayalı on yıl oldu. Elyazım değişti galiba. Eskiden daha sık yazıyormuşum. O yıl Bay de Rollebon’u nasıl seviyordum. Bir akşamı, bir salı akşamını hatırlıyorum. O gün, Mazarine’de sabahtan akşama kadar çalışmış, 1789-1790 tarihli mektuplarını inceleyerek, Nerciat’yı nasıl ustaca faka bastırmış olduğunu sezinlemiştim. Hava kararmıştı, Maine Caddesi’nden aşağı iniyordum. Gaité Sokağı’nın köşesinde, kestane kebabı satın aldım. Nerciat’nın Almanya’dan dönüşünde ne kadar kızmış olduğunu düşünüp gülüyordum. Rollebon’un yüzü de şu mürekkep gibi kendisiyle ilgilenmeye başladığımdan bu yana epeyce soluklaştı.

Doğrusu 1801’den sonra yaptıklarından hiçbir şey anlamıyorum... Oysa mektuplar, bilimsel yazılar, gizli raporlar, polis kayıtları gibi belgeler

eksik değil. Tersine, gerektiğinden fazlası var elimde. Bütün bu tanıklıklarda eksik olan şey; sağlamlık, kesinlik. Yalanlamıyorlar birbirlerini, ama uyuşmuyorlar da. Sanki aynı insanla ilintili değiller. Ama öteki tarihçiler bu çeşit bilgilere dayanarak yazıyorlar. Nasıl beceriyorlar bunu? Daha ince eleyip sık mı dokuyorum? Yoksa onlardan daha az mı zekiyim? Soru bu biçime girince beni ilgilendirmiyor artık. Aslında ben ne arıyorum? Bilmiyorum ki. Rollebon, uzun zaman bir insan olarak beni yazacağım kitaptan daha çok ilgilendirmişti. Ama şimdi aynı adam, evet aynı insan canımı sıkmaya başlıyor. Kitaba daha çok bağlanıyorum. Onu yazmak ihtiyacını gittikçe daha kuvvetle duyuyorum. Bu ihtiyaç yaşlandıkça artıyor denebilir.

Rollebon'un Pavel Petroviç'in öldürölmesinde parmağı olduğu, sonra Çar hesabına Doęu'da önemli bir casusluk görevi aldığı ve Napoléon adına Çar Aleksandre'a sık sık ihanet ettiği kolayca kabul edilebilir. Bir yandan da Artois Kontu ile sık sık mektuplaşıp kendisine olan bağlılığını, yolladığı önemsiz bilgilerle göstermeye çalışmış olabileceğini söyleyebiliriz. Bütün bunlara inanılabilir. Aynı çağda, Fouchet de bir başka tehlikeli ve karmaşık oyuna girmiş bulunuyordu. Belki de Rollebon, Asya' daki küçük prensliklere onun hesabına silah satıyordu.

Evet, bütün bunları yapmış olabilir. Ama hiçbir kanıtlanmış değil. Zaten hiçbir şeyin kanıtlanamayacağını düşünmeye başladım. Bunlar, olgular göz önünde tutularak kurulmuş güvenilir varsayımlar. Ama varsayımların kendimden geldiğini, bilgilerimi birleştirmek için kullandığım birer araç olduklarını açıkça seziyorum. Rollebon yönünden tek bir ışıık gelmiyor. Ağır aksak, tembel ve suratsız olaylar, kendilerine vermek istediğim düzenin içine en sonunda giriyorlar. Ama bu düzen, onlara yabancı kalıyor. Salt hayal gücüne dayanan bir çalışma yapıyorum gibime geliyor. Bununla birlikte, roman kahramanlarının, benim kahramanımdan daha gerçekçi, hiç olmazsa daha sevimli olabileceklerinden eminim.

Cuma

Saat üç. Bir şey yapmak isterseniz, bu saat ya çok geç ya çok erkendir. Öğleden sonra acayip bir an. Hele bugün hiç çekilmiyor.

Ölü bir güneş, camların tozunu ağartıyor. Solgun gökyüzü beyaz lekelerle bölünmüş. Bu sabah sular donmuştu.

Kaloriferin yanında, tembel tembel sindirim yapıyorum. Bugünün kaybolmuş bir gün olduğunu şimdiden biliyorum. Karanlık basmadan önce doğru dürüst bir şeyler yapmayacağım. Bütün kabahat güneşte. Şantiyenin üstünde salınan kirli, beyaz sisleri şöyle bir yaldızlıyor, sonra odama doluyor; sapsarı, sopsolgun, masanın üzerine aldatıcı, donuk dört yansı bırakıyor.

Pipom altın suyuna batırılmış gibi. Cıvıl cıvıl bir hali var. İnsanın gözünü alıyor. Ama bakmaya devam ederseniz altın renkli cila eriyip gider, bir odun parçası üzerindeki donuk izlerden başka şey kalmaz geriye. Her şey böyle, evet her şey, ellerim bile. Böyle bir güneş olduktan sonra gidip yatmak en iyisi. Ama dün gece deliksiz bir uyku çektim, uykum yok şimdi.

Hem gülünç hem içe işleyen bir yüz gibi camlara dayanmış olan o dünkü daracık, karanlık gökyüzünü ne çok seviyordum. Oysa bugünkü güneş gülünç değil, tam tersi. Sevdığım her şeyin, şantiyedeki paslanmış demirlerin, tahta perdenin çürümüş kaplamalarının üzerine hesaplı ve cimri bir ışık saçıyor. Bu ışık, uykusuz bir geceden sonra bir gün önce coşkunluk duyarak alınmış kararlara ya da çalakalem yazılmış sayfalara çevrilen bir bakışı andırıyor. Victor-Noir Bulvarı'nda, geceyi yan yana aydınlatan o dört kahve (kahveden çok akvaryumları, gemileri, yıldızları ya da iri beyaz gözleri andırırlar), ne idüğü belirsiz inceliklerini kaybetmişler.

İnsanın içine kapanması için bundan elverişli gün olmaz. Güneşin acımasız bir yargı gibi yaratıkların üzerine saçtığı bu soğuk aydınlıklar, gözlerimden içime akıyor; yoksullaştırıcı bir ışıkla aydınlanıyorum. Kendi kendimden tiksinden doruğuna erişmem için on beş dakika yeter, eminim. İstemem, eksik olsun. Rollebon'un, Saint-Petersburg'da geçirdiği günler üzerine dün yazdıklarımı da yeniden okumayacağım. Kollarım iki yana sarkmış, oturup duruyorum. Ya da korka korka birkaç sözcük karalıyor, esniyor, gecenin gelmesini bekliyorum. Karanlık bastırınca, nesneler de ben de belirsizliklerden sıyrılacağız.

Rollebon, Pavel Petroviç'in öldürülmesine katıldı mı acaba? Bugünkü sorum bu. Buraya kadar geldim. Karar vermeden, devam etmeyeceğim.

Tcherkoff'a göre, Kont Pahlen ona para vermişti. Yine, Tcherkoff'a göre düşmanları Çar'ı tahttan indirip hapsetmekle yetineceklerdi (Aleksandre, bunun en iyi çare olduğunu savunur gibi gözükmektedir). Ama Pahlen, Çar'ın işini bitirmek istemiş olmalı. Paul'un düşmanlarını cinayete kışkırtmak işi de, Bay de Rollebon'a verilmiş olabilir.

"Bu adamların her birini teker teker görüyor ve cinayetin nasıl

gerçekleşeceğini şaşılacak bir ustalıkla canlandırıp içlerindeki öldürme hırsını körüklüyordu.”

Ama Tcherkoff’a güvenemiyorum. Aklı başında bir tanık değil. Yarı delinin, eziyet etmekten hoşlanan büyücünün biri. Her şeyde şeytanca bir yan görür. Bay de Rollebon’a, bu melodram rolünü hiç yakıştıramıyorum. Cinayetin nasıl gerçekleşeceğini canlandırmış, öyle mi? Hadi ordan! Heyecansız bir insandır o, kolay kolay coşmaz. Açıkça anlatmaz, işmar eder. Şatafatsız bir yöntemi vardır. Bu yöntem, mantığa düşkün dalaverecilere, siyasilere, kendi kıratındaki kimselere uygulanınca başarı sağlar ancak.

Bayan de Charrières şöyle yazıyor: “Adhémar de Rollebon, konuşurken tasvir yapmazdı. Sesini yükseltip alçaltmaktan, el kol hareketi yapmaktan da kaçınırdı. Gözlerini yarı kapalı tutardı. Kirpiklerinin arasından gri gözbebeklerinin kenarı zar zor görülürdü. Sınırsız bir şekilde canımı sıkıldığını kendi kendime itiraf edeli birkaç yıl oldu ancak. Konuşması, Papaz Mably’nin yazışını andırır gibiydi.”

Bu adam mı cinayetin nasıl gerçekleştiğini canlandıracak... Peki öyleyse kadınları nasıl baştan çıkarıyordu? Sonra Ségur’ün anlattığı şu acayip hikâyeye de var, doğru galiba:

“1787’de, Moulins yakınlarında bir handa, filozofların etkisinde yetişmiş ve Diderot ile arkadaşlığı olan bir ihtiyar ölmek üzereydi. Yöredeki papazlar, ellerinden gelen her şeyi yapmışlardı, ama çabaları boşa gitmişti. İhtiyar, dinin son gereklerinin yerine getirilmesini bir türlü kabul etmiyordu, çünkü tümtanrııcıydı. Hiçbir şeye inanmayan Bay de Rollebon da o yöredeydi. İhtiyarı iki saat içinde Hristiyan dinine döndüreceğini söyleyerek, Moulins Papazı’yla bahse girişti. Papaz, bahsi kabul etti ve kaybetti. Rollebon, sabahın üçünde işe girişti, ihtiyar beşte günah çıkarttı ve yedide öldü. Papaz, ‘Tartışma sanatında ne kadar güçlüydünüz! Bizi bile geçtiniz,’ dedi. Rollebon, ‘Onunla tartışmadım, cehennemden söz açıp içine korku saldım,’ diye karşılık verdi.”

Şimdilik cinayete katılıp katılmadığı sorusu önemli. Cinayet gecesi, arkadaşlarının gönderdiği biri, onu kapısına kadar götürmüştü. Yeniden dışarı çıktıysa nasıl oldu da hiç korkmadan Saint-Petersburg’u bir baştan öbür başa geçebildi. Yarı çıldırmış halde olan Paul, saat dokuzdan sonra ebelerle hekimlerden başka sokakta gezen herkesin yakalanmasını emretmişti. Yoksa Rollebon’un, saraya ulaşmak için ebe kıyafetine girdiğini anlatan saçma hikâyeye mi inanmalı? Doğrusu elinden bu da gelir. Ne olursa olsun, cinayet gecesi evinde olmadığı kanıtlanmış gibi görünüyor.

Aleksandre, ondan iyice kuşkulananmış olmalı ki, tahta çıkınca yaptığı ilk işlerden biri, Rollebon'u bir bahaneyle Uzakdoğu'ya göndermek oluyor.

Bay de Rollebon yüzünden içime hafakanlar bastı. Ayağa kalkıyorum. Solgun ışığın içinde kıpırdıyorum. Ellerimin, ceketimin kol ağzlarının üzerinde değişip durduğunu görüyorum ışığın. Beni öyle tiksindiriyor ki, anlatamam! Esniyorum. Masanın üzerindeki lambayı yakıyorum, gün ışığını ortadan kaldırır belki. Ama öyle olmuyor, tam dibinde zavallı bir ışık lekesi beliriyor. Söndürüp ayağa kalkıyorum. Duvar da beyaz bir delik var. Ayna bu. Bir tuzak. Bu tuzığa düşeceğim, biliyorum. Düşüm işte. Aynada gri bir şey beliriyor. Yaklaşıp bakıyorum, kurtaramıyorum kendimi.

Yüzümün yansıması bu. Yapacak işim olmadığı günlerde onu seyreder dururum. Gördüğüm bu yüzden, hiçbir şey anlamıyorum. Başkalarının yüzleri bir anlam taşıyor. Benimki öyle değil. Güzel mi yoksa çirkin mi, bunu bile söyleyemem. Çirkin galiba. Çünkü böyle olduğunu söylediler. Bana dokunan bu değil. Yüzüme böyle nitelikler verilebilmesine şaşıyorum aslında. Bir toprak parçasına ya da bir kayaya güzel ya da çirkin demek gibi bir şey bu.

Yanakların yumuşaklığının ve alnın üzerinde öyle bir şey var ki, yine de insanın gözünü okşuyor. Tatlı kırmızı alevden bir taç gibi süslüyor başımı: saçlarım bu. Bakmaktan zevk alıyor insan. Ne de olsa net bir renk. Kızıl saçlı olduğumdan hoşnudum. İşte karşıda, aynada, ısıyıp duruyor. Talihliymişim. Saçlarımın rengi, sarıyla kestane arasında ne idüğü belirsiz bir renk olsaydı yüzüm silik bir yüz olacak, baş dönmesi verecekti bana.

Bakışlarım sıkıntılı bir şekilde alından, yanaklardan yavaş yavaş aşağı iniyor. Sağlam bir şeye rastlamıyor, kuma batıyor sanki. Karşımda bir burun, iki göz, bir ağız olduğu belli, ama anlamı yok bunların, insansal bir anlatımları da yok. Oysa hem Anny hem Vélines, canlı bir halim olduğunu söylerdi. Belki de yüzüme fazla alışmışımdır. Küçükken Bigeois halam bana şöyle derdi: "Uzun zaman aynaya bakarsan, orada bir maymun görürsün." Daha da uzun zaman bakmış olmalıyım. Çünkü, gördüğüm maymundan beter. Bitkiler acununun sınırında, poliplerin katında bir şey. Canlı bu, tersini söyleyecek değilim. Ama Anny'nin düşündüğü canlılık, bu canlılık değil. Hafif titremeler, zonklayıp duran, genişleyen sakil bir et görüyorum. Yakından bakınca gözler pek korkunç. Camdan yapılmışlar sanki; yumuşacık, kör, kırmızı kenarlı bir şey. Balık pullarını andırıyor.

Çerçeveye bütün ağırlığımla yüklenip değinceye kadar aynaya yaklaşıyorum yüzümü. Gözler, burun, ağız hepsi siliniyor. İnsansal hiçbir

şey kalmıyor ortada. Titreyen dudakların her iki yanında yağız kırıışıklar, çatlaklar, köstebek yuvaları. Yanakların çıkıntısını sapsarı ayva tüyleri kaplamış, burun deliklerinden iki kıl fırlamış, bir kabartma harita sanki. Ayın yüzeyini andıran bu dünya, yine de yabancı sayılmaz. Ayrıntılarını *tanıyorum* diyemem. Ama bütün olarak onu daha önce gördüm gibime geliyor. Bu sersemletiyor beni, neredeyse uyuyacağım.

Kendimi toparlamak isterdim. Canlı ve keskin bir duyum kurtarabilir beni. Sol elimi yanağıma dayıyorum, derimi çekiştiriyorum, ağzımı burnumu oynatıyorum. Yüzümün yarısı yaptıklarımın etkisinde kalıyor; ağzımın sol yarısı burkulup şişiyor, bir diş ortaya çıkıyor, göz çukuru pembe ve kanlı bir etin, beyaz bir yuvarlağın üzerinde açılıyor. Aradığım bu değildi. Bunlarda hiçbir yenilik, hiçbir sağlamlık yok; hepsi yumuşak, belli belirsiz ve daha önceden görülmüş şeyler. Gözlerim açık, uyuyorum. Aynadaki yüz gittikçe büyüyor, büyüyor... Işığın içinde kayan kocaman solgun bir hale bu.

Dengemi kaybetmem uyandırıyor beni. Bir sandalyenin üzerine yığılmışım. Sersemliğim hâlâ geçmedi. Yüzlerini yargılarken, başkaları da benim kadar güçlük çekiyorlar mı acaba? Vücudumu nasıl sağır ve organik bir duyumla duyuyorsam, yüzümü de öyle görüyorum gibime geliyor. Peki başkaları? Örneğin Rollebon? Aynada yüzünü seyretmek ona da uyku getiriyor muydu? Bayan de Genlis o yüzden şöyle söz ediyordu: “Çiçek bozuğuyla çopurlaşmış, ufacık, ak pak, kırıışık dolu bir yüz. Özel bir kötülük dile getiriyor. Ne yapsa başkalarının bunu fark etmesinin önüne geçemiyor. Saç tuvaletine düşkündür. Bir kere perukasız görmedim. Ama pek beceremediği halde, kendini tıraş etmekten vazgeçmediği ve sakalları sık olduğu için, yanakları karaya çalar mavi bir renk alıyordu. Yüzünü, Grimm gibi kurşun karbonatla yıkıyordu. Bay de Dangeville, bu beyaz ve mavinin onu Rokfor peynirine benzettiğini söylüyordu.”

Hoş bir hali vardı herhalde. Ama Bayan de Charrières’in gözüne hoş görünmemiştir. Onu, perişan bir adam olarak görmüştü sanırım. İnsanın kendi yüzünü anlayabilmesi belki de elinde değil. Belki de tek başıma yaşadığım için böyle oluyor. Topluluk içinde yaşayanlar, kendilerini, arkadaşlarına nasıl görünüyorlarsa aynalarda tıpkı öyle görmeyi öğrenmişlerdir. Benim arkadaşım yok. Tenimin bunca çıplak olması acaba bu yüzden mi? Buna insansız... evet insansız doğa denebilir.

Çalışmak gelmiyor içimden. Geceyi beklemekten başka çarem yok.

Saat beş buçuk

İşler kötü, hem de çok kötü: Pislik, bulantı içimi doldurmuş. Bir yenilik var bu kez. Kahvede yakaladı beni. Bugüne kadar kahveler tek sığınağımdı. İnsanla dolup taşıklarını, aydınlık oldukları için. Onları da kaybettim. Odamda, dört yanımdan çevrildiğim zaman nereye gideceğimi bilemeyeceğim artık.

Patron kadınla yatmak için kahveye gitmiştim. Kapıyı açar açmaz, garson kız Madeleine:

“Patron burada değil, alışveriş için kente gitti,” diye seslendi.

Kasıklarında acı bir hayal kırıklığı, bir türlü geçmeyen tatsız bir kaşıntı duydum. Aynı anda gömleğimin, meme uçlarıma süründüğünü de duyuyordum. Ta dipte, parlayıp duran banketleri içine alan bir anafora; aynaların, dumanların içinde beliren ışıklardan, sislerden doğmuş ağır ve renkli bir anafora kapılmış, hapsedilmişim. Anafor niçin şuradaydı, niçin böyleydi bilmiyorum. Kapının eşiğindeydim, kararsızdım, bir kıpırtı oldu, tavandan bir gölge geçti, ileriye itildiğimi duydum. Sanki yüzüyordum. Her yönden, aynı anda içime dolan ışıklı sisler aptallaştırmıştı beni. Madeleine, salına salına gelip pardösümü aldı. Saçlarını geride topladığını, küpe takmış olduğunu fark ettim. Tanımıyordum onu. Kulaklarına doğru yayılıp bir türlü bitmek bilmeyen koca yanaklarına bakıyordum. Elmacıkkemiklerinin altında, yanak çukurunda yapayalnız iki pembe leke vardı. Bu zavallı etin üzerinde bulunmaktan sıkılıyorlardı sanki. Yanaklar, kulaklara doğru durmadan uzuyor ve Madeleine gülüyordu:

“Ne içersiniz Bay Antoine?”

İşte o zaman bulantı beni yakaladı; banketin üzerine yığıldım. Nerede olduğumu bile bilmiyordum, çevremde renklerin ağır ağır döndüğünü görüyordum; kusmak geliyordu içimden. Böyle işte, o andan beri bulantı ayrılmadı, salıvermedi beni.

Parayı ödedim. Madeleine tabağını kaldırdı. Bardağımın dibinde, mermerin üzerinde ufak bir bira birikintisi var. Üzerinde bir kabarcık yüzüyor. Banketin üzerinde oturduğum kısmı çökmüş, kaymamak için ayaklarımı yere sıkı sıkıya basmam gerekiyor, hava soğuk. Sağımda, bir yün örtü üstünde kâğıt oynuyorlar. Girerken onları görmemişim. Yarısı banketlerde, yarısı dipteki masada bulunan ve ellerini kollarını sallayan bir topluluk sezinlemiştim sadece. Bu arada Madeleine, tahta bir tabak içinde kartları, örtüyü, fişleri getirmiş. Üç beş kişi olmalılar, bakmaya bile

cesaretim yok. Gövdemde bir sakatlık var: Gözlerimi çevirebiliyorum, ama boynumu oynatamıyorum. Başım yumuşacık, lastik gibi, sanki boynumun üstüne oturtulmuş; çevirsem düşecekmiş gibime geliyor. Ama kesik bir soluma duyuyorum; göz ucuyla beyaz tüylerle kaplı kırmızımtırak bir parlama görüyorum ara sıra. Bir el bu.

Patron alışverişe gidince tezgâha kuzeni geçer. Adı Adolphe. Yerime otururken ona bakmıştım, başımı çeviremediğim için hâlâ bakıp duruyorum. Sırtında bir gömlek var. Eflatun rengi askılarını takmış. Gömleğin yenlerini, dirseklerinin üzerine kadar sıvamış. Mavi gömleğin üstünde askılar pek göze çarpmıyor. Mavinin içine gömülmüş gibiler. Ama düzmece bir alçakgönüllülük bu. Unutulmaya razı olacak gibi değiller; koyunca dik kafalılıkları canımı sıkıyor. Menekşe rengini almak isterken yarı yolda kalmışlar; ne var ki bu isteklerinden de vazgeçmiş benzemiyorlar. İnsanın: “Haydi, menekşe rengini *alın* da bu hikâye sona ersin!” diyeceği geliyor. Ama ne gezer! Sonu gelmeyen çabaları içinde kalakalmışlar, inat ediyorlar. Çevrelerindeki mavi, kimi zaman kaplıyor onları, iyice kaplıyor. Bir an gözden kaybediyorum. Ama bu gelip geçiyor, mavi renk, yer yer soluklaşıyor. Birleşerek, askıyı yeniden ortaya koyan eflatun renkli kararsız lekelerin belirmediğini görüyorum. Adolphe’un gözleri yok: Şişkin ve devrik gözkapaklarının arasından gözlerinin akı azıcık görünüyor. Uykulu bir yüzle gülümsüyor. Düş gören bir köpek gibi ara sıra ürküyor, çemkiliyor ve depreşiyor.

Ardındaki çikolata renkli duvar üstünde, mavi pamuk gömleği göz kamaştırıyor. Bu da, evet bu da bulantı veriyor insana. Daha doğrusu bulantının *kendisi* bu. Bulantı bende değil, onu *orada*, duvarda askıların üstünde, dört bir yanımda duyuyorum. Kahveyle özdeşleşiyor. O bende değil, ben ondayım.

Yanımdaki topluluk gürültü etmeye, elini kolunu sallamaya başladı.

“Al bakalım kozunu!.. Koz ne?” Kâğıtlara eğilen kapkara kalın bir ense, “Hah hah ha! Görmüyor musun? Şimdi oynadı.” “Bilmiyorum, görmedim!” “Demin oynadım canım.” “Ha... peki, demek koz körmüş.” Şarkı söyler gibi: “Koz körmüş, koz görmüş, koz köörmüş!” Yeniden konuşuyor: “Bu ne beyim, bu ne beyim? Aldım!”

Yeniden sessizlik... Damağımda havanın şekerimsi tadını duyuyorum. Kokular. Askılar.

Adolphe yerinden kalktı. Birkaç adım attı; ellerini arkasında kavuşturuyor, gülümsüyor, başını kaldırıp topuklarının üzerinde geriye

doğru yaylanıyor. Uyukluyor bu durumda. Sallanıp duruyor karşımda, vire gülüyor. Düşecek neredeyse. Arkaya kaykılıyor, kaykılıyor, yüzü tavana çevrili, tam düşeceği sırada tezgâhın kenarını ustaca yakalayıp dengesini sağlıyor. Sonra yeniden başlıyor. Bıktım artık. Garson kızı çağırıyorum.

“Madeleine, bir plak çalar mısın lütfen? Hani şu benim sevdiğimi, *Some of these days*’i.”

“Olur, ama belki şu beylerin hoşuna gitmez. Oyun oynarken müzik istemezler. Sorayım bir kere.”

Başımı güçbela çevirebiliyorum. Dört kişiler; Madeleine, kara çerçeveli kelebek gözlüğünü burnunun ucuna ilıstirmış, mor suratlı bir ihtiyarın kulağına eğiliyor. İhtiyar kartlarını göğsüne siper edip gözlüğünün altından bana bakıyor.

“Rica ederim.”

Karşılıklı gülümsüyoruz. İhtiyarın dişleri çürük. Kırmızı el onun değilmiş. Yanında oturan siyah bıyıklı adamın. Bıyıklının bütün bir aileye yetecek kadar hava çekebilecek, mağara gibi burun delikleri var. Yüzünün yarısını kaplıyor. Ama yine de hafifçe soluyarak, ağzından soluyor. Yanlarında köpek başlı bir delikanlı da var. Dördüncüyü seçemiyorum.

Kartlar, yün örtünün üstüne döne döne düşüyor. Sonra yüzüklü eller, tırnaklarıyla örtüyü kazıyarak topluyor onları. Eller örtünün üzerinde beyaz lekeler gibi görünüyor. Şişirilmiş tozlu nesneleri andırıyor. Kartlar durmadan düşüyor, eller gidip geliyor. Ne garip iş! Oyuna da, gülüşe de, alışkanlığa da benzemiyor bu. Zaman öldürmekten başka bir amaç gütmüyorlar sanırım. Ama zaman çok geniş, tüketilemiyor. Zamanın içine sokulan her şey yumuşuyor, uzuyor. Kartları toplayan elin şu hareketini göz önüne alalım. Pelte gibi bir hareket bu. Söküp içeriden biçmek gerek.

Madeleine gramofonu kuruyor. Şaşırp da geçen seferki gibi, *Cavalleria Rusticana*’nın aryasını koymasa bari. Tamam, doğru koydu: Bu havayı hemen tanırım. Nakaratı şarkılı, eski bir *rag-time*’dir bu. La Rochelle Sokağı’nda Amerikalı askerlerin, bu havayı ıslıkla çaldıklarını duymuştum; yıl 1917 idi. Ama plak çok daha sonra doldurulmuş. Yine de kahvedeki plaklar arasından en eskisi. Safir iğneyle çalınan Pathé markalı bir plak.

Nakarat birazdan başlayacak. Bu nakaratı ve dik kayalıkların denize uzanışı gibi ansızın ortaya çıkışını seviyorum asıl. Henüz sıra cazın; melodi yok, notalar var yalnız; binlerce küçücük titreyiş. Durup dinlenmiyorlar; eğilip bükülmez bir düzen onları ortaya çıkarıyor ve yok ediyor. Toparlanmalarına, kendileri için varoluşmalarına zaman bırakmıyor.

Koşuyor, acele ediyor, yanımdan geçerken bana sertçe çarpıyor ve yok olup gidiyorlar. Onları durdurmak isterdim. Ama birini durdursam, elimde yavşak ve kötü bir sesten başka bir şey kalmayacağını biliyorum. Ölümlerine katlanmam gerek, hatta *istemem* gerekiyor bunu. Edindiğim izlenimlerin pek azı bu kadar acı ve güçlüdür.

Canlanmaya, mutluluk duymaya başlıyorum. Şaşılacak bir şey değil bu. Bulantının küçük bir mutluluğu. Yapışkan bira birikintisinin, *bizim* çağımızın (mavi askılar, çökük banketler çağının) dibinde uzayan mutluluk. Bu mutluluk, yağ lekesi gibi genişleyen kocaman yumuşak anlardan kurulmuştur. Doğar doğmaz eskiyiverir. Onu yirmi yıldır tanıdığımı sanıyorum.

Başka bir mutluluk da var. Dışımızda, şu çelik şerit, yani çağımızı yer yer geçen ve onu kupkuru, keskin uçlarıyla paralayan, yadsıyan müziğin dardaracak süresi de var, başka bir zaman var.

“Bay Randu kör oynuyor... Sen de beyi.”

Adamın sesi hafifleyip duyulmaz hale giriyor. Çelik şerite hiçbir şey işlemiyor. Ne açılan kapı, ne dizlerimin arasından geçen soğuk hava ne de baytarın küçük kızıyla birlikte içeri girişi, müzik bütün bu belirsiz şekilleri delip geçiyor. Küçük kız, oturur oturmaz kaptırdı kendini, kaskatı kesildi, gözleri fal taşı gibi açılmış, yumruğunu masaya sürüp dinliyor.

Birkaç saniye kaldı, zenci kadın şarkıya başlayacak. Kaçınılmaz bir şey bu. Müziğin zorunluluğu öylesine güçlü ki, kimse durduramaz onu. Dünyanın içine atılmış olduğu şu zamandan gelen hiçbir şey bu işi yapamaz. Düzeni gereğince, kendi kendine sona erecek. Bu güzel sesi sevişimin asıl nedeni bu. Yoksa tok ve içli oluşu değil. Bir yığın notanın önceden ölümlerinin ortaya çıkışını hazırlaması hoşuma gidiyor. Ama yine de tedirginim. Gramofonun durması için önemsiz bir olay bile yetişir. Bir yay kırılabilir ya da kuzen Adolphe'un huysuzluğu tutar. Bu sağlamlığın, bunca dayanıksız olması heyecanlandırıyor insanı.

Onu hiçbir şey durduramaz, ama her şey kırabilir.

Sonuncu akor da bitti. Ardından gelen kısa sessizlik boyunca bir şeyin gerçekleştiğini, *bir şeyler olduğunu* iyiden iyiye duyuyorum.

Sessizlik.

*Some of these days
You'll miss me honey!*

Gerçekleşen şey şu: Bulantı ortadan kayboldu. Kadın, sessizlik içinde şarkıya başlayınca, gövdemin katılaştığını, bulantının ortadan kaybolduğunu duydum. Birden oldu bu: Böyle kaskatı ve pırıl pırıl kesilmek kolay dayanılır şey değil. O ara müziğin süresi bir hortum gibi genişliyor, şişiyordu. Yürekler acısı çağımızı duvarlara vurup parçalayarak, kahveyi, madenimsi saydamlığıyla dolduruyordu. İşte *müzikteyim*. Aynalarda ateş yuvarlakları dönüyor, dumandan halkalar onları kuşatıyor, çeviriyor ve ışığın sert gülüşünü bir saklayıp bir gösteriyor. Bira bardağım küçüldü, masaya yapışıyor. Yoğun bir hali var. Gerekli bir nesne sanki. Avcuma alıp tartmak istiyorum, elimi uzatıyorum... Tanrım! Hareketlerim hepsinden fazla değişmiş. Kolumun hareketi yüce bir melodi gibi gelişti. Zenci kadının şarkısı boyunca uzandı, dans ediyor sandım kendimi.

Adolphe'un yüzü şurada, çikolata rengi duvarın üstünde, elimi uzatsam dokunacağım sanki. Bardağı kavradığım sırada başı gözüme ilişti. Mantıksal sonuçlar gibi apaçık ve zorunlu bir baştı bu. Bardağı sıkıca kavriyorum. Adolphe'a bakıyorum, mutluyum.

"Al bakalım!"

Bir ses ötekileri bastırıyor. Konuşan, yanımdaki kupkuru ihtiyar. Yanakları, kahverengi banketin üzerinde menekşe rengi bir leke halinde. Masaya bir kart atıyor: karonun beyi.

Köpek başlı delikanlı gülümsüyor. Kırmızı yüzlü rakibi masaya eğilmiş onu gözlüyor, çullanmaya hazır.

"Al öyleyse!"

Delikanlının eli karanlıktan çıkıyor, üşengeç ve bembeyaz bir an havada süzülüyor ve sonra bir şahin gibi dalıp tuttuğu kartı masaya yapıştırıyor. Kırmızı yüzlü iri herif, havaya sığıyor.

"Vay namussuz! Kesti!"

Kasılmış parmakların arasından körün papazı görülüyor. Sonra kartı tersine çevirip oyuna devam ediyorlar. Kaybolmuş nice hareketle, nice düzenle ortaya çıkarılan, ta uzaklardan gelen güzelim papaz. Başka düzenler, başka hareketler, saldırılar, karşılamalar, talih dönüşleri, bir yığın küçük serüven ortaya çıksın diye bu kez o kaybolup gidiyor.

Heyecanlanıyorum. Gövdem dinlenme halinde bir ince makine sanki. Başımdan gerçekten serüvenler geçti. Ayrıntıları aklıma gelmiyor, ama olayların şaşmaz bir biçimde art arda gelişini unutmadım. Denizler aştım, ardımda denizler bıraktım, ırmakların kaynaklarına ulaşmaya çalıştım ya da ormanlara daldım ve görmediğim kentlere yöneliyordum hep. Kadınlarla

yatıp kalktım, heriflerle dalaştım. Geriye dönmek elimden gelmiyordu. Bir plağın geri dönememesi gibi. Bütün bunlar beni *nereye* götürüyordu? Şu ana, müzikle kaynaşan şu aydınlık yuvarlağın içindeki şu bankete.

And when you leave me.

Evet, Roma'da Tiber Irmağı kıyılarında oturmayı, Barcelona'da *Rambla*'larda durup dinlenmeden gezmeyi bunca seven; Angkor dolaylarında Baray Prah Kan Adası'nda bir Naga Kilisesi'ni kökleri arasına almış bir hintinciri görmüş olan ben, şimdi şurada manil oyuncularının yaşadığı aynı saniyelerde yaşıyor, güçsüz bir gece dışarıda sürtüp dururken şarkı söyleyen zenci bir kadını dinliyordum.

Plak durdu.

Gece usul usul, çekine çekine içeri giriyor. Göze görünmüyor, ama şurada, lambaları örtüyor, havada herkesin soluğuna karışan ağdalı bir şey var: Gecenin ta kendisi bu. Hava soğuk. Oyunculardan biri karmakarışık kâğıtları başka birinin önüne itiyor. Öteki topluyor. Bir tanesi destenin dışında kaldı. Acaba görmüyorlar mı? Sonunda biri onu alıp köpek başlı delikanlıya uzatıyor:

“Bak hele! Körün dokuzlusuymuş!”

Yeter, artık gideceğim. Mor yüzlü ihtiyar, bir kâğıdın üzerine eğilmiş, elindeki kurşunkalemin ucunu emip duruyor. Madeleine, bomboş gözlerle seyrediyor onu. Delikanlı, kör papazını parmakları arasında vire çeviriyor. Hay Allah!

Güçbela yerimden kalkıyorum, aynada, baytarın kellesinin üstünde insana benzemez bir yüz yükseliyor.

Birazdan sinemaya gideceğim.

Açık hava ferahlatıyor içimi. Ne şekerli bir tat ne de vermutun şarabımsı kokusu var havada. Ama ayaz dehşet.

Saat yedi buçuk, karnım aç değil, sinema da dokuzda başlar. Ne yapacağım şimdi? Kızıışmak için hızlı yürümeliyim. Duraksıyorum. Kentin göbeğine, ana caddelerin ışık cümbüşüne, Palas Paramount'a, Impérial'e, büyük Jahan mağazalarına giden bulvar tam arkamda. Ama bunlar çekmiyor beni. Aperitif saati şimdi. Canlı varlıkları, köpekleri, insanları, kendi kendine hareket edebilen peltemsi kitleleri yeterince gördüm.

Sola dönüyorum. Lamba dizisinin ucundaki boşluğa dalacağım.

Galvani Caddesi'ne çıkıncaya kadar Noir Bulvarı boyunca yürüyeceğim. Boşluktan buz gibi bir rüzgâr esiyor. Taştan, topraktan başka şey yok orada. Taşlar kaskatıdır, yerlerinden kıpırdamazlar.

Yolun bir parçası can sıkıcı: Sağ kaldırımın üstünde, ışıklarla grileşmiş dumanlı bir kitle, deniz kabuklarını hatırlatan gürültüler çıkarıyor. Eski gar bu. Noir Bulvarı'nın ilk yüz metrelik parçasına –Redoute Bulvarı'ndan Paradis Sokağı'na kadar– canlılık vermiş: Bir düzine sokak lambası, birbirine bitişik dört kahve çıkarmış ortaya. *Rendez-vous des Cheminots* ile öteki üç kahve buradadır. Bütün gün sinek avlar bu kahveler. Ama akşam olunca ışıklanır, yolun üzerine dörtgen biçiminde aydınlıklar dökerler. Tepemden aşağı üç sarı ışık daha boşandı. Rabache aktar dükkânından, atkısını başına çekip koşmaya başlayan ihtiyar bir kadının çıktığını görüyorum. İşte geçtim. Paradis Sokağı'nın kaldırımının ucuna geldim, sonuncu lambanın yanındayım. Asfalt ansızın bitiyor. Sokağın öte yanı karanlık, çamurlu. Paradis Sokağı'nı geçiyorum. Sağ ayağım bir su birikintisine batıyor; çorabım sıırılsıklam, gezinti başladı artık.

Noir Bulvarı'nın bu bölümünde kimse *oturmuyor*. İklim pek çetin, toprak çok verimsiz; hayatın yerleşmesine, gelişmesine elvermiyor. Soleil Kardeşler'in üç bıçkı atölyesi (Sainte-Cécile de la Mer Kilisesi'nin yüz bin franga mal olan kaplamalı kubbesi bu atölyelerden çıkmıştır.) bütün kapı ve pencerelerini uğultuyla doldurduğu sakin Jeanne-Berthe-Coeuroy Sokağı'na açar. Duvarlara bitişik sırtları, Victor-Noir Bulvarı'na dönüktür. Bu binalar, soldaki kaldırımı dört yüz metre boyunca kaplıyor, tek bir pencere, hatta tek bir mazgal yok.

Bu kez her iki ayağım birden suya battı. Sokağı bir baştan öbür başa geçiyorum. Karşı kaldırımın üstünde, tek bir gaz feneri, harap bir tahta perdeyi aydınlatıyor, yeryüzünün ucuna konmuş bir deniz feneri sanki.

Afiş parçaları hâlâ tahtaların üzerine asılı kalmış. Yırtılıp yıldız şeklini almış beyaz bir zemin üzerinde, nefret dolu güzel bir yüz göze çarpıyor. Birisi, ağzının üzerine bir pos bıyık kondurmuş. Bir başka parça üzerinde, beyaz harflerle yazılmış “safdil” sözcüğü okunabiliyor. Kırmızı damlalar düşüyor üzerinden; belki de kan damlaları. Resim de, yazı da aynı afişte yer alıyordu herhalde. Afiş parçalanmış artık. Onları birbirine bağlayan önceden hesaplanmış yalın bağlantılar ortadan kaybolmuş. Ama büzülmüş ağız, kan damlaları, okunabilen sözcüğün son heceleri, beyaz harfler arasında bir birlik kendiliğinden ortaya çıkmış. Durup dinlenmek bilmeyen öldürücü bir tutku, bu sırlı işaretlerde kendini açığa vuruyor sanki.

Tahtaların aralarından, demiryolunun ışıkları görülüyor. Daha sonra uzun bir duvar geliyor. İki yüz metre uzayıp bir evle sona eren, deliksiz, penceresiz bir duvar. Lambanın ışığından çıkıp karanlık boşluğa giriyorum. Gölgeimin, ayakucumda karanlıklara battığını görünce, buzlu bir suya dalıyormuşum gibime geliyor. Karşımda, ta dipte, yoğun karanlıkların ardında pembe bir aydınlık seçiyorum. Galvani Caddesi bu. Başımı geriye çeviriyorum; lambanın gerilerinde, ta uzakta, belirsiz bir aydınlık var: garla yanındaki dört kahve. Önümde ve ardımda insanlar var, birahanelerde içip kâğıt oynuyorlar. Oysa burada karanlıktan başka şey yok. Rüzgâr, ta uzaklardan yapayalnız bir zil sesi getiriyor kulaklarıma. Ev içi gürültüleri, otomobillerin uğultusu, bağırıp çağırmlar, aydınlık sokaklardan ileriye geçemezler. Canlılığı ve sıcağı bırakamazlar. Oysa bu zil sesi, karanlıkları yırtıp buraya kadar geliyor. Çünkü öteki gürültülerden daha sert ve daha az insansal.

Dinlemek için duruyorum. Üşüyorum, kulaklarım acıyor; soğuktan, adamakıllı kızarmış olmalılar. Ama kendimle ilgilenmiyorum artık. Çevremdekilerin katışıksızlığına kapılmışım. Hiçbir şey canlı değil burada. Rüzgâr esiyor, kaskatı çizgiler karanlığın içinde uzayıp gidiyor. Noir Bulvarı gelip geçenlere yaltaklanan burjuva sokakları gibi yılışık değil. Kimse allayıp pullamaya kalkışmamış onu, öteki sokakların tam karşıtı. Jeanne-Berthe-Coeuroy'nin, Galvani Caddesi'nin tam karşıtı. Bouville'li, sırf dışarıdan gelenleri düşündükleri için bu sokağın, garın yakınındaki bölümleriyle biraz ilgilenirler. Ama birkaç adım sonra onu kendi haline bırakırlar; kör gibi, dümdüz ilerleyip Galvani Caddesi'ne çarpıp uzayıp durur. Kent unutmuş onu. Ara sıra, toprak rengi bir kamyon son hızla, gök gürültüsü sesleri arasında onu bir uçtan öte uca geçer. Bu sokakta katil de, öldürülecek adam da bulunmadığı için cinayet işlenmez. Noir Bulvarı, insan dışı bir yerdir. Maden parçasıdır sanki. Ya da bir üçgendir. Bouville'de böyle bir sokağın bulunması, bir talih eseridir doğrusu. Bu çeşit sokaklar, genel olarak başkentlerde bulunur. Berlin'de Neukolin yakınlarında ya da Friedrichshain'e giderken, Londra'da Greenwich'in arkasında. Hava akımından geçilmeyen, kaldırımları ağaçsız, rüzgârlı koridorlardır bunlar. Çoğunlukla kentleri doğuran o acayip kenar mahallelerde; garların, tramvay depolarının, salhanelerin, gazhanelerin yakınında bulunur bu sokaklar. Yağmur yağıp dindikten iki gün sonra, güneşin ışınları altında, sırsıklam kent buram buram tüterken, bu sokaklar hâlâ çamurlu, vıcık vıcık ve sopsoğuktur. Yılda yalnız bir kere, ağustos

ayında kuruyan su birikintilerine bile rastlanır bu sokaklarda.

Bulantı orada, sarı ışığın içinde kaldı. Mutluyum; soğuk da gece de öylesine katışksız ki, ben bile donmuş bir hava akımından farksızım. Kandan, lenften, etten sıyrılmak! Şu upuzun kanal boyunca karşiki solgunluğa doğru akmak. Soğuktan başka bir şey olmamak!

Birileri var. İki gölge. Burada ne arıyorlar?

Ufak tefek bir kadın, bir adamı kolundan çekiyor. Hafif ve aceleci bir sesi var. Rüzgâr yüzünden, söylediklerini duyamıyorum.

Adam, “Çeneni kapayacak mısın sen?” diyor.

Kadın vire konuşuyor. Adam birdenbire itiyor kadını. Birbirlerine bakıyorlar, duraksıyorlar. Sonra adam, ellerini ceplerine sokup ardına bakmaksızın yürüyor.

Gözden kayboldu. Kadınla aramda birkaç adım var. Birden acı acı haykırmaya başlıyor. Çığlıkları olağanüstü bir şiddetle sokağı dolduruyor:

“Charles, yalvarırım, ne dediğimi bilmiyor musun? Charles gel buraya! Çektiğim yeter! Öyle mutsuzum ki!”

Yanından geçiyorum, elimi uzatsam degeceğim. Tanıdım... İnanılacak şey değil! Şu yanıp tutuşan gövde, acıyla parlayan şu yüz o olabilir mi? Ama atkısını ve sağ elinin üzerindeki şarap rengi lekeyi tanıdım. Lucie bu, ta kendisi... Otelde çalışan kadın. Yardımına koşmaya cesaret edemiyorum. Ama belki ister bunu. Yanından ağır ağır geçerken gözlerinin içine bakıyorum. O da bakıyor, ama görmüyor beni. Acıdan kendini kaybetmiş sanki. Bir iki adım atıyorum. Geri dönüyorum.

Evet, Lucie bu. Ama başkalaşmış, kendini kaybetmiş. Delice bir cömertlikle acı çekiyor. Gıpta ediyorum ona. Şurada dimdik duruyor, damga vurulmasını bekler gibi kollarını uzatmış, ağzını açmış, zorla soluyor. Yolun iki yanından duvarların büyüdüğünü, birbirine yaklaştığını, Lucie'nin bir kuyunun dibindeymiş gibi onların arasında kaldığını sanıyorum. Birkaç saniye bekliyorum, kaskatı kesilip yere düşecek diye korkuyorum. Bu olağanüstü acıya dayanamayacak kadar çelimsiz. Ama kıpırdamıyor bile. Çevresindeki nesneler gibi o da taşlaşmış. Bir ara, onun hakkında yanılıp yanılmadığımı, gördüğümün onun gerçek varlığıyla ilgili olup olmadığını düşünüp kuşkulaniyorum.

Hafifçe inildiıyor. Gözlerini fal taşı gibi açıp ellerini boğazına götürüyor. Hayır, böylesine acı çekme gücünü kendinden almıyor o. Bu güç ona dışarıdan geliyor... Şu bulvardan. Kolundan tutup ışığa, insanların arasına, pespembe sokaklara götürmeli onu. Orada böyle acı çekilmez,

yumuşayıverir, güven dolu halini bulur ve her zamanki acılarının düzeyine iner.

Uzaklaşıyorum ondan. Yine de şansı var. Oysa ben, üç yıldan beri öyle durgun bir hayat yaşıyorum ki! Bu acıklı yalnızlıklar bomboş bir katışıksızlıktan başka şey vermez bana. Yola koyuluyorum.

Perşembe, saat on bir buçuk

Okuma salonunda iki saat çalıştım. Sonra pipo içmek için aşağıya, avluya indim. Zemin, gül rengi tuğlalarla döşelidir. On sekizinci yüzyıldan kaldığı için, Bouville'iler bu avluyla övünürler. Chamade ve Suspédard Sokağı'nın başına yerleştirilmiş eski zincirler yüzünden otomobiller içeri giremez. Köpeklerini gezdirmeye çıkmış siyah elbiseli kadınlar, duvarlar boyunca kemerlerin altında dolaşırlar. Aydınlığa çıkmazlar pek. Ama genç kızları gibi kaçamak ve hoşnut bakışlarını Gustave Impétraş'ın heykeline çevirir, onu gözücüyle süzerler. Bu bronz devin adını bilmezler herhalde. Ama redingotuna ve silindir şapkasına bakıp seçkin bir kişi olduğunu anlarlar. Gustave Impétraş, şapkasını sol elinde tutuyor, sağ elini bir kâğıt tomarının üzerine dayamış. Sanki büyükbabaları, bronz haline getirilip bu kaidenin üzerine yerleştirilmiş gibi gelir onlara. Her konu üzerinde kendileri gibi, hem de tıpkı kendileri gibi düşündüğünü anlamak için uzun boylu bakmak zorunda değildirler. Bu adam, elinin altında ezilen kâğıt tomarlarından edindiği uçsuz bucaksız bilgeliğini ve yetkisini, bu hanımların minnacık ve kaskatı düşüncelerinin yararına kullanmıştır. Siyahlar giyinmiş hanımlar, bir iç rahatlığı duyar, ev işlerine yönelir, köpeklerini gezdirirler. Çünkü, babalarından kalan o kutsal, o güzelim düşünceleri savunmak sorumluluğu onlara düşmez. Bronzdan bir adam bu işi üzerine almıştır.

Büyük Ansiklopedi'de bu zatla ilgili birkaç satır var. Geçen yıl okudum. Kitabı pencerenin kenarına koymuştum, bulunduğum yerden Impétraş'ın yemyeşil kellesini görebiliyordum. 1890 yıllarına doğru, kendini gösterdiğini öğrendim. Akademi müfettişiymiş. Sevimli resimler yapmış. Üç tane de kitabı var. "*Eski Yunanlılarda Ün Kazanma Üzerine*" (1887), "*Rollin'in Eğitilimi*" (1891) ve 1899'da yazdığı bir şiirsel vasiyet. Çoluk çocuğunun, sağbeğeni sahiplerinin yakarışlarını ardında bırakarak 1902 yılında bu dünyadan göçmüş.

Sırtımı kitaplığın duvarına dayadım. Sönmeye yüz tutan pipomu çekeştiriyorum. Kemerlerin altından, korka korka çıkıp Impétra'ya gözünü kırpmadan kurnazca bakan ihtiyar bir kadın görüyorum. Birden yüreklenip avluyu dörtlüğe geçiyor, heykelin önünde bir an duruyor, geniş getirir gibi çenelerini oynatıyor. Sonra basıp gidiyor ve duvarın çatlaklarından birinin içinde gözden kayboluyor.

1800 yıllarına doğru, pembe tuğlaları ve evleriyle bu alan belki de neşeli bir yerdi. Oysa şimdi kurumuş, kötülemiş; tiksinti veriyor insana. Kaidenin üzerinde duran şu adamcağızdan ötürü bu. Bronza dökülünce, bu üniversite öğretmenini bir sihirbaz haline getirilmiş.

Impétra'ya tam karşıdan bakıyorum. Gözleri yok, burnu pek belirli değil. Bir ilçedeki bütün heykellere, bulaşıcı hastalık gibi ara sıra musallat olan o acayip cüzam, sakalını kemirmiş. Selam veriyor. Yeleğinde, kalbinin üzerine gelen yerde açık yeşil renkli bir leke var. Hastalığa tutulmuş sanki. Canlı değil, ama büsbütün ölü de sayılmaz. Çevresine sessiz bir güç yayıyor, bir rüzgâr gibi itiyor gövdeyi. Impétra, beni avludan dışarı atmak istiyor. Pipomu bitirmeden hiçbir yere gitmem.

Sıska bir gölge belirliyor ardımda, irkiliyorum.

“Özür dilerim efendim, rahatsız etmek istemezdim. Kendi kendinize konuştuğunuzu gördüm de. Yazacağınız cümleleri düşünüyordunuz mutlaka.” Gülümsüyor. “*Alexsandr*⁷ yakalıyordunuz herhalde.”

Otodidakt'a aptal aptal bakıyorum. Şaşkınlığım onu da şaşırtmış gibi.

“Düzyazıda Alexsandr'lerden kaçınmak gerekmez mi efendim?”

Biraz gözünden düştüm. Bu saatte burada ne işi olduğunu soruyorum. Patronunun izin verdiğini, dosdoğru kitaplığa geldiğini, yemek yemeden akşama kadar çalışacağını söylüyor. Ne dediğini dinlemiyorum artık.

“...Sizin gibi bir kitap yazabilmek mutluluğuna erişmek” sözünü ansızın duyunca biraz önceki konudan ayrıldığını anlıyorum.

Bir şeyler söylemem gerekiyor.

İnanmıyormuş gibi, “Mutluluğuna mı?” diyorum.

Söylediklerimi yanlış anlayıp hemen düzeltmeye kalkıyor.

“Değerliliğine demem gerekirdi efendim.”

Merdivenden çıkıyoruz. Çalışmak gelmiyor içimden. Biri, masanın üzerine *Eugénie Grandet*'yi bırakmış, yirmi yedinci sayfası açık. Hiçbir şey düşünmeksizin elime alıyorum onu. Önce yirmi yedinci, sonra yirmi sekizinci sayfayı okuyorum. İlk sayfadan başlamaya cesaretim yok. Otodidakt, hızlı adımlarla raflara yöneliyor. Aldığı iki kitabı, kemik bulmuş

köpek gibi masanın üzerine koyuyor.

“Ne okuyorsunuz?”

Bunu açıklamaktan tiksiniyor sanki. Biraz duraksıyor, şaşkın şaşkın bakınıyor, sonra sıkıntılı bir halde kitapları uzatıyor. Larbalétrier’in *Turbalar ve Turbalıklar*’ı ve Lastex’in *Hitopadèsa ya da Yararlı Bilgi*’siymiş. Anlamıyorum doğrusu. Neden sıkılıyor acaba? Okudukları doğru dürüst şeyler. *Hitopadèsa*’yı karıştırıyorum, yüce duygulardan gayri bir şey yok içinde.

Saat üç

Eugénie Grandet’yi bıraktım. İstemeye istemeye çalışmaya koyuldum. Yazı yazdığımı gören Otodidakt, saygı dolu bir zevkle gözlüyor beni. Ara sıra başımı kaldırıyorum, horozunkine benzer boynunu çevreleyen koskoca, dimdik takma yakası gözüme çarpıyor. Elbiseleri yıpranmış, ama gömleği kar gibi beyaz. Aynı raftan bir başka kitap aldı. Adını tersinden okuyorum. *Caudebec’in Oku*: Bayan Julie Lavergne tarafından yazılmış bir Norman kroniği. Otodidakt’ın okudukları şaşırtıyor beni. Birden, son olarak elden geçirdiği kitapları yazarların adları aklıma geliyor. Lambert, Langlois, Larbalétrier, Lastex, Lavergne. Birden anlayıveriyorum. Okuma yöntemini buluyorum. Öğrenimini abece sırasına göre yapıyor.

Bir çeşit hayranlıkla seyrediyorum onu. Böyle geniş kapsamlı bir işi yılmadan, ağır ağır gerçekleştirmek için ne kadar güçlü bir irade gerekli! Yedi yıl önce bir gün (öğrenimine başlayalı yedi yıl olduğunu söylemişti), bu kitaplığa kabarak girmiştir. Duvarları kaplayan sayısız ciltlere bakıp Rastignac gibi, “Bilimler! Bu iş ikimize kaldı,” demiştir. Sonra en sağdaki ilk raftan ilk kitabı çekip sarsılmaz kararına eklenen bir saygı ve korku duygusuyla ilk sayfayı açmıştır. Bugün L harfine gelmiş. J’den K’ye, K’den L’ye geçmiş. Kınkanatlılarla ilgili bir incelemeden kuantum teorisine, Aksak Timur üzerine bir kitaptan Darwinciliği yeren bir Katolik kitapçığına ansızın geçtiği halde tedirginlik duymamış. Her şeyi okumuş. Partenojenez⁸ ile ilgili bütün bilgilerin, canlı hayvan teşrihine karşı ileri sürülen bütün kanıtların yarısını kafasına doldurmuş. Ardında bir evren bırakmış, önünde bir evren var. En soldaki son rafın son kitabını bitirdikten sonra, “Peki şimdi?” diyeceği gün yaklaşıyor.

Kahvaltı saati geldi. Çikolatasını ve ekmeğini masum bir halle yiyor.

Gözkapakları inik, işim olmadığı için kıvrır kıvrır, güzel kirpiklerini seyrediyorum. Kadın kirpikleri gibi. Gövdesinden bir eski tütün kokusu yayılıyor. Nefes aldıkça, çikolatanın tatlı kokusu tütün kokusuna karışıyor.

Cuma, saat üç

Az kalsın aynaların tuzağına düşüyordum. Kurtardım kendimi, ama bu kez de pencereye yakalandım. Ellerim iki yanıma sarkmış, kararsız, pencereye yaklaşıyorum. Şantiye, tahta perde, eski gar-eski gar, tahta perde, şantiye. Çenem düşecek gibi esniyorum, gözlerim yaşıyor. Pipomu sağ, tütün paketimi sol elimde tutuyorum. Pipoyu doldurmak gerek. Ama bu işi yapacak gücüm yok. Kollarımı iki yanıma bırakmışım, alnımı cama dayıyorum. Şu ihtiyar kadın canımı sıkıyor. Bomboş gözlerle inatçı inatçı sekip duruyor. Arada bir, sanki görünmez bir tehlikeyle karşılaşmış gibi korkuyla duraklıyor. İşte pencerenin altına geldi, rüzgâr etekliğini dizlerine yapıştırıyor. Durup atkısını düzeltiyor. Elleri titriyor. Uzaklaşmaya başladı, sırtını görüyorum şimdi, ihtiyar tespihböceği! Sağa, Noir Bulvarı'na sapacak galiba. Daha yüz metre yürümesi gerek. Bu yürüyüşle on dakika sürer. Bu on dakika boyunca alnım cama dayalı, onu böyle seyredip duracağım. Belki kırk kere duracak, yeniden yürüyecek, yine duracak.

Geleceği *görüyorum*. Şurada, sokakta işte. Şimdiden biraz daha solgun. Gerçekleşecek de ne olacak sanki? Gerçekleşmekten ne kazanacak? İhtiyar kadın topallayarak uzaklaşıyor, sonra duruyor, atkısından çıkan aklaşmış bir tutam saçı çekiştiriyor. Yürüyor, demin oradaydı, şimdi başka yerde... Anlayamıyorum bunu, hareketlerini *görüyor* muyum, yoksa önceden *kestiriyor* muyum? Şimdi' yi gelecekte ayıramıyorum artık, ama sürüp gidiyor bu, yavaşça gerçekleştiriyor kendini; yani ihtiyar kadın ıssız sokak boyunca ilerliyor, ayağındaki koca erkek ayakkabılarını sürüyüp duruyor. Zamanın ta kendisi bu, hem de çırılçıplak zaman. Ağır ağır var oluyor, bekletiyor insanı. Ama ortaya çıktığı zaman canınızı sıkıyor. Çünkü çoktan beri orada bulunduğunu anlıyorsunuz. İhtiyar, sokağın dönemecine yaklaşıyor, ufacık kara bir kumaş yığınının başka bir şey değil artık. Buna diyeceğim yok doğrusu. Biraz önce ihtiyar orada değildi. Ama bu, insanı şaşırtmayan tatsız ve solgun bir yenilik. Köşeyi dönecek, işte dönüyor; bu dönüş sanki sonsuz bir süre.

Pencereden çekip alıyorum kendimi, sallana sallana odanın öte yanına

gidiyorum, aynaya yakalandım, bakıyorum; tiksirmek geliyor içimden, işte sonsuz bir süre daha. Aynadaki görüntümden kurtulup yatağın üzerine yığılıyorum. Tavana bakıyorum, bir uyuyabilsem.

Sessizlik. Sessizlik. Zamanın değip geçişlerini, kayıp gidişlerini duyumsamıyorum artık. Tavanda imgeler görüyorum. Önce ışıktan halkalar, sonra haçlar. Pırpır ediyorlar. Sonra gözlerimin derinliğinde başka bir imge beliriyor. Çökmüş koca bir hayvan bu. Ön ayaklarını ve sırtındaki semeri görüyorum. Gerisi bulanık. Ama yine de tanıyorum. Marakeş'te gördüğüm bir deve bu. Taşa bağlıydı. Altı kere çöküp kalkmıştı, çocuklar gülüyor ve bağırarak kızdırıyorlardı onu.

İki yıl önce ne hoştu: Gözlerimi kapadığımda, başım bir arı kovanı gibi uğuldamaya başlayıverirdi. İnsan yüzleri, ağaçlar, evler, bir fıçıda çırılçıplak yıkanan Kamaishili Japon kadını, mağara gibi açılmış yarasından akan kanların birikintisinde yatan ölü bir Rus görürdüm. Kuskusun tadını, öğleüstleri Burgos sokaklarını dolduran zeytinyağı kokusunu, Tetuan sokaklarını kaplayan rezene kokusunu, Rum çobanlarının ıslık seslerini yeniden duyar, heyecanlanırdım. Bu neşe çoktandır eskidi. Bugün yeniden ortaya çıkacak mı acaba?

Yakıcı bir güneş, kafamın içinde sihirli fener camı gibi dimdik kayıp gidiyor. Ardından bir parça mavi gökyüzü geliyor, güneş bir iki sallandıktan sonra duruyor, içim baştan başa yaldızlanmış gibi. Bu parıltı, Fas'ta (belki Cezayir'de, belki de Suriye'de) geçirdiğim hangi gündüzden kopup geldi? Geçmişe kapıp koyveriyorum kendimi.

Meknès. Berdaine Camisi'yle bir dut ağacının gölgelediğı o güzelim meydanın arasındaki daracık sokakta, bizi ürküten dağlıyı gözümün önüne getirmeye çalışıyorum. Üstümüze gelmişti. Anny sağımdaydı. Yoksa solumda mıydı?

O güneş de, o gökyüzü de birer aldanıştan başka bir şey değildi. Belki yüzüncü kez aldanışımın önüne geçemiyorum. Anılarım, şeytanın kesesindeki paralara benziyor: Keseyi açınca içinde kurumuş yapraklardan başka şey bulamıyorsunuz.

Dağlının; körelmiş, koca bir beyaz oyuk haline girmiş gözünü hatırlıyorum yalnız. Bu göz gerçekten onun mu? Bakü'de bana, resmen ocuk düşürmenin ilkelerini açıklayan doktor da kördü. Ne zaman yüzünü hatırlamak istesem, hep o beyazımsı yuvarlak geliyor gözümün önüne. Bu iki adamın da, Nornları gibi sırayla ödünç aldıkları bir tek gözleri var.

Meknès'te, o her gün gittiğim meydana gelince iş daha kolaylaşıyor;

onu hiç hatırlamıyorum. Bu alanın güzel olduğunu belirten yarım yamalak bir duygu var içimde. Bir de birbirinden ayrılması olanaksız şu dört sözcük: Meknès'te güzel bir alan. Gözlerimi kapar ya da tavana rasgele bakarsam o durumu yeniden kurabilirim kuşkusuz: uzakta bir ağaç, üzerime yürüyen tıkız, esmer biri. Ama bütün bunları iş olsun diye uydurmuş olurum. Bu Faslı, uzun boylu ve zayıf bir kimseydi. Zaten bana dokunmadan önce görmemiştim onu. Demek ki uzun boylu ve zayıf bir kimse olduğunu hâlâ *biliyorum*. Bazı kıpkısa bilgilerin belleğimde kaldığını gösteriyor bu. Ama *gözümün önüne gelen* hiçbir şey yok. Geçmiş ne kadar yoklasam, imge kırıntılarından başka şey bulamıyorum orada. Onların neyi canlandırdıklarını iyice bilmiyorum. Birer anı mı, yoksa kuruntu mu olduklarını da bilmiyorum.

Çoğunlukla bu imge kırıntıları da yok oluyor. Geriye yalnız sözcükler kalıyor. Hikâye anlatmak hâlâ elimden gelir. Hem de ustaca anlatabilirim (deniz subaylarıyla ekmegini bu işten kazananlar bir yana), hikâye anlatmak konusunda herkesle boy ölçüşürüm. Ama bu hikâyelerin birer cesetten farkı yok. Hikâyelerimde, şunu ya da bunu yapmış birinden söz açılır. Ama o adam ben değilim. Onunla hiçbir ilişkim yok. Dolaştığı ülkeleri tanımıyorum, sanki oralarda hiç bulunmamışım. Hikâyem boyunca, atlaslarda görülen o güzelim adları söylediğim olur. Aranjuez ya da Canterbury gibi. Bu sözcükler yepyeni imgeler doğurur içimde. Hiç geziye çıkmamış kimselerin, okudukları üzerinde imgeler kurmasına benzer bu. Bütün yaptığım, sözcükler üzerinde düşler kurmak zaten.

Yüz cansız hikâyeye karşılık, yine de bir iki canlı hikâye kalıyor. Sık sık değil, ara sıra düşünüyorum onları. Çünkü eskitmekten korkuyorum. İçlerinden birini yakalayıp dekorunu, kişilerini, davranışlarını yeniden görüyorum. Birden duruyorum, bir yıpranmışlık var sanki. Bir sözcüğün, duyumların ağını yırtıp çıktığını görüyorum. Çok geçmeden, bu sözcüğün, sevdiğim birçok imgenin yerini alacağını anlıyorum. Hemen durup başka bir şey düşünmeye koyuluyorum. Anılarımı yormak istemem. Ama bu çabam boşa gidiyor, onları yeniden hatırladığımda, birçoğunun donup kalmış olduğunu görüyorum.

Masanın altına koyduğum kutuda bulunan Meknès' le ilgili fotoğrafları almak için yerimden kalkmaya çabalıyorum. Neye yarar sanki. Bu çeşit uyartıcı nesneler, belleğimi pek etkilemiyor. Geçen gün, bir kurutma kâğıdının altında, sararmış bir küçük fotoğraf buldum. Havuz kenarında gülümseyen bir kadın resmiydi bu. Kim olduğunu çıkaramadım, bir an

bakakaldım. Sonra arkasındaki yazıyı okudum. “Anny, 7 Nisan 27, Portsmouth.”

Gizli boyutlardan yoksun oluşumu, varlığımın yalnız vücudum ve ondan kabarcıklar gibi yükselen sudan düşüncelerle sınırlı oluşunu, bugünkü kadar kuvvetle duyumsamamıştım hiç. Anılarımı şimdiden türetiyorum. Şimdinin içine fırlatılmış, orada bırakılmışım. Geçmişime yeniden dönmek istiyorum, ama tutsaklığımdan kurtulamıyorum.

Kapı vuruluyor. Otodidakt geldi. Unutmuştum onu. Yolculuklarda çektiğim fotoğrafları göstereceğimi söylemiştim. Allah kahretsın!

Bir iskemleye oturuyor. Kalçaları yayıldı, iskemlenin arkalığına değiyor, kaskatı gövdesi ileriye uzanmış. Yatağın ucundan kalkıp ışığı yakıyorum.

“Zahmet etmeseydiniz efendim.”

“Fotoğrafları daha iyi görürsünüz.”

Elinde evirip çevirdiği şapkasını alıyorum.

“Gerçekten bana fotoğrafları gösterecek misiniz?”

“Kuşkusuz.”

Bu bir dalavere, onlara bakıp konuşmaya fırsat bulamayacak. Masanın altına eğilip kutuyu, yeni boyanmış ayakkabılarının yanına itiyorum. Bir kucak dolusu kartpostal fotoğrafı, kucığına yığıyorum. Bu fotoğraflar İspanya ve İspanyol Fas’ı ile ilgili.

Ama yüzündeki gülümseyişi ve parıltıyı görünce susacağını sanmakla yanılmış olduğumu anlıyorum. Saint Sébastien’in Iguelo Dağı’ndan çekilmiş bir manzarasına göz attıktan sonra fotoğrafı masanın üzerine dikkatle koyuyor, bir süre sesini çıkarmıyor. Sonra içine çekiyor, “Ne kadar talihlisiniz! Söylenen doğruysa yolculuklar en iyi okuldur. Siz de böyle mi düşünüyorsunuz efendim?”

Anlamsız bir hareket yapıyorum. İyi ki sözünü bitirmedi.

“Kim bilir ne kadar şaşırır insan. Bir yolculuğa çıkabilseydim, döndüğümde ne kadar değiştiğimi anlamak için yola çıkmadan önce, kişiliğimin en ince ayrıntılarını not ederdim. Bazı gezginlerin, yolculuktan döndükten sonra, yakınları tarafından tanınmayacak kadar, hem ruhça hem de vücutça değişmiş olduklarını okumuştum.”

İri bir fotoğraf paketini evirip çeviriyor, aklı başka yerde. Aradan bir fotoğraf çekip ne olduğuna bakmadan masanın üzerine koyuyor. Ondan sonrakini, Burgos Kilisesi’nde bulunan bir Saint-Jérôme heykelini gösteren fotoğrafı dikkatle inceliyor.

“Burgos’taki hayvan derisinden yapılmış İsa heykelini gördünüz mü?

Hayvan derisinden, hatta insan derisinden yapılmış heykellerle ilgili acayip bir kitap var. Ya Zenci Meryem? O Burgos'ta değil Saragosse'da değil mi? Belki Burgos'ta da bir tane vardır. Hacılar onu kucaklayıp öperler değil mi? Yani Saragosse'dakini demek istiyorum. Anaların, çocukları ittikleri delikte bulunan taşın üzerinde ayağının izi varmış, öyle mi?"

Kaskatı kesilmiş halde, sanki önünde bir çocuk varmış gibi kollarını uzatıyor. Gören, Artaxerxès'in armağanlarını geri çeviriyor sanır.

"Şu töreler ne kadar... ne kadar garip şeyler."

Eşeginkine benzeyen çenesini, soluğu kesilmiş bir halde bana doğru uzatıyor. Bayat su ve tütün kokuyor. Şaşkınlık dolu güzel gözleri, ateş yuvarlakları gibi yanıyor ve seyrek saçları, kafatasını, buhardan bir haleyle çeviriyor. Bu kafatasının içinde, Samoyèdeler, Nyam-Nyam, Malgachelar, Fuégienler en acayip törenlerini yapıyorlar; yaşlı babalarını ve çocuklarını yiyorlar, tamtamların sesine uyup bayılıncaya kadar dönüp duruyorlar; öldürme çılgınlığına kapılıyor, ölülerini yakıyor, dam üzerine uzatıyor, meşalelerle aydınlatılmış kayıklara koyup su akıntısına bırakıyorlar; anayla oğul, babayla kız, erkek kardeşle kız kardeş rasgele çiftleşiyor, gövdelerini sakatlıyor, iğdiş ediyor, dudaklarını maden levhalarla genişletiyor ve sırtlarına korkunç hayvan resimleri yaptırıyorlar.

"Pascal gibi, törelerin bir ikinci doğa olduğu söylenebilir mi?"

Kara gözlerini, gözlerimin içine diyor. Karşılık vereyim diye yalvarıyor.

"Duruma göre değişir," diyorum.

Derin bir nefes alıyor.

"Ben de böyle düşünüyorum efendim. Ama kendime güvenim yoktur. Her şeyi okumak gerek."

Bir sonraki fotoğraf aklını başından alıyor. Sevinçle haykırıyor:

"Ségovie! Ségovie! Burayla ilgili bir kitap okumuştum!"

Belli bir kibarlıkla ekliyor:

"Yazarın adını hatırlayamıyorum. Unutuyorum zaten. N... No... Nod..."

"Nasıl olur, siz henüz Lavergne'desiniz," diyorum birden. Bunu söylediğim için ansızın pişmanlık duyuyorum. Çünkü okuma yönteminden hiç söz açmamıştı bana. Gizli bir çılgınlık olmalı bu. İşte, bozulmasından belli. Kalın dudakları ağlayacak gibi uzuyor. Sonra başını önüne eğip tek söz söylemeden bir düzine fotoğrafı gözden geçiriyor.

Ama yarım saat geçmeden, güçlü bir coşkunluğun içini kapladığını, konuşmasa delirecek gibi olduğunu fark ediyorum.

“Eğitimimi bitirdiğim zaman (daha altı yıl gerek), izin verilirse Yakınoğu’da yıllık geziler yapan profesör ve öğrenciler grubuna katılacağım.” İçli bir sesle şöyle devam ediyor: “Bazı bilgilerimi kesinleştirmek istiyorum. Sonra yepyeni şeyler yaşamak, serüvenlere katılmak da istiyorum.”

Sesini alçaltıp hergelece bir tavır takınıyor.

“Ne tür serüvenler?” dedim şaşkınca.

“Her türlü serüven efendim. Yanlış trene binmek. Bilmedik bir kentte inmek. Cüzdanımı kaybetmek, yanlışlıkla tutuklanıp geceyi içerde geçirmek. Bence serüven, ille de olağanüstü olması gerekmeyen, ama olağanın dışına çıkan bir olay diye tanımlanabilir efendim. Serüvenlerin büyüünden söz edilir. Bu deyim yerinde midir sizce? Size bir şey sormak isterdim, efendim.”

“Nedir?”

Kızarıyor ve gülümsüyor:

“Belki de yersiz kaçır.”

“Sorun canım.”

Bana doğru eğiliyor. Gözleri yarı kapalı soruyor:

“Başınızdan çok serüven geçti mi efendim?”

Soluğunun iğrenç kokusundan kaçınmak için geriye çekilerek, hiç düşünmeden, “Birkaç tane,” diye karşılık veriyorum.

Evet, hiç düşünmeden gelişigüzel söyledim bunu. Aslında başımdan bunca serüven geçmiş olması böbürlendirir beni. Ama şu anda, bu sözcükleri söyler söylemez, kendime kızmaya başladım. Galiba yalan söylüyorum; galiba bütün hayatım boyunca bir tek serüven bile yaşayamadım ya da serüven sözcüğünün ne gibi bir anlam taşıdığını bile bilmiyorum. Aynı anda, dört yıl önce Hanoi’de, Mercier’nin kendisiyle gelmem için beni zorladığı, benimse o Khmer heykeline bakıp durduğum sırada, içime çöken korkunun tıpkısını duyuyorum. O sırada, içimi tiksintiyle dolduran o beyaz kitle, o *düşünce* de şurada şimdi. Dört yıldır onu hiç görmemiştim.

“Rica etsem acaba...” diyor Otodidakt.

Hay Allah! Şu ünlü serüvenlerden birini ona nasıl anlatırım? Bu konu üzerinde tek söz bile söylemek istemiyorum.

Daracık omuzlarının üzerinden eğilip parmağımı bir fotoğrafa bastırarak, “Bakın işte Santillane bu, İspanya’nın en güzel kasabası,” diyorum.

“Gil Blas’ın Santillane’ı değil mi? Böyle bir yerin var olduğuna inanmıyordum. Sizinle konuşmak ne kadar faydalı. Geziler yapmış olduğunuz nasıl belli oluyor.”

Ceplerini kartpostallarla, gravürlerle, fotoğraflarla doldurduktan sonra sepetledim onu. Giderken ağzı kulaklarına varıyordu. Işığı söndürdüm. Yalnızım şimdi. Ama yapayalnız değilim. O düşünce var karşımda, bekleyip duruyor. Koca bir kedi gibi tostoparlak olmuş. Bir şey açıkladığı yok, kıpırdamıyor da. “Hayır,” demekle yetiniyor. Hayır, benim başımdan serüvenler geçmedi.

Pipomu doldurup yakıyorum. Bacaklarımın üzerine bir palto atıp yatağıma uzanıyorum. Bunca üzgün, bunca yorgun olmam şaşırtıyor beni. Başımdan tek bir serüven geçmemiş olsa bile ne çıkar. Bana kalırsa bu, zaten yalnız sözcüklerle ilgili bir soru. Sözgelimi, biraz önce düşündüğüm şu Meknès olayını ele alalım. Faslının biri üzerime atılmış, büyük bir çakıyla vurmaya kalkışmıştı beni. Ben de şakağına bir yumruk yapıştırmıştım. Bunun üzerine. Arapça bağırıp çağırmaya başlamış, bizi Attarin Sokağı’na kadar kovalayan bir sürü baldırı çıplak peydahlanmıştı. Bu olaya her ad verilebilir, ama şurası belli ki, bu *başımdan* geçmiş bir olaydır.

Hava adamakıllı karardı. Pipomun yanıp yanmadığını kestiremiyorum. Bir tramvay geçiyor; tavanda kırmızı bir aydınlık belirliyor. Sonra evi yerinden oynatan ağır bir taşıt. Saat altı olmalı.

Basımdan tek serüven geçmedi. Hikâyeler, olaylar, kazalar ne isterseniz var bende. Ama serüven yok. Bu sözcüklerle ilgili bir soru değil, şimdi anlıyorum. Farkında olmadan, kendisine her şeyden daha fazla bağlandığım bir şey vardı. Aşk değildi bu, Tanrı da değildi; ün kazanmak, zengin olmak da değildi. Bu... Kısacası, belli zamanlarda hayatımın, zor rastlanır, değerli bir nitelik kazanacağını ummuştum. Olağanüstü durumlar söz konusu değildi. Bütün istediğim biraz şaşmazlıktı. Hayatımın göz alıcı hiçbir yanı yoktu, ama ara sıra, sözgelimi kahvelerde müzik çalındığı zaman, geçmişe yönelip bir zamanlar Londra’da, Meknès’te, Tokyo’da tatlı anlar geçirmiştım, benim de başımdan serüvenler geçmişti diyordum. Bu, elimden alındı bugün. Ortada hiçbir neden yokken, birden on yıldır kendime yalan söyleyip durduğumu anladım. Serüvenler kitaplardadır. Kitaplarda anlatılanların hepsi hayatta gerçekleşebilir tabii, ama aynı biçimde değil. Oysa benim için o gerçekleşme biçimi önemliydi.

Önce, başlangıçların gerçek başlangıçlar olması gerekiyordu. Yazık! Ne istediğimi şimdi o kadar açıklıkla görüyorum ki! Süreyi pekleştiren, sıkıntıları kesip atan, bir caz havasının ilk notaları, trompetlerin tiz sesleri gibi ortaya çıkan gerçek başlangıçlar; daha sonraları “Bir Mayıs akşamıydı, gezinmeye çıkmıştım,” diye söz açtığımız, ötekilerden ayrı tuttuğumuz akşamlar gerekliydi. Gezintiye çıkarsınız, ay yeni yükselmiştir; tembel, bağımsız, boşalmış gibi duyarsınız kendinizi. Sonra birden, “Bir şey oldu,” diye düşünürsünüz. Karanlığın içinde bir şey çıtırdar ya da tüy gibi bir gölge sokağın bir ucundan öte ucuna geçer; hangisi olsa olur. Ama bu önemsiz olay, ötekilerine benzemez. Bu olayın, çevresi sisler içinde kaybolan kocaman bir şeklin başlangıcı olduğunu birden kavrarsınız. O zaman, “Bir şey başlamak üzere,” dersiniz.

Bir şey, sona ermek için başlamıştır. Serüven uzamaya gelmez, ona anlam veren ölümüdür yalnız. Bu ölüm, belki benim de sonum olan bu ölümüne sürüklenirim. Geriye dönmek elimden gelmez. Her an, ardından geleni getirmek için ortaya çıkar. Her ana, bütün varlığımla sarılırım. Onun yerine başkasının konulamayacağını, onun başkasına benzemediğini bilirim. Ama onu yitip gitmekten alıkoymak için bir şey de yapamam. Berlin’de ya da Londra’da iki gün önce rastladığım bir kadının koynunda geçirdiğim dakikanın (çılgınca sevdiğim dakikanın, neredeyse âşık olacağım kadının) da sona ereceğini bilirim. Birazdan, başka bir ülkeye gitmek üzere yola çıkacağım. Bu dakikayı da, bu kadını da bulamayacağım bir daha. Her saniyenin üzerine titrer, her birini emip bitirmek isterim. Hiçbir şey gözümünden kaçmaz. Her şeyi unutulmaz bir biçimde yerleştiririm gönlüme. Ne o güzelim gözlerin kaçamak sevecenliğini, tatlılığını, ne sokağın gürültüsünü ne de neredeyse ışıyacak günün aldatıcı aydınlığını gözden geçiririm. Ama dakikalar yine de geçip gider. Durduramam onları. Geçip gitmelerinden hoşlanırım.

Sonra ansızın, bir şey çattadak kırılır. Serüven bitmiştir artık. Zaman gündelik gevşekliğini alır. Geri dönerim, o güzelim müziksel şeklin ta ardımda, geçmişin içine batıp gittiğini görürüm. Gittikçe ufalır; gömüldükçe dertop olur, başlangıcını sonundan ayıramam şimdi. Bu pırıl pırıl noktayı gözlerken; ölümle karşılaşmak, para pul kaybetmek uğruna da olsa hepsini, aynı durumlar içinde, baştan başa, yeniden yaşamak isteyeceğimi düşünürüm. Ama bir serüven yeniden başlamadığı gibi uzayıp gitmez de.

Evet, bunu isterdim. İşin garibi, hâlâ aynı şeyleri istiyorum. Ben ki bir

zenci kadın şarkı söylerken bunca mutluluk duyuyorum; *hayatım* o melodinin özü olsaydı, kim bilir hangi yüksekliklere erişirdim.

Düşünce, o adlandırılmayan, hâlâ şurada. Sessiz sedasız bekliyor. Şimdi sanki şöyle diyor:

“Öyle mi? İstedğin *bu* muydu? Ama sen onu hiç elde etmedin ki. Kendini sözcüklerle aldattığını, yolculuklarının hiçliğini, kızlarla oynaşmayı, heriflerle dalaşmayı, cıncık boncuğu serüven diye adlandırdığını hatırlasana! İstedğini hiçbir zaman da elde edemeyeceksin. Başka birisi de elde edemeyecek.”

Ama niçin? NİÇİN?

Cumartesi öğleyin

Otodidakt, okuma salonuna girdiğimi görmedi. Dipteki masanın ucunda oturuyordu. Önünde bir kitap vardı, ama okumuyordu onu. Kitaplığa sık sık gelen, kara yüzlü bir okul öğrencisine gülümseyerek bakıyordu. Çocuk, Otodidakt'ın sağında oturuyordu. Otodidakt'ın kendisini seyretmesine bir an göz yumduktan sonra, dilini çıkararak yüzünü çarpıttı. Otodidakt kızardı, başını hemen kitabına eğip okumaya koyuldu.

Dün düşündüklerimi yeniden gözden geçirdim. Soğukkanlılıkla düşünüyordum, serüvenler geçirmemiş olmak vız geliyordu bana. Merak ettiğim tek şey, serüven *geçirilip geçirilmeyeceği* idi.

Şunu düşündüm: En bayağı olayın bir serüven haline girmesi için onu anlatmaya koyulmanız gerekir ve yeter. İnsanları aldatan da bu zaten. Kişioğlu hikâyecilikten kurtulamaz, kendi hikâyeleri ve başkalarının hikâyeleri arasında yaşar. Başına gelen her şeyi hikâyeler içinden görür. Hayatını, sanki anlatıyormuş gibi yaşamaya çalışır.

Ama, ya yaşamayı ya da anlatmayı seçmek gerek. Sözgelimi, Hamburg'da, pek güvenmediğim, üstelik benden ürken şu Erna ile acayip bir hayat geçiriyordum. Ama işin içindeydim, düşünmüyordum bunu. Bir akşam, San Pauli'de küçük bir kahvedeydik. Tuvalete gitmek için yanımdan ayrılmıştı. Yalnız kalmıştım, bir gramofonda *Blue Sky* çalınıyordu. Limana çıktığımdan beri başımdan geçenleri kendi kendime anlatmaya koyulmuştum: “Geldiğimin üçüncü akşamı *Mavi Mağara* adındaki dansinge girerken, çakırkeyif iriyarı bir kadın gözüme ilişti. Şu anda, *Blue Sky*'ı dinlerken beklediğim ve birazdan gelip yanıma oturarak kollarını

boynuma dolayacak olan kadın işte o gözüme ilişen kadındır.” Bunları düşünürken, bir serüven yaşamış olduğumu şiddetle duymuştum. Ama Erna, yanıma gelip kollarını boynuma dolayınca, neden bilmem, bir tiksinti kaplamıştı içimi. Ama şimdi anlıyorum: Yaşamaya yeniden dönmek gerektiği için serüven duygusu ortadan kayboluyordu.

Yaşarken başımızdan hiçbir şey geçmez. Dekorlar değişir, kişiler girer çıkar yalnız. Başlangıçlar da yoktur; günler anlamsız bir biçimde birbirine eklenir durur; sonu gelmez, tekdüze bir ekleniştir bu. Ara sıra şöyle bir hesap yapılır: “İşte üç yıldır yolculuk yapıyorum. Bouville’e geleli üç yıl oldu,” denir. Başlangıç olmadığı gibi, son da yoktur. Bir kadın, bir dost, bir kent, bir kerede terk edilemez. Hepsi birbirine benzer zaten. Aradan iki hafta geçince, Şanghay, Moskova, Cezayir birbirinin aynıdır. Kimi zaman (pek sık değil), durumu gözden geçirir, bir kadına bağlandığınızı, kötü bir işe girdiğinizi fark edersiniz. Göz açıp kapayınca kadar sürer bu. Sonra geçit yeniden başlar, saatleri ve günleri birbirine eklemeye koyulursunuz. Pazartesi, salı, çarşamba. 1924, 1925, 1926.

Yaşamak budur işte. Ama hayatınızı anlatırsanız, her şey değişir. Ne var ki, bu değişikliği kimse fark etmez. *Gerçek* hikâyelerden söz edilmesi bunun kanıtıdır. Sanki, gerçek hikâyeler olabilirmiş gibi. Olayları anlatırken, onların çıkış biçimini tam tersine döndürmüyor muyuz sanki? Hikâye anlatırken, önce başlangıcı ileri sürüyor gibi görünürüz: “1922 yılının güzel bir ağustos akşamıydı, Marommes’da noter kâtipliği görevindeydim,” deyince, baştan başlıyoruz sanılır. Oysa, aslında sondan başlamış oluyoruz. Son, göze görünmez bir biçimde orada bulunmakta ve şu sözlerle başlangıç olmak yüceliğini vermektedir: “Dolaşıyordum, farkına varmadan, kasabanın dışına çıkmıştım. Para sorunlarını düşünüyordum.” Bu cümle tek başına ele alınırsa, kahramanın bir şeye dalmış olduğunu, üzüldüğünü ve serüven yaşamaktan uzak bulunduğunu gösterir. Bu durumda insan, geçip giden olayları bile fark edemez pek. Ama her şeyi değiştiren son, orada bulunmaktadır. Söz konusu olan kişi, daha o anda hikâyenin kahramanı gibi görünmeye başlamıştır bize. Üzüntülü hali, para sıkıntısı, bizim sıkıntılarımızdan daha önemlidir; çünkü gelecek tutkuların ışıyla pırıl pırıl yanmaktadır onlar. Hikâye tersine gelişmekte, an’lar, birbiri üzerine yığılacak yerde, sonun anaforuna kapılıp kendilerinden bir önce gelen anı da çekip birlikte götürmektedirler. “Gece bastırmıştı. Sokak ıssızdı.” Bu sözler sanki rasgele söylenmiş gibidir. Ama kanmayız biz, onu bir köşeye koyup saklarız. Çünkü o, değerini daha sonra anlayacağımız bir

bilgidir. Kahramanın, o gecenin bütün ayrıntılarını birer işmar, birer bildiri gibi gördüğünü ya da serüveni haber veren belirtilerden başkasını duymadığını ve fark etmediğini düşünürüz. Geleceğin henüz gerçekleşmemiş olduğunu ve adamın, yeknesak zenginliklerini karmakarışık bir halde sunan, geleceğe ilişkin tek bir belirti bile vermeyen gecenin içinde dolaşıp durduğunu, şunu ya da bunu seçmek durumunda olmadığını unuturuz.

Hayatımın anlarının, hatırlanan bir hayatın anları gibi birbirini izlemesini istemiştim. Zamanı kuyruğundan yakalamaya kalkışmanın böyle bir önemi olabilirdi.

Pazar

Sabahleyin, bugünün pazar olduğunu unutmuştum. Dışarı çıktım ve her zamanki gibi sokaklarda dolaşmaya başladım. *Eugénie Grandet*'yi yanıma almıştım. Ama parkın kapısını açarken, bir şey bana el ediyor sandım birden. Bahçe ıssız ve çırcıplaktı. Ama... bilmem ki, nasıl anlatsam? Her zamanki gibi değildi, gülümsüyordu bana. Bir an parmaklığa abandım kaldım, sonra günlerden pazar olduğunu hatırladım. Oradaydı, ağaçların ve çimenlerin üzerinde bir belirsiz gülümseyiş gibi duruyordu. Onu dile getirmek olanaksızdı; "Bu bir park, mevsim kış, bu bir pazar sabahı," demek gerekiyordu hızla.

Kapıyı bıraktım, hali vakti yerinde insanların oturduğu evlerin ve sokakların bulunduğu yana yöneldim. Usul usul, "Bugün pazar," diyordum.

Bugün pazar. Dokların ardında, kıyı boyunda, garın yakınında, kentin çevresinde bomboş hangarlar ve karanlığın içinde kıpırdamadan duran makineler var. Bütün evlerde, erkekler, pencere ardında tıraş oluyor ve başlarını arkaya doğru eğiyorlar. Bir karşılarındaki aynaya, bir soğuk gökyüzüne bakıp havanın güzel olup olmayacağını kestirmeye çalışıyorlar. Genelevler ilk müşterilerine, yani köylülerle askerlere kapılarını açıyor. Kiliselerde, mum ışığında bir adam, diz çökmüş kadınların karşısında şarap içiyor. Kente inen bütün sokaklarda, fabrikaların bitmek bilmeyen duvarları arasında upuzun, kara taburlar yola koyulmuştur. Kentin merkezine doğru ağır ağır ilerliyorlar. Onları karşılamak için yollar, ayaklanma günlerinin manzarasını almışlar. Yani, Tournebride Sokağı'ndaki bir yana, bütün mağazalarda kepenkler indirilmiş. Birazdan, hiç ses çıkarmaksızın, bu kara

taburlar, ölü taklidi yapan sokakları kaplayacaklar. Önce Tourville'in demiryolu işçileriyle Saint-Symphorin sabun yapım evlerinde çalışan karıları gelecek. Sonra Jouxtebouville'in küçük burjuvaları. Onlardan sonra, Piont iplik fabrikası işçileri, daha sonra Saint-Maxence Mahallesi tamircileri sükün edecek. Thiérachelılar en sonra, on bir tramvayıyla gelecekler. Kilitli mağazalar ve kapalı kapılar arasında, pazar günü kalabalığı birazdan ortaya çıkacak.

Bir saat, on buçuğu çalışıyor. Hemen yola koyuluyorum. Pazar günü bu saatte Bouville'de çok güzel bir gösteri vardır. Ama kilisedeki büyük törenden çıkış saatini kaçırmamak gerekir.

Küçük Joséphine-Soulary Sokağı sanki ölü, mahzen kokuyor. Ama her pazarkı gibi, bir gelgit gürültüsüyle dolu. Président-Chamart Sokağı'na sapıyorum. Bu sokaktaki bütün evler üç katlıdır. Kocaman beyaz panjurları vardır. Bu noterler sokağı da pazar gününün ağır gürültüsüyle kaplanmış. Gillet Geçidi'nde gürültü daha da artıyor. O zaman, bunu insanların çıkardığını anlıyorum. Sonra birden, sol yanımda bir ışık-ses curcunası patlıyor. Geldim artık. Burası Tournebride Sokağı. Benzerlerimin arasına katılmaktan başka yapacak şeyim yok. Bayların, şapkalarını çıkararak nasıl selamlaştıklarını göreğim.

Altmış yıl önce, hiç kimse, Bouville'ilerin Küçük Prado diye adlandırdıkları Tournebride Sokağı'nın inanılmaz alın yazısını hayal bile edemezdi. 1847 tarihli bir kent planı görmüştüm; orada sokağın adı bile yoktu. O çağlarda, kaldırımlarının arasından balık kafalarını ve artıklarını sürükleyen küçük bir derenin aktığı, pis kokulu, kara bir geçit olmalıydı. Ama 1873 yılı sonlarına doğru, Millet Meclisi, Montmartre Tepesi'nde bir kilise yapılmasının halka yararlı olacağını bildirdi. Birkaç ay geçmemişti ki, Bouville Belediye Başkanı'nın karısı bir düş gördü. Bu düşte, en önemli saydığı azize, yani Sainte-Cécile kendisine bir güzel çıkmıştı. Seçkin kişilerin, her pazar, din törenine katılmak için Saint-Réne ya da Saint-Claudian kiliselerine kadar gitmeleri, üstelik esnafla birlikte törene katılmaları dayanılacak şey miydi? Millet Meclisi örnek vermemiş miydi? Tanrı'nın lütfu sayesinde Bouville, para bakımından çok iyi bir durumda bulunuyordu. Bir kilise yaptırıp Tanrı'ya şükran borcunu ödemek doğru olmaz mıydı?

Bu düşün doğruluğunu herkes kabul etti. Belediye Meclisi tarihî bir toplantı yaptı ve piskopos para toplama işini üzerine aldı. Yalnız yer sorunu kalıyordu geriye. Eski armatör ve tacir aileleri, kilisenin kendi oturdukları

Coteau-Vert'in tepesinde yapılması gerektiğini ileri sürüyorlardı. Böylece, "Sacré-Coeur de Jesus, Paris'i nasıl koruyorsa Sainte-Cécile de Bouville'i öyle koruyacaktı." Ama Maritime Bulvarı'nın sayıları pek az olan yeni zenginleri ağırdan aldılar. Gereken parayı vereceklerini, ama kilisenin Marignan Meydanı'nda yapılması gerektiğini bildirdiler. Para verdiklerine göre, kiliseden yararlanmaları gerekiyordu. Kendilerine türedi gözüyle bakan o kibirli burjuvalara güçlerini duyurmak hoşlarına gitmiyor değildi. Piskopos, uzlaştırmacı bir yol buldu. Böylece kilise, Coteau-Vert ile Maritime Bulvarı'na eşit uzaklıkta, Halle-aux-Morues Meydanı'nda yapıldı. Bu meydana da Sainte-Cécile de la Mer adı verildi. 1887 yılında bitirilen bu koskoca anıt, on dört milyondan ucuza çıkmadı.

Tournebride Sokağı genişti, ama pislikten geçilmiyordu. Üstelik kötü tanınmıştı. Bu sokak yeni baştan yapıldı ve orada oturanlar, kesin olarak Sainte-Cécile Meydanı'nın arkasına sürüldü. Böylece, Küçük Prado, özellikle pazar günleri, çıtkırıldımlarla seçkinlerin buluşma yeri haline geldi. Birbiri ardından, göz alıcı mağazalar açıldı. Paskalya'nın pazartesi günü, Noel gecesi ve her pazar öğleye kadar bu mağazalar açık kalıyordu. Sıcak et ezmeleri pek ünlü olan domuz kasabı Julien'in bitişiğinde, pastacı Foulon, üzerlerinde şekerden bir menekşe bulunan, ebegümece yağından yapılmış konik şeklindeki lezzetli çöreklerini sergiler. Kitapçı Dupaty'nin vitrininde, Plon'un en son yayınları, *Denizcilik Kuramı* ya da *Yelkencilik Kitabı* gibi teknik yapıtlar, resimli büyük bir Bouville tarihi ya da mavi deriyle ciltlenmiş *Koenigsmark* ve Paul Doumer'nin, üzerinde mor çiçekler bulunan bej deri ciltli *Oğullarımın Kitabı* gibi lüks baskılar da bulunur. "İnce Dikiş, Paris Modelleri" Ghislaine, çiçekçi Piégeois ile antikacı Paquin arasında yer alır. Dört manikürcü çalıştıran berber Gustave, sarı boyalı yepyeni bir yapının birinci katına yerleştirmiştir.

İki yıl önce, Moulins-Gémeaux Çıkmazı ile Tournebride Sokağı'nın köşesinde bulunan arsız bir dükkân hâlâ, Tu-pu-nez adında bir böcek öldürücü ilacın reklamını yapıyordu. Balıkçıların, Sainte-Cécile Meydanı'nda bağırarak morina balığı sattıkları çağda açılmıştı; tam yüz yıllıktı. Bu dükkânın camekânları ara sıra yıkanırdı. Üzerlerinde ateş rengi cepkenler bulunan, balmumundan yapılmış fare ve sıçanları bunca kir pasın içinden seçebilmek için çaba harcamak gerekiyordu. Bu hayvanlar, bastonlara dayanarak, yüksek güverteli bir gemiden aşağıya iniyorlardı. Daha yere ayak basmalarına zaman kalmadan, güzel giyinmiş, ama pislikten kapkara kesilmiş bir köylü kız, üzerlerine Tu-pu-nez serperek

hepsini kaçıırıyordu. Bu dükkânı çok seviyordum. Hiçbir şeye inanmayan, dik kafalı bir hali vardı. Fransa'nın en pahalıya mal olmuş kilisesinin yanı başında, böceklerin ve pisliğin de var olduğunu küstahça hatırlatıyordu.

Dükkân sahibi ihtiyar geçen yıl ölünce, yeğeni burasını başka birine sattı. Birkaç duvar yıkıldı ve iş çözümlendi. Dükkân bir konferans salonu haline getirildi. Adı: "La Bonbonnière." Geçen yıl Henry Bordeaux, bu salonda dağcılık üzerine bir konuşma yaptı.

Tournebride Sokağı'nda acele etmeye gelmez. Aileler ağır ağır yürürler. Kimi zaman bir sıra öne geçersiniz, çünkü bütün bir aile Foulon'a ya da Piégeois'ya girmiştir. Ama karşı yönden gelen aileler karşılaşp birbirlerinin ellerine yapışınca, durup yerinizde saymanız da gerekir. Kısa adımlarla ilerliyorum. Boyum, hem aşağı inen hem de yukarı çıkan sıranın üstünden bakmama elveriyor. Bir yığın şapka görüyorum, şapkalardan bir deniz sanki. Çoğu siyah renkli, yumuşak olmayan türden. Ara sıra bir tanesi bir kolun ucuna takılıp uçuyor, bir kelle tatlı tatlı kıpırdıyor. Sonra şapka, ağır ağır yerine dönüyor. Tournebride Sokağı'nda, on altı numaradaki şapkacı Urbaine, altın püskülleri yerden iki metre yükseğe kadar inen kırmızı renkli kocaman bir piskopos şapkası asmış; bir simge diyeceği geliyor insanın.

Duruyoruz. Tam zincirin altında bir topluluk belirdi. Yanımdaki adam kollarını iki yana salıvermiş, sabırsızlıkla bekliyor. Porselen gibi solgun, dokunulsa kırılacak duygusunu veren bu adam Ticaret Odası Başkanı Coffier olmalı. Hiç konuşmadığı için, herkesi yıldırان bir kimseymiş. Coteau-Vert'in tam tepesinde, pencereleri her zaman ardına kadar açık duran, tuğladan yapılmış büyük bir evde oturur. Tamam, topluluk dağılıyor, yeniden yürüyoruz. Yeni bir topluluk ortaya çıktı. Ama pek yer kaplayamıyor. Ortaya çıkmasıyla, Ghislaine'in vitrinine doğru itilmesi bir oluyor. Yürüyenler duraklamıyor bile, biraz yana kayıyorlar. El sıkışan altı kişinin önünden geçiyoruz. "Günaydın beyefendi." "Günaydın efendim." "Nasılsınız, şapkanızı giyin efendim soğuk alacaksınız." "Teşekkür ederim hanımefendi, hava pek soğuk değil." "Sevgilim, sana Doktor Lefrançois'yı tanıştırayım." "Sizi tanıdığımı çok sevindim doktor, kocam, kendisini özenle tedavi eden Doktor Lefrançois'dan hep söz ederdi. Şapkanızı giysenize doktor, yoksa üşüteceksiniz. Ama siz çabucak iyileşirsiniz değil mi?" "Maalesef hanımefendi, doktorlar en az özen gösterilen kimselerdir." "Doktor değerli bir müzisyendir." "Öyle mi? Bilmiyordum bunu, keman mı çalarsınız?" "Doktor çok yeteneklidir."

Yanımdaki ufak tefek ihtiyar mutlak Coffier olmalı. Topluluktaki kadınlardan biri, esmer bir kadın, hem doktora gülümsüyor hem de yanımdaki adama yiyecek gibi bakıyor. Sanki şöyle düşünüyor: “İşte Ticaret Odası Başkanı Bay Coffier. Ne kadar yılgı verici hali var. Soğuk bir adam olduğunu söylerler.” Ama Bay Coffier bakmaya bile tenezzül etmiyor. Bunlar, Maritime Bulvarı’nda oturan insanlar. Onun dünyasıyla ilişkileri yok. Pazar gününün şapka çıkarışlarını görmek için bu sokağa geleli beri, bulvarda oturanlarla yamaçta oturanları birbirinden ayırt etmesini öğrendim. Yepyeni bir palto, bir fötr şapka, bir cafcaflı gömlek giyen ve yürürken sanki hava boşluğu yaratan birisi, mutlak Maritimelidir. Coteau-Vert’de oturanlarsa iyice açıklayamadığım zavallı ve yitik görünüşleriyle ötekilerden ayrılırlar. Omuzları daracıktır, yıpranmış yüzlerinden küstahlık akar. Küçük bir çocuğu elinden tutan şu şişman adamın Vertli olduğuna yemin ederim. Yüzü kül rengi, kravatını sicim gibi bağlamış.

Şişman adam bize yaklaşıyor, gözlerini Bay Coffier’ ye dikmiş. Tam onunla karşılaşacağı sırada başını çevirip oğluyla şakalaşmaya başlıyor. Bir iki adım daha atıyor, çocuğuna doğru eğilmiş, ondan başkasını gözü görmüyor; tam bir baba. Sonra ansızın bize dönüyor. Ufak tefek ihtiyara şöyle bir bakıp koluyla havada bir çember çizerek geniş ve kuru bir selam sarkıtıyor. Şaşkına dönen oğlan, selam vermeye vakit bulamıyor. Ne de olsa bu büyükleri ilgilendiren bir iş.

Basse-de-Vieille Sokağı’nın köşesinde bizim sıra, kiliseden çıkan dindarların sırasıyla çatışıyor. Bir düzine insan birbirine çarpıyor, kasırgaya tutulmuş gibi selamlaşıyorlar. Şapkalar o kadar hızlı çıkıyor ki, ayrıntıları yakalayamıyorum. Bu yağlı ve soluk kalabalığın üstünde Sainte-Cécile Kilisesi’nin korkunç beyaz kütlesi yükseliyor, karanlık gökyüzü üstünde bir tebeşir beyazlığı bu; pırıl pırıl duvarlarının içinde azıcık gece karanlığı barındırır. Biraz değişikliğe uğramış olarak yeniden yola koyuluyoruz. Bay Coffier, arkamda kaldı. Maviler giyinmiş bir kadın, sol yanıma abanıyor. Törenden çıkmış, gün ışığından kamaşan gözlerini kırpıştırıp duruyor. Önünde yürüyen şu incecik boyunlu bay da kocası.

Karşı kaldırımda, bir adam kolundan tuttuğu karısının kulağına bir şeyler fısıldayıp gülmeye başlıyor. Kadının una bulanmışa benzeyen yüzünde ansızın hiçbir anlam kalmıyor. Önünü görmüyormuş gibi bir iki adım atıyor. Bu işaretler aldatmaz insanı, mutlak birini selamlayacaklar. Nitekim biraz sonra, adam elini havaya kaldırıyor. Parmaklar şapkaya yaklaşıyor, tepesini kibarca tutmadan önce bir saniye duraklıyor. Daha

kolay çıksın diye, başını eğip şapkasını yavaşça havalandırırken karısı ileriye atılıp yüzüne bir genç kız gülüşü konduruyor. Bir gölge eğilerek yanlarından geçiyor, ama ikiz gülümseyişleri hemen kaybolmuyor, bir çeşit kalıntı gibi, dudaklarının üstünde birkaç saniye sürüp gidiyor. Hizama geldiklerinde her zamanki duygusuz görünüşlerini almışlardı, ama ağızlarının çevresinde neşeye benzer bir şey vardı.

Bitti artık, kalabalık seyrekleşti, şapka çıkarışlar azaldı, vitrinlerin çekiciliği kalmadı pek. Tournebride Sokağı'nın sonuna geldim. Sokağı geçip karşı kaldırımdan geri mi dönsem acaba? Bu kadar yeter gibime geliyor. Yeterince dazlak kafa, yeterince kuru, seçkin, silik insan yüzü gördüm. Marignan Meydanı'nı geçeceğim. Kalabalıktan sakına sakına uzaklaşırken, tam yanımda, kara bir şapkanın içinden gerçek bir beyefendi kafası fırlıyor. Maviler giyinmiş kadının kocası bu. Ah o kısa ve sık saçlarla kaplı dolikosefal kafa! Ah o gümüş tellerle süslü Amerikanvari alımlı bıyık! Hele o mektep-medrese görmüş insan gülüşü yok mu? Burnun üstüne bir de kelebek gözlük oturtmuş.

Karısına dönerek şöyle diyor:

“Fabrikaya yeni gelen bir desinatör bu. Burada ne işi var acaba? İyi bir çocuk. Hem de çekingen. Hoşuma gidiyor.”

Genç desinatör, domuz kasabı Julien'in önünde duruyor, saçlarını yeni taramış, yüzü hâlâ kırmızı, gözleri yarı kapalı, inat eder gibi bir hali var. Sanki zevkten bitmiş. Tournebride Sokağı'nı geçmeye cesaret ettiği ilk pazar gününün bugün olduğu besbelli. Bir sünnet çocuğuna benziyor. Ellerini arkasında bağlayıp uyarıcı bir utançla ışıyan yüzünü vitrine çevirmiş. Maydanozla süslenmiş pırıl pırıl parlayan jelatinli dört sosise görmeden bakıyor.

Bir kadın, dükkândan çıkıp koluna giriyor. Karısı bu. Yüzü çiçek bozuğu, ama çok genç olduğu belli. Tournebride Sokağı'nda ne kadar dolaşsa boşuna, kimse ona hanımefendi diye bakmaz. Gözlerindeki köpeksi parıltı; açıkgöz ve pek hesaplı hali ele veriyor onu. Gerçek hanımefendiler öteberinin fiyatını bilmezler, tatlı çılgınlıkları severler onlar; gözleri, tertemiz çiçeklere, kış bahçelerinde yetiştirilmiş çiçeklere benzer.

Saat biri çalarken, Vézelize Birahanesi'ne girdim. İhtiyarlar her zamanki gibi buradalar. İçlerinden ikisi yemeğe başlamış bile. Aperitif içerek kâğıt oynayan dört kişi de var. Ötekiler, masalarının hazırlanmasını beklerken ayakta oyunu seyrediyorlar. İriyarı, gür sakallı olanı borsa tellalıdır. Ötekisi Inscription Maritime'in emekli müfettişlerinden.

Delikanlılar gibi yiyip içerler. Pazarları lahana haşlaması yerler. Geç gelenler yemeğe başlamış olanları sorguya çeker:

“Yine her pazarki lahana haşlaması mı?”

Oturup rahat bir nefes alırlar:

“Mariette yavrum, bir lahana haşlaması, bir de bira, köpüksüz olsun!”

Mariette babacan bir kızdır. Dipteki masalardan birine oturduğum sırada, Mariette’in vermut verdiği kırmızı yüzlü ihtiyarlardan biri çatlayacakmış gibi öksürmeye başlıyor.

Öksürüğünün arasından, “Biraz daha koysana canım!” diyor.

Vereceği bütün vermutu koymamış olan Mariette, bu kez kızıyor:

“Bırakın da koyayım. Bir şey demedik ki! Buluttan nem kaparlara benziyorsunuz.”

Ötekiler gülmeye başlıyorlar.

“Ağzının payını aldın mı?”

Oturmaya hazırlanan borsa tellalı, Mariette’i omuzlarından tutuyor:

“Bugün pazar, sevgilinle sinemaya gitmiyor musun?”

“Evet gidiyorum. Bugün Antoinette’in izin günü. Nereye gidecektim.”

Borsa tellalı, sinekkaydı tıraş olmuş kasvetli bir ihtiyarın karşısına oturuyor. İhtiyar, elini kolunu sallayarak hemen bir hikâye anlatmaya koyuluyor. Ama borsa tellalı dinlemiyor onu. Yüzünü ekşitip sakalını çekiştiriyor. Birbirlerini hiç dinlemezler zaten. Yanımda oturanları tanımıyorum. Ticaretle uğraşan ve civarda oturan kimseler. Pazar günü hizmetçileri izinlidir. O yüzden buraya gelirler. Hep aynı masada otururlar. Adam, az pişmiş güzel bir sığır pirzolası yer. Eti, burnunun dibine getirip inceler, kokladığı da olur. Karısı azar azar ve düzenle yer. Kırk yaşlarında, iriyarı bir kadındır bu. Tüylerle kaplı al yanakları var. Saten bluzunun içinden, taş gibi güzel göğüsleri belli olur. Her yemekte, bir şişe Bordo şarabını temizler. Erkeklerden aşağı kalmaz.

Eugénie Grandet’yi okuyacağım. Hoşuma gittiğinden değil, iş olsun diye. Rasgele bir yer açıyorum. Anayla kız, Eugénie’nin alevlenmeye başlayan sevdası üzerinde konuşuyorlar:

“Eugénie, annesinin elini öperken, ‘Anneciğim, ne kadar iyi kalplisin!’ dedi.

Bu sözler, annenin bitmez tükenmez acılarla yıpranmış yüzünü aydınlattı.

‘Onu beğenmiyor musun?’ diye sordu Eugénie.

Bayan Grandet, yanıt vereceğine gülümsemekle yetindi. Biraz durduktan sonra alçak sesle, ‘Yoksa ona şimdiden âşık mısın? Doğru olmaz bu,’ dedi.

‘Doğru değil mi? Niçin? Senin de, Nanon’un da hoşuna gidiyor. Niçin benim hoşuma gitmesin? Hadi anneciğim, neredeyse gelecek, masayı hazırlayalım.’

İşini elinden bıraktı. Annesi de işini bırakırken, ‘Delisin sen,’ dedi.

Ama kızının deliliğine katılarak onu haklı çıkarmak hoşuna gitti.

Eugénie, Nanon’a seslendi:

‘Ne var? Yine ne istiyorsunuz küçük hanım?’

‘Öğle için krema var mı Nanon?’

‘Öğle için mi? Evet var,’ dedi ihtiyar hizmetçi kadın.

‘Öyleyse okkalı bir kahve yap ona. Bay des Grassin söylemişti. Paris’te kahveyi çok okkalı yaparlarmış. Fazla koyarsın.’

‘Kahve nereden bulayım?’

‘Satın al!’

‘Ya beyefendiyle karşılaşsam?’

‘O şimdi tarlalarda.’”

Yanımdakiler geldiğimden beri susuyorlardı. Ama adamın sesi birden okumamı yarıda bıraktı.

Neşeli ve esrarengiz bir halle, karısına şöyle diyordu:

“Gördün mü, ha?”

Kadın irkilerek kocasına bakıyor. Bir düştten uyanıyor sanki. Adam yiyip içiyor, sonra yine hergelece bir tavır takınarak, “Hah, ha!” diyor.

Bir sessizlik. Kadın yeniden düşlere dalıyor.

Birden titriyor. Kocasına soruyor:

“Ne dedin?”

“Dün Suzanne.”

Kadın, “Ha, evet,” diyor. “Victor’u görmeye gitmişti.”

“Ben sana ne demiştim?”

Kadın sabırsızlanmış gibi tabağını itiyor:

“İyi değilmiş.”

Tabağının kenarları, çiğneyip çıkardığı kül rengi et topaklarıyla dolu. Adam düşündüklerine dalmış:

“Şu kadıncağız yok mu?..”

Susuyor, yüzünde belirlenmemiş bir gülüş var. Tam karşımızda, ihtiyar borsa tellalı, soluyarak Mariette'in kolunu okşuyor. Aradan biraz geçiyor:

"Geçen gün söylemiştim sana."

"Ne demiştin?"

"Victor'u görmeye gidecek demiştim." Sonra ürkmüş gibi birden soruyor: "Ne var, beğenmedin mi yemeği?"

"İyi değil."

Adam ciddiyetle, "Doğru, eskisi gibi değil. Hécart'ın zamanında başkaydı burası. Hécart nerede şimdi, biliyor musun?" diyor.

"Domrémy'de değil mi?"

"Evet, öyle. Kim söyledi sana?"

"Sen söyledin, pazar günü."

Kadın, kâğıt masa örtüsünün üzerine düşmüş bir parça ekmek içini alıp yiyor. Sonra ellerini masanın kenarında gezdirerek, kâğıdı düzeltmeye çalışıyor:

"Biliyor musun? Düşündüğün doğru değil. Suzanne çok..."

"Belli olmaz yavrucuğum, belli olmaz," diyor adam dalgın bir şekilde. Mariette'le göz göze gelmeye çalışıyor, işaret ediyor.

"Hava sıcak."

Mariette ahbapça bir tavırla masanın kenarına abanıyor.

"Evet, çok sıcak," diyor kadın inleyerek. "Neredeyse bayılacağım. Et de iyi değil. Patrona söyleyeceğim bunu. Eskiden başkaydı. Marietteciğim pencereyi biraz açın bari."

Adam yine neşeleniyor:

"Baksana, gözlerini gördün mü?"

"Ne zaman sevgilim?"

Adam sabırsızlanarak karısının taklidini yapıyor:

"Ne zaman sevgilim? Böylesindir zaten! Ne zaman olacak, çıkmaz ayın son çarşambasında."

"Ha! Dün demek istiyorsun."

Adam gülüyor, uzaklara bakıyor. Hızla bir şeyler söylüyor. Kaptırmış kendini:

"Kabahat işleyen kedilerin gözlerini andırıyor."

Adam o kadar hoşnut ki, sanki söylemek istediğini unutuyor. Bu kez kadın içtenlikle neşeleniyor:

"Ah sen yok musun sen!"

Adamın omzuna usul usul vuruyor:

“Ah seni arlanmaz seni!”

Adam daha güven le tekrarlıyor:

“Kabahat işleyen kedilerin gözlerini andırıyor.”

Ama kadın gülmüyor artık:

“Yok canım! Ciddi bir kızdır o. Şakayı bırak.”

Adam eğilip kadının kulağına uzun bir hikâye fısıldıyor. Kadın ağzını açıp bakıyor bir an. Yüzü hem gergin hem gülümser gibi. Neredeyse koyuverecek kendini. Sonra ansızın geriye kaykılıp kocasının ellerini tırmalamaya başlıyor:

“Doğru değil bu, hayır doğru değil!”

Adam bilgelik dolu ciddi bir sesle, “Doğru olmasa ne diye böyle şeyler söylesin yavrucuğum?” diyor.

“Hayır, olamaz.”

“Ama söyledi bunu... Bak şimdi...”

Kadın gülmeye koyuluyor:

“René’yi düşününce gülüyorum.”

“Evet.”

Adam da gülüyor. Kadın ciddi ve pes bir sesle yeniden söze başlıyor:

“Demek salı günü farkına varmış bunun?”

“Hayır, perşembe günü.”

“Olmaz! Salı günüdür. Nedenini biliyorsun...”

Eliyle havada elipse benzer bir şekil çiziyor.

Uzun bir süre konuşmuyorlar. Adam, ekmek içlerini yemeğin salçasına batırıyor. Mariette tabakları değiştirip pasta getiriyor onlara. Birazdan ben de bir pasta yiyeceğim. Kadın yarı düş içinde, dudaklarının ucunda beliren utangaç ve kibirli bir gülüşle ansızın söze başlıyor, miyavlar gibi konuşuyor:

“Yok canım, biliyorsun sen!”

Kadının sesindeki iç gıcıklayıcılık adamı harekete getiriyor. Tombul eliyle karısının ensesini okşamaya başlıyor.

“Charles, yapma sevgilim, huylanıyorum,” diye fısıldıyor kadın gülümseyerek. Ağzı dopdolu.

Elimdeki kitabı okumaya çalışıyorum:

“‘Kahve nereden bulayım?’

‘Satın al.’

‘Ya beyefendiyle karşılaşsam?’”

Kadının söylediklerini duyuyorum hâlâ:

“Göreceksin, Marthe’a söyleyeceğim, çok eğlenecek.”

Pastayı yedikten sonra, sesleri kesildi. Mariette erik getirdi onlara. Kadın, çekirdekleri kaşığına kibarca yumurtlamakla meşgul. Gözlerini tavana çevirmiş olan kocası eliyle masanın üzerinde tempo tutuyor. Susmak onların doğal hali sanki. Konuşmak da ara sıra geçirdikleri bir nöbet.

“‘Kahve nereden bulayım?’

‘Satın al.’”

Kitabı kapıyorum. Dolaşmaya çıkacağım.

Vézelize Birahanesi’nden çıktığım zaman saat üçe geliyordu. Öğleüstünü, hantallaşmış gövdemde duyuyordum. Bu, benim öğleüstüm değildi. Yüz bin Bouville-linin birlikte yaşayacakları bir öğleüstüydü. Bu saatte, bol bir öğle yemeği yedikten sonra, sofradan kalkıyorlardı. Onlar için bir şey sona ermişti. Pazar günü, uçarı gençliğini kaybetmişti biraz. Pilici ve pastayı sindirmek, dışarı çıkmak için giyinmek gerekiyordu.

Eldorado Sineması’nın zili, berrak havada çınlıyor. Güpegündüz duyulan bu zil sesi, pazar gününün alışılmış gürültülerindendir. Yeşil duvar boyunca yüzden fazla insan kuyruk yapıyor. Tatlı karanlıklar, gevşemeler ve kapıp koyuvermeler saatini tutkuyla bekliyorlar. Beyazperdenin, sular altında bir çakıl taşı gibi parıldayacağı, kendileri için düşler kurmaya, konuşmaya başlayacağı saati bekliyorlar. Boş bir istek bu, ne yapsalar içlerinde bir şey kasılıp duracak. Çünkü pazar günlerinin boşa gitmesinden korkup duruyorlar. Birazdan, her pazar olduğu gibi, hayal kırıklığına uğrayacaklar. İğrenç bir film görecekler; yanlarından oturan, piposunu içip yere tükürecek. Ya da Lucien kabalık edip duracak, bir tek tatlı söz söylemeyecek. Ya da bir pazar günü sinemaya gittiler diye bel ağrıları tutacak. Birazdan her pazarki gibi, karanlık sinema salonunda ufacık boğuk öfkeler büyüüp duracak.

Sessiz Bressen Sokağı’ndan geçiyorum. Güneş bulutları dağıtmıştı. Ortalık günlük güneşlikti. “La Vague” adını taşıyan villadan bir aile henüz dışarı çıkmıştı. Genç kız, kaldırımın üzerinde eldivenlerini ilikliyordu. Otuz yaşlarında olmalıydı. Merdivenin ilk basamağında duran anne, derin derin soluyarak, güvenle önüne bakıyordu. Babanın iri sırtından başka bir şey görmüyordum. Eğilmiş, kapıyı kilitliyordu. Onlar dönünceye kadar ev bomboş ve kapkara kalacak. Daha önce terk edilmiş ve kilitlenmiş komşu

evlerde, mobilyalar ve döşemeler usul usul çatırdıyordu. Çıkmadan önce, yemek odasının şöminesindeki ateşi söndürmüşlerdi. Baba, kadınların yanına geldi. Üçü birden tek söz söylemeden yola koyuldular. Nereye gidiyorlardı acaba? Pazar günü mezarlığa ya da akrabalara gidilir. Yapılacak hiçbir iş yoksa Jetée üzerinde piyasaya çıkılır. Benim yapacak işim yoktu. Jetée-Promenade'a çıkan Bressen Sokağı boyunca yürüdüm.

Gökyüzü soluk maviydi. Ötede beride dumanlar görölüyordu. Sürüklenip giden bir bulut, güneşin önünden geçiyordu ara sıra. Jetée-Promenade boyunca uzayan beyaz çimento parmaklığı ta uzaktan görüyorum. Aralıklarından deniz parlayıp duruyor. Deminki aile sağa, Coteau-Vert'e çıkan Aumonier-Hilaire Sokağı'na saptı. Ağır ağır yürüdüklerini gördüm. Asfaltın parıltısı üzerinde üç kara leke gibi görünüyorlardı. Sola dönüp deniz kıyısında dolaşan kalabalığa katıldım.

Sabahkinden daha karışık bir kalabalık bu. Bütün bu insanlar, öğle yemeğinden önce o kadar onurlandıkları güzelim toplumsal kademeleşmeyi sürdürecektir gücü artık yitirmişler sanki. İşadamları ile memurlar omuz omuza yürüyorlar; bitik yüzlü müstahdemlerin kendilerine çarpmalarına ve bu yüzden yer değiştirmek zorunda kalmış olmalarına bile ses çıkarmıyorlar. Aristokratlar, seçkinler ve meslektaşlar, bu miskin kalabalığın içinde eriyip gitmişler. Kalabalığın dışında, neyin nesi olduğu anlaşılmayan tek tek insanlardan başka şey yok.

Uzakta bir ışıltı birikintisi: Çekilmiş durumdaki deniz bu. Birkaç kaya parçası bu aydınlık yüzeyi delip çıkıyordu. Dalgakıranı denizlerden korumak için, dibine dökülmüş olan ve aralarında dalgaların durmadan uğulدادığı yapışık dört köşe taşların yakınında, kumun üzerinde balıkçı kayıkları duruyordu. Dış limana girilen yerde, bir temizleme makinesi, güneşin ağarttığı göğün üzerinde heyula gibi belirliyordu. Her gün, gece yarısına kadar, bu makine korkunç gürültüler çıkarıp dünyayı birbirine katar. Ama pazar günü işçiler onu bırakırlar. İçinde bir tek nöbetçi kalır. Sesi çıkmaz bu yüzden.

Güneş, bir kadeh beyaz şarap gibi aydınlık ve donuktu. Işıkları, insan gövdelerini zar zor aydınlatıyordu. Onlara gölge ve derinlik sağlamıyordu. Çehreler ve eller soluk, altın rengi lekeler gibi. Bütün bu pardösülü adamlar sanki yerden bir karış yukarıda salınıp duruyorlardı. Ara sıra rüzgâr, su gibi titrek gölgeler kapatıyordu üzerimize. Çehreler bir an sönüyor, tebeşirleşiyordu.

Pazardı bugün. Parmaklıkları sayfiye evleri arasında sıkışmış olan

kalabalık, Compagnie Transatlantique'in koca binasının ardında, dağılıp gitmek üzere küme küme ilerliyordu. Ne çok çocuk var! Arabaların içinde, kucakta, ana babalarının yanında ya da önlerinde ikişer üçer ukalaca yürüyen çocuklar! Bütün bu yüzleri, bir pazar sabahının tazeliği içinde, birkaç saat önce, güleç ve sağlam bir halde görmüştüm. Oysa şimdi, güneşe belenmiş halde, durgunluk, gevşeklik ve bir çeşit inatçılıktan başka şey taşımıyorlardı.

Fazla el kol hareketi de yok. Hâlâ selamlaşanlar var, ama sabahın verdiği abartma ve sinirli neşe yok bu selamlaşmalarda. Hepsi biraz geriye kaykılmış, bakışlar uzaklarda, mantolarını şişirerek iten rüzgâra bırakmışlardı kendilerini. Ara sıra, hemen kesilen kuru bir gülüş, bir annenin bağıırışı duyuluyordu. "Jeannot, Jeannot, gelir misin buraya!" Sonra ses çıkmıyor. Sarı tütünün hafif kokusu: Ticarethane memurları içer bunu. Salambo, Ayşe; yani pazar günü sigaraları. Kendini daha fazla kapıp koyuvermişe benzeyen bazı yüzlerde, biraz hüznün görür gibi oldum. Hayır, hüznülü değildi onlar. Neşeli de değillerdi. Dinleniyorlardı sadece. Fal taşı gibi açılmış durağan gözleri, denizi ve gökyüzünü yansıtmaktan başka şey yapmıyordu. Birazdan evlerine dönecekler; yemek odasındaki masada, çoluk çocuk birlikte bir fincan çay içecekler. Şu anda elden geldiğince az güç harcayarak, davranışlarında, sözlerinde, düşüncelerinde tutumlu davranarak yaşamak istiyorlardı. Yüzlerindeki çizgileri, göz kenarlarındaki kırışıkları, haftalık çalışmanın verdiği acı yorgunlukları ortadan kaldırmak için bir tek gün vardı ellerinde, tek bir gün. Dakikaların ellerinden kayıp gittiğini duyuyorlardı. Pazartesi sabahı dokuzda evden çıkmak için gerekli gücü toplayacak zamanı bulacaklar mı acaba? Deniz havası canlandırıyordu onları. Derin derin solumaları bundan ötürü. Uyuyanlarınkine benzeyen, düzenli ve derin soluyuşlarından başka hiçbir şey, canlı olduklarını göstermiyordu. Parmaklarımın ucuna basarak yürüyordum. Dinlenip duran şu acıklı insanlar arasında, kaskatı ve taptaze gövde mi ne yapacağımı bilemiyordum.

Deniz arduvaz rengine bürünmüştü şimdi. Ağır ağır yükseliyordu. Geceleyin adamakıllı yükselecek. Bu gece, Jetée-Promenade, Victor-Noir Bulvarı'ndan da daha ıssız olacak. İleride, sol tarafta, kanalın üzerinde bir kırmızı ışık görülecek.

Güneş, denize doğru ağır ağır iniyordu. O arada, Norman tipi bir köşkün camını tutuşturdu. Gözleri kamaşan bir kadın, elini tembelce gözlerine götürüp başını salladı.

Kesik bir gülüşle, “Gaston, gözlerimi kamaştırıyor bu!” dedi.

Kocas1, “Tatlı tatlı ışık saçıyor. Isıtmıyor, ama zevk veriyor insana,” diye karşılık verdi.

Kadın denize bakarak, sözüne devam etti:

“Buradan görülüyor sanmıştım.”

“Görülmez şimdi. Güneş engel oluyor.”

Güney ucu, temizleme makinesi ile dış limanın rıhtımı arasından görülebilen Caillebotte Adası’ndan söz ediyorlardı herhalde.

Aydınlık yumuşadı. Bu kaypak saatte, bir şey geceyi haber veriyordu. Pazar günü şimdiden geçmişe karışmıştı. Villalar ve parmaklık, biraz geride kalmış anılara benziyordu. İnsanların yüzlerindeki işsiz güçsüz anlam kayboluyordu bir bir. Kimisi, neredeyse tatlılaşmıştı bile.

Bir gebe kadın, kaba görünürlü bir delikanlıya yaslanmıştı:

“Bak, bak, orada işte!” diyordu.

“Ne?”

“Bak, bak, martılar orada işte!” diyordu.

Delikanlı omuz silkti. Martı falan yoktu ortada. Gökyüzü tüm arınmıştı. Ufuk çizgisinde biraz pembelik vardı yalnız.

“Martıların sesini duydum. Bak dinle, çığırıyorlar.”

Delikanlı:

“Bir şey gıcırdamış olmalı,” dedi.

Bir gaz lambası yandı. “Lamba yakıcısı geçmiş olmalı,” diye düşündüm. Çocuklar onu gözlerler. Çünkü, eve dönme işaretini çocuklara o verir. Ama yanılmışım. Güneşin son yansılarında biriymiş bu. Gökyüzü hâlâ aydınlıktı, ama toprak alacakaranlığa gömülmüştü. Kalabalık dağılmaya başladı. Denizin iç çekişleri iyice duyuluyordu. İki eliyle parmaklığa abanmış bir genç kadın, dudak boyasının karasıyla çizgilenmiş mavi yüzünü gökyüzüne çevirdi. Bir aralık, “İnsanları sevecek miyim yoksa?” diye düşündüm. Ama bu, eninde sonunda onların pazarıydı, benim pazarım değil.

İlk yanan ışık Caillebotte Feneri’ydi. Bir oğlan çocuğu yanımda durup sanki kendinden geçmiş gibi, “Aa, fenere bak!” dedi.

O zaman yüreğimin yüce bir serüven duygusuyla kabardığını duydum.

* * *

Sola dönüp Voiliers Sokağı’ndan geçerek Küçük Prado’ya geliyorum. Vitrinlerin demir kepenkleri indirildi. Tournebride Sokağı aydınlık, ama

ıssız. Sabahleyin birkaç saat süren parlaklığını kaybetmiş. Bu saatte, onu öteki sokaklardan ayıran bir şey yok. Sertçe bir rüzgâr esmeye başladı. Tenekeden yapılmış piskopos şapkasının gıcırdadığını duyuyorum.

Yalnızım. İnsanların çoğu evlerine gitti; radyo dinleyerek akşam gazetelerini okuyorlar. Sona eren pazar günü, ağızlarında bir kül tadı bırakmıştır. Daha şimdiden pazartesiye düşünüyorlar. Ama benim için ne pazartesi ne de pazar var. Günler ite kaka sürüyor birbirlerini, sonra ansızın bunun gibi bir parıltı ortaya çıkıyor.

Hiçbir şey değişmedi, ama yine de her şey başka bir biçimde var olup gidiyor. Anlatamıyorum. Bulantıya benziyor bu, ama aynı zamanda onun tam tersi. Sonunda başımdan bir serüven geçiyor, kendimi sorguya çekince, *kendimin kendim olmaklığımın ve burada bulunmaklığımın* başımdan geçtiğini görüyorum. Geceyi yarıp geçen *ben'im*. Bir roman kahramanı gibi mutluyum.

Bir şeyler olacak; Basse-de-Vieille Sokağı'nın karanlığında beni bekleyen bir şey var. Hayatım orada, bu sessiz sokağın tam köşesinde başlayacak. Bir alın yazısını gerçekleştiriyor gibi yürüdüğümü görüyorum. Sokağın köşesinde, beyaz bir kilometre taşını andıran bir nesne var. Uzaktan kapkara görünüyordu. Her adım atışımda biraz daha ağarıyor. Yavaş yavaş aydınlanan bu nesne, olağanüstü bir etki bırakıyor bende. Tüm aydınlık ve beyaz olduğu zaman, yanında duracağım onun, o zaman serüven başlayacak. Karanlığın içinden beliren şu beyaz fener, öyle yakınımda ki şimdi; korkuyorum. Bir ara geriye dönmeyi düşünüyorum. Ama bu büyüü bozmak elden gelmiyor. İlerliyor, elimi uzatıyor ve taşı tutuyorum.

İşte Basse-de-Vieille Sokağı ve devsel kitlesi karanlığın içinde büzülmüş, camları pırıldayan Sainte-Cécile Kilisesi. Teneke şapka gıcırdıyor. Dünya mı böyle dertop oldu, yoksa sesler ve şekiller arasında bu kadar güçlü bir birlik kuran ben miyim, bilemiyorum. Çevremdeki nesnelerin neyseler ondan başka bir şey olduklarını bile kavrayamıyorum.

Bir an duruyorum, bekliyorum, kalbim çarpıyor, ıssız meydana göz atıyorum. Bir şey yok. Sertçe bir rüzgâr esmeye başladı. Aldanmışım, Basse-de-Vieille Sokağı bir durak sadece; beni bekleyen şey, Ducoton Sokağı'nın bitiminde.

Yeniden yürümeye koyulmak için acelem yok. Mutluluğumun doruğuna eriştiğimi sanıyorum. Marsilya'da, Şanghay'da, Meknès'te, böyle dolgun bir duygu edinmek için neler yapmamıştım? Bugün hiçbir şey

ummuyorum, bomboş bir pazar gününün sonunda eve dönüyorum, işte o duygu orada.

Yeniden yürüyorum. Rüzgâr, bir vapur düdüğünün çılgınlığını getiriyor. Yapayalnızım, ama bir kente yürüyen ordu gibiyim... Şu anda, denizlerin üzerinde müzikle çalkalanan gemiler var; Avrupa'nın bütün kentlerinde ışıklar yanıyor; Berlin sokaklarında komünistlerle Naziler çarpışıyor; işsizler, New York kaldırımlarını arşınlayıp duruyorlar; sıcak odalarda, tuvalet masalarının karşısına geçmiş kadınlar, kirpiklerini boyuyorlar. Ve ben burada, şu ıssız sokaktayım. Neukölln'deki bir pencereden sıkılan her kurşun; götürülen yaralıların her kanlı hıçkırığı; süslenen kadınların her ufacık, şaşmaz el hareketi, adımlarımın her birine, kalbimin her atışına yanıt veriyor.

Gillet Pasajı'nın önünde ne yapacağımı bilemiyorum. Pasajın sonunda beklemiyorlar mı beni? Ama Tournebride Sokağı'nın sonunda, Ducoton Meydanı'nda, ortaya çıkmak için beni bekleyen bir şey de var. İçim boğuntuyla dolu, en önemsiz hareketim bile bağımlıyor beni. Benden ne istendiğini kestiremiyorum. Ama yine de seçmek gerek. Gillet Pasajı'nı gözden çıkarıyorum; orada benim için neler saklı olduğunu hiçbir zaman bilemeyeceğim.

Ducoton Alanı bomboş. Aldandım mı yoksa? Böyle bir duruma boyun eğemem. Gerçekten hiçbir şey olmayacak mı? Mably Kahvesi'nin ışıklarına yaklaşıyorum. Şaşırdım, içeri girip girmeyeceğimi bilmiyorum. Buğulanmış, kocaman camlardan bakıyorum.

İçerisi ağızına kadar dolu. Islak elbiselerden tüten buhar ve içilen sigaralar yüzünden hava, masmavi kesilmiş. Kasiyer kadın yerinde. İyi tanırım onu; benim gibi kızıl saçlıdır, bir karın hastalığı çekiyor. Ayırışan gövdelerin kimi zaman çıkardıkları menekşe kokusunu andıran üzüntülü bir gülüşle orada, etekliklerinin altında çürüyüp duruyor. Tepeden tırnağa titriyorum, o... evet, beni bekleyen oydu. Tezgâhın arkasında, dimdik duruyor, gülümsüyordu. Bu kahvenin içinden bir şey gerilere, pazar gününün dağınık anlarına gidip onları birbirine yapıştırıyor; onlara bir anlam veriyor. Bütün bu günü, burada bitirmek, alnım şu cama dayalı, nar rengi bir perde üzerinde beliren şu incecik yüzü görmek için yaşadım. Her şey durdu, hayatım durdu işte. Şu koca cam, su gibi mavi şu ağır hava, suyun dibindeki şu etli ve beyaz bitki ve kendim, kıpırdamayan dopdolu bir bütün oluşturuyoruz. Mutluyum.

Kendimi yeniden Redoute Bulvarı'nda bulduğum zaman içimde acı

bir pişmanlıktan başka hiçbir şey kalmamıştı. Şöyle diyordum:

“Yeryüzünde şu serüven duygusu kadar bağlı olduğum başka şey yok belki. Ama bu duygu istediği zaman geliyor, sonra hemen kaçıp gidiyor. Gittiği zaman nasıl bomboş kalıyorum. Yoksa hayatımı boşa harcadığımı anlatmak için mi bu kısa ve alaycı ziyaretleri yapıyor bana?”

Ardımda, kentin içinde, geniş ve dümdüz yollarda, lambaların soğuk aydınlığında, yaman bir toplumsal olay can çekişiyordu, pazar gününün bitiydi bu.

Pazartesi

Dün, şu böbürleniş dolu saçma cümleyi yazabilmişim:

“Yalnızdım, ama bir kente yürüyen ordu gibiydim.”

Cümleler yaratmak zorunda değilim. Belli durumları açığa çıkarmak için yazıyorum ben. Edebiyattan kaçınmalıyım. Sözcükleri aramadan, çalakalem yazmak gerek.

Dün gece kendimi pek yüce duymuş olmamdan tiksiniyorum asıl. Yirmi yaşındayken kafayı çeker, sonra Descartes gibi bir adam olduğumu ileri sürerdim. Kendimi yücelikle şişirip durduğumu duyardım, ama engel olmazdım buna. Hoşuma giderdi. Ertesi gün, kusmuk dolu bir yatakta uyanmış gibi sıkılırdım. Sarhoşken kustuğum olmaz, ama keşke kussam! Dün akşam sarhoş bile değildim. Bir budala gibi coşturmuşum kendimi. Su gibi saydam, soyut düşüncelerle temizlemeliyim benliğimi.

Şu serüven duygusunun olaylardan gelmediği belli, kanıtlandı bu. Serüven duygusu, anların art arda geliş biçimine bağlı. Nasıl olduğunu anlatayım. Zamanın akıp gittiğini, bir anın ötekine, onun bir başkasına götürdüğünü, her anın kaybolup gittiğini, onu durdurmaya kalkmanın boş olduğunu vb. ansızın hissederiz. O zaman serüven özelliğini, anların içinde ortaya çıkan olaylara veririz. Yani, biçimin malı olanı öze veririz. Şu durmadan sözü edilen zaman akışını pek gördüğümüz yoktur. Bir kadın görürüz, ihtiyarlayacağını düşünürüz, ama ihtiyarladığını görmeyiz. Ara sıra kadının ihtiyarladığını *görüyoruz* gibi gelir bize. İşte serüven duygusu budur.

Yanlış hatırlamıyorsam buna, zamanın geri çevrilmezliği diyorlar. Öyleyse serüven duygusu, zamanın geri çevrilmezliğinden başka şey olmamalı. Peki öyleyse, bu duyguyu niçin her zaman yaşamıyoruz? Yoksa zamanın geri çevrilmez olmadığı anlar mı var? Her istediğimizi

yapabileceğimizi duyduğumuz anlar vardır. Önden gidebilir, geri dönebilirsiniz. Önemi yoktur bunların. Öte yandan, anların sıkıştığı, yeniden başlamamızın olanaksız olduğu ve atağımızın boşa gitmemesi gerektiği zamanlar da vardır.

Anny, zamanın verebileceği her şeyi çekip almasını bilirdi. Ben Aden’de, o Cibuti’de bulunduğu sırada, yirmi dört saat için kendisini görmeye gittiğimde, yanından ayrılacağım ana bir saat kalana kadar çeşitli tatsızlıklar yapardı. Saniyelerin bir bir geçtiğini duymak için bir saat elverişli bir zamandır. O korkunç akşamlardan birini hatırlıyorum: Gece yarısı yanından ayrılmam gerekiyordu. Bir açık hava sinemasına gitmiştik, umutsuzduk. O da benim kadar umutsuzdu. Ama durumu yöneten oydu. Saat on birde, asıl film başlayınca, elimi tutup avuçlarında sıktı. Acı bir neşenin içimi kapladığını duydum. Saati bakmadan on bir olduğunu anladım. O andan sonra dakikaların bir bir aktığını duymaya başladık. O kez üç ay birbirimizi görmemek üzere ayrılıyorduk. Bir ara perdeden aydınlık bir imge geçti, ortalık ağardı, başımı çevirince Anny’nin ağladığını gördüm. Sonra tam saat on ikide elimi iyice sıktıktan sonra bıraktı. Ayağa kalktım. Tek bir söz söylemeden yanından ayrıldım. Güzel bir iş yapmıştı.

Akşam saat yedi

Bütün gün çalıştım. Kötü gitmedi. Altı sayfa yazdım, hoşlandım da. Pavel Petroviç’in çağıyla ilgili soyut düşünceler üzerinde çalıştığım için zevk duydum. Dünkü coşkunkluktan sonra, bugün akşama kadar uslu durdum. Yüreğime başvurmak gerekmiyordu. Ama Rus otokrasisinin temellerini bir bir açarken, bir rahatlık duyuyordum.

Ne var ki, şu Rollebon canımı sıkıyor. Her şeyi bir sırda örtülü. 1804 yılının Ağustos ayında Ukrayna’da ne işi vardı? Yolculuğundan, iyice anlaşılmaz sözcüklerle söz ediyor.

“Gelecek kuşaklar, hiçbir başarının ödüllendiremeyeceği çabalarımın kabaca bir yana itilmekten ve ses çıkarılmadan katlanılan küçümsenmelerden daha fazlasına layık olup olmadığı konusunda yargıya varacaktır. Bunlara katlanırken, alaycıları susturacak ve korkutacak kozları elimde bulundurduğum da unutulmamalıdır.”

Bundan önce bir kere aldanmıştım. Bouville’e yaptığı ve hakkında gizli kapaklı ukalaca laflar ettiği küçük bir yolculuk konusunda olmuştu bu.

Söylediklerini ve hareketlerini irdelemek için tam bir ayımı harcamıştım. Oysa bütün yaptığı, yanında çalışan çiftçilerden birinin kızını gebe bırakmak olmuştu. Yoksa Rollebon, kötü bir oyuncudan başka bir şey değil mi?

Şu yalancı ve cüce ukalaya karşı aksilik etmek geliyor içimden; belki de kızgınlıktan doğuyor bu. Ötekilere yalan söylemesinden hoşlanıyordum. Ama bana aynı biçimde davranmamasını isterdim. Bütün bu ölülerin üstünden, çarşılardaki yankesiciler gibi anlaşılabileceğimizi ve onun en sonunda bana gerçeği söyleyeceğini ummuştum. Oysa hiçbir şey söylemedi bana, evet, hiçbir şey! Aldattığı XVIII. Louis'ye ya da Aleksandre'a söylediğinden fazlasını söylemedi. Rollebon'un esaslı bir kimse olmasının benim için çok önemi vardır. Hergelenin biri olduğu besbelli. Ama önemli olan küçük bir hergele mi, yoksa büyük bir hergele mi olduğu. Canlı olsa elimi sürmek bile istemeyeceğim birisi uğruna zaman kaybedecek kadar önem vermem tarih araştırmalarına. Rollebon hakkında ne biliyorum? Onun hayatından daha güzel bir hayat tasarlanamaz. Ama o hayatı gerçekten yaşadı mı? Mektupları bunca süslü yazılmış olmasaydı... Ah!.. Nasıl baktığını bilmiş olsaydım. Belki de başını tatlı bir şekilde yana eğiyordu. Ya da kurnazca dik tutuyor ve işaretparmağını burnunun kenarına dayıyordu. Kimi zaman, iki yaldızlı yalan arasında kısa bir öfkeye kapılıyor, ama onu hemen bastırıyordu. Ne olursa olsun, Rollebon bir ölüdür artık. Rollebon'dan geriye kalan bir *Strateji Kitabı* ve *Erdem Üzerine Düşünceler*.

Kendimi bıraksam, onu iyice tasarlayabileceğim. Sayısız kurbanlar verdiren alaycılığına rağmen, sığ ve çocuksu bir adam bu. Pek az düşünüyordu, ama her zaman gerekeni tıpatıp yapıyordu. Hergeleliği saf, kendiliğinden ve hesapsız kitapsız bir hergelelikti. Erdeme karşı duyduğu sevgi kadar içtendi. Kendisine yardım edenlere ve dostlarına hıyanet ettiği zaman, ciddi bir tavırla olaylara dönüyor ve onlardan sonuçlar çıkarıyordu. Kendisinin başkaları üzerinde ve başkalarının kendisi üzerinde hakkı olduğunu bir an aklından bile geçirmemişti. Hayatın kendisine verdiği yeteneklerin gerekçesiz ve nedensiz olduğunu düşünürdü. Her şeye sıkı sıkıya bağlanır, ama kolayca kurtulmasını bilirdi. Ne mektuplarını ne de kitaplarını kendisi yazmıştı. Onları parayla yazı yazanlara yazdırmıştı.

Çıkardığım sonuç buysa Rollebon üzerine bir roman yazmam daha doğru olurdu.

Gece saat on bir

Akşam yemeğini *Rendez-vous des Cheminots*'da yedim. Patron kadın oradaydı. Bu yüzden onunla sırf kibarlık yüzünden yatmak zorunda kaldım. Biraz tiksindiriyor beni. Hem çok beyaz hem de yeni doğmuş bir bebek gibi kokuyor. Tutkularının en şiddetli anında başımı göğsünün üzerinde sıkıyordu. Güzel bir şey yaptığını sanıyor. Oysa ben, çarşafın altından kasıklarını dalgın bir halde okşayıp duruyordum. Sonra kolum ağırlaştı; Bay de Rollebon'u düşünüyordum. Onun hayatıyla ilgili bir roman yazmaktan beni kim alıkoyabilir yani? Kolumu patron kadının gövdesi boyunca aşağıya bıraktım ve ansızın üzerlerinden kocaman kıllı yapraklar sarkan bodur ağaçlarla dolu küçük bir bahçe gördüm. Karıncalar, kırkayaklar ve güveler cirit atıyordu. Daha korkunç hayvanlar da vardı. Bunların gövdeleri, pişmiş güvercinlerin altına konan kızarmış ekmek dilimlerini andırıyordu. Yengeç ayaklarıyla yan yan yürüyordu. Koca yapraklar hayvanlarla kaplıydı. Hintincirlerinin ve kaktüslerin ardından parkın Velléda'sı, kasıklarını parmağıyla gösteriyordu. "Bu bahçe kusmuk kokuyor!" diye haykırdım.

Patron kadın, "Sizi uyandırmak istemezdim, ama altımdaki çarşaf katlanmış. Sonra Paris trenine yetişecek müşterilere bakmak için aşağıya inmem gerekiyor," dedi.

Karnavalın son günü

Maurice Barrès'i, kışına vurarak dövdüm. Üç asker arkadaşlık. Birimizin yüzünde bir delik vardı. Maurice Barrès yanıma yaklaşıp şöyle dedi: "Çok güzel!" Sonra hepimize birer küçük menekşe demeti verdi. Kafası delinmiş olan asker, "Bunu nereye sokacağımı bilemiyorum," dedi. Maurice Barrès, askere karşılık verdi: "Kafanızdaki deliğe sokmanız gerekiyor." Asker, "Ben onu, senin kışına sokacağım," diye yanıtladı. Sonra Maurice Barrès'i yatırıp pantolonunu çıkardık. Donunun altından kırmızı bir kardinal elbisesi çıktı. Elbiseyi çıkardık, Maurice Barrès, "Dikkat edin, ayak altı şeritleri vardır!" diye bağıırıyordu. Ama kanatıncaya kadar dövdük onu. Ve kaba etlerinin üzerine menekşe yapraklarıyla süslü bir Deroulède portresi çizdik.

Bir zamandır düşlerimi sık sık hatırlamaya başladım. Uyurken durmadan sağa sola dönüyor olmalıyım. Çünkü yorganlarımı her sabah

yerde buluyorum. Bugün karnavalın son günü. Ama Bouville’de bunun pek önemi yoktur. Bütün kentte kıyafet değiştirip maske takanların sayısı yüzü geçmez.

Merdivenden inerken patron kadın seslendi:

“Bir mektup var size!”

Mektup varmış. Sonuncu mektup, geçen mayıs ayında Rouen Kitaplığı yönetmeninden gelmişti. Patron kadın, beni çalışma odasına götürdü; sarı renkli, uzun ve şişkin bir zarf verdi. Anny mektup yazmış. Beş yıldır haber almamıştım ondan. Mektup önce Paris’teki eski adresime gitmiş. Üzerinde 1 Şubat tarihi var.

Çıkıyorum. Mektup elimde, açmaya cesaret edemiyorum. Anny mektup kâğıdını değiştirmemiş. Acaba Piccadilly’deki küçük kitapçıdan mı alıyor hâlâ? Saç tuvaletini de değiştirmedigini, kesmek istemediği gür sarı saçlarını aynı biçimde taradığını sanıyorum. Yüzünü kurtarmak için aynaların önünde sabırla savaşıp duruyor olmalı. Kendini beğendirmek istediği ya da ihtiyarlamaktan korktuğu için yapmaz bunu. Anny nasılsa öyle kalmak, değişmemek ister. Onda en sevdiğim şey, görünüşünün en önemsiz çizgisine bile gösterdiği o sert ve güçlü bağlılıktı.

Mor mürekkeple (mürekkebini de değiştirmemiş) yazılmış adresin sımsıkı harfleri hâlâ parlıyor:

“Bay Antoine Roquentin.”

Zarfların üstünde adımı okumak çok hoşuma gider. Sisler içinde, gülüşlerinden birini yakaladım, gözlerini, yana eğik başını gözümün önüne getirdim. Oturduğum zaman gelir, önüme dikilirdi gülümseyerek. Başım belinin hizasında dururdu. Omuzlarından tutup gergin kollarıyla sarsardı beni.

Mektup ağır. İçinde en az altı sayfa olmalı. Eski oturduğum yerdeki kapıcı kadının kargacık burgacık harfleri şu güzel yazıyı biraz kapamış:

“Printania Otel, Bouville.”

Bu küçük harfler pırıldamıyor.

Zarfı açtığım sırada, deminki yanılığdan kurtulmam beni altı yıl gençleştirdi.

“Anny zarflarını böyle şişirmek için ne yapar, bilmiyorum. Koca zarfın içinden hiçbir şey çıkmıyor.”

Şu andaki gibi, zarfın içinden dörde katlanmış bir kâğıt parçası çıkarmaya çalışırken, 1924 yılı baharında yukarıdaki cümleyi belki yüz kere söylemişimdir. Zarfın astarı müthiş bir şey: Koyu yeşil, üstünde altın rengi

yıldızlar var. Kolalanmış kalın bir kumaşı andırıyor. Zarfın ağırlığının dörtte üçü bu astardan geliyor.

Anny, kurşun kalemle şunları yazmış:

“Birkaç gün sonra Paris’ten geçeceğim. 20 Şubat günü, Espagne Otel’ne gelip beni gör lütfen (‘Lütfen’i satırın üzerine ekleyip acayip bir çengelle ‘beni gör’e bitştirmiş). Seni görmem *gerek*. Anny.”

Meknès’te ya da Tanca’da gece eve döndüğümde, yatağımın üzerinde kimi zaman bir not buluyordum. “Seni hemen görmek istiyorum.” Koşuyordum. Anny, kaşları havada, sanki şaşırmış gibi kapıyı açıyordu bana. Söyleyecek bir şeyi yoktu. Hatta gelmiş olduğum için kızıyordu bile. Ama bu kez de gideceğim. Belki görmekten kaçınacak beni. Ya da otelin kapısında, “Bu adı taşıyan kimse yok otelimizde,” diyecekler. Ama bunu yapacağını sanmam pek. Yalnız bir hafta sonra düşüncesini değiştirdiğini ve bir başka zaman görüşeceğimizi yazabilir.

Herkes işinin başında. Tatsız tuzsuz bir karnavalın son günü başlıyor. Mutilés Sokağı her zaman yağmur yağmadan önceki gibi ıslak odun kokuyor. Bu acayip günleri sevmem. Sinemalar erkenden başlar; okullar kapalıdır, sokaklarda dikkat ettiğiniz zaman hemen kaybolan bayramı bir hava insanı etkiler durur.

Anny’yi görmeye gideceğim tabii. Ama bu düşüncenin beni neşelendirdiğini söyleyemem. Mektubunu aldığımdan beri içime bir avarelik çöktü. İyi ki saat on iki. Karnım aç değil. Ama vakit geçirmek için yemek yiyeceğim. Horlogers Sokağı’nda, Camille’in lokantasına giriyorum.

Sessiz bir yer burası. Bütün gece, lahana haşlamasıyla güveç bulunur. Tiyatrodan çıkanlar buraya uğrarlar. Geceleyin kente varan karnı acıkmış yolculara polisler burasını salık verir. Sekiz mermer masa var. Deri kaplı bir banket duvarlar boyunca uzanıyor. Pas rengi lekelerle kaplı iki ayna. Kapıda ve iki pencerede buzlu camlar var. Tezgâh çukurda. Kenarda da bir salon var, ama burası çiftler için; içeri girmedim hiç.

“Bana jambonlu bir omlet verin.”

Masalara bakan kırmızı yanaklı iriyarı kız, erkeklerle konuşurken gülmeden edemez:

“Veremeyeceğim. Patatesli bir omlet istemez misiniz? Dolap kilitli, jambonu çıkaramam. Yalnız patron keser onu zaten.”

Bir güveç ısmarlıyorum. Patronun adı Camille. Kabadayı bir adamdır.

Garson kız uzaklaştı. Şu eski ve loş yerde yapayalnızım. Cüzdanımda Anny’den bir mektup var. Yapay bir utanç, mektubu yeniden okumaktan

alı koyuyor beni. Cümleleri bir bir hatırlamaya çalışıyorum:

“Sevgili Antoine’ım.”

Gülümsüyorum. Anny’nin “Sevgili Antoine’ım” yazmadığı besbelli.

Altı yıl önceydi. Tokyo’ya gidiyordum. Anlaşarak ayrılmıştık birbirimizden. Ona bir şeyler yazmıştım, “Sevgilim benim!” diye başlayamıyordum artık. Bütün masumluğumla “Sevgili Anny’m” diye başlamıştım.

Anny, “Senin densizliğine hayran kalıyorum,” diye yanıt verdi. “Ben, senin sevgili Anny’n değilim ve olmadım. Senin de benim sevgili Antoine’ım olmadığına inanmanı isterim. Beni nasıl adlandıracağını bilmiyorsan adlandırma daha iyi.”

Mektubu cüzdanımdan çıkarıyorum. “Sevgili Antoine’ım” yazmamış. Mektubun sonunda kibarca sözler de etmemiş. “Seni görmem gerek,” diyor yalnızca. Duygularını sezinlememi sağlayacak bir tutamak yok. Bundan yakınacak değilim. Yetkinliğe olan sevgisini görüyorum bu mektupta. Anny “yetkin anlar” gerçekleştirmek isterdi hep. Durum elverişli değilse hiçbir şeyden tat almaz olur, gözleri ölü gözlerine döner, ergenlik çağında koca bir kız gibi tembel tembel dolaşırdı. Ya da benimle kavga etmek isterdi:

“Bir burjuva gibi tantanayla sümkürüyor, mendiline öksürüp bundan hoşnut oluyorsun,” derdi.

Yanıt vermemek, beklemek gerekiyordu. Birden, farkında olmadan yaptığım bir hareket, sanki bir işaret gibi titretiyordu onu. Yüzündeki o gevşemiş güzelim çizgileri sertleştiriyor ve iğneyle kuyu kazmayı andıran işine başlıyordu. Büyüleyici ve dayanılmaz bir sihirbazdı sanki. Dört bir yanına bakarak şarkılar mırıldanır, gülümseyerek ayağa kalkar, beni omuzlarımdan tutarak sarsmaya gelir ve birkaç dakika, çevresindeki nesnelere emirler verir gibi yapardı. Benden ne beklediğini, hızlı ve alçak bir sesle açıklardı:

“Dinle beni. Biraz çaba göstereceksin değil mi? Geçen seferki budalalığını unutma. Şu anın ne kadar güzel olabileceğini görüyorsun sanırım. Gökyüzüne bak. Halının üzerindeki güneş ışınlarının rengine bak! Yeşil elbisem üstümde, makyaj da yapmadım, solgunum. Geriye gidip karanlığın içinde dur. Ne yapmak gerektiğini anlıyorsun değil mi? Hadi, başla! Ne ahmaksın! Bir şeyler söylesene bana!”

Bu işin başarıya ulaşmasının bana bağlı olduğunu duyuyordum. O anın karanlık anlamını ayıklamak, yetkinleştirmek gerekiyordu. Belli hareketlerin yapılması, belli sözlerin söylenmesi zorunluydu.

Sorumluluğumun yükü altında eziliyor, gözlerimi fal taşı gibi açıyor, ama bir şey göremiyordum. Anny'nin o an için yarattığı törenler arasında debelenip duruyor ve onları, kaba ellerimle sanki birer örümcek ağıymış gibi bozuyordum. O zaman Anny benden nefret ediyordu.

Onu görmeye gideceğim tabii! Anny'yi hâlâ beğeniyor ve derinden seviyorum. Yetkin anlar yaratma oyununda bir başkası daha usta ve şanslı olsun isterdim.

“Şu Allahın belası saçların her işi bozuyor,” derdi. “Kızıl saçlı bir adam ne işe yarar zaten?”

Gülümsüyordu. Önce gözlerini, sonra incecik gövdesini unuttum. Gülüşünü elimden geldiği kadar uzun zaman tuttum aklımda. Üç yıl önce onu da kaybettim. Biraz önce, patron kadının verdiği mektubu alırken bu gülüş birdenbire geri geldi. Anny'yi gülümserken gördüğümü sandım. Bunu yeniden hatırlamaya çalışıyorum. Anny'nin bende uyandırdığı içleniş yeniden duymam gerek. Bu içleniş orada, yakınımda duruyor. Ortaya çıkmaktan başka istediği yok. Ama gülüş geri gelmiyor, bitti artık. Bomboş ve kupkuru kaldım.

Soğuktan titreyen bir adam içeri giriyor:

“Günaydın.”

Yeşilimsi pardösüsünü çıkarmadan oturdu. Parmaklarını kenetleyip ince, uzun ellerini ovuşturuyor.

“Ne istersiniz?”

Adam irkiliyor. Gözleri tasalı:

“Ne mi? Bir Byrrh verin, suyla.”

Garson kız kıpırdamıyor. Aynada sanki uyuyor gibi görünüyor. Gözleri açık aslında. Ama bunlar göz değil, birer yarık. Hep öyledir. Müşterilere hizmet ederken ağırdan alır. İstedikleri şeyleri uzun uzun düşünüp düşlere dalar. Tezgâhın üzerinden alacağı şişeyi, üzerinde kırmızı harfler bulunan beyaz etiketi, bardağa koyacağı ağdalı kara sıvıyı düşünüyor olmalı. Sanki kendisi içecek gibi.

Anny'nin mektubunu yine cüzdanıma koyuyorum. Bu mektup verebileceği her şeyi verdi bana. Mektuptan hareket ederek, onu eline alıp katlayarak zarfın içine koymuş olan kadına varamam. Geçmişte kalan bir kimseyi düşünmek bile elden gelir mi acaba? Birbirimizi sevdiğimiz sürece en önemsiz yaşantılarımızın, en hafif acılarımızın bile bizden koparak geride kalmasına göz yummamıştık. Sesleri, kokuları, gün ışığının küçük ayrımlarını, hatta birbirimize açıklamadığımız düşüncelerimizi bile alıp

götürmüştük. Bütün bunlar canlılıklarını yitirmediler. Bugün bile bize ya acı ya da sevinç veriyorlar. Bir anı değil, söndürülmez ve yakıcı bir aşk; geriye çekilmek, gölgeye ya da bir kuytuya sığınmak olanaksız. Üç yıl tek bir an gibi duruyor. Anny'yle bu yüzden ayrılmıştık. Bu ağır yükü çekemiyorduk. Ve Anny beni ansızın bıraktığında, üç yıl geçmişin içine gömüldü. Acı bile çekmemiştim. İçim boşalmış gibiydi. Sonra zaman geçmeye başladı ve boşluk genişledi. En sonunda Saygon' da, Fransa'ya dönmeyi kararlaştırdığım sırada, geçmişten geri kalan her şey (yabancı yüzler, alanlar, büyük ırmaklar boyunca uzanan rıhtımlar) birden ortadan silindi. Geçmişim, uçsuz bucaksız bir delikten başka şey değil artık. Şimdi de tezgâhın yanında düşlere dalan şu siyah korsajlı garson kızla şu ufak tefek adamcağızdan başka bir şey değil. Hayatımla ilgili olarak bildiğim her şeyi, kitaplardan öğrendim gibime geliyor. Benares sarayları, Cüzamlı Kral Taraçası, Java tapınakları ve parçalanmış koca merdivenleri, gözlerimde bir aralık yansımışlar, ama oldukları yerde kalmışlardı. Printania Oteli'nin önünden geçen tramvay, geceleri camlarına vuran neon ışıklı yazıyı alıp götürmüyor, bir an aydınlanıp sonra kapkara pencerelerde uzaklaşıp gidiyor.

Şu adam gözünü benden ayırmıyor. Canımı sıkmaya başladı. Kendini önemsettirmek istediği belli. Garson kız istediklerini getirmeye karar verdi sonunda. İri, esmer kolunu tembelce kaldırıp şişeyi tutuyor ve bir bardakla birlikte getiriyor.

“Buyurun bayım.”

Adam kibarca, “Bay Achille'dir adım,” diyor.

Kız yanıt vermeden bardağı dolduruyor. Adam, birden parmağını burnundan çekip iki elini de masaya dayıyor. Başını arkaya atıyor. Gözleri parıldıyor. Soğuk bir sesle, “Zavallı kız!” diyor.

Kız şaşıyor. Ben de şaşıyorum. Adamın yüzünde anlatılmaz bir anlam var. Sanki bir başkası konuşmuş da şaşırmış gibi. Üçümüz de tedirgin olduk.

Hayal gücünden yoksun olduğu için önce kız kendini toparlıyor. Bay Achille'i küçümseyerek süzüyor. Tek eliyle Bay Achille'i olduğu yerden alıp dışarı atabileceğini iyice biliyor:

“Niçin zavallı bir kızmışım ben?”

Adam duraksıyor. Kıza bakıyor. Çekiniyor gibi. Sonra gülüyor. Yüzünde binlerce kırışık beliriyor. Bileklerini oynatıyor:

“Canı sıkıldı. Ne var sanki? Sözgeşi böyle denir. Kötü niyet yok

bunda.”

Kız sırtını dönüp tezgâhın arkasına gidiyor. Adamakıllı alındığı belli. Adam hâlâ gülüyor:

“Hah, ha... Ağzımdan kaçtı, canım. Kızdın mı? Kızmış!” diyor. Bana söyler gibi bir hali var.

Başımı öte yana çeviriyorum. Kadehini kaldırıyor, ama içmek niyetinde değil, bir şey hatırlamak ister gibi, çekingen ve şaşkın bir halde gözlerini kırıştırıyor. Kız, masanın arkasında oturup eline bir iş aldı. Gürültü eden yok. Ama bu biraz önceki sessizlik gibi değil. Yağmur başladı işte! Buzlu camlara hafifçe vuruyor. Sokakta hâlâ kıyafet değiştirmiş çocuklar varsa maskeleri hamur gibi olur bu yağmurda, renkleri birbirine bulaşır.

Kız, lambaları yaktı; saat henüz iki, ama hava karanlık olduğu için elindeki işi göremiyor. Tatlı ışık! İnsanlar evlerindedir şimdi; onlar da ışıklarını yakmışlardır. Bir şeyler okur, ara sıra pencereden gökyüzüne bakarlar. Onlar için... durum aynı değil. Onlar başka türlü yaşlanmışlardır. Babadan kalma eşyanın, armağanların arasında yaşayıp giderler; mobilyaların her biri birer anıdır. Asma saatler, madalyalar, portreler, deniz kabukları, kâğıt tutacakları, paravanlar, şallar. Dolaplar şişelerle, kumaşlarla, pılı pırtıyla, gazetelerle doludur. Her şeyi saklamışlardır. Geçmiş, mal sahibinin bir lüksüdür.

Ben geçmişimi nerede saklayacağım? Geçmişinizi cebinizde saklayamazsınız. Onu koyacak bir eviniz olmalı. Gövdemden başka şeyim yok benim. Yapayalnız bir adam, salt gövdesiyle anıları durdurup saklayamaz. Anılar üzerinden geçip gider onun. Ama yakınmamalıyım. Çünkü özgür olmaktan başka şey istememiştim.

Ufak tefek adam, kıpraşıyor, içini çekiyor. Paltosuna iyice sarılmış. Ama ara sıra şöyle bir dikeliyor, insanca bir hal alıyor. Onun da geçmişi yok. İyice araştırılsa artık kendisini görmeye gelmeyen kuzenlerinden birinin evinde, onu, bir evlenme töreninde; kıvrık bir yaka, kolalı gömlek ve sert bir delikanlı bıyığıyla gösteren bir fotoğraf bulunur. Benim böyle bir fotoğrafım bile kalmamıştır sanırım.

İşte yine bana bakıyor. Bu kez konuşacak. Kaskatı kesildiğimi duyuyorum. Aramızda bir yakınlık duygusu yok. Birbirimize benziyoruz sadece. Benim gibi o da yalnız, ama yalnızlığın içine daha çok batmış. Kendi bulantısını ya da ona benzer bir şeyi bekliyor olmalı. Demek beni *tanıyan* insanlar var artık. Yüzüme baktıktan sonra, “Bu da bizden,” diyen

kimseler var. Ne var? Benden ne istiyor öyleyse? Birbirimize yardım edemeyeceğimizi bilmesi gerekir. Aileler, anılarının ortasında, evlerinde bulunuyorlar şimdi. Biz de burada, anısız, iki yıkıntıdan başka şey değiliz. Ayağa kalkıp bana bir söz söylese yerimden sıçrayacağım.

Kapı büyük bir gürültüyle açılıyor. Gelen Doktor Rogé.

“Hepinize günaydın!”

Gövdesini zorla taşıyan uzun bacaklarının üzerinde yalpalayarak, kuşkucu ve vahşi bir halle içeri giriyor. Pazar günleri, Vézelize Birahanesi’nde sık sık görürüm onu. Ama beni tanımaz. Joinville’li eski öğretmen yardımcıları gibi iridir. Kollar, baldırım gibi; göğüs çevresi yüz on santim, ama ayakta duramaz.

“Jeanne, Jeanne yavrucuğum!”

Koca fötr şapkasını asmak için portmantoya kadar hızla yürüyor. İşini bir yana koyan kız, uykulu bir halle, doktorun empermeablini çıkarmak için ağır ağır ilerliyor.

“Ne içeceksiniz Doktor?”

Doktor, kızı ciddi bir şekilde gözden geçiriyor. Güzel erkek yüzü dediğin böyle olur işte. Yaşantılar ve tutkularla yıpranmış, çökmüş. Ama Doktor, hayatı anlamış ve tutkularını yenmesini bilmiştir.

Derin bir sesle, “Ne istediğimi bilmiyorum ki,” diyor.

Tam karşımdaki banketin üzerine bıraktı kendini, alnını siliyor. Ayaklarının üzerinde durmak zorunluluğundan kurtulunca rahat ediyor. Yücelik dolu iri siyah gözleri, insanın içine çekingenlik salıyor.

“Ne mi içeceğim? Ne mi içeceğim?.. Bir kalvados içeyim yavrum.”

Kız, karşındaki kocaman, yıpranmış yüzü kıpırdamadan seyrediyor. Düşlere dalmış kız. Ufak tefek adam başını kaldırıp bir yükten kurtulmuş gibi gülümsüyor. Doğru; bu dev gibi herif bizi kurtardı. İkimizi de avcuna alacak korkunç bir şey gerçekleşecekti yoksa. Rahatça nefes alıyorum, artık insanların arasındayız.

“Benim kalvados geliyor mu?”

Kız kendini toparlayıp uzaklaşıyor. Doktor, kalın kollarını uzatıp masayı kenarlarından tuttu. Bay Achille çok sevinçli; Doktor’un ilgisini çekmek istiyor. Ama öyle cılız bir gövdesi var ki, banketin üstünde ne kadar debelense gürültü çıkaramıyor.

Kız kalvadosu getirdi. Bir baş işaretiyle doktora ufak tefek adamı gösteriyor. Doktor Rogé, gövdesini ağır ağır çeviriyor. Boynunu döndürmek elinden gelmez.

“Bak hele! Aşağılık herif, senin burada ne işin var, ölmedin mi daha?” diyor.

Sonra kıza dönüyor:

“Bunu buraya alıyorsunuz demek?”

Yırtıcı gözlerle bakıyor. Her şeyi yerli yerine koyan, dümdüz bir bakış bu. Açıklıyor:

“Kaçığın biridir bu. Ne yaparsın!”

Şaka ettiğini göstermek zahmetine bile katlanmıyor. Kaçık dediği adamın kızmayacağını, gülümseyeceğini biliyor. Tamam, işte öteki alçakgönüllülikle gülümsemeye başladı. Kaçığın biri! İçi rahat ediyor. Kendi kendine karşı korunduğunu duyuyor. Bugün başına hiçbir şey gelmeyecek. Benim de içime güven doldu. Demek bu adam kaçığın biriydi sadece.

Doktor gülümsüyor, işbirliği yapmak ister gibi bakıyor bana. Boyum bosumdan dolayı besbelli. Sırtımda bir temiz gömlek de var. Bu yüzden beni alaylarına ortak etmek istiyor.

Gülmüyorum, gösterdiği yakınlığa karşılık da vermiyorum. O zaman, gülümsemesini kesmeksizin, gözbebeklerinin korkunç ateşini üzerime diyor. Birkaç saniye, konuşmadan birbirimizi gözden geçiriyoruz. Gözlerini kısarak süzüyor beni. Sınıflandırdığı belli. Kaçıklar sınıfına mı, yoksa hergeleler sınıfına mı koydu acaba?

Başını önce o çevirdi. Yapayalnız, toplumsal değeri olmayan birisinin karşısında yelkenleri suya indirmenin ne değeri var? Bundan söz edilmeye değmez bile. Hemen unutulur bu. Bir sigara sarıp yakıyor, sonra yaşlı kimseler gibi durağan ve sert gözlerle kıpırdamadan duruyor.

Yüzünde bütün yüce çizgiler var. Alnı baştan başa geçen yatay çizgiler, kırışıklar; ağzın iki yanındaki acı kıvrımlar; çene altındaki sarı büklümler. İşte talihli bir adam. Uzaktan görür görmez, acı çekmiş, yaşamış bir adam olduğunu anlarsınız onun. Yüzünü hak ediyor zaten, çünkü geçmişini elde tutmak ve kullanmak konusunda yanlışa düşmez hiç. Geçmişini mumyalamış, kadınların ve delikanlıların kullanabileceği hazır deneyler haline getirmiş.

Bay Achille’in çoktan beri kendini bunca mutlu duymadığı belli. Hayranlıktan ağzı bir karış açık, yanaklarını şişirip Byrrh’ini yudumluyor. Böyle işte! Doktor ona nasıl davranılması gerektiğini biliyor. Neredeyse zıvanadan çıkacak bir deli karşısında şaşkınlığa düşer mi doktor? Bu herifleri görünce iyice haşlayacaksın, acı sözler söyleyeceksin. İstedikleri

budur zaten. Doktor, görmüş geçirmiş adam. Hayatı bunun üzerine kurulmuş. Doktorlar, papazlar, yargıçlar, subaylar böyledir. İnsanı, sanki kendileri yaratmış gibi tanırlar.

Bay Achille hesabına utanıyorum. İkimiz aynı hamurdan olduğumuz için omuz omuza vermemiz gerekirdi. Ama Bay Achille, beni bırakıp karşı tarafa geçti. Deney denilen şeye gerçekten inanıyor. Ama benim ya da kendisinin değil, Doktor Rogé'nin deneylerine inanıyor. Biraz önce, Bay Achille tedirgindi, yapayalnız olduğunu duyuyordu, şimdi bir yığın benzeri bulunduğunu biliyor. Doktor Rogé, bu adamları tanır, hatta gerekirse onların hikâyelerini de anlatır Bay Achille'e. Bay Achille, birkaç bayağı kavramın içine sokulabilen önemsiz bir yaratık sadece.

Önemli kişilerin oyununa kurban olduğunu, aldandığını anlatmak isterdim ona. Deney satarak geçinenleri bilirim. Hayatlarını sersemlik ve dalgınlık içinde geçirip durmuşlardır. Sabırsızlanıp evlenmişler, rasgele çocuk yapmışlar, öteki insanlarla kahvelerde, evlenme törenlerinde, cenazelerde karşılaşmışlardır. Ara sıra, kargaşaya kapılıp başlarına ne geldiğini anlamadan debelenip durmuşlardır. Çevrelerinde olup biten her şey, onların görüş alanının dışında başlamış ve sona ermiştir. Upuzun kara biçimler, uzaklardan gelen olaylar yanlarından geçip gitmiş, onlara bakmak istedikleri an, her şey çoktan sona ermiştir. Kırk yaşına gelince o minicik inatçılıklarını ve birkaç atasözünü deney diye adlandırmışlardır. Para atılınca bir şeyler veren makinelere dönmüşlerdir. Sol deliğe bir beşlik atınca, yaldızlı kâğıda sarılı kıssalar; sağdakine bir beşlik atınca, dişlere yumuşacık karamelalar gibi yapışan değerli öğütler alırsınız. Ben de böyle bir adam gibi davranıp ahabplar edinebilir ve büyük bir gezgin olduğumu söylemelerini sağlayabilirim. Evet, Müslümanlar çömelerek işerler; Hindistan'daki ebe kadınlar, keten lapası yerine, tezekte dövülmüş cam kullanırlar. Borneo' da bir kız âdet görünce, evinin damında üç gün ve üç gece geçirir. Venedik'te gondolla yapılan cenaze törenlerini, Seville'deki Kutsal Hafta bayramlarını, Oberammergau'da oynayan tutku oyunlarını gördüm. Bütün bunlar bildiklerimin ufacık bir parçası tabii. Bir iskemlenin üzerinde arkaya yaslanıp neşeyle, "Sevgili bayan, Jihlava'yı bilir misiniz acaba? 1924 yılında bulunduğum, ilgi çekici küçük bir Moravya kentidir bu..." diye söze başlayabilirim.

Görüp geçirmiş bir kimse olan Mahkeme Başkanı, hikâyem sona erince söze girişerek şöyle der:

"Ne kadar doğru efendim, ne kadar insansal bir şey. Meslek hayatına

atıldığım sırada ben de böyle bir olayla karşılaşmıştım. 1902 yılındaydı. Limoges’da yargıç aday olarak bulunuyordum.”

Ama gençken bu sözlerle adamakıllı canımı sıkmışlardı. Oysa ailemde bu işin profesyonelleri yoktu. Ama amatörleri unutmamak gerek. Bunlar, kahvelerde başkalarını dinleyen kâtipler, müstahdemler, satıcılardır. Kırk yaşlarına gelince, bir türlü dışarı dökemedikleri deneylerle şiştiklerini duyarlar. İyi ki çocuk yapmışlardır. Çocukları deneylerini hemen oracıkta harcamalarına neden olur. Geçmişlerinin boşa gitmediğine, anılarının bir araya gelerek bilgelik haline ağır ağır dönüştüğüne inandırmak isterler sizi. Kullanışlı geçmiş! Cep geçmiş; güzelim özdeyişlerle dolu, küçücük yaldızlı kitap! “İnanın bana, deneylerime dayanarak konuşuyorum. Bütün bildiğimi, hayattan öğrendim.” Hayat, onlar için düşünmek sorumluluğunu üzerine alır mı? Bu adamlar, yeniyi eskiyle açıklarlar. Eskiye de daha eskiyle. Bu bakımdan Lenin’i bir Rus Robespierre’i ve Robespierre’i de bir Fransız Cromwell’i yapan tarihçilere benzerler. Sonunda hiçbir şey anlamazlar... Önemliliklerinin ardında karamsar bir tembellik fark edilir. Önlerinden, görünüşlerin bir bir geçişini seyreder, esner ve güneş altında yeni bir şey olmadığını düşünürler. “Bir kaçık,” derken, özel olarak hatırlamadığı öteki kaçıkları yarım yamalak düşünüyordu Doktor Rogé. Şu anda Bay Achille’in yapacağı hiçbir şey bizi şaşırtamaz, *çünkü* Bay Achille bir kaçıktır.

Oysa hiç de öyle değil, Bay Achille korkuyor. Neden korkuyor acaba? Herhangi bir şeyi anlamak istediğimiz zaman, tek başımıza onun karşısında dururuz, kimse yardım etmez bize. İnsanların tüm geçmişi işe yaramaz olur. Sonra anlamak istediğim şey ortadan kaybolur, onunla birlikte anlamadığımız da silinip gider.

Genel düşünceler daha umut vericidirler. Üstelik deney üstatları ve hatta amatörleri bile sonunda hep haklı çıkarlar. Bilgelikleri, elden geldiğince az gürültü etmeyi, az yaşamayı, bir köşede unutulmayı öğütler. En iyi hikâyeleri, cezalara çarptırılmış olan başkalarına benzemez, gözü pek kimselere ilişkindir. Evet, bu işler böyle oluyor. Kimse tersini söyleyemez. Belki Bay Achille’in içi rahat değildir. Belki, babasının ya da ablasının öğütlerini tutsaydı şimdi şu duruma düşmüş olmayacağını düşünmektedir. Doktor’un konuşmaya hakkı var, hayatını boşa harcamadı o; yararlı bir insan olmasını bildi. Şu ufacık yıkıntının üzerinde durgun ve güçlü bir şekilde yükseliyor. Sanki bir kaya!

Doktor Rogé kalvadosunu içti. İri gövdesi gevşiyor, gözkapakları iniyor. Yüzünü, gözsüz olarak ilk kez görüyorum. Karnaval olduğu için bugün

dükkânlarda satılan kâğıttan maskelere benziyor. Yanaklarının pembeliği iğrenç... Birden kavıyorum gerçeği: Bu adam yakında ölecek. Bunu bildiği besbelli, aynaya bakması yeter. Her gün, ölüsüne biraz daha benziyor. Deney dedikleri bu işte. Deneylerin, ölüm koktuğunu sık sık düşünmem de bu yüzdendir; onların son savunmasıdır bu. Doktor buna inanmak, yapayalnız, bomboş, geçmişsiz bir kimse olduğunu, zekâsının körelip vücudunun çürümeye yüz tuttuğunu görmezden gelmek, bu korkunç gerçeği örtmek ister. O zaman bunun yerine koyacağı küçücük çılgınlığını kurmaya, onu en kullanışlı hale getirmeye çalışır, yani ilerlemeler gerçekleştirdiğini söyler kendine. Ara sıra düşüncesi duraklıyor, kafasında karanlıklar mı belirliyor? Yargılarının, gençlikteki hızdan yoksun olmalarındandır bu. Kitaplarda okuduklarını anlamıyor mu? Bu da artık kitaplarla ilgilenmemesindendir. Kadınla yatmak elinden gelmiyor mu? Olsun, bunu eskiden yapmıştı. Kadınla yatmış olmak, hâlâ yatabilmekten iyidir. Çünkü aradan zaman geçmiş olduğu için insan doğru yargılara varır, karşılaştırmalar yapar, üzerinde düşünür. Böylece Doktor, şu korkunç ölü yüzünü aynalarda görmeye dayanabilmek için, deneyin, bütün izlerini yüzünde bırakmış olduğuna inanmaya çalışmaktadır.

Doktor hafifçe başını çeviriyor. Gözkapakları açıldı, uykuyla kızarmış gözlerini diyor bana. Gülümsüyorum. Bu gülüşün, kendinden saklamak istediği her şeyi ona açıkça göstermesini istiyorum. “Gebereceğimi *bilen* birisi işte!” derse kendine gelebilir ancak. Ama gözkapakları yeniden iniyor. Uyumlamaya başladı. Uykusunu gözetlemeyi Bay Achille’e bırakıp dışarı çıkıyorum.

Yağmur dindi, hava tatlı, gökyüzü güzelim kara imgeler sürükleyip duruyor. Yetkin bir an yaratabilmek için her şey tamam. Şu imgeleri yansıtabilmek için Anny olsa, gönüllerimizde küçücük, karanlık gelgitler yaratırdı. Ama ben fırsatı kullanmasını bilmiyorum. İçim boşalmış ve yatışmış halde, şu kullanılmamış gökyüzü altında rasgele yürüyorum.

Çarşamba

Korkmamak gerek.

Perşembe

Dört sayfa yazdım. Sonra uzun bir mutluluk anı. Tarihin değeri üzerinde uzun uzadıya düşünmeli. Tiksinmek tehlikesi var. Hayatımı haklı çıkaracak tek şeyin, şu anda Bay de Rollebon olduğunu unutmamak gerek.

Tam bir hafta sonra Anny'yi görmeye gideceğim.

Cuma

Redoute Bulvarı'nda öylesine yoğun bir sis vardı ki, duvara sürtünerek yürümenin akıllıca bir iş olduğunu düşündüm. Sağımda, otomobillerin farları, önlerinde ıslak bir ışık sürüyüp geçiyorlar; kaldırımın nerede bittiği belli değil. Çevremde insanlar vardı. Ayak seslerini, kimi zaman da mırıltılarını duyuyordum; ama kimseyi görmüyordum. Bir kere omzumun hizasında bir kadın başı belirdi, ama sis hemen yuttu onu. Bir kere de nefes nefese biri yanımdan geçti. Nereye gittiğimi bilmiyordum, dalmıştım. Sakınganlıkla ilerlemek, ayağının ucuyla yeri yoklamak, hatta ellerini ileriye uzatmak gerekiyordu. Bu hareketler hiç hoşuma gitmiyordu. Ama otele dönmek de istemiyordum; yakalanmıştım bir kere. Yarım saat geçtikten sonra, ta uzakta mavimsi bir buhar gördüm. Oraya yöneldim. Çok geçmeden büyük bir ışığın kıyısına geldim. Tam ortada, ışıklarıyla sisi delip geçen Mably Kahvesi'ni tanıdım.

Mably Kahvesi'nde on iki lamba vardır. Ama yalnız ikisi yakılmıştı, biri kasanın üstünde, öteki tavanda. Kahvenin biricik garsonu beni karanlık bir köşeye sürüklüyor.

“Burası olmaz efendim, temizlik yapıyorum.”

Sırtında bir ceket var, yeleksiz, kolalı yakasını takmamış, menekşe rengi çizgili beyaz bir gömlek giymiş. Esniyor, elleriyle saçlarını tarazlayarak ters ters bakıyor bana.

“Bir kahveyle birkaç çörek getirin.”

Karşılık vermiyor. Gözlerini ovuşturup uzaklaşıyor. Gözlerime kadar karanlık içindeyim, buz gibi bir karanlık. Kaloriferin yanmadığı besbelli.

Kahvede başkaları da var. Balmumu tenli bir kadın, tam karşımda oturmuş. Bluzunu okşamak ya da siyah renkli şapkasını düzeltmek için elleri durmadan hareket ediyor. Yanında hiç ses çıkarmadan çöreğini yiyen iriyarı, sarışın bir adam var. Sessizlik dayanılacak gibi değil. Pipomu yakmak istedim, ama kibrit çıtırtısıyla onların dikkatini çekmenin hoş olmayacağını düşündüm.

Telefon çaldı. Kadının elleri bluzuna asılı kaldı. Garson acele etmiyor. Telefonu açmaya gitmeden önce süpürmesini tantanalı bir şekilde bitirdi.

“Alo, Bay Georges, siz misiniz? Günaydın efendim... Evet Bay Georges... Patron burada değil... Evet, neredeyse iner... Doğru, bu sisli havada... Genel olarak saat sekizde iner... Evet Bay Georges, ben ona bildiririm. Güle güle Bay Georges.”

Sis, gri renkli ağır bir kadife perde gibi abanıyordu camlara. Bir yüz, bir ara cama yapıştı, sonra kayboldu.

Kadın yakarır gibi, “Ayakkabılarımı bağlasana,” diyor.

Adam başını çevirmeden, “Çözülmemiş ki,” diye karşılık veriyor.

Kadın sinirleniyor, elleri bluzunda ve boynunda kocaman örümcekler gibi dolaşüyor.

“Çözüldü, çözüldü, hadi bağla.”

Adam dargın bir yüzle eğiliyor, masanın altında kadının ayağına dokunuyor:

“Oldu.”

Kadın neşeyle gülümsüyor. Adam, garsonu çağırıyor.

“Borcumuz ne kadar?”

Garson, “Kaç tane çörek var?” diyor.

Onlara bakar görünmemek için gözlerini çeviriyorum. Biraz sonra çitirtilar duruyor, bir etekliğin ucunu ve üzerinde çamurlar bulunan bir çift botu görüyorum. Bunların ardından adamın, sivri burunlu cilalanmış ayakkabıları görülüyor. Bana doğru geliyorlar, duruyorlar, yarım dönüş yapıyorlar. Adam paltosunu giyiyordu. O sırada kaskatı bir kolun ucunda, bir el, eteklik boyunca aşağı doğru inmeye koyuldu, biraz durakladı, sonra etekliği yokladı.

“Hazır mısınız?” dedi adam.

El açılarak, sağ bot üzerindeki iri bir çamur lekesine dokundu. Sonra gözden kayboldu.

Adam, “Of!” dedi.

Portmantonun yanında duran bir valizi almışlardı. Çıktılar, sis içinde gözden kaybolduklarını gördüm.

Garson kahvemi getirirken, “Sanatçı bunlar,” dedi. “Ciné-Palace’ta, antrakttaki numarayı yapan bunlardır. Kadın gözlerini bağlayıp seyircilerin küçük adlarını ve yaşlarını biliyor. Bugün gidiyorlar. Çünkü program cuma günleri değişir.”

Sanatçıların kalktığı masada duran bir çörek tabağını almaya gidiyor.

“İstemez!”

O çörekleri yemek istemiyor canım.

“Elektrikleri söndüreyim. Sabahın dokuzunda tek bir müşteri için iki lamba yandığını görse patron çıkışır bana.”

Alacakaranlık kahveyi kapladı. Gri ve kahverengine bulanmış cılız bir aydınlık, yukarıdaki camlardan dökülüyor şimdi.

“Bay Fasquelle’i görmek istiyorum.”

Yaşlı kadının içeri girdiğini fark etmemiştim. Buz gibi bir esinti içimi titretiyor.

“Bay Fasquelle daha inmedi.”

“Beni Bayan Florent gönderdi. Biraz rahatsız. Bugün gelemeyecek.”

Bayan Florent, kasada duran kızıl saçlı kadındır.

Yaşlı kadın, “Bu havalar, midesine iyi gelmiyor,” diye devam ediyor.

Garson, ciddi bir tavır takınıyor:

“Evet, sis yüzünden... Bay Fasquelle de rahatsızlanır. Aşağı inmemesine şaşıyorum. Demin telefonla aradılar. Her zaman sekizde inerdi.”

Yaşlı kadın düşünmeden tavana bakıyor:

“Yukarıda mı?”

“Evet, odası orada.”

Kadın, sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi mırıldanarak, “Ölmüş falan olmasın...” diyor.

Garson adamakıllı kızıyor: “Rica ederim, rica ederim!”

Ölmüş olmasın... Bu düşünce kafamdan şöyle bir geçmişti. Böyle sisli havalarda insan, bu çeşit düşüncelere dalar zaten.

Yaşlı kadın gitti. Ben de öyle yapmalıydım. Burası karanlık ve soğuk. Sis, kapının altından sızıyor, yavaşça yükselerek her şeyi kaplıyordu. Belediye Kitaplığı’nda hem ışık hem sıcaklık bulabilirdim.

Bir yüz yeniden cama yapışıyor, ağzını burnunu oynatıyor.

Garson öfkeyle, “Dur biraz,” diyor. Sonra koşarak dışarı çıkıyor.

Yüz kayboldu, yapayalnız kaldım. Odamdan çıktığım için kızıyorum kendime. Sis, şimdi orayı da kaplamıştır, içeri girmek içime korku salar.

Kasanın arkasında, karanlıkta bir şey çıtırdadı. Özel merdivenin bulunduğu yerden geliyor. Yoksa patron aşağı mı iniyor? Hayır. Kimse görünmedi, basamaklar kendi kendine çıtırdamış. Bay Fasquelle hâlâ uyuyordu. Ya da başımın üstünde cansız yatmaktaydı. Sisli bir sabah yatağında ölü bulundu... İkinci başlık da şu olur: Hiçbir şeyden haberleri olmayan müşteriler kahvede yiyip içiyorlardı...

Acaba hâlâ yatağında mı? Çarşafı yere düşürüp kafasını dösemeye çarparak yıkılmış olmasın?

Bay Fasquell'e iyi tanırım, ara sıra bana sağlığını sorardı. İriyari, güleç yüzlü, tertemiz sakallı bir adamdır. Ölmüşse, nedeni kalp krizidir mutlak. Dili ağzından fırlamış, yüzü patlıcan rengini almıştır. Sakalı havada, kıvrır kıvrır tüyler altında boynu mosmor yatıyordu.

Özel merdiven karanlık içinde gözden kayboluyor. Parmaklığın tokmağını zar zor görebiliyorum. Bu karanlığı geçmek gerek. Merdiven çıtırdar. Yukarıda, oda kapısının önüne gelirim...

Ceset orada, başımın üstünde. Elektrik düğmesini çevirir, iyice anlamak için ılık tenine dokunurum. Dayanamıyorum, yerimden kalkıyorum. Garson beni merdivende yakalarsa bir gürültü duyduğumu söylerim.

Garson, nefes nefese, hızla içeri girdi.

Budala! Üzerime geliyor.

"Borcunuz iki frank."

"Yukarıdan bir gürültü duydum," diyorum.

"Tabii, vakit epey geç oldu."

"Evet, ama bildiğimiz gürültülerden değildi bu. Hırıltıya benziyordu. Sonra boğuk bir ses duyuldu."

Camlarını sis kaplamış şu küçücük karanlık yerde, buna kolayca inanılabilirdi. Adamın gözlerini nasıl açtığını hiç unutmayacağım.

Kalleşlik ederek, "Çıkıp bakmalısınız," dedim.

"Hayır, olmaz," dedi. "Bana yapmadığını bırakmaz. Saat kaç?"

"On."

"İnmezse saat on buçukta çıkıp bakarım."

Kapıya doğru ilerledim.

"Gidiyor musunuz? Kalmayacak mısınız?"

"Hayır."

"Bayağı hırıltılar mı duydunuz?"

Çıkarken, "Bilmem," dedim. "Aklım bu çeşit şeylere takılmıştı, belki bu yüzdendir."

Sis kalkmış biraz. Tournebride Sokağı'na erişmek için acele ediyorum, ışıklarına ihtiyacım var. Ama hayal kırıklığına uğradım. Işık yok değil. Mağazaların vitrinlerinden aşağı akıp duruyor. Ne var ki, bunlar neşeli ışıklar değil. Sis yüzünden bembeyaz kesilmişler, bir düşün suları gibi insanın üzerine dökülüyorlar.

Bir yığın insan var, çoğu kadın. Hizmetçiler, gündelikçi kadınlar, dükkân sahibi kadınlar da var. Hani şu, “Alışverişi kendim yaparım, bu daha sağlam,” diyen cinsten hanımlar. Camekânların önünde biraz duruyor, sonra içeri giriyorlar.

Domuz kasabı Julien’in önünde durdum. Arada bir, sosisleri ve mantarlı paçaları işaret eden bir el görüyorum; camın ardında, tombul, sarışın bir kız, göğüs bağı açık, eğilip ölü et parçasını eline alıyor. Buradan beş dakika ileride, Bay Fasquelle, odasında cansız yatıyor.

Çevremde, dayanacak sağlam bir şey, beni düşüncelerimden koruyacak bir sığınak aradım. Böyle bir şey yoktu. Sis ağır ağır dağılmıştı, ama tedirgin edici bir şey sürüklenip duruyordu sokakta. Belki gerçek bir tehlike değildi bu, soluklaşmış, saydamlaşmıştı. Ama sonunda insanın içine korku salan da buydu. Alnımı cama dayadım. Rus usulü hazırlanmış yumurtanın mayonezi üzerinde, koyu kırmızı bir damla gördüm, kandı bu. Sarının üzerindeki bu kırmızı yüreğimi bulandırıyor.

Ansızın bir hayal kurdum: Birisi yüzükoyun düşmüştü, kanı tabaklara akıyordu. Yumurta kana belenmişti, tepesindeki domates dilimi fırlamış, yamyassı olmuş; kırmızı üstünde kırmızı. Mayonez biraz akmış. Kan dereciğini iki kola ayıran bir sarı krema birikintisi sanki.

“Amma saçma iş! Kendimi toparlamalıyım. Çalışmak için kitaplığa gideceğim.”

Çalışmak mı? Tek satır bile yazmayacağımı iyice biliyordum. Bir gün daha gitti. Parktan geçerken, her zaman oturduğum sıranın üstünde, kıpırdamadan mavi pelerinli bir adam gördüm. Herifçioğlu üşümüyor.

Okuma salonuna girdiğimde, Otodidakt dışarı çıkıyordu. Yakaladı beni:

“Size teşekkür etmeliyim efendim. Verdiğiniz fotoğraflara bakarak unutulmaz saatler geçirdim.”

Onu görünce içimde bir umut doğdu. Belki iki kişi bugünü daha kolayca geçiririz. Ama Otodidakt ile birlikte sadece görünüşte iki kişi olur insan.

Elindeki kitaba vuruyor. Bir *Dinler Tarihi* kitabı bu.

“Bu geniş sentezi yapmak konusunda Nouçapié’den daha uygun kimse olamazdı. Öyle değil mi efendim?”

Yorgun bir hali vardı, elleri titriyordu.

“Pek iyi görünmüyorsunuz,” diyorum.

“Evet efendim, haklısınız. Başıma iğrenç bir olay geldi de.”

Kitaplık memuru bize doğru yaklaşıyor. Ufak tefek, öfkeli bir Korsikalıdır bu; askeri mızıka şeflerinin gibi bıyıkları vardır. Ayakkabılarını gıcırdatarak, masaların arasında saatlerce dolaşır. Kışın mendillere tükürür durur, sonra onları sobanın üzerinde kurutur.

Otodidakt yanıma sokuluyor. Neredeyse soluğunu yüzümde duyacağım.

Bir sır veriyormuş gibi, “Bu adamın önünde hiçbir şey söyleyemem size,” diyor. “Lütfederseniz...”

“Neyi?”

Kızarıyor. Kalçaları kadınca sallanıyor.

“Beyefendi, ah beyefendi! Peki açıkça söyleyeyim. Çarşamba günü benimle birlikte öğle yemeğine gelmek lütfunda bulunur musunuz?”

“Sevinerek...”

Kendimi asmaya ne kadar isteğim varsa onunla yemeğe gitmeyi de o kadar istiyorum.

“Beni mutlu kıldınız,” diyor Otodidakt. Sonra hemen ekliyor: “İsterseniz, gelip size evden alayım.” Birden ortadan kayboluyor. Düşünmek için zaman bırakırsa düşüncemi değiştireceğimden korkuyor herhalde.

Saat on bir buçuk. İkiye çeyrek kalaya kadar çalıştım. Verimsiz bir çalışma. Önümdeki kitaba bakıyordum, ama düşüncem Mably Kahvesi’nden ayrılmıyordu. Bay Fasquelle aşağı indi mi acaba? Aslında onun ölmüş olduğuna pek inanmıyordum, canımı sıkan da buydu. Bu kaypak düşünceden ne kurtulabiliyor ne de ona inanabiliyordum. Korsikalının ayakkabıları döşemenin üstünde gıcırdayıp duruyordu. Birkaç kere gelip önümde dikildi; benimle konuşmak istiyor gibi bir hali vardı. Ama düşüncesini değiştirip uzaklaşıyordu yeniden.

Saat bire doğru kimse kalmadı. Acıkmamıştım, dışarı çıkmak istemiyordum hiç. Biraz daha çalıştım; sonra birden yerimden sıçradım, sessizliğin altında kalmışım gibi bir duygu kaplamıştı içimi.

Başımı kaldırdım, yapayalnızdım. Korsikalı, kitaplığın kapıcısı olan karısının yanına inmiş olmalıydı. Onun ayak seslerini duymak isterdim. Oysa sobanın içinde, düşen bir kömürün çıkardığı hafif gürültüyü duydum. İçerisini sis kaplamıştı. Ama çoktan kalkmış olan gerçek sis değildi bu. Duvarlardan ve kaldırımlardan yükselen, sokakları hâlâ dolduran öteki sisti. Bu eşyanın yumuşayışının bir çeşidiydi. Kitaplar yine yerlerindeydi. Abece sırasına göre dizilmişler rafların üzerinde. Kara ya da kahverengi sırtları ve etiketleri görülüyor. UP lf.7996 (Genel Kullanım - Fransız Edebiyatı) ya da

UP sn. (Genel Kullanım - Doğa Bilimleri). Ama... nasıl açıklayacağımı bilemiyorum. Genel olarak, bu tıkız kitaplar, soba, yeşil lambalar, koca pencereler ve merdivenlerle birlikte geleceği sınırlarlar. Bu duvarlar arasında kalındıkça, gerçekleşecek olan her olay, sobanın ışığında ya da solunda gerçekleşecektir. Başını elinde taşıyan Saint-Denis bile içeri girse; sağdan girmesi, Fransız Edebiyatı'na ayrılmış raflar ile kadın okurların masası arasından geçmesi gerekecektir. Yere basmayıp da yirmi santim yüksekten uça bile, kanlı boynu tam üçüncü rafın hizasına gelecektir. Bu nesneler, böylece hiç olmazsa olasılığın sınırlarını belirliyorlar.

Oysa bugün hiçbir şey belirledikleri yok. Hatta kendi varlıkları bile sorguya çekilmiş benziyor. Bir andan ötekine geçerken, güçlük çekiyorlar sanki. Okuduğum kitabı avcumda kuvvetle sıkıyordum, ama en güçlü duyum bile körelmiş. Hiçbir şey gerçek değil gibi; bir anda kaldırılabilir bir karton dekorun ortasında'yım sanki. Dünya, dertop olarak, soluğunu tutarak bekliyordu. Geçen gün, Bay Achille'in beklediği gibi, bunalımını, *bulantısını* bekliyordu.

Kalktım. Bu gücünü yitirmiş nesnelerin arasında duramıyordum. Pencereden, Impétraç'ın kellesine bir göz atmaya gittim. Mırıldanıyordum. *Her şey* olabilir; *her şey* gelebilir başıma. İnsanların uydurduğu korkunç şeyler değil tabii. Sözgelimi Impétraç, birden dans etmeye başlayacak değildi. O başka.

Belki bir saat, belki bir dakika sonra yıkılıp gidecek olan bu sallantılı varlıklara korkuyla bakıyordum. Evet, orada, kimi hayvan türlerinin değişmeyen şekillerini, kimi evrendeki enerji niceliğinin tüm olarak saklandığını açıklayan bu bilgi dolu kitapların arasındaydım; orada, camları, ışığı belli bir oranla yansıtan bir pencerenin önünde ayakta duruyordum. Ne var ki, bunlar sağlam engeller değildi. Dünya her gün aynı yüzle ortaya çıkıyorsa bunun nedeni tembelliktir sanırım. Ama bugün, değişmek istiyor sanki. Öyleyse *her şey*, evet *her şey* olabilir.

Kaybedecek vaktim yok; bu tedirginliğin temelinde Mably Kahvesi'ndeki olaylar yatıyor. Oraya dönmeli, Bay Fasquell'e'i dipdiri karşımda görmeli ve gerekirse sakalına ya da ellerine dokunmalıyım. Belki o zaman kurtulurum.

Pardösümü alıp acele sırtıma attım, fırlayıp çıktım. Parkı geçerken pelerinli adamın hâlâ aynı yerde olduğunu gördüm. Soğuktan kızarmış kulaklarının arasında koskoca, solgun bir yüzü var.

Mably Kahvesi, uzaktan ışık saçıyor, on iki lamba da yanmış olmalı.

Adımlarımı sıklaştırdım, bir an önce bitirmeliydim bu işi. Önce büyük camdan içeri baktım, kimsecikler yoktu. Kasiyer de garson da yoktu. Bay Fasquelle de yok.

İçeri girmek için büyük bir çaba harcadım. Ama oturmadım. “Garson,” diye seslendim. Kimse karşılık vermedi. Bir masada boş bir fincan. Tabağın içinde bir tek şeker.

“Kimse yok mu?”

Askıda bir manto asılı. Alçak bir masanın üstünde, siyah karton kutular içinde dergiler var. Soluğumu tutarak çevremi dinliyorum. Özel merdiven hafifçe çıtırdadı. Dışarıdan, bir vapur düdüğü. Gözlerimi merdivenden ayırmadan, geri geri giderek dışarı çıktım.

Biliyorum, öğleden sonra saat ikide tek tük müşteri olur, Bay Fasquelle gribe yakalanmış; alışveriş yapsın diye, garsonu dışarı göndermiştir. Belki de doktor getirsin diye gönderdi. Evet, ama Bay Fasquelle’i görmek *gereksinimini* duymuştum işte. Tournebride Sokağı’nın ağzında, geriye dönüp ıssız ve ışıklı kahveyi tiksintiyle seyrettim. Birinci katın panjurları kapalıydı.

Sınırsız bir korku kapladı içimi. Nereye gittiğimi bilmiyordum. Rıhtım boyunca koştum; Beauvoisis Mahallesi’nin bomboş sokaklarına döndüm; evler, üzgün gözlerle kaçışımı seyrediyorlardı. Boğuntu içinde durmadan tekrarlıyordum: “Nereye gitmeli? Nereye gitmeli?” *Her şey* olabilir. Ara sıra, yüreğim korkuyla çarparak ansızın geri dönüyordum; neler oluyordu arkamda? Korktuğum belki de arkamda başlayacaktı ve ben döndüğüm zaman iş işten geçecekti artık. Nesnelere baktığım sürece bir şey ortaya çıkmayacaktı. Her şeye bakmaya çalışıyordum; kaldırımlara, evlere, gaz lambalarına. Bakışlarım, onları yakalamak ve değişimlerini, tam gerçekleşirken durdurmak için, nesnelerin birinden ötekine hızla gidip geliyordu. Her zamanki doğal halleri yok; ama ben, bu bir gaz lambasıdır, bu bir çeşmedir deyip duruyor ve bakışımın gücüyle onları günlük görünüşlerine indirgemeye çalışıyorum. Yolumun üzerinde, sık sık kahvelere rastladım. *Café des Bretons*, *Bar de la Marine*. Duruyor, pembe tül perdelerin önünde, karar veremiyordum. Bu kapalı yerler belki başkaydı. Belki onlar, hâlâ dünkü dünyanın, kıyıda kalmış, unutulmuş bir bölümünü barındırıyorlardı. Ama kapıyı itmek, içeri girmek gerekiyordu. Yapamıyordum bunu, çekip gidiyordum. Evlerin kapıları hepsinden fazla korkutuyordu beni. Kendiliklerinden açılmalarından korkuyordum. Sonunda, sokağın ortasından yürümeye koyuldum.

Ansızın Bassins du Nord'un rıhtımına çıktım: balıkçı kayıkları, küçük yatlar. Ayağımı taşa gömülmüş bir demir halkanın üzerine dayadım. Burada, evlerden ve kapılardan uzakta bir an rahat edecektim. Yer yer kara lekelerle kaplı durgun suyun üzerinde bir şişe mantarı yüzüyordu.

"Ya suyun *altında*. Suyun *altında* neler olabileceğini düşünmedin."

Belki de bir hayvan! Yarıları çamura gömülmüş, koca bir kabuk! Bir düzine ayak, çamuru ağır ağır eşeliyor. Hayvan, ara sıra şöyle bir kalkıyor. Suyun dibinde bir kıpraşma, bir dalgalanma arayarak yaklaştım. Kara lekelerin arasında, mantar kıpırdamadan duruyor.

O sırada, sesler duydum. Zamanıydı. Geri dönüp yeniden yürümeye başladım.

Castiglione Sokağı'nda, konuşan iki adama yetiştim. Ayak seslerimi duyunca, sapır sapır titreyip ikisi birden geriye döndüler. Kaygı dolu gözlerle önce bana, sonra herhangi bir şey geliyor mu diye arkama baktıklarını gördüm. Demek onlar da benim gibiydi, demek onlar da korkuyorlardı. Yanlarından geçtiğim sırada bakıştık, neredeyse konuşacaktık. Ama bakışlarda ansızın bir çekingenlik belirdi, böyle bir günde, her önüne gelenle konuşulmaz.

Kendimi, soluk soluğa Boulibet Sokağı'nda buldum. Zarlar atılmıştı bile. Kitaplığa dönüyordum. Bir roman alacak, okumaya çalışacaktım. Parkın parmaklıkları boyunca ilerlerken, pelerinli adamı yeniden gördüm. Hâlâ bomboş parkta oturuyordu, burnu kulaklarına kadar kızarmıştı.

Kapıyı açacağım sırada, yüzündeki anlam durdurdu beni. Gözlerini kısıyor ve yüzünde, budalaca tatlı bir gülüş yarım yamalak belirliyordu. Aynı zamanda bakışlarını, tam önünde bulunan, ama göremediğim bir şeye dikmişti. Bakışları öyle sert ve şiddetliydi ki, ansızın dönmekten kendimi alamadım.

Bir ayağı havada, ağzı açık, on yaşlarında bir küçük kız, karşısında sanki büyülenmiş gibi eşarbını çekiştirerek adamı seyrediyor ve sivri yüzünü ileriye uzatıyordu.

Adam sanki güzel bir şaka yapacakmış gibi kendi kendine gülümsüyordu. Birden elleri, eteği ayaklarına kadar inen pelerinin ceplerinde, yerinden kalktı. Bir iki adım attı, gözlerinin akları göründü. Yere yıkılacak sandım. Ama uyuklu bir halde gülümsemeye devam ediyordu.

Birden anladım: pelerin! Önüne geçmek isterdim bunun. Öksürmem ya da kapıyı itmeme yeterdi. Ama küçük kızın yüzündeki anlam, bu kez

beni büyülemişti. Korkudan, kaşı gözü gerilmiş, yüreği küt küt atıyor olmalı. Ama faremsi çenesinde güçlü ve kötü bir şey de görüyordum. Bu merak değil, bir çeşit güvenli bekleyişti. Gücsüz hissettim kendimi; dışarıdaydım, parkın kıyısında onların minicik dramının karşısındaydım; oysa onlar isteklerinin karanlık gücüyle birbirlerine kenetlenmişlerdi; bir çifttiler. Soluğumu kesiyorum, adam pelerinin eteklerini açtığı zaman bu çok bilmiş yüzde ne gibi bir anlam belireceğini görmek istiyorum.

Ama kız, birdenbire kendini toparlayıp koşmaya başladı. Pelerinli herif beni görmüştü; yoksa devam edecekti. Bir an yolun ortasında hareketsiz durdu, sonra iki büklüm yürüdü. Pelerini baldırlarına çarpıyordu.

Kapıyı açıp hemen ona yetiştim.

“Hey, baksana,” diye seslendim.

Titremeye başladı.

Yanından geçerken, kibarca, “Kentin üzerinde büyük bir tehlike dolaşıyor,” dedim.

Kitaplığa girdim, masalardan birinin üzerinde duran *Parma Manastırı*’nı aldım. Okuyup çevremi unutmaya, Stendhal’in duru İtalya’sında bir sığınak bulmaya çalışıyordum. Ara sıra, kısa sanrılara dalıp unutuyordum kendimi, ama sonra durmadan boğazını temizleyen ufak tefek bir ihtiyarla iskemlesinin arkılığına dayanıp düşler kuran bir delikanlının karşısında, bu korkutucu günün içine yeniden düşüyordum.

Saatler geçiyordu, pencereler kararmıştı. Kitaplığa gelen son kitapları odasında damgalayan Korsikalıyı saymazsak dört kişiydik. Ufak tefek ihtiyar, sarışın delikanlı, üniversiteyi bitirecek bir genç kadın ve ben. Ara sıra içimizden biri başını kaldırıyor, sanki korkuyormuş gibi ötekilere güvensizlikle göz atıyordu. Bir ara, ihtiyar gülmeye koyuldu; genç kadının tepeden tırnağa titrediğini gördüm. Ama ihtiyarın elindeki kitabın adını tersinden okudum; güldürücü bir romandı bu.

Yediye on var. Kitaplığın yedide kapandığını düşündüm birden. Bir kere daha kentin içine fırlatılıp atılacaktım. Nereye gidecektim? Ne yapacaktım?

İhtiyar romanını bitirmişti. Ama gitmiyordu. Düzenli ve sert sesler çıkararak, parmağını masaya vuruyordu.

Korsikalı, “Beyler, birazdan kapatıyoruz,” dedi.

Delikanlı irkildi, bana şöyle bir baktı. Genç kadın Korsikalıya dönmüştü, sonra kitabını yeniden eline aldı ve okumaya dalmış gibi

göründü.

Beş dakika sonra Korsikalı, “Kapatıyoruz,” dedi.

İhtiyar kararsız bir halde başını salladı. Genç kadın, ayağa kalkmaksızın kitabını itti.

Korsikalı şaşırmıştı. Ne yaptığını bilmeden bir iki adım attı, sonra bir elektrik düğmesini çevirdi. Okurların masasındaki lambalar söndü. Yalnız ortadaki elektrik yanıyor.

Delikanlı esefle, ağır ağır yerinden kalkıyor. Önemli olan, paltosunu kimin daha uzun zamanda giyeceği. Dışarı çıktığı zaman kadın hâlâ oturuyordu. Bir elini kitabının üzerine koymuştu.

Aşağıda, giriş kapısı geceye açılıyordu. En önde giden delikanlı döndü, merdivenden ağır ağır indi, holü geçti, eşikte bir an durduktan sonra gecenin içine dalarak gözden kayboldu.

Merdivenin bitimine gelince, başımı kaldırdım. Biraz sonra ihtiyar, pardösüsünü ilikleyerek okuma salonundan çıktı. İlk üç basamağı indiği zaman, bütün gücümü toplayıp gözlerimi kapayarak karanlığa daldım.

Serin bir okşayış duydum yüzümde. Uzakta birisi ısıklık çalıyordu. Gözlerimi açtım: Yağmur yağıyordu. Tatlı ve durgun bir yağmur. Alan dört lambayla usul usul aydınlanıyordu. Yağmur altında bir taşra alanı. Delikanlı büyük adımlarla ilerliyordu; ısıklık çalan oydu. Durumdan habersiz olan öteki iki kişiye, korkusuzca dışarı çıkabileceklerini ve tehlikenin geçmiş olduğunu anlatmak için bağırarak geldi içimden.

Ufak tefek ihtiyar, eşikte göründü. Sıkıntılı bir halde yanağını kaşıdı, sonra ağız dolusu gülümseyip şemsiyesini açtı.

Cumartesi sabahı

Tatlı bir güneş, bütün gün havanın güzel geçeceğini gösteren hafif bir sis. Kahvaltımı Mably Kahvesi’nde yaptım.

Kasada duran Bayan Florent, tatlı tatlı gülümsedi bana.

Oturduğum yerden seslendim:

“Bay Fasquelle hasta mı?”

“Evet, şiddetli bir gribe yakalanmış. Birkaç gün yataktan çıkmaması gerekiyor. Bu sabah kızı, Dunkerque’ ten geldi. Ona bakmak için burada kalıyor.”

Mektubu alalı beri, Anny’yi yeniden göreceğim diye ilk olarak açıktan

açığa mutluyum. Altı yıldır neler yaptı acaba? Karşılaştığımız zaman sıkılacak mıyız? Anny, tedirginlik nedir bilmez. Sanki dün yanından ayrılmışım gibi karşılayacak beni. Yeter ki budalalık yapıp da başlangıçta kızdırmayayım onu. Yanına gittiğim zaman elimi uzatmamaya dikkat etmeliyim, bundan tiksindir.

Acaba kaç gün birlikte kalacağız? Belki de Bouville'e getireceğim onu. Burada birkaç saat yaşaması, Printania Oteli'nde bir gece kalması yeter. Ondan sonra her şey değişebilir, bir daha korkmayabilirim.

Öğleden sonra

Geçen yıl, Bouville Müzesi'ni ilk gezişimde Olivier Blévigne'in portresi şaşırtmıştı beni. Oranları mı bozuktu? Yoksa perspektifi mi? Bilmiyorum, ama bir şey tedirgin ediyordu beni, tuvalinde iğreti duruyordu bu milletvekili.

Sonraları, onu sık sık seyretmeye gittim. Ama tedirginliğim geçmedi. Roma Ödülü'nü kazanmış ve altı kere madalya almış Bordurin'in bir desen hatası yapmış olacağını kabul ediyordum.

Bu öğleden sonra, sahibi savaş sırasında vatana hıyanetle suçlanmış bir şantaj dergisinin, yani *Satirique Bouvillois*'nın koleksiyonunu karıştırırken gerçeği yakaladım. Hemen kitaptan çıkıp şöyle bir dolaşmak üzere müzeye gittim.

Loş holü hızla geçtim. Beyaz ve siyah renkli zemin taşları üzerinde hiç ses çıkarmadan yürüyordum. Çevremde alçıdan bir kalabalık kollarını büküp duruyordu. Geçerken iki büyük kapıdan, kırık vazolar, tabaklar; kaidesinin üzerinde mavi ve sarı renkli bir satir gördüm. Burası, seramiğe ve küçük sanatlara ayrılmış olan Bernard-Palissy Salonu'ydu. Ama seramikten hoşlanmam ben. Bir adam ve karalar giyinmiş bir kadın, bu pişirilmiş nesneleri saygıyla seyrediyorlardı.

Büyük Salon'un –ya da Bordurin-Renaudas Salonu– girişinin üstüne, bilmediğim koca bir tuval asmışlar. Yeni olmalı bu. Richard Séverand imzasını taşıyor. Adı *Bekârın Ölümü*. Bir devlet bağıışı.

Yarı beline kadar çıplak, gövdesi ölülerde olduğu gibi yeşile çalmış olan bekâr, toplanmamış bir yatağın üzerine yığılmıştı. Karmakarışık çarşaflar ve örtüler, uzun zaman can çektiğini gösteriyordu. Bay Fasquelle'i düşünerek gülümsedim. Yalnız değildi o, kızı bakıyordu ona.

Tuvalde, suratından kötülük akan bir hizmetçi, yani bekârın hem metresi hem hizmetçisi olan bir kadın, bir komodinin gözünü açmış, paraları sayıyordu bile. Açık kalmış bir kapıdan, alt dudağında bir sigara sallanan kasketli bir adamın yarı karanlık içinde belirlediği görülüyordu. Duvarın yanında, bir kedi ilgisizce sütünü içiyordu.

Bu adam yalnız kendisi için yaşamıştı. Hak ettiği acı cezanın sonucu olarak gözlerini kapamak için ölüm döşeginin başına kimse gelmemişti. Bu resim, beni son bir kere uyarıyordu; vakit vardı henüz, geri dönebilirdim. Ama ileri gidersem şunu aklımdan çıkarmamalıydım: Gireceğim salonda, yüz elli portre asılıydı ve aileleri yanında ya da yetimler okulunda gencecik ölen birkaçı sayılmazsa bu portrede görülenlerin hiçbirisi bekâr olarak, çoluk çocuksuz, vasiyetini bırakmadan ve son din törenleri yapılmadan ölmemişti. O gün her zaman olduğu gibi Tanrı ve insanlarla uyuşmuş olarak, hakları olan ölümsüz hayatı istemek üzere yavaşça ölümün içine süzölmüşlerdi. Çünkü onların her şeye, hayata, çalışmaya, zenginliğe, buyruk vermeye, saygı duyulmaya ve sonunda ölümsüzlüğe hakları olmuştu.

Bir an toparlanıp içeri girdim. Bir müze bekçisi, pencerenin yanında uyukluyordu. Pencereleden giren sarışın bir ışık, tabloların üzerinde lekeler bırakıyordu. Bu koskoca, dört köşe salonda, girdiğimi görüp korkarak kaçan bir kediden başka canlı şey yok. Ama yüz elli çift gözün üstüme dikildiğini hissediyordum.

1875 ile 1910 yıllarında, Bouville'in bütün ileri gelenleri, kadın erkek, Renaudas ve Bordurin tarafından titizlikle canlandırılmış olarak burada bulunuyorlar.

Erkekler, Sainte-Cécile de la Mer'i yapmışlardı. "Bütün iyi niyetli kimseleri güçlü bir topluluk halinde bir araya getirmek, ulusal kalkınışa yardım etmek ve kargaşa çıkarmak isteyen partileri başarısızlığa uğratmak amacıyla" 1882'de Bouville Tacir ve Armatörleri Federasyonu'nu kurmuşlardı. Bouville'i odun ve kömür boşaltılması bakımından en iyi araçlara sahip Fransız Ticaret Limanı haline getirmişlerdi. Rıhtımların uzatılıp genişletilmesini de onlar sağlamışlardı. Limana gerekli genişliği vermişler ve sürekli temizlemeler sayesinde, denizin çekilmesi halinde 10 metre 70 santimlik demirleme derinliği elde etmişlerdi. 1869'da 5000 ton olan balıkçı filosu, yirmi yıl içinde onlar sayesinde 18.000 tona yükselmişti. İşçi sınıfının en iyi temsilcilerinin yükselmesini kolaylaştırmak konusunda hiçbir fedakârlıktan çekinmeyerek, kendi başlarına, çeşitli teknik ve meslek

bilgileri veren merkezler açtılar. Onların ilgisi sayesinde bu merkezler gelişip yayıldı. 1898 yılında ünlü doklar grevini başarısızlığa uğrattı 1914'te oğullarını vatan uğruna feda ettiler.

Bu savaşkan insanlara uygun olan karıları da, yardımsever dernekleri, çocuk bakımevleri, ihtiyar kadınlara ve genç kızlara örgü işleri sağlayan kurumlar açtılar. Ama her şeyden önce, onlar birer zevce ve anneydiler. Güzel evlatlar yetiştirip Fransa'yı Fransa yapan gelenek saygısını, dini, hak ve ödevlerini onlara öğretiler.

Portrelerin genel rengi koyu kahverengiye çalıyor. Ağırbaşlılığı sağlamak kaygısıyla canlı renklerden kaçınılmış. İhtiyarların resimlerini yapmaktan hoşlanan Renaudas'nın portrelerinde, kır düşmüş saçların ve favorilerin kara fonlar üzerinde kesin bir biçimde belirdiği görülüyor. Hele el resmi yapmakta herkesi geride bırakıyor. Daha az bilgi olan Bordurin'de eller pek umursanmıyor, ama takma yakalar ak mermer gibi parlıyor.

Hava çok sıcaktı. Bekçinin hafifçe horladığı duyuluyordu. Duvarlar boyunca şöyle bir bakıyorum, eller ve gözler görüyorum; ötede beride bir ışık lekesi bir yüzü yiyor gibi. Oliver Blévigne'in portresine yönelirken, bir şey durdurdu beni. Duvarın üst tarafından, Tacir Pacôme, duru bakışlarını üzerime dikmişti.

Ayakta, başı hafifçe arkaya atılmış olarak, gri pantolonuna dayadığı elinde bir silindir şapka ve bir çift eldiven tutuyordu. Belli bir hayranlık duymaktan alıkoyamadım kendimi. Hiçbir bayağılık yoktu onda. Eleştirilecek bir yanı da yoktu: küçücük ayaklar, incecik eller, savaşkanlara özgü geniş omuzlar, fanteziyle karışık gösterişsiz bir incelik. Ziyaretçilere, yüzünün buruşuksuz netliğini kibarca sunuyordu; bir gülüşün gölgesi dudaklarının üzerinde salınıyordu bile. Ama gri renkli gözlerinde gülümseme yoktu. Elli yaşlarında olmalıydı. Oysa otuz yaşında gibi genç ve tazeydi. Yakışıklıydı.

Onda bir eksiklik aramaktan vazgeçtim. Ama o yakamı bırakmadı. Gözlerinde durgun ve değişmez bir yargı gördüm.

Bizi, birbirimizden ayıran gerçeği kavradım birden: Onun üzerine düşünebileceklerim ona erişmiyordu; romanlarda görülen ruhbilimden fazlası elimden gelmiyordu. Oysa onun yargısı beni bir kılıç gibi biçiyor ve var olma hakkımı bile sorguya çekiyordu. Doğruydı bu. Farkına varmıştım zaten; benim var olmaya hakkım yoktu. Rasgele ortaya çıkmıştım; bir taş, bir bitki, bir mikrop gibi var olup gidiyordum. Hayatım her bakımdan önemsiz mutluluklara yöneliyordu. Kimi zaman ne idüğü belirsiz işaretler

gönderiyordu, kimi zaman da sonuçsuz bir vızıltıdan başka bir şey duyulmuyordu.

Oysa Milli Savunma'dan Pacôme'un oğlu olan ve bugün ölmüş bulunan şu kusursuz güzel adam, yani Jean Pacôme için böyle olmamıştı. Yüreğinin çarpışları ve organlarının boğuk mırıltıları, anlık ve katışıksız küçük haklar gibi ulaşıyordu kulağına. Altmış yıl boyunca yaşamak hakkını kullanmaktan bir an geri durmamıştı. O güzel gri gözler! Tek bir kuşku bile karartmamıştı onları. Üstelik Pacôme bir kere bile aldanmamıştı.

Ödevini; bütün ödevlerini, evlat, koca, baba ve şef olarak ödevlerini yapmaktan geri kalmamıştı. Haklarını da istemekten çekinmemişti. Çocuk olarak sağlam bir aile hayatı içinde yetiştirilmek; mirasçı olarak lekesiz bir ad ve iyi bir işe sahip olmak; koca olarak iyi bakılmak, sevgi ve şefkatle karşılanmak; baba olarak saygı görmek; şef olarak tek söz söylenmeden baş eğilmek haklarını da istemişti. Çünkü hak, ödevin öteki yüzünden başka şey değildir. Kazandığı eşsiz başarı (Pacômeler bugün, Bouville'in en zengin ailesidir) hiçbir zaman şaşırtmamıştı onu. Mutlu olduğunu bir kere bile söylememişti kendine. Bir şeyden tat aldığı zaman kendini kapıp koyvermemiş, "Dinleniyorum biraz," demişti herhalde. Böylece tat almak da haklarının arasında yer alarak saldırgan boşunallığını kaybetmişti. Solda, mavimsi gri saçlarının hizasından biraz yukarıda, bir etajerin üzerinde duran kitaplar gözüme çarptı. Ciltleri çok güzeldi; bunların klasikler olduğu besbelli. Pacôme, geceleri uyumadan önce, ihtiyar Montaigne'den birkaç sayfa ya da Latince'den Horace'ın bir şiirini okuyordu kuşkusuz. Ara sıra, sırf bilgi edinmek için, bir çağdaş eser de okumuş olmalıydı. Barrès ve Bourget'yi böyle tanımıştı. Biraz sonra elindeki kitabı bir yana koyuyor ve gülümsüyordu. Bakışı, o güzel canlılığını kaybederek dalgınlıyordu. "İnsanın ödevini yerine getirmesi hem ne güç hem de ne kolay," diyordu kendi kendine.

Bunun dışında hiçbir zaman dönüp kendine bakmamıştı; bir şefti o.

Duvarlarda asılı başka şefler de vardı. Şeflerden başka bir şey yoktu zaten. Koltuğunda oturan şu bakır çalığı, iri ihtiyar da şefti. Beyaz yelege, altın rengi saçlarına iyi uymuş. (Ahlak örnekleri vermek amacıyla yapılmış ve aslına uygunluk tasasıyla dolup taşan bu portrelerde, sanat kaygısı da yer almıştı.) İnce uzun elini bir erkek çocuğunun başına koymuş. Atkıyla örtülü dizlerinin üzerinde açık bir kitap duruyordu. Ama bakışları uzaklarda dolaşıyordu. Gençlerin görmediği her şeyi görüyordu o. Portresinin altındaki yaldızlı tahta plakaya adı yazılıydı. Pacôme, Parrottin

ya da Chaigneau olmalı. Adını okumak aklıma gelmedi. Çünkü ne yakınları ne şu çocuk ve ne de kendisi için büyükbabadan başka şey değildi.

Torununa gelecekteki ödevlerinin genişliğine ilişkin bilgiler vermek zamanının geldiğini düşünürse kendisinden üçüncü kişi gibi söz ederdi:

“Canım yavrucuğum, gelecek yıl daha çalışkan, daha uslu olacağını söyle bakayım büyükbabaya. Gelecek yıl büyükbaba belki burada olmaz.”

Hayatının sonunda, çevresindekilere bağışlayıcı iyiliğini saçıp duruyordu. Beni bile görseydi –ama ben, onun bakışlarına saydam gelirdim– gözlerinde bir iyilik belirir, bir zamanlar benim de büyükannemle büyükbabam olduğunu düşünürdü. Büyükbaba, hiçbir şey istemiyordu. Bu yaşta istek kalmaz insanda. İçeri girdiği zaman biraz daha yavaş konuşulması; gülümseyişlerde kendisine azıcık farklı şefkat ve saygı gösterilmesi; gelinin ara sıra, “Büyükbaba bir tanedir. Hepimizden daha dinç,” demesi; büyükbabanın, elini başına koyarak torununun öfkelerini yatıştıran biricik kimse olması ve “Bu üzüntüleri yatıştırmayı yalnız ben bilirim,” diyebilmesi; oğlunun, yılda birkaç kere ikircikli sorular üzerinde kendisine akıl danışması ve huzur içinde, bilgelik dolu sakin bir hayat sürmesi yeterdi ona. Yaşlı adamın eli torununun buklelerine ancak değiyordu; onu kutsuyordu sanki. Ne düşünüyordu acaba? Her şeyden söz etmek ve her konuda kendisine son sözü söylemek hakkını veren şerefli geçmişini düşünüyordu tabii. Geçen gün düşüncemi sonuna vardırmaştım aslında. Deney denilen şey, ölüme karşı bir savunma olmaktan fazla bir şeydi: Deney bir haktı, ihtiyarların hakkı.

Koca kılıcıyla duvarda asılı duran General Aubry de bir şefti. Impétraç’ın dostu, engin kültürlü Başkan Hébert de öyle. Tam dudağının altında sivri sakalla noktalanmış bitimsiz bir çenesi var; yüzü, simetrik ve upuzun. Gözden kaçan bir ayrımı ortaya koymuş ya da hafifçe geçirirmişçesine esaslı bir itirazda bulunmuş gibi çenesini neşeli bir şekilde ileri uzatmış. Hayallere dalmış gitmiş, elinde bir tüy kalem var. Hey yüce Tanrım! Bu adam da manzumeler yazarak dinleniyordu. Ama gözleri kartal gözünü andırıyor. Tam şef gözü bunlar.

Ya askerler? Salonun tam ortasıdaydım; bütün bu ağırbaşlı bakışlar benim üzerimde toplanıyordu. Ben ne büyükbaba, ne baba hatta ne de kocaydım. Oy vermiyordum, ödediğim vergiler önemsizdi; seçmen ya da vergi ödeyen bir kimse olduğumu söyleyip övünemezdim. Yirmi yıllık baş eğmenin bir memura kazandırdığı saygıdeğerlik hakkım bile yoktu. Hayatım, beni gerçekten kaygılandırmaya başlamıştı. Yoksa sadece bir dış

görünüş müydüm ben?

Birden, “Yahu, askerim ben!” dedim kendi kendime. Bu, içtenlikle gülmemeye yol açtı.

Ellilik bir şişko, kibarca, tatlı tatlı gülümsüyor bana. Renaudas severek resmini yapmıştı onun. Bu biçimli küçücük tombul kulakları, uzun ince parmaklı gerçek bilgin ya da sanatçı ellerini canlandırmak için en yumuşak fırça vuruşları bile yeterli değildi. Adamın yüzünü tanımıyordum; önünden birçok kere geçtiğim halde gözüme çarpmamış olmalı. Tuvale yaklaştım, altında, “Rémy Parrottin, 1849’da Bouville’de doğdu. Paris Tıp Fakültesi’nde profesörlük yaptı” yazılıydı.

Doktor Wakefield, bana Parrottin’den şöyle söz etmişti: “Büyük adama, hayatımda bir kere rastladım. Bu adam Rémy Parrottin’di. 1904 yılının kışında derslerine devam etmiştim. (Doğum konularını incelemek için iki yıl Paris’te kaldığımı biliyorsunuz.) Bir şefin ne demek olduğunu bana o gösterdi. Mayasında vardı bu. Bizi sanki büyülüyordu; istese, dünyanın öbür ucuna götürebilirdi. Ama aynı zamanda bir centilmendi. Çok zengindi. Parasının büyük bir kısmını, yoksul öğrencilere yardım etmek için kullanıyordu.”

Bu bilim prensi, hakkında ilk kez bilgi edindiğimde, böyle güçlü duygular uyandırmıştı bende. Şu anda önündeydim, bana gülümsüyordu. Gülüşünde öyle bir zekâ, öyle bir uygarlık var ki! Etli gövdesi büyük bir meşin koltuğun çukurunda tembelce dinleniyor. Bu alçakgönüllü bilgin, karşılaştığı kimselerin ezilip büzülmelerine meydan vermezdi. Bakışlarındaki incelik olmasa, onu adamcağızın biri sanabilirdiniz.

Gördüğü saygı ve sevginin nedenini kavramak için uzun boylu düşünmek gerekmiyordu. Her şeyi anladığı, her şey kendisine açıklanabildiği için seviliyordu. Kısacası, Renan’a benziyordu, ama daha da seçkindi. Şöyle konuşanlardan biriydi:

“Sosyalistler mi? Ben onlardan da ileri gidiyorum.” Bu tehlikeli yolda ardından gidildiği zaman, korkudan tiril tiril titreyerek; aile, vatan, mülkiyet hakkı ve en kutsal değerler gibi şeylerin bir yana bırakılması gerekiyordu. Hatta bir aralık burjuva seçkinlerinin yönetim hakkından bile kuşkulanılıyordu. Ama bir adım daha atınca, ansızın her şey, sağlam nedenler, yani eskiden beri ileri sürülen nedenler üzerinde kusursuz biçimde yeniden kuruluyordu. Geri dönülünce, sosyalistlerin ta arkada mini minnacık kaldıkları ve mendillerini sallayarak, “Bizi beklesenize,” diye seslendikleri görülüyordu.

Üstat Parrottin'in hafifçe gülümseyerek söylediği gibi, "ruhları doğurtmak"tan hoşlandığını Wakefield'den öğrenmiştim. Ruhu genç olduğu için gençlerle ahbaplık ediyordu. Tıp öğrenimini yapan iyi aile çocuklarını sık sık evine çağırırdı. Wakefield, birkaç kere üstadın evine ögle yemeğine gitmişti. Yemekten sonra, sigara salonuna geçiliyordu. Üstat, yeni yeni sigara içen bu öğrencilere yetişkin birer erkekmişler gibi davranıyordu. Purolar veriyordu onlara. Bir divana uzanır, çevresinde heves dolu öğrenciler, gözleri yarı kapalı bir halde uzun uzun konuşurdu. Anılardan söz eder, hikâyeler anlatır, bunlardan etkili ve derin ahlak örnekleri çıkarırdı. Bu iyi yetişmiş delikanlılar arasından dik başlı biri çıkarsa, Parrottin onunla özel olarak ilgilenirdi. Delikanlıyı konuşturur, dikkatle dinler, üzerinde düşünmesi için düşünceler ve konular verirdi. Yakınlarının anlayışsızlıklarından bıkmış olan yüce düşüncelerle dolu bu delikanlı, bir gün, üstadın kendisini yalnız kabul etmesini ister ve çekingenlikten kekeleyerek en içten düşüncelerini, kızgınlıklarını, umutlarını ona açıklardı. Parrottin anlayışla kucaklardı onu. "Anlıyorum sizi, daha ilk görüşümde anlamıştım zaten," derdi. Sonra konuşmaya başlardı. Parrottin, delikanlıdan daha ileriye gider, uzaklaştıkça uzaklaşırdı. Öyle ki, delikanlı onun ardından gelmekte güçlük çekerdı. Bu çeşit birkaç görüşmeden sonra, genç isyankârın durumunda gözle görülür bir düzelme ortaya çıkardı. Delikanlı kendini iyice kavrar, varlığını ailesine bağlayan derin ilişkileri görmeye alışır ve seçkinlerin o güzel görevini anlardı. Parrottin'in adım adım arkasından gelen bu yoldan çıkmış genç, her şeyi anlamış ve pişman olmuş durumda, kendini ansızın yuvaya dönmüş bulurdu sonunda. Wakefield, "O benim iyileştirdiğim vücutlardan daha fazla ruhu iyileştirmiştir," derdi sözünü bitirirken.

Rémy Parrottin, uygarca gülümsüyordu bana. Duraksıyor, durumumu anlamaya çalışıyordu. Anlayıp beni de yavaşça yuvaya döndürmek istiyor. Ama korkmadım ondan; ben yoldan çıkmış bir genç değildim. Kırıksız güzel alnına, küçücük göbeğine, dizinin üzerine koymuş olduğu eline baktım. Gülümseyişine karşılık verip yanından ayrıldım.

SAB'ın başkanı olan kardeşi Jean Parrottin, ellerini üzeri kâğıtlarla dolu bir masanın kenarlarına dayamıştı; duruşu, ziyaretçilere toplantının sona ermiş olduğunu anlatıyordu. Olağanüstü bir bakışı vardı. Soyuttu sanki ve katışıksız bir hakla parlıyordu. Görkemli gözleri bütün yüzünü kaplayıp bitirmişti. Bu yangının altında, yapışık ve incecik iki dudak gördüm. Mistiklerin dudaklarını andırıyordu. "Çok garip," dedim kendi

kendime, “Rémy Parrottin’e benziyor.” Büyük üstada döndüm, bu benzerlik bakımından ele alınınca, üstadın tatlı yüzünde ne idüğü belirsiz bir çaresizlik ve kuruluşun ansızın ortaya çıktığını gördüm. Jean Parrottin’e döndüm yine.

Bu adam bir düşüncenin yalınlığını edinmişti. Ondan geriye yalnız kemikler, cansız etler ve katışıksız hak kalmıştı. “Tam bir büyüleniş,” diye düşündüm. Hak bir kimseyi ele geçirmesin, kurtuluş diye bir şey yoktur artık. Jean Parrottin, bütün hayatını hakkını düşünmeye vermişti, başka bir şeye değil. Müzeyi her gezişimde ortaya çıktığını duyduğum hafif baş ağrısına karşılık, bu adam da o acı dolu iyi bakılma hakkını şakaklarında duymuş olmalıydı. Onu fazlaca düşündürmek; dikkatini tatsız gerçeklere; ölebileceğine, başkalarının acılarına çekmek gerekmiyordu. Sokrates’ten beri, birkaç yüce söz söylemenin gelenek haline geldiği ölüm döşegine uzandığında, amcalarımdan birinin karısına dediği gibi, o da, “Thérèse sana teşekkür etmiyorum, çünkü sen sadece ödevini yaptın,” demiştir. Bir insan bu kadar ileri gidince, onu saygıyla selamlamaktan başka yapacak şey yoktur.

Şaşkın şaşkın seyrettiğim gözleri, artık gitmem gerektiğini belirtiyordu. Ama gitmedim, açıkça kabalık ettim. Escorial Kitaplığı’nda II. Felipe’nin bir tablosunu uzun uzadıya seyrettiğim için, hakla parıldayan bir yüze dosdoğru bakılınca, bu pırıltının kaybolduğunu ve yerini küllü bir kalıntının aldığını biliyordum. Beni ilgilendiren bu kalıntıydı.

Parrottin iyi dayanıyordu. Ama birden bakışı söndü, tablo karardı. Ne kalmıştı geriye? Kör gözler, ölü bir yılan gibi ipince ağız ve yanaklar. Solgun ve tombul çocuk yanakları, tuvalin üzerinde yayılıp duruyordu. SAB’ın memurları böyle bir şeyden kuşkulanmamışlardı hiç. Çünkü Parrottin’in bürosunda gerektiği kadar uzun zaman kalamıyorlardı. İçeri girdiklerinde, o korkunç bakış bir duvar gibi yükseliyordu önlerinde. Yumuşak ve beyaz yanaklar, bu bakışın ardında saklanmışlardı. Karısı acaba kaç yıl sonra fark etmişti onları? İki yıl? Beş yıl? Bir gün, kocası yanında yatarken ve burnu bir ay ışınlı aydınlanmışken ya da sıcak bastırdığı sırada, çenesinin üzerinde bir güneş birikintisi, bir koltukta arkaya kaykılmış, zorlukla sindirim yaparken ona dosdoğru bakabilmiş ve o zaman bu et yığını, zavallı, şişmiş, salyalı ve müstehcen görünmüştü ona. İşte bu olaylardan sonra, Bayan Parrottin’in komutayı ele aldığından kuşku duyulamazdı.

Bir iki adım geriledim. Bir bakışta bütün bu büyük kişilikleri, Pacôme’u, Başkan Hébert’i, Parrottinleri, General Aubry’yi gözden

geçirdim. Silindir şapka giymişler, pazar günleri, Sainte-Cécile'i düşünde görmüş olan Bayan Gratien ile, yani belediye başkanının karısıyla Tournebride Sokağı'nda karşılaşmışlardı. Bu bayanı, sırrı bugün kaybolmuş olan kandilli temennalarla selamlıyorlardı.

Resimleri asıllarına tıpatıp uygun olarak yapılmıştı, ama fırçanın etkisi insan yüzlerinin o sır dolu zavallılığını onların yüzlerinden silmişti. En yumuşak yüzler bile birer fayans gibi duruyordu. Onlarla ağaçlar ve hayvanlar, toprak ya da su tasarımları arasında bir benzerlik bulmaya boşuna çalışıyordum. Yaşadıkları sürece buna gereksinimleri olmamıştı tabii. Ama gelecek kuşaklara kalacakları sırada, Bouville'in çevresinde, denizi ve tarlaları temizleme, kazma ve sulama yoluyla başkalaşıma uğrattıkları gibi, aynı işler yüzlerinde de ustaca yapılsın diye kendilerini ünlü bir ressamın eline bırakmışlardı. Böylece Renaudas ve Bordurin'in katılmasıyla bütün doğayı, hem dışlarındaki hem de kendilerindeki doğayı buyrukları altına almışlardı. Bu karanlık resimler, bana tek süs olarak, insanın en güzel kazancıyla, yani İnsan ve Yurttaş Hakları buketiyle bezenmiş ve insan tarafından düşünülmüş insanı gösteriyordu. İnsan çağına içtenlikle hayran oluyordum.

Bir bayla bir bayan içeri girdi. Siyahlar giyinmişlerdi. Ezilip büzülüyorlardı. Büyülenmiş gibi eşikte durdular, adam hemen şapkasını çıkardı.

İyice heyecanlanmış olan bayan, "Ah!" dedi.

Adam kendini daha çabuk toparladı. Saygılı bir halle, "Bütün bir çağ burada!" dedi.

"Evet, benim büyükanneimin çağı bu," diye karşılık verdi kadın.

Bir iki adım atınca, Jean Parrottin'in bakışlarıyla karşılaştılar. Kadın ağzı açık duruyordu; adam gurursuz, alçakgönüllü bir kimseye benziyordu. Pusturucu bakışları ve kısa kesilen görüşmeleri yakından biliyordu herhalde. Karısının kolundan hafifçe çekti.

"Şuna bak," dedi.

Rémy Parrottin'in gülümseyişi, alçakgönüllülerin içini her zaman rahat ettirmişti. Kadın yaklaştı ve dikkatle okumaya koyuldu.

"Rémy Parrottin'in portresi, 1849'da Bouville'de doğdu. Paris Tıp Fakültesi'nde profesörlük yaptı. Renaudas'nın yapıtı."

"Bilimler Akademisi'nden Parrottin'in resmini Enstitü'den Renaudas yapmış. Tarihten bir yaprak."

Kadın başını salladı, sonra büyük üstada baktı.

“Ne kadar hoş bir adam. Gözlerinden zekâ fışkırıyor,” dedi.

Kocası geniş bir hareket yaparak alçakgönüllülükle, “Bouville’i Bouville yapan bunlar işte,” dedi.

Kadın içlenmişti.

“Hepsini bir araya koymakla iyi etmişler.”

Bu koca salonda manevra yapan üç asker gibiydik. Ses çıkarmadan, saygıyla gülümseyip duran adam, bana tedirginlikle baktı ve gülümsemesini kesti. Geri dönüp Oliver Blévine’in portresinin karşısına gittim. Tatlı bir neşe doldurdu içimi; evet, haklıydım. Gerçekten eğlenceli bir şeydi bu.

Kadın bana yaklaştı.

Birden cesaretlenmiş gibi, “Gaston, gelsene buraya!” dedi.

Adam bize doğru geldi.

“Bu adamın adını alan bir sokak da var. Olivier Blévine Sokağı. Hani şu, Jouxtebouville’e gelmeden önce Coteau-Vert’e çıkan sokak.”

Biraz sonra ekledi:

“Geçimsiz bir kimseye benziyor.”

“Doğru! Tam, menfi ruhlulara göre!”

Bu söz, bana söylenmişti. Adam benden yana gözücuyla bakıp kendini beğenmiş, ince eler sık dokur biri gibi gürültüyle gülmeye başladı bu kez. Olivier Blévine kendiydi sanki.

Olivier Blévine gülmüyordu ama. Kasılmış çenesini ve sipsivri âdemelmasını bize doğru uzatıyordu.

Bir an sessizlik ve kendini kaybetmişlik içinde geçti.

“Neredeyse konuşacak,” dedi kadın.

Kocası kibarca açıkladı:

“Büyük bir pamuk taciriydi. Sonra politikaya atıldı. Milletvekili oldu.”

Bunu ben de biliyordum. İki yıl önce, hakkında bilgi edinmek için Papaz Morellet’nin *Bouville’in Büyük Adamlarının Küçük Sözlüğü* adındaki kitabına bakmış, orada yazılanları not etmiştim.

“Öncekinin oğlu Blévine Olivier-Martial, Bouville’ de 1849’da doğdu ve yine Bouville’de 1908’de öldü. Paris’te hukuk okuyarak, 1872’de üniversiteyi bitirdi. Birçok Parisli gibi kendisini de, Millet Meclisi’nin koruyuculuğunda, Versailles’a sığınmak zorunda bırakmış olan Komün Ayaklanması’nın iyice etkisinde kaldığı için, gençlerin eğlenceden başka şey düşünmedikleri yaşta ‘hayatını, düzenin yeniden kurulması uğruna harcamaya’ adadı. Sözüünü tutarak, kentimize döner dönmez, uzun yıllar boyunca, her akşam Bouville’in belli başlı tacir ve armatörlerini bir araya

getiren ünlü Düzen Kulübü'nü kurdu. İçine girilmesi Jockey Kulüp'ten daha zor olduğu şaka olarak söylenen bu aristokratlar kulübü, büyük ticaret limanımızın geleceği üzerinde 1908 yılına kadar önemli bir rol oynadı. Olivier Blévine, 1880 yılında tacir Charles Pacôme'un (şu ada bak) küçük kızı Marie-Louise Pacôme ile evlendi ve kayınbabası ölünce Pacôme-Blévine ve Oğulları firmasını kurdu. Biraz sonra politikaya atılarak milletvekilliğine adaylığını koydu.

"Ünlü bir nutkunda şöyle diyordu: 'Ülkemizi, öldürücü bir hastalık yiyip bitiriyor. Yani yönetici sınıf artık yöneticilik etmek istemiyor. Aileleri, öğrenimleri ve deneyleri dolayısıyla iktidara en yatkın kimseler baş eğmek ve bezginlik yüzünden bu işten yüz çevirirlerse ülkeyi kim yönetecek efendiler? Her zaman söyledim: Yönetmek, seçkinlerin bir hakkı değil, temel ödevidir. Efendiler, rica ederim, otorite ilkesini yeniden kuralım.'

"4 Ekim 1885'te ilk turda seçilmiş, daha sonra sürekli olarak seçimleri kazanmıştı. Enerjik ve acı bir şekilde konuşarak çeşitli parlak nutuklar vermişti. Korkunç 1898 grevi patlak verdiği sırada Paris'te bulunuyordu. Hemen Bouville'e gelerek karşı koyma hareketinin başına geçti. Grevcilerle görüşmeye önayak oldu. Geniş bir uzlaşma anlayışına dayanan bu görüşmeler, Jouxtebouville Ayaklanması'ndan ötürü yarıda kaldı. Askeri kuvvetlerin gereğince işe karışmalarının ortalığı yatıştırdığı bilinmektedir.

"Bir 'şef yapmak' istediği oğlu genç Politeknik Okulu öğrencisi Octave'ın erken ölümü, Olivier Blévine'yi feci şekilde sarstı. Bu acıdan kurtulamayıp iki yıl sonra 1908'in Şubat ayında öldü.

"Derlenmiş nutukları: *Manevi Güçler* (1894. Tükenmiştir), *Cezalandırma Hakkı* (1900: Bu nutukların hepsi Dreyfus olayıyla ilgilidir. Tükenmiştir), *İrade* (1902. Tükenmiştir). Ölümünden sonra, son nutukları ve yakınlarına yazdığı birkaç mektup *Labor Improbis* (1910, Plon) adı altında toplanmıştır. Resimbilim: Olivier Blévine'in, Bordurin tarafından yapılmış güzel bir portresi Bouville Müzesi'nde bulunmaktadır."

Güzel bir portre! Öyle olsun. Olivier Blévine'in küçük siyah bıyıkları vardı. Zeytin rengine çalan yüzüyle Maurice Barrès'e biraz benziyordu. Birbirlerini tanıdıklarından kuşku duyulamaz; aynı mecliste bulunmuşlardı. Ama Bouville Milletvekili'nde, Yurtseverler Birliği Başkanı'ndaki gevşeklik yoktu. Kazık gibi dimdikti ve tuvalin içinden, kutusundan çıkan bir yaylı oyuncak şeytan gibi fırlıyordu. Gözleri kıvılcımlı, gözbebekleri kara, akları kızarmıştı. Ufacık etli dudaklarını sımsıkı kapamış, sağ elini göğsüne bastırmıştı.

Bu portre, amma da canımı sıkıyordu. Blévine bana kimi zaman çok iri, kimi zaman çok ufak tefek görünmüştü. Ama bugün işin içyüzünü biliyordum.

Satirique Bouvillois'yı karıştırırken, gerçeği öğrenmiştim. Derginin 6 Kasım 1905 tarihli sayısı baştan başa Blévine ile ilgiliydi. Kapakta, Blévine, Rahip Combes' un yelesine asılı minicik bir yaratık gibi gösterilmişti. Resmin altında şu yazı vardı: aslanın biti. Daha birinci sayfadan her şey anlaşılıyordu. Olivier Blévine'in boyu bir metre elli üç santimdi. Boyunun kısalığıyla ve meclisteki milletvekillerini birçok kere katıla katıla güldüren çatlak sesiyle alay ediyorlardı. Ayakkabılarının içine kauçuk parçaları koymakla suçluyorlardı onu. Oysa Pacômelerin kızı Bayan Blévine, at gibiydi. Dergi yazarı, "Karısı insanın yarısıdır derler. Ama onun yarısı, tam iki misli," diyordu.

Bir elli üç! Evet öyle; Bordurin, kıskanç bir titizlikle, onun çevresini, boyunu küçültmek tehlikesi göstermeyen nesnelerle çevirmişti: bir puf, alçak bir koltuk, üzerinde birkaç küçük kitap bulunan bir Acem masası. Ama Bordurin onu, hemen yanında duran Jean Parrottin kadar büyük çizmişti. Tuvallerin boyutları da aynıydı. Bu yüzden, birinde bulunan alçak masa, ötekinde koskoca masa kadar büyük gösterilmişti ve alçacık puf, karşılaştırma yapılırca Parrottin'in omzuna geliyordu. Göz, bu iki portre arasında kendiliğinden bir karşılaştırma yapıyordu; duyduğum tedirginlik bundan ötürüydü.

Gülmek gelmişti içimden. Bir elli üç! Blévine ile konuşmak isteseydim eğilmek ya da dizlerimi bükme zorunda kalacaktım. Burnunu böyle şiddetle havaya kaldırmasına şaşmıyordum artık. Bu boyda insanların yazgısı, başlarının birkaç santim üstünde belirlenir hep.

Sanatın, insanı hayran bırakan bir gücü var. Şu çatlak sesli küçümen adamdan, geleceğin insanlarına, tehdit eden bir yüz, yüce bir hareket ve kanlı boğa gözleri kalacak yalnız. Komünden korkmuş öğrenciyi, ufak tefek öfkeli milletvekilini ölüm silip götürmüş. Ama Bordurin sayesinde, Düzen Kulübü Başkanı, *Manevi Güçler* yazarı ölümsüzlüğe kavuşmuş.

"Zavallı öğrenci!"

Kadın hafifçe haykırmıştı: "Bir öncekinin oğlu" Octave Blévine'in portresinin altında saygılı bir elin yazdıklarını okumuştum.

"1904'te Politeknik'te öldü."

"Ölmüş! Genç Arondel gibi o da ölmüş. Zeki bir delikanlıya benziyor. Annesi kim bilir ne kadar üzülmüştür. Bu büyük okullar çok zordur zaten.

Uykuda bile kafaları çalışır çocukların. Şu iki köşeli şapkaları severim. Ne kadar biçimli değil mi? Bunlara *casoar*⁹ denmez mi?”

“Hayır, *casoar*’ı Saint-Cyr öğrencileri giyer.”

Genç yaşta ölmüş Politeknik öğrencisini ben de seyretmeye koyuldum. Balmumu gibi teni ve düşük bıyıkları, yakında öleceğini düşündürmeye yeterli herhalde. Alın yazısını önceden bilmiş olmalı, duru gözlerinde geleceği gören bir boyun eğme belirliyordu. Ama başını yükseklerde tutuyordu. Bu üniformanın içinde Fransız ordusunu temsil ediyordu.

Tu Marcellus eris! Manibus date lilia plenis...

Kopmuş bir gül, ölmüş bir Politeknik öğrencisi. Bundan daha hüzün dolu bir şey olabilir mi?

Uzun galeriyi ağır ağır geçtim. Alacakaranlıkta beliren seçkin yüzleri, durmaksızın selamladım. Ticaret Mahkemesi Başkanı Bay Bossoire, Bağımsız Bouville Limanı Yönetim Kurulu Başkanı Bay Faby, tacir Bay Boulange, ailesiyle birlikte; Bouville Belediye Başkanı Bay Rannequin, Fransa’nın, Bouville’de doğmuş olan Amerika Büyükelçisi ve şair Bay de Lucien, vali kıyafetinde bilinmedik biri, Yetimler Evinin yöneticisi Mére Sainte-Marie-Louise, Bay ve Bayan Thérésou, Meslek Kurulu Başkanı Bay Thiboust-Gouron, Inscription Maritime’in başlıca yöneticisi Bay Bobot; Bay Brion, Minette, Grelot, Lefebvre, Dr. ve Bayan Pain, oğlu Pierre Bordurin tarafından portresi yapılmış olan Bordurin’in kendi resmi. Soğuk ve duru bakışlar, incecik yüz çizgileri ve ağızlar. Bay Boulange tutumlu ve sabırlıydı; Mére Sainte-Marie-Louise’de çalışkan bir dindarlık görülürdü. Bay Thiboust-Gouron, başkasına olduğu gibi kendine de sert davranırdı. Bayan Thérésou, üstesinden gelinmez bir hastalığa karşı cesurca savaşıyordu. Yorgun ağzı, çektiği acıları dile getiriyordu. Ama bu dindar kadın, “Acı çekiyorum,” dememişti hiç. Yenik düşmüyordu; yemek listeleri hazırlıyor ve iyiliksever derneklere yöneticilik yapıyordu. Kimi zaman, bir söz söylediği sırada, gözkapaklarını yavaşça kapatıyor ve hayatın, yüzünden uçup gittiği görülüyordu. Bu baygınlık birkaç saniyeden fazla sürmüyor, biraz sonra Bayan Thérésou gözlerini açıyor, sözüne kaldığı yerden devam ediyordu. İş Verme Kurumu’nun salonunda bulunanlar bunu görünce, “Zavallı Bayan Thérésou, şikâyet nedir bilmez,” diye fısıldaşıyorlardı.

Bordurin-Renaudas Salonu’nu baştan başa geçtim. Geri döndüm. Küçük, renkli tapınakları içinde, incelikten neredeyse kopacak olan güzel zambaklar; hoşça kalın! Gururumuz ve yaşama nedenimiz olan güzel zambaklar, hoşça kalın! Hoşça kalın kodoşlar!

Rollebon'la ilgili kitabımı yazmıyorum artık, bu iş bitti, artık *yazamam* onu. Hayatımı ne yapacağım şimdi?

Saat üçtü. Masamın başına geçmiştim. Moskova'da çalmış olduğum mektupları yanıma koymuştum; yazıyordum.

"En korkunç söylentilerin yayılmasını sağlamak için her şey yapılmıştı. 13 Eylül'de, yeğenine vasiyetnamesini hazırlamış olduğunu yazdığına göre, Bay de Rollebon'un bu dalavereye bile kendini bırakmış olması gerekiyordu."

Marquis buradaydı; onu, tarihsel varoluşun içine kesin olarak yerleştirmeyi beklerken, hayatımı kendisine ödünç veriyordum. Midemin boşluğunda bir hafif sıcaklık gibi duyuyordum onu.

İleri sürdüğüm düşünceye yöneltilebilecek bir itiraz, ansızın aklıma geldi. Şöyle denebilirdi: Rollebon, yeğenine karşı içtenlikli davranmıyordu. Hazırlanmış olan plan başarısızlığa uğrayacak olursa yeğenini savunma tanığı olarak kullanmak istiyordu. Kendini masum göstermek için bu vasiyetname hikâyesini uydurmuş olabilirdi.

Önemsiz bir itirazdı bu; kolaylıkla karşılanabilirdi. Ama beni hüznümlü düşüncelere salmaya yetti. Birden *Chez Camille*'deki şişman garson kızı, Bay Achille'in bitkin yüzünü, şu anda içinde bırakılmış ve unutulmuş bulunduğumu kesinlikle duyduğum salonu yeniden gördüm. Yorgunluk içinde şöyle dedim:

"Kendi geçmişimi elimde tutamamış olan ben, bir başkasının geçmişini kurtaracağımı nasıl umabilirim?"

Kalemi elime alıp yeniden bir şeyler yazmaya çabaladım. Geçmiş, şimdi ve dünya üzerine çeşitli düşüncelere dalmaktan bıkmıştım artık. Bir tek şey istiyordum yalnız. Kitabımı rahatça bitirmemi hiçbir şey engellemesin istiyordum.

Ama beyaz sayfalara bakar bakmaz durakladım. Kâğıtların görünüşü duraklatmıştı beni. Kalemim elimde, bu göz kamaştırıcı kâğıdı seyretmeye koyuldum. Öylesine sert ve uzağı görücü; öylesine burada bulunan bir şeydi ki! Şimdi'den başka bir şey yoktu onda. Üzerine biraz önce yazdığım sözcükler kurumamıştı daha, ama artık benim olmaktan çıkmışlardı.

"En korkunç söylentilerin yayılmasını sağlamak için her şey yapılmıştı..."

Bu cümleyi ben düşünmüştüm; başlangıçta, benden bir parça gibiydi.

Oysa şimdi kâğıdın üzerinde yer almıştı, bana karşı duruyordu. Artık tanıımıyordum onu. Onu yeniden düşünmek bile elimden gelmiyordu. Orada karşımdaydı; kaynağını gösteren bir belirtiyi aramam boşunaydı. Bir başkası yazmış olabilirdi onu. Ama ben, evet *ben*, onu yazmış olduğumdan emin değildim. Harfler artık parıldamıyordu, kurumuştı. Bu da kaybolmuştu. Geçici parlayışlarından bir şey kalmamıştı geriye.

Çevreme kaygılı gözlerle baktım, şimdi'den başka tek şey yoktu. Şimdi'leri içinde kabuk bağlamış, hafif ve sağlam mobilyalar; bir masa, bir yatak, bir aynalı dolap ve... ben. Şimdi'nin gerçek özü kendini açığa vuruyordu. Şimdi var olandı, şimdi olmayan hiçbir şey varoluşmuyordu. Geçmiş var olan bir şey değildi. Hem de hiç değildi. Ne eşyada hatta ne de düşüncemde varoluşuyordu. Kendi geçmişimin benden kaçmış olduğunu çoktan beri anlamıştım. Ama benim alanımın dışına kaçmış olduğuna inanmıştım. Benim gözümde geçmiş, bir çeşit emekliye çıkarma; bir başka varoluşma biçimi, bir tatil ve hareketsizlikti. İşi biten her olay, kendi kendine bir kutunun içine usulca giriyor ve bir fahri olay niteliği alıyordu. Hiçliği düşünmek bu kadar zordur işte. Ama şimdi anladım, eşyanın, görünüşünü aşan bir varlığı yok. *Onların ardında...* hiçbir şey yok.

Bu düşünce daha birkaç dakika etkisinde tuttu beni. Sonra ondan kurtulmak için sert bir kol hareketi yaparak kâğıtları kendime doğru çektim.

“...vasiyetnamesini hazırlamış olduğunu...”

Sınırsız bir sıkıntı içimi kapladı birden. Kalem, mürekkep salarak parmaklarımın arasından kayıp düştü. Ne olmuştu acaba? İçimi *bulantı* mı sarmıştı? Hayır, böyle olmamıştı: İçinde bulunduğum oda, her zamanki babacan halini kaybetmemişti. Masa her zamankinden daha ağır ve som; dolmakalemim daha dolgun gelmiyordu bana. Sadece Bay de Rollebon ikinci kez ölmüş bulunuyordu.

Biraz önceye kadar burada, durgun ve sıcak bir halde içimdeydi. Ara sıra kıpraştığını duyuyordum. Adamakıllı canlıydı. Benim gözümde Otodidakt'tan ya da *Rendez-vous de Cheminots*'nun patronundan daha canlıydı. Onun da huysuzlukları vardı tabii. Kimi zaman günlerce ortaya çıkmazdı, ama esrarlı güzel havalarda sık sık boy gösterirdi. O zaman solgun yüzünü ve mavi yanaklarını görüyordum. Ortaya çıkmadığı zaman yüreğimin üzerine çöküyor, bana bir doluluk duygusu veriyordu.

Şimdi bunlardan bir iz bile yok. Şu kuru mürekkep izlerinin taze parıldayışları nasıl kalmadıysa, onların da izi kalmadı. Benim kabahatimdi

bu. Söylenmemesi gereken biricik sözü söylemiştim. Yani geçmiş diye bir şey yoktur demiştim. Böylece birden Bay de Rollebon öz hiçliğine geri dönmüştü.

Yazmış olduğu mektupları elime aldım, bir çeşit umutsuzlukla yokladım onları.

“Kendisi,” dedim, “evet kendisi bu çizgileri bir bir çizmişti. Bu kâğıda eğilmiş, kalemin etkisiyle sayfalar buruşmasın diye parmağını onların üzerine koymuştu.”

Çok geç artık, bu sözlerin artık anlamı yok. Avuçlarımda sıkıttığım bir tomar sarı kâğıt vardı yalnız. Şu karmaşık hikâyeden de söz edilebilirdi tabii: Rollebon’un yeğeni 1810’da Çar’ın polisi tarafından öldürülmüş, kâğıtlarına el konmuş, daha sonra bu kâğıtlar gizli arşive alınmış; iktidarı ele geçiren Sovyetler tarafından, yüz on yıl sonra devlet kitaplığına verilmiş, ben de onları bu kitaplıktan 1923’te çalmıştım. Ama bu hikâyeye kolayca inanılmazdı. Üstelik mektupları çalmış olduğum halde, bu hırsızlıkla ilgili kesin bir anım yoktu. Bu kâğıtların odamda bulunuşunu açıklamak için, akla daha yakın yüz hikâyeye bulmak zor olmazdı. Ama bütün bu hikâyeler, şu kabarmış kâğıtların karşısında sabun köpüğü gibi bomboş ve hafif kalacaktı. Rollebon’la ilgi kurabilmek için bunlara güveneceğime, ruh çağırma işine girişsem daha iyi olacaktı. Rollebon yoktu, evet yoktu artık. Geriye birkaç kemiği kalmışsa bu kemikler tam bağımsızlık içinde, kendileri için var olacaklar ve biraz fosfat ve kalsiyum karbonatla tuzlardan ve sudan başka bir şey olmayacaklardı.

Son bir çaba gösterdim. Marquis’yi gözümde canlandırmak için, Bayan de Genlis’in her zaman hatırladığım sözlerini tekrarlardım: “Çiçek bozuğuyla çopurlaşmış ufacık, belirli bir yüz. Özel bir kötülük dile getiriyor. Ne yapsa başkalarının bunu fark etmesinin önüne geçemiyor.”

Yüzü, sivri burnu, mavi yanakları, gülümseyişi gözümün önünde uysallıkla canlandı. Yüz hatlarını istediğim gibi oluşturabiliyordum; hatta eskisinden daha kolaylıkla yapıyordum bunu. Ama bu, düşüncemdeki bir imgeden, bir kuruntudan başka şey değildi artık. Göğüs geçirip geriye bıraktım kendimi; iskemlenin arkasına yaslandım. Dayanılmaz bir yoksunluk duygusu kapladı içimi.

Saat dördü vuruyor. Bir saattir, kollarım iki yanıma sarkmış, iskemlenin üzerinde oturup duruyorum. Karanlık bastırmaya başladı. Bundan başka değişen şey yok odada: Beyaz kâğıt, yine masanın üzerinde, dolmakalemin

ve mürekkep şişesinin yanında duruyor. Ama başladığım bu sayfaya artık bir tek sözcük bile yazmayacağım. Mutilés Sokağı'nı ve Redoute Bulvarı'nı geçerek, arşivlere bakmak için bir daha kitaplığa gitmeyeceğim.

Ayağa fırlayıp dışarı çıkmak, kendimi sersemletmek için herhangi bir şey yapmak geliyor içimden. Ama biraz kıpırdasam, durgunluğumu biraz bozsam, başıma ne geleceğini biliyorum. Onun, başıma gelmesini *istemiyorum* henüz. Her zaman çok erken gerçekleşir bu. Kıpırdamıyorum; sayfanın üzerinde yarım bıraktığım paragrafı hiçbir şey düşünmeden okuyorum:

“En korkunç söylentilerin yayılmasını sağlamak için her şey yapılmıştı. 13 Eylül'de, yeğenine vasiyetnamesini hazırlamış olduğunu yazdığına göre, Bay de Rollebon'un, bu dalavereye bile kendini bırakmış olması gerekiyordu.”

Koca Rollebon olayı, yüce bir tutku gibi sona erdi. Başka bir şey bulmak gerekiyor. Birkaç yıl önce, Şanghay'da, Mercier'nin bürosunda, bir düştten ansızın sıyrılmış, uyanmıştım. Sonra bir başka düş kurmuştum: Kışın, kapıları üzerinde buz sarkıntıları belirecek kadar soğuk, köhne çar saraylarında yaşadığımı görüyordum. Bugün, bir beyaz kâğıt tomarı karşısında uyanıyorum. Meşaleler, buz eğlenceleri, üniformalar, soğuktan titreyen güzelim omuzlar, ortadan kayboldu. Onların yerine, ılık odada *bir şey* kaldı, görmek istemediğim bir şey.

Bay de Rollebon benim ortağımdı. Var olmak için onun bana, kendi varlığını hissetmemek için de benim ona gereksinimim vardı. Ben, hammaddeyi, yeniden satmak zorunda kaldığım, ne yapacağımı bilmediğim şu maddeyi, yani varoluşu, *kendi* varoluşumu veriyordum. Ona düşen iş, ortaya koymaktı, yansıtmaktı. Marquis karşımda duruyordu ve kendi hayatını bana *yansıtmak* için benim hayatımı ele geçirmişti. Var olduğumu fark etmiyordum artık; kendimde değil, onda varoluşuyordum. Onun için yemek yiyor, onun için nefes alıyordum. Her hareketimin anlamı kendi dışımda, orada, tam karşımda, onda bulunuyordu. Kâğıdın üzerine harfler yazan elimi de, yazdığım cümleyi de görmüyordum artık. Ama kâğıdın ardında, ötesinde, bu hareketi istemiş olan ve bu hareketle varoluşunu uzatıp pekiştiren Marquis, varlık nedenim olmuş, beni kendimden kurtarmıştı. Peki şimdi ne yapacağım?

En önemlisi kıpırdamamak, *kıpırdamamak*... Ah!

Şu omuz hareketinin önüne geçemedim...

Bekleyip duran şey toparlandı, üzerime atıldı, içime akıyor,

dopdoluyum. Bir şey değilmiş, bekleyip duran şey kendimmişim. Özgürlüğe kavuşmuş, bağlarını koparmış varoluş üstüme taşıyor. Varoluşmaktayım.

Varoluşmaktayım. Tatlı; öyle tatlı, öyle ağır bir şey ki bu! Hem de hafif, sanki kendi kendine havalarda uçup duruyor. Kıpıraşıyor. Her yanda eriyip kaybolan değişler sanki. Öyle tatlı, öyle tatlı ki! Ağzımda köpüklü bir su var. Yutuyorum, boğazımdan aşağı kayıyor; okşuyor beni. İşte yeniden doğuyor, dilime değip geçen küçük beyazımsı bir su birikintisi (yerli yerinde) eksilmiyor ağzımdan. Bu birikinti de benim. Dil de, boğaz da benim.

Masanın üzerinde açılmış elimi görüyorum. Yaşıyor; o da ben. Açılıyor; parmaklar ayrılıp düzeliyorlar. Tersine dönmüş. Tombul karnını gösteriyor bana. Sırtüstü düşmüş bir hayvanı andırıyor. Parmaklar bacakları. Ters dönmüş bir yengecin ayakları gibi onları hızla hareket ettirip eğleniyorum. Yengeç öldü; bacakları çekilip toplanıyor, elimin karnı üzerinde birleşiyorlar. Tırnakları görüyorum. Canlı olmayan tek parçam onlar. Bir kere daha. Elim dönüyor, karınüstü yayılıyor, sırtını gösteriyor şimdi. Gümüşlenmiş biraz parlak bir sırt. Parmak boğumlarında tüyler olmasa bir balık diyeceği geliyor insanın. Elimi hissediyorum. Kollarımın ucunda hareket edip duran bu iki hayvan da benim. Elim, bir ayağının tırnağıyla öteki bacaklarından birini kaşıyor. Benden bir parça olmayan masanın üzerinde, elimin ağırlığını hissediyorum. Bu ağırlık izlenimi sürüp duruyor, bir türlü kaybolmuyor. Kaybolması için sebep yok. Uzayınca dayanılmaz bir şey oluyor bu... Elimi, çekip cebime koyuyorum. Ama kumaşın ardındaki baldırımın sıcaklığını duyuyorum birden. Elimi cebimden hızla çıkarıyorum, iskemlenin arkalığına dayayarak sallandırıyorum. Kolumun ucunda, ağırlığını duyuyorum şimdi. Biraz aşağı çekiyor, buna çekmek demek zor; tembel, uyuşuk, yumuşak bir çekiş. Elim varoluşmakta. Üzerinde durmuyorum bunun, çünkü nereye koysam varoluşmaya devam edecek, ben de onun varoluştüğünü duyacağım. Ortadan kaldıramam onu. Gövdemin geri kalan bölümlerini, gömleğimi kirleten yaş sıcaklığı, sanki birisi kaşıkla karıştırıyormuş gibi tembelce dönen şu sıcak yağlılığı da; içimde dolaşıp duran, gidip gelen, yanlarımdan koltuk altlarıma yükselen ya da her zamanki köşelerinde sabahtan akşama kadar körü körüne yaşayıp giden izlenimlerimi de ortadan kaldıramam.

İrkilerek ayağa fırlıyorum. Düşünmemin önüne geçebilsem, hiç de fena olmayacak. Düşünceler her şeyden daha tatsız. Yaşayan etten bile

tatsız. Uzanıp dururlar, bitmez tükenmezler ve insanın ağzında acayip bir tat bırakırlar. Sonra, düşüncelerin içinde kelimeler var; tamamlanmamış kelimeler, eksik kalmış cümleler. Durmadan geri gelirler. “Bitirmem gere... Varolu... Ölüm... Bay de Rollebon öldü. Değilim... Varolu...” Böyle sürüp gidiyor, bitmek bilmiyor bir türlü. Bu hepsinden kötü, çünkü kendimi bu işe katışmış ve sorumlu buluyorum. Sözelimi şu çeşit acılı geviş getirmeye benzeyen *varoluşmaktayım* yok mu, işte onu sürdüren benim. Evet ben. Gövde, bir kere yaşamaya başlayınca, bu işe kendi kendine devam edip gider. Ama düşünce öyle değil. Düşünceyi *ben* sürdürür, ben geliştiririm. Varoluşmaktayım. Varoluşmakta olduğumu düşünüyorum. Şu varoluşma duygusu ne kıvıl kıvıl bir şey! Onu ben sürdürüyorum yavaşça. Düşünmemi durdurabilseydim... Çabalıyorum buna, başarıyorum. Kafamın içi dumanla doluyor gibi... ama işte yeniden başladı. “Duman... düşünmemek... Düşünmemek istemiyorum. Düşünmek istemediğimi düşünüyorum. Düşünmek istemediğimi düşünmemem gerek.” Bitmek bilmeyecek mi bu?

Düşüncem, *ben*’den başka bir şey değil. Bu yüzden duramıyorum. Düşündüğüm ile varoluşmaktayım. Oysa düşünmekten alıkoyamıyorum kendimi. Şu anda bile (korkunç bir şey) varoluşmaktaysam, bu, varoluşmaktan ürküntü duymamdan *ötürüdür*. Özlediğim hiçlikten kendimi çekip alan *benim*. Nefret ya da varoluşmak tiksintisi, *kendimi* varoluşturma, varoluşun içine oturtma biçimlerinden başka şey değil. Düşünceler, büyük bir baş dönmesi gibi ardımda doğuyorlar, başımın arkasında doğduklarını duyuyorum... Karşı durmazsam, önüme geçiyorlar, gözlerimin arasına geliyorlar. Çoğu kere, karşı koyamıyorum, düşünce büyüyor, büyüyor ve birden sınırsızlaşarak, tepeden tırnağa dolduruyor beni, varoluşumu yeniliyor.

Tükürüğüm şekerli, gövdem ılık; tatsız duyuyorum kendimi. Çakım masanın üstünde. Açıyorum onu. Neden olmasın? Hiç olmazsa biraz değişiklik olur. Elimi not defterinin üzerine koyup ayasına sallıyorum çakıyı. Sinirliydim, bu yüzden çakının ağzı yana kaydı; yara derin değil. Kanıyor. Peki sonra? Ne değişti sanki? Ama beyaz kâğıdın ve biraz önce yazdığım satırların üzerinde biriken ve artık ben olmaktan çıkan küçük kan birikintisine doyunlulukla bakıyorum. Bir beyaz kâğıt üzerinde dört satır, bir kan lekesi, güzel hatıra dediğin budur işte. Üzerine şöyle yazmalıyım: “Bugün Marquis de Rollebon ile ilgili kitabımı yazmaktan vazgeçtim.”

Elime bir şeyler sürecektir miyim? Duraksıyorum. Kanın yeknesak

sızıışına bakıyorum. İşte pıhtılaşmaya başladı. Bitti. Kesiğın çevresinde, derim paslanmış gibi bir renk aldı. Derinin altında ötekilere benzeyen, öteki de onlardan daha tatsız bir duyum kaldı geriye.

Saat beş buçuğu çalıyor şimdi. Kalkıyorum; buz gibi gömleğim etime yapışıyor. ıkıyorum. Niçin? Niçin mi? ıkmamam için sebep yok da ondan. Kalsam da, bir köşede sessizliğe gömölsem de kendimi unutamayacağım. Burada olacağım, ağırlığım döşemenin üzerine çökecek. Varım ben.

Yolda bir gazete alıyorum. Müthiş! Küçük Lucienne' in cesedi bulundu. Mürekkep kokusu, kâğıt parmaklarımın arasında buruşuyor. Ahlaksız adam kaçtı. Küçük kız tecavüze uğramış. Cesedi bulundu, parmakları çamura kenetlenmişti. Gazeteyi tostoparlak ediyorum, parmaklarım gazetenin üzerinde kenetlenmiş; mürekkep kokusu! Tanrım, bugün her şey ne kadar güçle varoluşmakta! Küçük Lucienne tecavüze uğradı. Boğulmuş. Cesedi morarmış, ama hâlâ varoluşuyor. Ne var ki kendisi var olmuyor artık. Elleri. Kendisi yok. Evler arasında yürüyorum, evler arasında kaldırımın üzerindeyim; ayağımın altında kaldırım varoluşuyor, su üzerime kapanır gibi evler üzerime kapanıyor. Benim, varım, düşünüyorum öyleyse varım, varım çünkü düşünüyorum, peki niçin düşünüyorum? Düşünmek istemiyorum artık; var olmak istemediğimi düşündüğüm için varım, düşünüyorum... Çünkü... uff! Kaıyorum, ahlaksız adam kaçtı, gövdesi tecavüze uğradı. Lucienne gövdesine süzülen öteki gövdeyi duydu. Ben... işte ben... Kız tecavüze uğradı. Kanlı bir duygu, tatlı bir tecavüz duygusu ensemden yakalıyor beni, çok tatlı, kulaklarımın ardından, kulaklar ardımdan kaçıyor; kızıl saçlar, kafamın üstünde tarçını renktedirler; ıslak otlar, onlar da mı benim bir parçam? Bu gazete de benden bir parça mı? Gazeteyi tutmak, varoluş varoluş üstünde, nesneler birbiri üstünde var, gazeteyi bırakıyorum. Ev birden beliriyor, ev var önümde, geçtiğim duvar boyunca varım; duvarın önünde, bir adım, duvar önümde var; bir, iki, ardımda, bir parmak i amaşırımı tırmalıyor, tırmalıyor, tırmalıyor ve küçüğün çamurlu parmağını çekiyor, çamurlu dereden çıkan parmağımın üzerinde çamur ve yavaşça düşüyor, yavaşça, ağırlaşıyor, boğulan küçüğün parmaklarından daha az güçle tırmalıyor, ahlaksız, çamuru tırmalıyorlardı, toprak daha az sert, parmak yavaşça giriyor, baş aşağı düşüyor ve okşuyor yuvarlanarak sıcaka baldırımını, varoluş yumuşaktır, yuvarlanıyor ve gidip gelir; evler arasında gidip geliyorum, varım, varoluşmaktayım, düşünüyorum, öyleyse gidip geliyorum, varım,

varoluş düşen bir düşüştür, düşmeyecek, düşecek, parmak pencereyi tırmalıyor, varoluş bir yetkinsizliktir. Beyefendi. O güzel beyefendi var. Beyefendi var olduğunu duyuyor. Hayır, bir kahkahaçiçeği gibi tatlı ve kurumlu yürüyen beyefendi, var olduğunu duymuyor. Açılmak, kesilen elim acıyor, var, var, var. Güzel beyefendi var. Légion d'honneur, bıyık da var, hepsi bu kadar. Bir Légion d'honneur ve bıyıktan başka şey olmamak kim bilir ne kadar mutlu bir şey, gerisini kimse görmüyor. Beyefendi burnunun iki yanındaki bıyık uçlarını görüyor; düşünmüyorum şu halde, bir bıyığım ben. Ne sıska vücudunu ne de koca ayaklarını görüyor, pantolonunun içi iyice araştırılsa bir çift küçük boz yuvarlak bulunur. Légion d'honneur'ü var onun. Dürzüler var olmak hakkına sahiptirler: "Varım, çünkü bu benim hakkımdır." Var olmak hakkım var, öyleyse düşünmemek hakkım da var. Parmak kalktı. Yoksa... beyaz çarşafların açılışında, yavaşça düşen ak teni okşayacak, koltuk altlarının çiçeklenmiş ıslaklığına, etin iksirlerine, tatlı sularına, fosforlanışına dokunacak; başkasının varoluşuna, ağır kırmızı yavşak salgılarda, varoluşun o tatlı kokusuna girecek; ıslanmış yumuşak dudakların, solgun kanla kızarmış, varoluşla saydam bir cerahatle ıpıslak esneyen, titrek dudakların, gözler gibi yaşlanan şekerli yaş dudakların arasında varoluşmayı duyacak mıyım birazdan? Yaşayan et gövdem, guruldayan suları yavaşça döndüren gövdem, yağı döndüren, dönen dönen, dönüp duran etim; etimin tatlı ve şekerli suyu, elimin kanı, canım acıyor, morarmış etime tatlı, yürüyen, yürüyorum, kaçıyorum, eti morarmış bir ahlaksızım ben, eti bu duvarlara varoluştan morarmış. Üşüyorum, bir adım atıyorum, üşüyorum, bir adım, sola dönüyorum, sola dönüyor, sola döndüğünü düşünüyor, deli, deli miyim? Delirmekten korktuğunu söylüyor, varoluş, varoluştaki küçük mü görüyorsun, duruyor, vücut duruyor, Durduğunu düşünüyor, nereden geliyor o? Ne yapıyor? Gidiyor, korkuyor, çok korkuyor, ahlaksız, istek bir sis gibi, istek, tiksinti, var olmaktan tiksindiğini söyledi. Tiksiniyor mu? Var olmaktan tiksinden yorgun. Koşuyor. Ne umuyor? Kaçmak için, kendini göle atmak için mi koşuyor? Koşuyor, yüreği çarpıyor, çarpıyor, bir bayram bu. Yürek var, bacaklar var, soluk var; koşarken, solurken, yavaşça vururken varlar; yavaşça soluksuz, soluksuzum, soluğunun kesildiğini söyledi; varoluş düşüncelerimi arkadan yakalıyor, yavaşça onları açıyor geriden, arkadan zorluyorlar düşünmeye beni, yani bir şey olmaya, hafif varoluş kabarcıkları soluyan benim arkamda, istek sisinin kabarcığıdır o, aynada bir ölü gibi solgun, Rollebon öldü. Antoine Roquentin ölmedi, bayılsam, bayılma

istediğini söyledi. Koşuyor, koşuyor dağ gelinciği arkadan, *arkadan* küçük Lucienne zorlandı, arkadan varoluşla tecavüze uğradı, yalvarıyor, yalvardığı için utanç duyuyor, acıyın, imdat, imdat, demek ki varım. *Bal de la Marine*'e giriyor küçük genelevin küçük aynaları, banketin üzerine yığılan koca kıvılcıklı saçlı lagar herif, küçük genelevin küçük aynalarına sopsolgun, pikap çalıyor, var, her şey dönüyor, pikap var yürek çarpıyor: Dönün, dönün hayatın suları, vücudumun pelteleri, tatlı sıvıları, tatlılar... pikap...

*When the low moon begin to beam
Every night I dream a little dream.*

Ağır ve boğuk ses birden yükseliyor ve dünya ortadan kalkıyor, varoluşların dünyası ortadan kalkıyor. Etten, kemikten bir kadınındı bu ses, bir plağın önünde şarkı söylemişti, en güzel elbisesini giymiş, sesi plağa alınmıştı. Kadın, oh! O da benim gibi, Rollebon gibi var olmuştu, onu tanımak isteğini duymuyorum. Ama şu. Şunun var olduğu söylenemez ki. Dönen plak var, sesle titreşen hava var, plağa kazılan ses var. Onu dinleyen ben de varım. Her şey dopdolu, varoluş her yerde, yoğun, ağır ve tatlı. Ama bütün bu tatlılığın ardında, ele geçmez, yakın, ama yine de uzak, genç, acımasız ve durgun şu... Evet, şu eğilip bükülmezlik var.

Salı

Hiçbir şey. Var olmaklık.

Çarşamba

Kâğıt masa örtüsünün üzerinde, yuvarlak bir güneş ışını. Yuvarlığın içinde bir sinek zar zor yürüyor, sersemlemiş, ön ayaklarını birbirine sürtüyor ve ısınıyor. Ezersem ona iyilik etmiş olacağım. Yaldızlı tüyleri güneşle parlayan şu koca parmağın ortaya çıktığını görmüyor.

Otodidakt, "Öldürmeyin beyefendi!" diye bağırıyor.

Eziliyor; küçücük beyaz bağırsakları karnından dışarı fırlıyor, varoluştan kurtardım onu. Kuru bir sesle Otodidakt'a, "Ona iyilik ettim," diyorum.

Burada ne işim var? Ama niçin burada olmayayım? Vakit öğle, uyku saatinin gelmesini bekliyorum. (İyi ki uykusuzluk çekmiyorum.) Dört gün sonra Anny'yi göreceğim. Şimdilik tek yaşama sebebim bu işte. Peki sonra? Anny benden ayrıldığında? Gizli gizli neler umduğumu biliyorum. Benden hiç ayrılmayacağını umuyorum. Oysa Anny'nin benim önümde yaşlanmayı hiçbir zaman kabul etmeyeceğini iyice bilmem gerekiyor. Gücsüz ve yalnızım; ona ihtiyacım var. Güçlü halimde görmek isterdim onu. Anny, yıkılmış kimselere hiç acımaz.

"İyi misiniz efendim? Kendinizi iyi hissediyor musunuz?"

Otodidakt, gülen gözlerle bakıyor bana. Yorgun bir köpek gibi ağzı açık, soluyor biraz. Saklamayacağım: Bu sabah onu gördüğüm için adeta mutluluk duymuştum, konuşmak ihtiyacımdaydım.

"Sizi masamda görmek beni nasıl sevindiriyor bilemezsiniz!" diyor. "Üşüyorsanız kaloriferin yanına oturabiliriz. Bu baylar birazdan kalkacaklar, hesaplarını istediler."

Birisi benimle ilgileniyor, üşüyüp üşümediğimi soruyor, bir başka adamla konuşuyorum, yıllardır böyle bir şey olmamıştı bana.

"Gidiyorlar, yer değiştirelim mi? İster misiniz?"

Kalkan iki adam sigaralarını yaktılar. Çıkıyorlar; işte açık havaya, güneşe kavuştular. Şapkalarını her iki elleriyle tutarak, büyük vitrinler boyunca ilerliyorlar. Gülüyorlar, rüzgâr paltolarını şişiriyor. Hayır, yer değiştirmek istemiyorum. Neye yarar? Sonra, camların ardında, plak kabinelerinin, beyaz damlarının arasından denizi görüyorum: yemyeşil, sınımsıkı.

Otodidakt, cüzdanından dikdörtgen şeklinde, mor renkli iki kart çıkarıyor. Birazdan kasaya verecek onları. Kartlardan birinin üzerinde yazılı olanları tersinden okuyorum:

Maison Bottanet, şehir yemekleri.

Tek fiyatla öğle yemeği: 8 frank.

İsteğe göre meze.

Garnitürlü et.

Peynir, tatlı ya da meyve.

20 kart 140 frank.

Kapının yanında, yuvarlak masada yemek yiyen adamı tanıdım şimdi. Sık sık Printania Otel'i'ne gelir, gezici bir tacirdir. Dikkatli ve güleç bakışlarını arada bir bana çeviriyor, ama görmüyor beni, yediklerini incelemeye dalmış. Kasanın öte yanında, kırmızı yüzlü, tıknaz iki kişi, şarap

içerek midye yiyorlar. İncecik sarı bir bıyığı olan kısa boylusu, bir hikâye anlatıyor ve yalnız kendisi gülüyor. Ara sıra susuyor, sonra pırıl pırıl beyaz dişlerini göstererek gülüyor. Öteki gülmüyor, bakışları kaskatı. Ama “evet” demek için başını sık sık sallıyor. Pencerenin yanında, güzel beyaz saçları geriye taranmış, seçkin yüzlü, esmer, zayıf bir adam, düşünceli bir halde gazetesini okuyor. Yanına, banketin üzerine deri bir çanta koymuş. Vichy marka madensuyu içiyor. Birazdan bütün bu insanlar dışarı çıkacaklar, yemeğin verdiği ağırlığı ve rüzgârın yüzlerine değişini duya duya, pardösü açık, başları biraz sıcak, biraz gürültülü, kıyıdaki çocuklara ve denizdeki gemilere bakarak parmaklık boyunca yürüyecek, işlerine gidecekler. Ben hiçbir yere gitmeyeceğim; işim yok benim.

Otodidakt masum masum gülümsüyor, güneş seyrek saçlarının arasında oynayıp duruyor.

“Yemeğinizi seçmek ister misiniz?”

Listeyi bana uzatıyor. Mezelerden birini seçmek hakkım var. Beş sucuk dilimi, kırmızı turp, karides ya da hardallı kerevizden birini seçeceğim. Escargot de Bourgogne, bunların dışında.

Garson kıza, “Bana sosis verin,” diyorum.

Otodidakt listeyi elimden kapıyor.

“Daha iyi bir şey yok mu? İşte Bourgogne salyangozu.”

“Ben salyangoz sevmem de.”

“Ah! İstiridye, yemez misiniz?”

Garson kız, “Dört frank fazladır o,” dedi.

“Olsun, istiridye getirin lütfen. Bana da turp.”

Kızarak açıklıyor:

“Turpu çok severim de.”

“Ben de öyle.”

“Daha sonra ne yemek istersiniz?” diye soruyor.

Et yemeklerine bakıyorum. Sığır kızartması yemek isterdim. Ama liste dışı biricik yemeği, yani tavuğu yemek zorunda kalacağımı önceden biliyorum.

“Beyefendiye bir tavuk vereceksiniz. Bana da sığır kızartması,” diyor garson kıza.

Listeyi çeviriyor, şaraplar arkada yazılı.

Ağırbaşlılıkla, “Şarap içelim,” diyor.

“Doğrusu zahmete giriyorsunuz. Siz hiç içmezsiniz,” diyor garson kız.

“Gerektiği zaman bir bardak şaraba dayanabilirim. Bize bir sürahi Rosé

d'Anjou getirir misiniz?"

Otodidakt listeyi bırakıyor, ekmegini küçük lokmalar haline getiriyor, çatal kaşğını peçetesine siliyor. Gazetesini okuyan beyaz saçlı adama bir göz attıktan sonra bana gülümsüyor.

"Doktorum yasak ettiği halde buraya yanımda bir kitapla gelirim. Yerken okumak iyi değil, insan lokmalarını iyice çiğneyemiyor. Ama demir gibi bir midem vardır, taş yesem öğütür. 1917 kışında, tutsaklığım sırasında, yiyecek o kadar kötüydü ki herkes hasta olmuştu. Ben de hastalar arasında yer aldım tabii, ama hiçbir şeyim yoktu."

Savaşta tutsak olmuş... Bundan ilk olarak söz ediyor bana. Şaşıyorum. Onu Otodidakt'tan başka bir kimse olarak tasarlayamıyorum.

"Nerede tutsaktınız?"

Cevap vermiyor. Çatalını koyup sınırsız bir şiddetle bakıyor bana. Dertlerini anlatacak işte. Kitaplıkta başından kötü bir şey geçmiş olduğunu hatırlıyorum şimdi. Kulak kesiliyorum. Bütün istediğim, başkalarının dertlerini dinleyip acınmak. Bu beni değiştirecek. Derdim yok benim, mirasyedi gibi param da var. Patronum da, karım da, çocuklarım da yok; sadece varım, hepsi bu. Bu dert öyle belirsiz, öyle metafizik bir şey ki, utanıyorum doğrusu.

Otodidakt konuşmak istemiyor gibi. Bakışı çok acayip; görmek için değil bu bakış, ruhça anlaşmayı sağlamak için. Otodidakt'ın ruhu, belli belirsiz görüldüğü o ulu kör gözlerine kadar yükselmiş. Benimki de öyle yapsın, gelip burnunu camlara yapıştırsın; ikisi de kibarca kırıp dursunlar.

Ruhça anlaşma istemiyorum, daha bu kadar düşmedim. Geri çekiliyorum. Gözlerini gözlerimden ayırmadan, Otodidakt, belinden yukarısını masanın üzerinden ileriye eğiyor. Garson kız iyi ki turplarını getirdi. İskemlesine yeniden yığılıyor, ruhu gözlerinden siliniyor, uysal uysal yemeğe başlıyor.

"Dertlerinizi giderebildiniz mi?"

İrkiliyor:

"Hangi dertler efendim?" diyor korku içinde.

"Biliyorsunuz canım. Geçen gün sözünü etmiştiniz."

Kıpkırmızı kesiliyor, kuru bir sesle, "Ha, evet, geçen gün, hatırladım," diyor. "Efendim, şu kitaplıktaki Korsikalı yok mu, işte o Korsikalı..."

Bir koyun dik kafalılığıyla bir kere daha duraksıyor.

"Bu dedikoduları anlatarak canınızı sıkamak istemem efendim."

Üzerinde durmuyorum. Hiç belli etmeden, olağanüstü bir hızla yiyor.

Bana istirdyeler geldiği zaman, turplarını bitirmişti bile. Tabağının üzerinde bir yığın yeşil sapla, biraz ıslanmış tuzdan başka şey yok.

Dışarıda iki genç, kartondan yapılmış aşcı mankeninin sağ elinde tuttuğu yemek listesine bakmak için duruyorlar (karton aşcının sol elinde bir tava var). Karar veremiyorlar. Kadın uçuyor, çenesini krk yakasının içine sokuyor. Delikanlı önce karar veriyor, kapıyı açıyor ve kadının geçmesi için kenara çekiliyor.

Kadın giriyor. evresine sevimli bir şekilde bakıyor. Titriyor biraz.

Ağırbaşlılıkla, “Sıcak burası,” diyor.

Delikanlı kapıyı kapıyor.

“Günaydın,” diyor.

Otodidakt dönüp kibarca cevap veriyor:

“Günaydın.”

Öteki müşteriler cevap vermiyorlar, ama seçkin beyefendi gazetesini biraz indirip yeni gelenleri gözden geçiriyor.

“Teşekkür ederim, zahmet etmeyin.”

Yardım etmek için koşmuş olan garson kız, daha elini kaldırmadan delikanlı evik bir hareketle pardösüsünü çıkardı. Ceket yerine fermuarlı bir deri kazak giymiş. Biraz hayal kırıklığına uğramış olan garson kız, genç kadına döndü. Ama delikanlı yine atılarak, yumuşak ve yerinde hareketlerle kadının mantosunu çıkarmasına yardım ediyor. Yakınımızda bir yerde yan yana oturuyorlar. Birbirleriyle yeni tanışmışa benziyorlar. Genç kadının bezgin ve saf bir yüzü var, biraz küskün. Birden şapkasını çıkarıp siyah saçlarını gülümseyerek tarazlıyor.

Otodidakt iyilik dolu bakışlarla onları uzun uzun seyrediyor, sonra bana dönerek sevgiyle göz kırıyor. Sanki, “Ne kadar güzel bir çift,” demek istiyor.

irkin değiller. Susuyorlar, birlikte olmaktan, birlikte görünmekten mutluluk duyuyorlar. Kimi zaman Anny ve ben, Piccadilly’de bir lokantaya girdiğimizde, duygulu bakışların üzerimize çevrildiğini hissederdik.

Anny’nin canı sıkılırdı, ama doğrusunu söyleyeyim, benim koltuklarım kabarırdı biraz. Özellikle şaşırırdım buna. Çünkü ne şu delikanlıya bunca yaraşan ak paklık vardı bende ne de başkalarını duygulandıracak kadar irkindim. Gentik sadece, başkalarının gençliğinden duygulanacak çağa gelmiş bulunuyorum şimdi. Ama duygulanmıyorum. Kadının koyu renkli tatlı gözleri var. Delikanlının tunç rengi, hafif tüylü teni, irade gücü gösteren küçük, sevimli çenesi göze çarpıyor. Beni ilgilendirdikleri doğru,

ama biraz canımı da sıkıyorlar. Onları kendimden öyle uzak hissediyorum ki. Sıcaktan gevşiyorlar, yüreklerinde aynı hafif ve tatlı düş sürüp gidiyor. Tedirgin değiller, sarı duvarlara ve insanlara güvenle bakıyorlar, dünyayı şu haliyle iyi ve yerinde buluyorlar; her biri, belli bir süre için hayatının anlamını, ötekinin hayatında buluyor. Yakında ikisinin tek bir hayatı olacak: ağır ve ılık bir hayat, anlamsız bir hayat. Ama bunun farkına varmayacaklar.

Birbirlerinden çekiniyor gibi davranıyorlar. Bu durumu sona erdirmek için delikanlı, kararlı, ama tedirgin bir hareketle parmaklarının ucuyla kadının elini tutuyor. Kadın ağır ağır soluyor, ikisi birden yemek listesinin üzerine eğiliyorlar. Evet, ikisi de mutlu. Peki sonra?

Otodidakt, neşeli bir hal alıyor, bir şeyler biliyormuş gibi, “Evvelsi gün gördüm sizi,” diyor.

“Nerede?”

Kibarca takılarak, “Ha, ha!” diyor.

Beni biraz bekletiyor. “Müzeden çıkıyordunuz.”

“Ha, evet,” diyorum. “Evvelsi gün değil, cumartesi günü.”

Evvelsi gün, müzeleri gezecek halim yoktu benim.

“Orsini suikastını gösteren şu ünlü odun oymasını gördünüz mü?”

“Böyle bir şey bilmiyorum.”

“Nasıl olur? Girerken, yandaki küçük odalardan birindedir. Bu, af çıkana kadar Bouville’de bir tavan arası odasında saklanarak yaşamış Komün isyancılarından birinin eseridir. Amerika’ya gitmek istiyordu bu adam. Ama liman polisi açığızdır. Ne var ki adam da yamanmış. İster istemez işsiz olduğu için, boş zamanlarını büyük bir kayın ağacı levhayı işlemekle geçirdi. Elindeki bütün avadanlık, bir çakıyla bir tırnak törpüsüydü. Gözler, eller gibi ince ayrıntıları tırnak törpüsünü kullanarak yapıyordu. Levha, bir metre genişliğinde, bir buçuk metre uzunluğundadır. Eser yekparedir. Kralın arabasını çeken atları saymayacak olursak her biri el büyüklüğünde yetmiş figür bulunduğunu görürüz. Hele çehreler, tırnak törpüsüyle yapılmış olan o çehrelerin hepsinde bir anlam, bir insanca yan var. Beyefendi, haddim olmayarak, görülmeye değer bir eser diyeceğim.”

Bu konuda konuşmaya girmek istemiyorum.

“Ben sadece Bordurin’in tablolarını görmek istemiştım.”

Otodidakt birden üzüntülü bir hal alıyor, titrek bir gülüşle, “Büyük Salon’daki portreler mi?” diyor. “Doğrusu resimden hiç anlamam. Ama Bordurin’in büyük bir sanatçı olduğunu, ustaca fırça kullandığını

kavramıyor değilim. Ne var ki tat alabilmek, estetik tadı duymak elimden gelmiyor, efendim.”

Yakınlık duyarak cevap veriyorum:

“Aynı şeyi ben de heykel sanatı için söyleyebilirim.”

“Ah, efendim, yazık ki benim için de öyle. Müzikten de, danstan da tat alamıyorum. Oysa bu konularda tüm bilgisiz sayılmam. Benim bildiğimin yarısını bile bilmeyen gençlerin, bir tablo karşısında, tat alır göründüklerine bakıyor, bunun nasıl olduğuna akıl erdiremiyorum.”

Cesaretlendirici bir hal takınarak, “Öyle görünmek zorundalar,” diyorum.

“Evet, belki.”

Otodidakt, bir ara düşlere dalıyor:

“Canımı sıkan şey, belli bir tada varamamaktan çok, insanın geniş bir çalışma alanının bana yabancı oluşudur. Oysa ben bir insanım ve bu tabloları yapanlar da *insanlar*.”

Birden yine söze başlıyor. Sesi değişti:

“Efendim, güzelliğin bir zevk meselesinden başka şey olmadığını düşünmek cüretini bir kere göstermiştim. Her çağ için ayrı kurallar yok mu? Müsaade eder misiniz efendim?”

Cebinden, siyah deri kaplı küçük bir defter çıkardığını şaşkınlıkla görüyorum. Bir an karıştırıyor onu, sayfaların çoğu beyaz, arada bir kırmızı mürekkeple yazılı birkaç satır var. Sapsarı kesildi. Defteri masanın üzerine koyarak, iri elini açık sayfanın üzerine bastı. Sıkıntıyla öksürüyor.

“Ara sıra aklıma (söylemeye cesaret edemiyorum) düşünceler geliyor. Acayip bir şey bu. Oturmuş, bir şeyler okurken nasıl oluyor bilmem, ansızın aydınlanmış gibi oluyorum. Önceleri önem vermedim buna, ama sonra bir not defteri almaya karar verdim.”

Susup bana bakıyor, bekliyor.

“Ha!” diyorum.

“Efendim, bu özdeyişler henüz taslak halinde, çünkü öğrenimim daha bitmedi.”

Defteri titreyen elleriyle tutuyor, çok heyecanlı:

“İşte resimle ilgili bir şey. Okumama izin verirsiniz beni mutlu kılarırsınız.”

“Sevinçle,” diyorum.

Okuyor.

“On sekizinci yüzyılda doğru denilen şeylere bugün kimse inanmıyor.

Öyleyse bu yüzyılın güzel dediği şeylerden hâlâ tat almamız niçin isteniyor?”

Yalvarır gibi bakıyor bana.

“Bu söz nasıl acaba? Belki biraz aykırı bir düşünce. Düşünceme, bir nükte havası vermek için böyle yaptım.”

“Doğrusu... çok ilgi çekici geldi bana.”

“Bu düşünceye başka yerde rastladınız mı?”

“Hayır, kesin olarak bilmiyorum.”

“Sahi mi, hiçbir yerde okumadınız mı?” diyor. Sonra yüzü kararıyor. “Demek ki doğru değil bu sözler. Doğru olsaydı, bunu daha önce birisi mutlaka düşünürdü.”

“Durun bir dakika,” diyorum. “Düşününce aklıma geliyor. Buna benzer bir şey okuduğumu hatırlıyorum.”

Gözleri parlıyor. Kalemını çıkardı.

Sağlam bir sesle soruyor: “Hangi yazarda?”

“Ee... Renan’da.”

Sevinçten uçuyor.

Kalemin ucunu emerek, “Bu bölümün tamamını söylemek lütfunda bulunur musunuz?” diye soruyor.

“Doğrusu, bunu çok eskiden okumuştum.”

“Olsun, üzülmeğin siz.”

Renan adını, defterine, özdeyişinin tam üstüne yazıyor.

“Renan’la tanışmıştım,” diyor. Sonra sevinç dolu bir sesle, “Adını kurşunkalemle yazdım, ama bu gece üzerinden kırmızı mürekkep geçeceğim,” diye ekliyor.

Bir an kendinden geçerek bakıyor defterine, başka özdeyişler okumasını bekliyorum. Ama defteri sakınganlıkla kapayıp cebine yerleştiriyor. Bu seferlik bu kadar mutluluğun yeterli olduğunu düşünmüş olmalı.

Yakınlık dolu bir sesle, “Ara sıra böyle rahat rahat konuşabilmek ne güzel,” diyor.

Bu yersiz söz, bezgin konuşmamızın köküne kibrit suyu ekiyor. Uzun bir sessizlik geliyor ardından.

Genç kadın ve erkek geleli beri lokantanın havası değişti. Kırmızı yüzlü iki adam konuşmayı kestiler, hiç sıkılmadan genç kadının güzel yanlarını gözden geçiriyorlar. Seçkin bay, gazetesini bıraktı, gençlere hoşgörölrlükle, hatta onlardan yana çıkarak bakıyor. Yaşlılığın bilge,

gençliğin güzel olduğunu düşünüyor; cilveyle başını sallıyor. Hâlâ yakışıklı ve şaşılacak kadar dinç olduğunu, esmer teni ve ince vücuduyla kadınları hâlâ baştan çıkarabileceğini biliyor. Ama babaca duygular yaşayan birisi gibi davranıyor. Garson kızın duydukları daha yalınkat. Gençlerin karşısına dikilmiş, ağzı bir karış açık, seyrediyor onları.

Alçak sesle konuşuyorlar.

“Hayır Jean, olmaz.”

Delikanlı tutku dolu bir canlılıkla mırıldanıyor:

“Niçin?”

“Söyledim size.”

“Bu bir sebep değil.”

Birkaç kelime söylüyorlar, duyamıyorum. Sonra genç kadın yorgunluk dolu, tatlı bir hareket yapıyor.

Delikanlı alaylı alaylı gülüyor. Kadın devam ediyor:

“Bir... aldanışa dayanamam da.”

“Güven duymak gerek,” diyor delikanlı. “Sizin şu andaki hayatınız yaşamak sayılmaz.”

Kadın göğüs geçiriyor:

“Biliyorum!”

“Jeanette’e baksanıza.”

Kadın, bir yüz hareketi yaparak, “Evet,” diyor.

“Onun yaptığını beğeniyorum doğrusu, güzel bir şey. Cesaretli davrandı.”

Genç kadın, “Biliyor musunuz, onun yaptığı, fırsatı kaçırmamaktan başka şey değil,” diyor. “İsteseydim, ben de böyle yüzlerce fırsat bulurdum. Ama beklemeyi tercih ettim.”

Delikanlı tatlı bir şekilde, “Haklısınız, beni beklemekle doğru davrandınız,” diyor.

Bu sefer kadın gülüyor:

“Ne saçma laf. Bunu söylemek istemedim ki.”

Onları dinlemiyorum artık, canımı sıkıyorlar. Birazdan yatacaklar. Biliyorlar bunu. Her biri, bunu, ötekinin bildiğini de biliyor. Ama genç, temiz ve kibar oldukları, her biri kendisine ve karşısındakine duyduğu saygıyı sürdürmek istediği ve aşk ürkütülmemesi gereken şiirsel bir şey olduğu için, haftada birkaç kere, balolara ya da lokantalara gidip o küçük törensel ve mekanik danslarını gösteriyorlar..

Zaman öldürmek gerekiyor zaten. İkisi de genç ve sıhhatli, daha otuz

yılları var. Bu yüzden acele etmiyorlar, bekliyorlar. Hakları var. Yattıkları zaman, hayatlarının sınırsız saçmalığını kapamak için başka bir şey bulmaları gerekecek. Peki... Kendi kendini aldatmak gerçekten kaçınılmaz bir şey mi?

Salona göz gezdiriyorum. Tam bir komedi bu. Bütün bu adamlar, ciddi bir surat takınarak oturmuş, yemek yiyorlar. Hayır, yemiyorlar, üzerlerine düşen ödevleri yerine getirmek için güçlerini pekiştiriyorlar. Her biri bir inatçılığa kapılmış; bu, var olduklarını duymaktan alıkoyuyor onları. İçlerinden hiçbiri, herhangi bir kimse ya da bir şey için gerekli olmadığını düşünmeye kalkışmıyor. Geçen gün Otodidakt bana, “Bu büyük sentezi yapmak için kimse Noucapié’den daha uygun değildir,” dememiş miydi? Hepsi küçücük bir iş görüyor ve bu işe kendinden daha elverişli insan bulunmadığını düşünüyor. Kimse, Swann diş macunlarını satmak konusunda karşıdaki gezgin satıcıdan daha elverişli değildir. Yanındaki kadının, etek altlarını yoklamak konusunda kimse şu ilgi çekici delikanlıdan daha elverişli değildir. Ve ben onların arasındayım, bana baksalar, yaptığım iş konusunda kimsenin benden elverişli olmadığını düşünürler. Ama ben *biliyorum*. Onlardan farkım yok, ama ben kendimin ve onların var olduğunu biliyorum. İnsanları inandırmak sanatını edinmiş olsaydım, beyaz saçlı yakışıklı bayın yanına gidip varoluşun ne olduğunu açıklardım ona. Suratının ne hale geleceğini düşününce katılıyorum gülmekten. Otodidakt şaşkınlıkla bakıyor. Durmak istiyorum, ama beceremiyorum; gözlerimden yaş geliyor.

Sakıngan bir halle, “Çok neşelisiniz beyefendi,” diyor.

“Düşünüyorum da,” diyorum gülerken, “hepimiz şurada oturmuşuz, o değerli varoluşumuzu sürdürmek için yiyip içiyoruz. Oysa, var olmaya devam etmemiz için hiçbir, ama hiçbir sebep yok.”

Otodidakt ciddileşti, söylediklerimi anlamak için çaba harcıyor. Çok hızlı gülmüşüm, birçok başın benden yana döndüğünü görüyorum. Gerektiğinden fazla konuştuğumu düşünüp üzülüyorum da. İşin aslına bakarsanız kimseyi ilgilendirmez bu.

Otodidakt ağır ağır tekrarlıyor:

“Var olmaya devam etmemiz için hiçbir neden yok... Hayatın hiçbir amacı olmadığını söylemek istiyordunuz kuşkusuz. Kötümserlik denilen şey budur, değil mi?”

Bir an düşünüyor, sonra tatlılıkla, “Birkaç yıl önce bir Amerikalı yazarın kitabını okumuştum,” diyor. “Adı *Hayat Yaşamaya Değer mi?*” ydi.

İleri sürdüğünüz soru bu değil mi?”

İleri sürdüğüm soru bu değil tabii. Ama hiçbir şey açıklamak istemiyorum.

Otodidakt, avutucu bir biçimde, “Yazar, iradeye dayanan bir iyimserliği salık vererek bitiriyor kitabını,” diyor. “Anlam verilmek istenirse, hayatın bir anlamı vardır. Önce hareket etmek, bir işe girişmek gerekiyor. Daha sonra düşünüldüğü zaman zarlar atılmış, insan bağımlanmış olur. Bu konuda ne düşündüğünüzü bilmiyorum efendim.”

“Hiçbir şey,” diyorum.

Daha doğrusu bunun, gezginci satıcı, genç erkek ve kadın ile beyaz saçlı bayın kendilerine uydurup durdukları yalanın ta kendisi olduğunu düşünüyorum.

Otodidakt, biraz şeytanca, ama ağırbaşlılıkla gülümsüyor:

“Ben de bu yazarın düşüncesine katılmıyorum. Hayatımızın anlamını bu kadar uzaklarda aramak zorunda değiliz.”

“Ya?”

“Amaç var, efendim, amaç var... İnsanlar var.”

Doğru. Onun hümanist olduğunu unuttuyordum. Bir an sessiz duruyor, bu arada sığır kızartmasının yarısıyla bir dilim ekmeği gerektiği gibi ve kaçınılmaz biçimde gövdeye indiriyor. Bu duygulu kişi “İnsanlar var...” diyerek kendini tepeden tırnağa dile getirdi. Ama bu sözü gerektiği gibi söylemesini bilmiyor. Ruhu gözlerinden taşıyor, doğru. Ne var ki ruh yeterli değil. Eskiden Parisli hümanistlerle ahablık etmişim. Onların, “İnsanlar var...” deyişini belki yüz kere duydum, ama o başka bir şeydi. Hiçbiri Virgan gibi olamazdı. İnsansal çıplaklığında görünmek ister gibi gözlüğünü çıkarır, sonra insansal özümü yakalamak ister gibi görünen yorgun bakışlı, etkileyici gözlerini bana dikerek, bir türkü çağırır gibi mırıldanırdı: “İnsanlar var, dostum, insanlar!...” İnsanlara duyduğu her zaman yenileşen o hayret dolu sevgisi, devasa kanatları yüzünden tedirgin oluyormuş gibi “var” sözcüğüne beceriksiz bir güç yüklerdi.

Otodidakt’ın yüz hareketleri henüz bu yumuşaklığı kazanmamış, insanlara duyduğu sevgi, çocuksu ve sert; ne de olsa bir taşra hümanisti.

“İnsanlar, evet insanlar ama... onlarla pek ilgileniyor gibi görünmüyorsunuz,” diyorum. “Daima yalnızsınız, bir kitap alıp okuyorsunuz.”

Otodidakt ellerini çırpıyor, şeytanca gülmeye başlıyor:

“Yanıyorsunuz efendim. İzin verirsiniz açıklayayım. Ne büyük

yanılıgı!”

Bir an toparlanıp kibarca yutkunuyor. Bir şafak gibi aydınlanıyor yüzü. Ardında, genç kadın hafif bir kahkaha atıyor. Delikanlı kadına doğru eğilmiş kulağına bir şeyler fısıldıyor.

Otodidakt, “Yanılmanızda şaşırtıcı bir şey yok. Size şimdiye kadar söylemiş olmalıydım. Ama çok çekingenimdir. Bir fırsat çıksın diye bekliyordum,” diyor.

“İşte şimdi çıktı,” diyorum kibarlıkla.

“Ben de öyle sanıyorum efendim, ben de öyle sanıyorum. Efendim, söylemek istediğim...” Kıpkırmızı kesilerek susuyor. “Sizi sıkmış olmayayım!”

Böyle olmadığına inandırıyorum onu. Mutlulukla iç geçiriyor.

“Sizin gibi hem görüş genişliğine hem de zekâ keskinliğine sahip kimselere her zaman rastlanmaz efendim. Aylardır sizinle konuşmak ve daha önce nasıl bir kimse olduğumu, şimdi ne durumda bulunduğumu açıklamak istemiştım.”

Tabağı sanki değiştirilmiş gibi tertemiz ve bomboş. Kendi tabağımın yanında, içinde koyu renk salçalı piliç bulunan kalaylı bir kap görüyorum birden. Pilici yemek gerek.

“Biraz önce Almanya’daki tutsaklığımdan söz etmişim. Her şey orada başladı. Savaştan önce yalnızdım, bu işleri hiç düşünmüyordum, ana babamla birlikte yaşıyordum; iyi insanlardı, ama onlarla anlaşılamıyordum. O yılları düşündükçe... Nasıl olmuş da öyle yaşayabilmişim? Ölüydüm, ama farkında değildim bunun, bir pul koleksiyonum vardı.”

Bana bakıp susuyor.

“Yüzünüz solgun, çok yorgun görünüyorsunuz. Canınızı sıkıyorum, değil mi?”

“Hayır, çok ilgilendiriyorsunuz beni.”

“Savaş gelmiş, niçin olduğunu bilmeden askere gitmişim. İki yıl geçmiş, hiçbir şey anlamamışım, çünkü cephe, hayatı düşünmeye zaman bırakmıyordu; üstelik askerler kaba kimselerdi. 1917 yılının sonunda, tutsak düştüm. Tutsaklık hayatında, birçok askerin çocukluk inançlarına geri döndüğünü işittim daha sonraları.”

Otodidakt, gözkapaklarını alevlenmiş gözbebeklerinin üzerine indirerek, “Efendim, Tanrı’ya inanmıyorum ben, varlığı bilim tarafından yalanlanmış bulunmaktadır,” diyor. “Ama toplama kampında, insanlara inanmayı öğrendim.”

“Başlarına gelene cesaretle dayanıyorlardı, değil mi?”

Belirsiz bir şekilde, “Evet, bu da vardı,” diyor. “Bize iyi davranıyorlardı zaten. Ama ben başka şeyden söz etmek istiyorum. Savaşın son aylarında bizi hemen hemen hiç çalıştırmıyorlardı. Yağmurlu havalarda, ahşap bir hangara sokuyorlardı. İki yüz kişi, orada yan yana duruyorduk. Kapıyı kapıyorlar, neredeyse zifiri karanlıkta, orada bizi üst üste bırakıyorlardı.”

Bir an duraksıyor.

“Nasıl açıklayacağımı bilemiyorum efendim. Düşünün, bu insanların hepsi orada, iyice göremiyorsunuz onları, ama size değdiklerini, soluduklarını duyuyorsunuz. Bir kere hangara kapatıldığımızda öyle sıkışmıştık ki, boğulacağımı sanmıştım. Ama birden sınırsız bir sevinç doldurdu içimi. Neredeyse bayılacaktım. Çünkü bu adamları kardeş gibi sevdiğimi duymuştum, onları teker teker kucaklamak istemiştım. Bundan sonra oraya her dönüşümde, aynı neşeyi duydum.”

Soğumuş pilicimi yemem gerek. Otodidakt yemeğini çoktan bitirdi, garson kız tabakları değiştirmek için bekliyor.

“Bu hangar, benim gözümde bir kutsallık kazanmıştı. Kimi zaman, nöbetçileri atlatıp tek başıma hangara gidiyor, orada karanlığın içinde yapayalnız duruyor, tatmış olduğum neşeyi hatırlayarak sanki kendimden geçiyordum. Saatlerin akışını fark etmiyordum. Ağladığım bile oluyordu.”

Hastalanmış olmalıyım. İçimi altüst eden bu korkunç öfkeye başka ne ad verilebilir? Evet, bir hasta öfkesi bu. Ellerim titriyordu. Yüzüm kıpkırmızı olmuştu; sonunda, dudaklarım da titremeye başladı. Bütün bunların nedeni, pilicin soğuk olması. Ben de soğuktum. İşin en kötüsü bu zaten. İçim, otuz altı saatten beri böyle, buz gibi donmuş olarak kalmış. Öfke fırdolayı geçmişti içimden, ürperiş gibi bir şeydi bu; ısının düşüşüne karşı savaşmak, ona tepki göstermek isteyen bilincimin bir çabasıydı. Ama boşunaydı bu. Otodidakt’ı ya da garson kızı, bir hiç yüzünden haşlayıp dövebilirdim. Ama bu oyuna büsbütün düşecek değildim. Öfkem yüzeyde kalıyordu. Bir aralık ateşle çevrili bir buz parçası, bir *omelette-surprise*¹⁰ olmanın dayanılmaz duygusu kapladı içimi. Sonra bu sıkı depresme ortadan silindi ve Otodidakt’ ın şunları söylediğini duydum:

“Her pazar, kilisedeki törene gidiyordum. Ben dine bağlı bir kimse olmadım hiçbir zaman. Ama kilise törenindeki gerçek sırrı, insanların bir araya gelişinde aramak doğru olmaz mı? Tek kollu bir Fransız papazı töreni yönetirdi. Bir küçük orgumuz da vardı. Baş açık, ayakta dinlerdik. Orgun seslerine kapıldığım zaman, çevremdeki insanlarla tek bir gövde haline

girdiğimi hissederdim. Ah, beyefendi, bu törenleri nasıl sevmiş olduğumu bilseniz. Şimdi bile, onları hatırlayarak, ara sıra, pazar sabahları kiliseye giderim. Sainte-Cécile’de çok iyi bir orgcumuz var.”

“Bu hayatı sık sık özlemiş olmalısınız.”

“Evet efendim. 1919’da, yani tutsaklıktan kurtulduğum yıl, çok kötü aylar geçirdim. Ne yapacağımı bilmiyorum, yitip gidiyordum. Nerede bir insan topluluğu görsem aralarına katılıyordum. Bir gün, tanımadığım bir kimsenin cenaze törenine bile katıldım,” diyor gülümseyerek.

“Umutsuzluğa kapıldığım bir gün de, pul koleksiyonumu ateşe attım. Ama tutacağım yolu buldum.”

“Öyle mi?”

“Birisi salık verdi bana... Sizin sır saklayacağınızdan eminim efendim. Ben (belki bu konuda başka türlü düşünüyorsunuz, ama geniş görüşlü bir kimseniz), evet ben sosyalistim.”

Gözlerini yere eğiyor, uzun kirpikleri titriyor:

“1921’den beri sosyalist parti, S.F.I.O.¹¹ üyesiyim. Size söylemek istediğim buydu.”

Neşeden yüzü pırıl pırıl. Bana bakıyor, başı geriye atılmış, gözler yarı kapalı, dudaklar hafifçe aralık, bir din kurbanını andırıyor.

“Çok güzel, çok iyi!” diyorum.

“Davranışımı doğru bulacağınızdan emindim. Hayatımı şu biçimde harcadım ve şimdi adamakıllı mutluyum diyen bir kimseyi nasıl olur da kabahatli bulabiliriz?”

Kollarını açıyor, sanki damga yemeyi bekler gibi, ayalarını bana gösterecek biçimde ellerini uzatıyor. Gözleri cam gibi, ağzının içinde koyu ve pembe renkli bir kitlenin dönüp durduğunu görüyorum.

“Mutlu olduktan sonra...” diyorum.

“Mutlu mu dediniz?” Bakışı sıkıcı, gözkapaklarını iyice açtı, sert bir şekilde gözlerini üzerime dikeyor:

“Bu konuda bir yargıya varabilirsiniz efendim. Partiye girme kararını vermeden önce öyle korkunç bir yalnızlık duyuyordum ki, canıma kıymayı bile düşünmüştüm. Bu işten caymamın nedeni, ölümümünden kimsenin duyulanmayacağı, ölümde, hayatta olduğumdan daha yalnız olacağımı düşünmemdir.”

Doğruluyor, yanakları şişiyor.

“Artık yalnız değilim beyefendi. Hiç yalnız kalmayacağım.”

“Ha, demek çok tanıdığınız var?” diyorum.

Gülümsüyor. Yaptığım çocukluğu hemen kavıyorum.

“Kendimi artık yalnız *duymuyorum* demek istedim. Tabii, herhangi bir kimseyle birlikte bulunmam zorunlu değil.”

“Ama parti örgütünde...” diyorum.

“Evet, orada herkesi tanırım. Ne var ki, çoğunun adlarını bilirim yalnız.” Kurnaz bir tavırla yaklaşıyor. “İnsan, dostlarını böyle dar bir anlayışa dayanarak seçmek zorunda mıdır? Benim dostlarım, bütün insanlardır. Sabahleyin işime gittiğim zaman, önümde, arkamda insanlar görüyorum; onlar da işlerine gidiyorlar. Cesaret etsem gülümserim onlara; sosyalist olduğumu, bu insanları hayatıma amaç edindiğimi, ama onların bunu bilmediklerini düşünürüm. Bu benim için bir kutsal eğlencedir efendim.”

Bakışlarıyla bir şeyler soruyor bana, başımı sallayarak söylediklerini doğru bulduğumu belirtiyorum; ama hayal kırıklığına uğradığını anlıyorum, daha fazla coşkunluk göstermemi isterdi. Elimden ne gelir? Söylediklerinde yeni ve değişik bir şey bulamadıysa bu benim kabahatim mi? Konuştuğu sırada, daha önce tanımış olduğum hümanistlerin hepsi gözümün önünden bir bir geçtiyse bu da benim kabahatim mi? O kadar çok hümanist tanıdım ki! Radikal hümanist özellikle memurların dostudur. “Solcu” hümanist diye adlandırılan da, her şeyden fazla insansal değerlerin korunmasını dert edinmiştir; hiçbir partiden değildir, çünkü insansal olana hıyanet etmek istemez; ama yine de küçük insanlara yakınlık duyar. O güzelim klasik kültürünü alçakgönüllülerin emrine verir. Hümanist, genel olarak, karısını kaybetmiş, gözleri yaşlı bir kimsedir; yıldönümlerinde ağlar durur. Kedileri, köpekleri ve bütün gelişmiş memeli hayvanları da sever. Komünist yazar, insanları ikinci beş yıllık plandan sonra sevmektedir; sevdiği için cezalandırmaktan kaçınmaz. Bütün güçlü kişiler gibi gösterişsizdir ve duygularını saklamasını bilir, ama bir bakış ya da sesine verdiği bir anlamla, adaletle dolu acı sözlerinin ardında bulunan duyguları, insan kardeşleri için duyduğu o buruk ve tatlı duyguları hissettirir. Ortaya en son çıkmış olan en genç hümanist, yani Katolik hümanist, insanlardan şaşkınlık ve hayranlıkla söz açar. “Bir Londralı liman işçisinin ya da ayakkabı fabrikasında çalışan kızın, bu küçük insanların hayatı ne güzel bir bin bir gece masalıdır,” der. O, meleklerin hümanizmini seçmiştir; onlar din ve ahlak bakımından yücelsin diye, güzel ve kasvetli uzun romanlar yazar. Bu romanlar sık sık Femina Ödülü’nü kazanır.

Sözünü ettiklerimiz en önemli rollerdir. Bunların yanında bir yığın hümanist daha var: insan kardeşlerine bir ağabey gibi eğilen ve

sorumluluklarını bilen hümanist filozof; insanları oldukları gibi seven hümanist; olmaları gerektiği gibi seven hümanist; insanları, isteklerini göz önünde tutarak kurtarmak isteyen ve tutmayarak kurtarmaya çalışan hümanistler; yeni mitoslar yaratmak isteyen hümanist ve eskileriyle yetinen hümanist; insanın ölümünü ve insanın hayatını seven hümanistler; her zaman güldürücü sözler söyleyen neşe dolu hümanist; ölüm törenlerinde ve bekleyişlerinde rastlanan ağırbaşlı hümanist. Hepsi birbirinden nefret eder bunların, ama birer insan olarak değil, birer birey olarak tabii. Ne var ki Otodidakt bilmiyor bunu; bütün bu hümanistleri, torbaya konmuş kediler gibi içinde taşıyor, onlar birbirlerini paralıyorlar, ama Otodidakt fark etmiyor.

Daha şimdiden güvenini kaybetmiş gibi bakıyor bana.

“Benim gibi hissetmiyor musunuz acaba?”

“Hay Allah!..”

Tedirginliğini, bana kızar gibi olduğunu görünce, onu hayal kırıklığına uğratmış olduğum için bir an üzülüyorum. Ama cana yakınlıkla yeniden söze başlıyor:

“Biliyorum efendim, sizin araştırmalarınız, kitaplarınız var. Aynı davaya kendi yönünüzden yardım ediyorsunuz.”

Kitaplarım, araştırmalarım, sersem herif! Daha büyük bir çam deviremezdi.

“Bunun için yazmıyorum ben.”

Otodidakt’ın yüzündeki anlam birden değişti; düşman kokusu aldı sanki, bu halini hiç görmemiştim. Birbirimizden uzaklaştık.

Şaşırmış gibi görünmeye çalışarak soruyor:

“Peki... Niçin yazıyorsunuz acaba, sorabilir miyim?”

“Doğrusu... ben de bilmiyorum, gelişigüzel bir şey bu, yazmış olmak için yazıyorum.”

Beni sıkıştırdığını sanarak gülümsüyor:

“İssız bir adada olsanız yazar mıydınız? Başkaları tarafından okunmak için yazmaz mı insan?”

Sözüne sorgu biçimi vermesi alışkanlıktan. Aslında sormuyor, bir şey ileri sürüyor. Yapmacık çekingenliği ve yumuşaklığı ortadan kayboldu; onu tanımıyorum artık. Sarsılmaz bir inatçılık belirliyor yüzünde, bir güven kumkuması haline girmiş. Şaşkınlığım geçmeden şunları söylediğini duyuyorum:

“Birisi, belli bir toplumsal çevre, bir arkadaş topluluğu için yazıyorum

derse, ona sözüm yok. İyi bir iş yapıyor demektir. Siz de belki, gelecek kuşaklar için yazıyorsunuz... Kendinize rağmen, bir başkası için yazdığınızdan eminim.”

Yanıt bekliyor. Konuşmadığımı görünce, hafifçe gülümsüyor:

“Belki de insanlardan tiksinen bir kimsesiniz.”

Bu yanıltıcı uzlaşma çabasının altından ne çıkacağını biliyorum. Benden pek az bir şey istiyor, bir yaftayı kabullenmemi istiyor sadece. Ama bir tuzak bu; isteğine baş eğersem Otodidakt kazanacak; beni sınırlamış, yeniden kurmuş ve aşmış olacak. Çünkü hümanizm, bütün insansal davranışları kendi malı haline getirir ve hepsini birbirine katıştırır. Ona dosdoğru karşı gelerseniz oyununa düşmüş olursunuz; çünkü hümanizm, karşıtlıklarına dayanarak yaşar. Dik başlılar, dar görüşlüler, yasa dinlemezler, ona yenilip dururlar; onların bütün sertliklerini, bütün kötü aşırılıklarını, hümanizm sindirir ve köpüklü beyaz bir lenf haline sokar. Düşünce düşmanlığını, manişezmi, mistisizmi, kötümserliği, anarşizmi, bencilliği sindirmiştir. Bunlar, varoluşlarını ancak hümanizm içinde haklı çıkaran tamamlanmamış düşünceler ve aşamalardır. Bu topluluk içinde, insanlardan tiksinen kimse de yerini bulur; bütünün uyumunu sağlayacak bir uyumsuzluktur sadece. Başkalarından tiksinen, bir insanoğludur, öyleyse hümanistin de belli bir yere kadar başkalarından tiksinişi gerekmektedir. Ama o, tiksiniş ve nefretini dozunda kullanan bilimsel bir insansevmezdir. İnsanlardan, onları daha iyi sevebilmek için önce nefret etmiştir.

Bir bütün içine sokulmak istemiyorum. Kırmızı kanımın, bu lenfatik hayvana yem olmasını da istemiyorum. “Antihümanist” olduğumu söylemek budalalığına düşecek değilim. Hümanist *değilim ben*, hepsi bu.

“İnsanın, başkalarından, onları sevdiğinden daha çok nefret edemeyeceğini sanırım,” diyorum.

Otodidakt, koruyucu, uzak bir bakışla süzüyor beni. Sözlerine dikkat etmiyormuş gibi, “İnsanları sevmek gerek, sevmek gerek...” diye mırıldanıyor.

“Kimleri? Şuradaki insanları mı?”

“Onları da. Herkesi sevmek gerek.”

Genç çifte dönüyor, işte sevilmesi gereken şey. Bir an beyaz saçlı bayı seyrediyor. Sonra bana bakıyor. Yüzünde sessiz bir sorgunun belirdiğini görüyorum. Başımınla “hayır” der gibi bir hareket yapıyorum. Bana acır gibi bir hali var.

Sıkıntı içinde, “Onları siz de sevmiyorsunuz,” diyorum.

“Öyle mi efendim? Başka türlü düşünmeme izin verir misiniz?”

Tepeden tırnağa saygı kesildi, ama gözlerinde adamakıllı eğlenen birinin alaycı bakışı var. Nefret ediyor benden. Bu manyağa yakınlık duyup acıysaydım, büyük bir hata işlemiş olurdu. Bu kez ben sorguya çekiyorum onu:

“Şu arkanızda iki genç var ya, onları seviyor musunuz siz?”

Delikanlıyla genç kadına yeniden bakıp düşünüyor.

“Onları tanımadığımı söyletmek istiyorsunuz bana,” diyor kuşkulu bir tavırla. “Evet efendim, onları tanımadığımı saklayacak değilim... Çünkü sevgi gerçek bir tanıyış değildir,” diye ekliyor ukalaca gülerek.

“Peki, sevdiğiniz nedir?”

“Genç olduklarını görüyorum, onlarda sevdiğim, gençliktir. Başka şeyler de var tabii.”

Sözünü kesip kulak kabartıyor.

“Söylediklerini anlıyor musunuz?” diyor.

Hem de nasıl. Çevresindeki yakınlıktan yüreklenen delikanlı, kendi takımının geçen yıl Le Havre kulüplerinden birine karşı kazandığı futbol maçını yüksek sesle anlatıyor.

“Bir hikâye anlatıyor,” diyorum.

“Ya! İyice anlayamıyorum. Ama sesleri duyuyorum. Biri tatlı, öteki kalın; sırayla işitiyorum onları. Öyle... öyle yakınlık dolu bir şey ki bu.”

“Ama ne yazık ki, ben konuştuklarını da anlıyorum.”

“Yani?”

“Ne olacak, komedi oynuyorlar.”

“Öyle mi?” Alaycı bir şekilde. “Gençlik komedisidir belki de. İzin verirseniz bunun yararlı bir şey olduğunu söyleyeceğim. Onların yaşına dönebilmek için komedi oynamak yeter mi acaba?”

Alayını duymazlıktan gelerek, sözüme devam ediyorum:

“Sırtınız onlara dönük olduğu için söylediklerini anlayamıyorsunuz. Kadının saçlarının rengini söyleyebilir misiniz, peki?”

Şaşırıyor:

“Doğrusu... (gençlere bakıp kendini toparlıyor) siyah!”

“Gördünüz mü?”

“Efendim?”

“Orada oturan iki insanı sevmediğinizi gördünüz mü şimdi? Sokakta görseniz tanımazdınız onları. Çünkü onlar, sizin için birer simge sadece. Şu anda duygulanışınızın nedeni onlar değil. Siz insanın gençliğine, erkeğin ve

kadının aşkına, insan sesine duygulanıyordunuz.”

“Peki bunlar yok mu?”

“Hayır, bunların hiçbirisi yok. Ne gençlik ne olgunluk ne ihtiyarlık ne de ölüm.”

Otodidakt’ın ayva gibi kaskatı ve sarı yüzü, sitem edercesine kasıldı. Aldırmadan devam ediyorum:

“Ardınızda oturan ve Vichy marka madensuyu içen ihtiyar adam gibi. Onda sevdiğiniz şeyin olgun adam olduğunu sanıyorum. Çöküşüne doğru cesaretle ilerleyen ve kendini kapıp koyuvermek istemediği için özentiyle giyinen olgun adam, değil mi?”

“Ta kendisi,” diyor cesaretle.

“Bu adamın, kodoşun biri olduğunu fark etmiyor musunuz?”

Gülüyor, aklımı kaçırdığımı düşünüyor, beyaz saçlarla çerçevelenmiş güzel yüze şöyle bir göz atıyor.

“Sizin söylediğiniz anlamı taşıdığını kabul edelim, ama nasıl oluyor da bu insan hakkında yüzüne bakarak yargıya varıyorsunuz? Dinlenme halinde bir yüz hiçbir şey açıklamaz beyefendi.”

Burnunun ucundakini görmeyen hümanistler! Bu yüz öyle *açıklayıcı* bir yüz ki. Ama hümanistlerin yumuşak ve soyut ruhu, bir yüzdeki anlamın etkisinde kalmaz hiç.

Otodidakt, “Bir kimseyi nasıl *belirleyebilir*, onun, şu ya da bu *olduğunu* nasıl söyleyebilirsiniz? Bir insanın niteliklerini kim tüketebilir? Kim, bir insanın güçlerinin, olanaklarının hepsini tanıyabilir?” diyor.

Bir insanı tüketmek! Otodidakt’ın farkında olmadan bu sözü ödünç aldığı Katolik hümanizmini giderayak selamlıyorum.

“Bütün insanların, evet bütün insanların hayranlığa değer olduklarını biliyorum. Siz de hayranlığa değersiniz, ben de. Tanrı’nın yaratıkları olmamız bakımından tabii,” diyorum.

Anlamadan bakıyor bana, sonra ince bir gülüş beliriyor yüzünde:

“Şaka ettiğinizden eminim. Ama bütün insanların hayranlığımıza hak kazandıkları doğrudur. İnsan olmak güç efendim, çok güç!”

Bütün insanları Tanrı’da sevmek düşüncesinden farkında olmadan ayrıldı, başını sallıyor, acayip bir benzeşim olayıyla şu zavallı Guéhenno’yu andırıyor şimdi.

“Özür dilerim,” diyorum. “Ben bir insan olduğumdan pek emin değilim öyleyse. Çünkü insan olmayı hiçbir zaman güç bulmamışım ve kendini koyuvermek yeter diye düşünmüşümdür.”

“Çok alçakgönüllüsünüz efendim. İçinde bulunduğumuz hale, yani insansal hale dayanmanız için, başkaları gibi sizin de sınırsız bir cesarete ihtiyacınız var. Biraz sonra belki ölebilirsiniz, bunu biliyorsunuz, ama yine de gülebiliyorsunuz. Nasıl, hayran olunacak bir davranış değil mi bu? En önemsiz davranışınızda bile,” diyor sertlikle, “sınırsız bir kahramanlık var.”

Garson kız, “Meyve, tatlı ya da peynir ister misiniz?” diyor.

Otodidakt bembeyaz kesildi, taşımış gözleri yarı kapalı. Yiyecek bir şey seçmeye beni davet eder gibi hafif bir el hareketi yapıyor.

Sınırsız bir kahramanlık göstererek, “Bir peynir,” diyorum.

“Siz ne istersiniz?”

Otodidakt irkiliyor.

“Ne? Evet, şey... ben bir şey istemiyorum. Yemeğimi bitirdim.”

“Louise!”

İki şişman adam hesaplarını ödeyip gidiyorlar. Birisi topallıyor. Patron kapıya kadar götürdü onları; önemli müşteriler bunlar, içtikleri bir şişe şarap buz kovaşında gelmişti.

Otodidakt'ı biraz pişmanlık duyarak seyrediyorum. Bir başka insana, insanlar için duyduğu sevgiyi açıklayabileceği bu yemeği hayal ederek sevinmişti. Konuşmak fırsatını o kadar az buluyor ki! Oysa ben bu zevkini berbat ettim. Aslında o da benim kadar yalnız, kimsenin kendisiyle ilgilendiği yok. Ama yalnızlığının farkında değil o. Evet öyle. Ne var ki, onun gözlerini açacak olan ben değilim. İçim içimi yiyor, öfkeden çıldırıyorum, ama Otodidakt'a değil, şu zavallı beyni zehirleyenlerin hepsine; Virgan'a ve benzerlerine öfkeleniyorum. Onları karşıma alabilseydim çok şey söyledim. Otodidakt, Bay Achille gibi birisi, yani o da bizden, ama bilmeden ve iyi niyetle hıyanet ediyor.

Otodidakt'ın bir kahkahası, içine daldığım kara düşüncelerden uyandırıyor beni.

“Özür dilerim... İnsanlara karşı beslediğim sevginin derinliğini, beni onlara iten atılışların gücünü düşündükten sonra, burada, karşı karşıya geçerek tartıştığımızı düşününce tutamıyorum kendimi... gülmek geliyor içimden.”

Susuyorum, zorla gülümsüyorum. Garson kız, üzerinde tebeşir rengi bir Camambert peyniri bulunan tabağı önüme koyuyor. Salona şöyle bir göz atıyorum ve içimi korkunç bir tiksinti kaplıyor. Ne işim var burada? Ne diye kalkıp hümanizm üzerinde konuştum? Bu insanlar niçin burada? Neden yemek yiyorlar? Onların, var olduklarını bilmedikleri besbelli.

Çıkmak, herhangi bir yere gitmek istiyorum. Gerçekten *kendi yerimi bulacağım*, içine yerleşeceğim bir yere... Ama benim yerim diye bir şey yok; ben fazlalığım.

Otodidakt yumuşadı. Daha fazla karşı koyacağımdan korkmuştu. Söylediklerimin hepsine bir çizgi çekmek istiyor. Sır veriyormuş gibi bir halle eğiliyor:

“Aslında siz de onları seviyorsunuz efendim, benim gibi siz de seviyorsunuz, ayrılığımız yalnız sözcüklerde.”

Konuşamıyorum, başımı eğiyorum. Otodidakt'ın yüzü neredeyse yanağıma değecek. Ukalaca gülümsüyor. Karabasanlarda olduğu gibi ta burnumun dibinde. Yutmaya karar veremediğim bir lokmayı güçlükle çiğneyip duruyorum. İnsanlar. İnsanları sevmek gerek. İnsanlar hayranlık duyulacak yaratıklardır. Kusmak istiyorum... ve birden tamam işte. *Bulantı*.

Yaman bir bulantı: Tepeden tırnağa sarsıyor beni. Bir saatten beri geldiğini görüyordum, ama bunu söylemek istemiyordum kendime. Ağzımdaki şu peynir tadı... Otodidakt çene çalıp duruyor, sesi tatlı bir vızıltı gibi geliyor. Ama neden söz ettiğini hiç mi hiç anlamıyorum. Başımı sallayıp duruyorum. Elim, peynir bıçağının sapında kenetlenmiş. Bu siyah tahtadan sapı *duyuyorum*. Onu benim elim tutuyor. Benim elim. Aslında ben bu bıçağı rahat bırakmak istiyorum, her zaman bir şeye dokunmak neye yarar? Nesneler dokunulsunlar diye yapılmamışlardır ki. Onlardan elden geldiğince kaçınarak, aralarından süzülüp geçmek daha iyi. Kimi zaman insan onlardan birini eline alır ve hemen bırakmak zorunda kalır. Bıçak tabağın üzerine düşüyor. Beyaz saçlı bay, gürültüyü duyunca irkiliyor, bana bakıyor. Bıçağı alıyorum, ucunu masaya dayayıp yaylandırıyorum.

Demek ki *bulantı* bu: göz kamaştırıcı bu apaçıklık. Üzerinde kafa patlattım. Yazılar yazdım. Şimdi biliyorum. Varım (dünya da var) ve dünyanın var olduğunu biliyorum. Hepsi bu. Benim için önemli değil. Benim için hiçbir şeyin önemi olmaması çok acayip, korkuyorum bundan. Denizde taş kaydırmak istediğim gün yok mu, işte o günden beri böyle. Çakıl taşını atarken, durup ona bakmıştım; her şey işte o zaman başlamıştı: Onun var olduğunu hissetmişim. Bundan sonra başka *bulantılar* da oldu. Ara sıra, bakıyorsunuz nesneler elinizde varoluşuveriyorlar. *Rendez-vous des Cheminots*'da *bulantı* duymuştum, daha önce bir başkası da ortaya çıkmıştı; bir gece pencereden dışarı baktığım sırada. Parkta da bir başka *bulantı* duymuştum, pazar günü. Daha başkaları da var. Ama hiçbir zaman bugünkü gibi kuvvetli olmamıştı.

“... eski Roma’nın değil mi efendim?”

Otodidakt bir şey soruyor galiba. Ona dönüp gülümsüyorum. Ne oldu? Nesi var? İskemlenin üstünde niçin dertop oldu? Demek, başkalarını korkutuyorum artık. Sonunda bu olacaktı zaten. Ama önemli değil. Korkmakta pek haksız değiller: Aklıma esen her şeyi yapabileceğimi hissediyorum. Sözelimi şu peynir bıçağını Otodidakt’ın gözüne sokabilirim. Ondan sonra, buradakiler beni ayaklarının altına alıp tekmeyle dişlerimi kırabilirler. Ama beni alıkoyan bu değil; şu peynirin tadı yerine ağzımda kan tadını duysam da fark etmez benim için. Bir harekette bulunsam, gereksiz bir olayın ortaya çıkmasına neden olacağım; işte o durduruyor beni. Otodidakt’ın haykırışı da, yanağından akacak kan da, şuradakilerin yerlerinden fırlayışı da fazlalık olacak. Böyle fazladan var olup giden bir yığın şey var.

Hepsi bana bakıyor, gençliğin iki temsilcisi, o tatlı konuşmalarını yarıda bıraktılar. Kadının ağzı, bir tavuğun gerisini hatırlatıyor. Kimseye zararım olmadığını anlayacaklardır yine de.

Ayağa kalkıyorum, çevremde her şey dönüyor. Otodidakt, çıkarmayacağım o iri gözleriyle bakıyor bana.

“Gidiyor musunuz yoksa?” diye mırıldanıyor.

“Biraz yorgunum. Davetiniz için çok teşekkür ederim. Hoşça kalın.”

Ayrılırken bıçağı sol elimde tutmuş olduğumu fark ediyorum. Tabagımın üzerine atıyorum; tabak tınlamaya başlıyor. Kimse çıt çıkarmıyor, salonu geçiyorum. Yemeklerini bırakmışlar, bana bakıyorlar, iştahları kesildi. “Huh!” diyerek genç kadına yaklaşısam, haykırmaya başlayacağı besbelli. Ama değmez.

Yine de, belleklerine iyice kazısınlar diye çıkmadan önce geriye dönüp yüzümü gösteriyorum onlara.

“Hoşça kalın.”

Yanıt vermiyorlar. Çıkıyorum. Yanaklarına renk gelir şimdi, hemen çene çalmaya başlarlar.

Nereye gideceğimi bilmiyorum, kartondan yapılmış aşçının yanında dikilip duruyorum. Camın öte tarafından bana baktıklarını görmek için dönmem gerekli değil. Şaşkınlık ve tiksintiyle sırtımı gözlerler şimdi; kendileri gibi bir kimse, bir insan olduğumu düşünüyorlardı, ama onları aldattım ben. Bir adam görünüşünü ansızın kaybettim; bu insansal salondan bir yengecin kışın kışın dışarı çıktığını gördüler. Maskesi düşmüş yabancı kaçtı artık, oyun devam ediyor. Ardımda bir yığın gözün ve

korkuya kapılmış düşüncenin kaynayıp durduğunu düşünmek canımı sıkıyor. Sokağın öte yanına geçiyorum. Öteki kaldırım plaj ve soyunma kabineleri boyunca uzuyor.

Deniz kıyısında dolaşan, içleri bahar dolu, şiirsel yüzlerini denize çeviren bir yığın insan var: Güneşten ötürü bu, sanki bayram yapıyorlar. Geçen ilkbaharlıklarını giyinmiş kadınlar görülüyor, keçi derisinden yapılmış eldivenler gibi bembeyaz ve upuzun geçip gidiyorlar. Liseye ya da ticaret okuluna giden yetişkin delikanlılar ve madalyalarını takmış ihtiyarlar da var. Tanımıyorlar birbirlerini, ama hava bunca güzel, kendileri de erkek oldukları için gizli bir anlaşımla bakıyorlar. Savaşın açıldığı gün erkekler tanışmasalar da kucaklaşırlar, her bahar gelince de gülüşürler. Bir papaz, dua kitabını okuyarak ağır ağır ilerliyor. Ara sıra başını kaldırıp denize beğenerek bakıyor: Deniz de bir dua kitabıdır. Tanrı'dan söz eder. Hafif renkler, hafif kokular, ilkbahar ruhları. "Hava güzel, deniz yemyeşil. Bu kuru soğuğu nemli havalara tercih ederim." Hepsi şair bunların. İçlerinden birini eteğinden yakalayıp, "Bana yardım edin!" desem, "Bu yengeç de nereden çıktı?" der ve paltosunu elimde bırakarak kaçır.

Sırtımı dönüyorum onlara. İki elimle parmaklığa dayanıyorum. *Gerçek* deniz soğuk ve karadır, içinde hayvanlar kaynaşır, insanları aldatmak için yapılmış şu incecik yeşil zarın altında sürünerek ilerler. Çevremdeki şu hava perileri, kendilerini bu aldanışa bırakmışlar, yalnız ince zarı görüyorlar; Tanrı'nın varlığını bu ince zar kanıtlıyor. Ben altını görüyorum. Cilalar eriyor, parlak, kadifemsi ufak deriler; Tanrı babanın tuttuğu balıkların ufak derileri, bakışımın altında, her yandan fırtlıyor, yarılıp açılıyor. İşte Saint-Élemer tramvayı; arkama dönüyorum, nesneler de benimle birlikte dönüyor; istirdiyeler gibi solgun ve yeşil. Tramvaya atlamam boşunaydı, evet boşuna. Çünkü hiçbir yere gitmek istemiyorum.

Camların ardından, mavimsi, katı ve gevrek nesneler, sert ve kesikli hareketlerle geçip gidiyor. İnsanlar, duvarlar, açılmış pencerelerinden bir ev kara yüreğini sunuyor bana. Camlar kara renkli her şeyi mavileştiriyor. Duraksayarak, ürpererek ilerleyen ve birden duran şu sarı tuğlalı koca yapıyı da mavileştiriyor. Bir beyefendi bindi. Tam karşıma oturdu. Sarı yapı gidiyor, bir atılıştan camlara abanıyor, o kadar yakın ki yalnız bir bölümü görülüyor; karardı. Camlar titriyor. Kara yürekler üzerine açılmış yüzlerce penceresiyle yapı, ezercesine, görülmeyecek kadar yukarılara yükseliyor, vagon boyunca kayıyor, sürtünüyor ona; titreyen camlar arasında gece bastırdı. Durmadan uzuyor yapı, çamur gibi sarı; camlar gök mavisi. Birden

ortadan kayboluyor, geride kaldı, vagonu canlı gri bir aydınlık kapladı; aydınlık şaşmaz bir eşitlikle her yana dağılıyor; gökyüzü bu, camların ardında hâlâ gökyüzünün derinlikleri seçiliyor, çünkü Éliphar Tepesi' ne çıkıyoruz, buradan her iki taraf da apaçık görülür: Sağ tarafta denize, solda havaalanına kadar. Bir Gitane sigarası içmek bile yasak.

Elimi banketin üzerine dayıyorum, ama çekiniyorum hemen; banket var olan bir şey. Üzerine oturulmak amacıyla yapmışlar bunu. Deri, yay, kumaş alıp oturulacak bir yer yapmak düşüncesiyle çalışmaya koyulmuşlar. Çalışmalarını bitirdikleri zaman, ortaya çıkan şey *bu* olmuştu. Onu buraya, vagonun içine koymuşlardı. Vagon şu anda, titreyen camlarıyla sarsılarak ilerliyor ve içinde şu kırmızı nesneyi taşıyor. Büyü yapar gibi. “Bu bir bankettir,” diye mırıldanıyorum. Ama sözcükler dudaklarımda kalıyor, gidip nesneye yapışmak istemiyorlar. Nesne, kırmızı tüylü derisi, havaya dikilmiş, kaskatı, kırmızı renkli binlerce küçük ölü bacağıyla; ne ise öyle kalıyor. Ters dönmüş, kanlı ve şişmiş haliyle vagonun içinde, şu gri gökyüzünde salınıp duran bu karın, bir banket değil. Sözelimi bu, taşmış bir ırmağın gri renkli sularında, karnı ters dönmüş, şişmiş ve suyun akıntısına kapılmış ölü bir eşek de olabilir. Ben de eşeğin karnına oturmuş ve ayaklarımı duru suya sokmuş olabilirim. Nesneler, adlarından kurtuldular. Kaba, dik kafalı, koskoca görünüşleriyle buradalar; onlara banket diye ad takmak ya da onlarla ilgili herhangi bir şey söylemek budalalık gibi görünüyor. Nesnelerin, o adlandırılmayanların arasındayım. Yapayalnız, sözcüksüz, güçsüz olan beni kuşatıyorlar; altımı, üstümü, ardımı dolduruyorlar. Bir şey istedikleri yok, kendilerini kabul de ettirmiyorlar; buradalar sadece. Banketin oturulacak yerinin altında, tahta kısımda küçük bir gölge çizgisi var; banket boyunca esrarlı ve şeytanca uzayan bir ince kara çizgi, bir gülüş sanki. Bunun bir gülüş olmadığını biliyorum, ama yine de var bu; beyazımsı camların ve korkunç gürültülerin altında uzuyor; camlarda beliren, duran ve sonra yeniden uzaklaşan mavi imgelerin altında ayak direyip duruyor; bir gülüşün belirsiz hatırası ya da yalnız birinci hecesi hatırlanan, kendisini bir yana bırakıp başka şeyler düşünmemizin daha iyi olacağını sezdiğimiz yarı unutulmuş bir sözcük gibi ayak diriyor. Başka şeyle ilgileneyim; sözelimi karşımda banketin üzerinde yarı yatmış durumdaki adamla ilgileneyim. Pişirilmemiş topraktan mavi gözlü kafa. Sağ yanı çökmüş, sağ kolu gövdesine yapışmış, vücudunun bu yanı zar zor yaşıyor; güçlkle, cimrilikle, sanki inme inmiş gibi. Ama bütün sol yanda, ufak, asalak bir varoluş var, bir yara. Kol titremeye başladı; yükseldi, ucunda el kaskatıydı.

Sonra el de titremeye başladı, kafanın hizasına gelince, bir parmak uzanıp tırnağıyla saç dibini kaşımaya başladı. Tat duyuşu dile getiren bir anlam, ağzın sağ köşesinde belirdi; sol köşesi eskisi gibi ölgün. Camlar titriyor, kol titriyor, tırnak kaşıyor, kaşıyor, dikilmiş gözler altında ağız gülümsüyor ve adam gerçekleşebilmek için sağ koluyla sağ yanağını ödünç almış olan ve vücudunun sağ yanını şişiren şu küçük varoluşu fark etmeden hoş görüyor. Biletçi yolumu kesti.

“Durağı bekleyin.”

Onu itip atlıyorum tramvaydan. Dayanamıyordum. Nesnelerin bunca yakın olmalarına dayanamıyordum. Bir kapıyı itiyor, içeri giriyorum; tüm varoluşlar bir atılıştta doruklara konuyorlar. Kendime geldim şimdi, nerede olduğumu biliyorum. Parktayım. Koca koca gövdeler, gökyüzüne uzanan kara ve boğumlu eller arasında bir sıranın üzerine bırakıyorum kendimi. Bir ağaç, ayaklarımın altında, toprağı bir kara tırnakla kaşıyor. Kendimi bırakmak, unutmak, uyumak istiyorum. Ama yapamıyorum bunu; boğuluyorum: Varoluş her tarafımdan, gözlerimden, burnumdan, ağzımdan içeri dalıyor.

Ve birden, perde yırtılıyor, anladım artık, *gördüm*.

Akşam saat altı

Rahatlık ya da hoşnutluk duyduğumu söyleyemem, tam tersine, beni eziyor bu. Ama amacıma ulaştım, öğrenmek istediğimi biliyorum artık; ocak ayından beri başımdan geçenlerin tümünü anladım. Bulantı yakamı bırakmadı. O kadar çabuk bırakacağını da sanmıyorum. Ama onu, bir dert gibi duymuyorum artık. Bu geçici bir huysuzluk ya da bir hastalık değil; kendi öz varlığım.

Biraz önce parktaydım. Atkestanenin kökü, oturduğum sıranın tam altında toprağı gömülüyordu. Bunun bir kök olduğunu hatırlamıyordum artık. Sözcükler ortadan kaybolmuş ve onlarla birlikte, nesnelerin belirttiğı anlam, kullanılış biçimleri ve insanların üzerlerine çizmiş oldukları hafif işaretler de ortadan kaybolmuştu. Başım öne eğik, iki büklüm oturmuştum. İçime korku salan, bu kapkara, boğumlu ve yaban kitlenin karşısında yapayalnızdım. Sonra birden o kavrayışa vardım.

Soluğumu kesti bu. Şu son günlerden önce “varoluşma”nın ne demek olduğunu hiç sezmemiştim. Ben de, deniz kıyısında baharlık elbiseleriyle

dolaşanlar gibiydim. Ben de onlar gibi, “Deniz yeşildir, yüksekteki şu beyaz nokta bir martıdır,” diyordum, ama bunun var olduğunu, martının bir “varolan-martı” olduğunu sezmiyordum; çünkü genel olarak varoluş kendini saklar. Varoluş şuradadır, çevremizdedir, bizdedir; *bizdir*, ondan söz açmadan iki sözcük söyleyemeyiz, ama ona dokunulmaz da. Varoluş üzerine düşündüğümü sandığımda, hiçbir şey düşünmemiş olduğumu söyleyebilirim; kafamın içi bomboştur ya da bir sözcük vardı yalnız; yani “varlık” sözcüğü vardı. Ya da düşündüğüm... bilmem ki nasıl söylesem? Evet, düşündüğüm *ilişkinlikti*; denizin yeşil renkli nesneler sınıfından olduğunu ya da yeşilin, denizin niteliklerinden biri olduğunu söylüyordum kendime. Nesnelere baktığım zaman bile, onların varoluştuklarını düşünmekten çok uzaktım; bana sanki bir dekor gibi görünüyordular. Onları elime alıyorum, araç olarak kullanıyordum; dirençlerini önceden kestiriyordum. Ama bütün bunlar yüzeyde kalıyordu. “Varoluş nedir?” diye sorulsaydı, özlerini değişime uğratmadan, nesnelere dıştan eklenen boş bir biçimdir derdim. Sonra birden ortaya çıkmış, belirivermişti işte; apaçıktı, varoluş kendini açığa vurmuştu. Zararı dokunmayan soyut bir kategori havasını kaybetmişti; nesnelerin hamuruydu o, şu kök varoluştan yoğrulmuştu. Daha doğrusu, kök, bahçenin kapıları, sıra, yer yer gövermiş çimenler ortadan silinmişti; nesnelerin çeşitliliği ve bireyselliği bir dış görünüş, bir ciladan başka şey değildi. Bu cila erimiş, karmakarışık, devasa ve yumuşacık kitleler kalmıştı geriye; çıplak, hem de müstehcen ve ürkütücü biçimde kitleler.

Ufacık bir hareket yapmaktan bile alıkoyuyordum kendimi. Ama ağaçların ardındaki, müzik çalınan yerin mavi sütunlarını ve fener direğini, meşe kümelerinin içinde Velléda’yı görmek için kımıldamam gerekmiyordu. Bütün nesneler... nasıl söylesem... beni tedirgin ediyorlardı; daha hafifçe, daha kuru ve soyut biçimde, daha derli toplu var olmalarını isterdim. Atkestanesi gözlerime abanıyordu. Yeşil bir küf, gövdesini yarı beline kadar sarıyordu; kararmış ve şişmiş kabuğu, kaynamış deriyi andırıyordu. Masqueret fıskiyesinin şırıltısı kulaklarıma akıyor, orada yuvalanıyor ve onları iç çekişleriyle dolduruyordu; burun deliklerimden çürümüş ve yeşil bir koku taşıyordu. Her şey, kendilerini gülüşlere bırakan ve ıslak dudaklarıyla “Gülmek iyidir,” diyen kadınlar gibi usul usul varoluşa kayıyor; karşı karşıya geçip yayılıyor, varoluş en aşağılık sırlarını birbirine açıyordu. Varoluşmayış ile şu baygın bolluk arasında bir orta yerin bulunmadığını anlamıştım. Varolunuyorsa *buraya kadar var olmak*, küfe,

şışkinliğe, müstehcenliğe kadar var olmak gerekiyordu. Bir başka dünyada, daireler, müzik havaları, saf ve eğilip bükülmez çizgilerini sürdürüp duruyorlar. Oysa varoluş bir bükülmedir. Ağaçlar, koyu mavi sütunlar, bir fısıkyenin mutlu mırıltıları, canlı kokular, soğuk havada çalkalanan sıcak sis parçaları, bir sıra üzerinde sindirim yapan kızıl saçlı bir adam; bütün bu gevşeklikler birlikte ele alınınca, gülünç bir durum gösteriyordu. Gülünç... hayır, oraya kadar varmıyordu bile; var olan hiçbir şey gülünç olamaz; bu durum kimi vodvillerdeki belli durumları çok uzaktan yarım yamalak andırıyordu. Bir yığın tedirgin, kendinden sıkılmış var olandan başka bir şey değildik. Burada bulunmamız için tek bir neden yoktu, hiçbirimiz böyle bir neden ileri süremezdi. Utanç içinde bulunan ve belirsiz bir tedirginlik duyan her var olan, ötekilerin karşısında kendini fazlalık olarak hissediyordu. *Fazlalık*. Bu ağaçlar, bu kapılar, bu çakıl taşları arasında kurabildiğim tek bağıntı işte buydu. Atkestanelerini *saymaya*, onları Velléda'ya göre *konumlamaya*, yüksekliklerini çınar ağaçlarının yüksekliğiyle karşılaştırmaya boşu boşuna uğraşıyordum. Çünkü her biri, kendisini içine sokmak istediğim bağlantıdan kaçıyor, bir kenara çekiliyor, taşıyordu. Bu bağlantıların (ki onları, insansal dünyanın, ölçülerin, niceliklerin ve yönlerin dağılıp gitmemesi için sürdürmekte inat ediyordum), benim tarafımdan uydurulduğunu hissediyordum; onlar nesnelere işlemiyordu. Şurada karşımda, biraz solda duran atkestanesi fazlalıktı. Velléda da fazlalıktı.

Ve ben, (yumuşak, güçsüz, müstehcen, sindirim yapıp duran, kara düşüncelerle salınan) *ben de fazlalıktım*. İyi ki hissetmiyordum bunu, daha çok anlıyordum. Ama içim rahat değildi, hissetmekten korkuyordum. (Hâlâ korkuyorum, şimdi, beni ardımdan yakalayıp bir deprem dalgası gibi havaya kaldırmasından korkuyorum.) Şu gereksiz varoluşlardan hiç olmazsa birini ortadan kaldırmak için, canıma kıymayı düşünür gibi oluyordum. Ama ölümüm bile fazlalık olacaktı. Cesedim de; şu güleç bahçenin dibinde, çınar ağaçlarının arasında, şu çakıl taşlarının üzerinde, kanım da fazlalık olacak; en sonunda, temizlenmiş, kabuğu çıkarılmış, dişler gibi temiz ve ak pak kemiklerim de fazlalık olarak kalacaktı. Her zaman için fazlalıktım ben.

“Saçmalık” sözcüğü kalemimin ucuna geliyor şimdi. Biraz önce parkta bulamamıştım onu, ama aramıyordum da, gereği yoktu. Çünkü sözcüklere gereksinim duymadan, nesnelerin *üstünde*, nesnelerle düşünüyordum. Saçmalık ne kafamda bir düşünce ne de bir insan sesinin tınlayışıydı.

Saçmalık, ayaklarımın dibinde ölmüş olan o uzun, ağaçtan ylandı. Yılan, pençe kök ya da akbaba pençesi... bunların hangisi olursa olsun önemi yok. Kesin bir açıklama yapmaksızın, varoluşumun, *bulantılarımın* ve öz hayatımın sırrını ele geçirdiğimi anlıyordum. Nitekim, daha sonra kavradıklarımın hepsi de bu kökel saçmalığın alanına girdi. Saçmalık: İşte bir sözcük daha, sözcüklerle cebelleşip duruyorum; oysa orada, nesnenin kendisine dokunuyordum. Ama şimdi, bu saçmalığın mutlak olmak özelliğini taşıdığını açıklamak istiyorum. İnsanların küçücük renkli dünyasında bir olay, ancak bir başka gerçeğe göre saçmadır; yani kendisine eşlik eden durum ve koşullara göre saçmadır. Örneğin, bir delinin konuşması deliliğine göre değil, içinde bulunduğu durum bakımından saçmadır. Ama ben biraz önce mutlak olanı yaşadım. Mutlak olanı ya da saçmayı yaşadım. Şu kökün, kendisine göre saçma olmadığı hiçbir şey yoktu. Ah! Bunu sözcüklerle nasıl dile getireceğim? Çakıl taşlarına, sarı ot kümelerine, kurumuş çamura, ağaca, gökyüzüne ve beyaz sıralara göre saçma. Hiçbir şey (doğanın gizli ve derin bir çılgınlığı bile) açıklayamaz onu. Her şeyi bilmiyordum tabii; tohumun gelişimini de, ağacın büyüüşünü de görmemiştim. Ama bu yer yer kabarmış koca ayağın karşısında ne bilginin ne de bilgisizliğin önemi vardı. Açıklamaların ve nedenlerin dünyası, varoluşun dünyası değildir. Bir daire saçma değildir; düz bir çizginin uçlarından biri üzerinde dönüşüyle kolayca açıklanabilir. Ama bir daire aynı zamanda var olan bir şey değildir. Oysa bu kök, tam tersine, onu açıklayamadığım ölçüde var oluyordu. Boğumlu, hareketsiz, adsız; bu kök beni büyülüyor, gözlerimi dolduruyor, durmadan kendi varoluşuna çekiyordu. “Bu bir köktür,” diye boşuna tekrarlıyordum; bir işe yaramıyordu. Onun işlevinden, yani emici bir pompa oluşundan, *buna*, bu katı ve dolgun fok derisine, bu yağlı, nasırlı, dik kafalı görünüşe geçilemeyeceğini iyice biliyordum. İşlev hiçbir şey açıklamıyordu: Bir kökün ne olduğunu kabataslak anlamamızı sağlıyordu, ama *karşımdaki kökün* ne olduğunu anlamamı sağlamıyordu. Bu kök, rengi, biçimi, donmuş hareketiyle bir... açıklanmaz nesneydi. Niteliklerinin her biri ondan biraz kaçıyor; dışına akıyor, yarı yarıya katılaşıyor ve neredeyse bir nesne haline geliyordu. Niteliklerin her biri kökte fazlalık olarak bulunuyordu. Kök tepeden tırnağa, kendi dışında dolanıyor, acayip bir aşırılık içinde kendini kaybediyor ve inkâr ediyor gibime geliyordu. Ayakkabımın topuğuyla bu kara pençeye vurdum, derisini biraz kaldırmak istemiştim. Gerek yokken, sırf karşı gelmek, tabaklanmış derinin altından sıyrığın saçma pembeliğini

ortaya çıkarmak, dünyanın saçmalığı ile *oynamak* için yapmıştım bunu. Ama ayağımı çektiğim zaman kabuğun hâlâ kara renkte olduğunu görmüştüm.

Kara mı? Sözcüğün söndüğünü, olağanüstü bir hızla anlamından boşaldığını hissettim. Kara? Kök kara *değildi*, bu ağaç parçasının üstündeki kara değildi, bu... başka bir şeydi. Kara tıpkı daire gibi varoluşmayan bir şeydi. Köke bakıyordum: Karadan fazla bir şey miydi, yoksa karaya mı çalışıyordu? Ama biraz sonra kendimi sorguya çekmekten vazgeçtim, çünkü bilgi dünyasına girdiğimi sezmiştim. Evet, daha önceleri, bu tedirginlikle adsız nesneleri irdelemiş, *onlar üzerinde* düşünmeye (boşuna) çalışmış, soğuk ve hareketsiz niteliklerinin bir yana saklandıklarını, elimden kurtulduklarını da hissetmiştim. Sözelimi, geçen akşam *Rendez-vous des Cheminots*'da Adolphe'un askılarını görmüştüm. Bu askılar mor *değildi*. Gömleğin üzerindeki o iki tanımlanmaz leke, gözümün önünde yeniden belirdi. Ya çakıl taşı, bütün bu hikâyenin başlangıcı olan şu ünlü çakıl taşı yok mu, o da... ne olmak istemediğini şimdi pek iyi hatırlayamıyordum. Ama onun edilgin direncini unutmamıştım. Ya Otodidakt'ın eli? Bir gün kitaplıkta bu eli sıkmış ve bunun bir ele benzemediğini duymuştum. Kocaman beyaz bir kurt gelmişti aklıma, ama tam bu da değildi. Hele Mably Kahvesi'ndeki bira bardağının ne idüğü belirsiz saydamlığı. Ne idüğü belirsiz! İşte seslerin, kokuların, tatların özelliği. Yuvalarından uğratılmış tavşanlar gibi, önünüzden hızla geçtikleri ve onlara fazla dikkat etmediğiniz zaman, güven verici ve düpedüz varlıklar olduklarına inanabilirdiniz... Yeryüzünde, gerçek mavi, gerçek kırmızı, bir gerçek kayısı ya da menekşe kokusu olduğuna inanabilirdiniz. Ama onları bir an durdurduğunuzda, bu güven ve rahatlık duygusu yerini derin bir tedirginliğe bırakıyordu: Renkler, tatlar ve kokular hiçbir zaman gerçek değildi, hiçbir zaman kendileri ve sadece kendileri olarak kalmıyorlardı. En yalın niteliğin bile, kendinde, kendisi bakımından ta içinde bir fazlalık vardı. Şurada, ayağımın altında duran şu siyah, siyahtan çok, bu rengi hiç görmemiş, ama hayal gücünü durdurmasını beceremeyen bir kimsenin, siyahı hayal etmek için harcadığı çabayı hatırlatıyordu. Bu çabayla o kimse, renklerin ötesinde ne idüğü belirsiz bir varlık düşünmüştü. Bu, bir renge *benziyordu*, ama aynı zamanda... bir çürüğe, bir salgıya, bir sızıntıya da benziyordu. Başka bir şeye, sözelimi bir kokuya da benziyordu. Çünkü bu, ıslak toprak, yaş ve ısınmış odun kokusu, şu sinirli ağaç parçası üzerine cila gibi yayılmış siyah koku, çiğnenmiş şekerli lif tadı içinde eriyordu. Bu siyah

rengi tek başına *görmüyordum*, görme gücü soyut bir icat; temizlenmiş, yalınlaştırılmış bir düşünce; insanların bir düşüncesidir. Şuradaki siyah, biçimden yoksun ve tüylü şu bulunuş; görme, koklama ve tatma güçlerini aşır geçiyor, onlardan taşıyordu. Ama bu zenginlik, bir kargaşa haline giriyor ve fazlalık olduğu için, sonunda bir hiçlik ortaya çıkıyordu.

Olağanüstü bir andı bu. Hareketsiz, donmuş, korkunç bir kendinden geçmeye kapılmış halde şuradaydım. Ama bu kendinden geçişin tam içinde, yepyeni bir şey belirliyordu. Bulantıyı anlıyor, onu elime geçiriyordum. Aslında, buluşlarımı söz haline getirmiyordum. Ama şu anda, onları sözcük haline getirmenin kolay olacağını sanıyorum. Bütün bunların özü olumsuzluktur. Yani, varoluş zorunluluk değildir demek istiyorum. Var olmak, *burada olmaktır* sadece, var olanlar ortaya çıkarlar, onlara *rastlanabilir*, ama hiçbir zaman *çıkarsayamayız* onları. Bunu anlamış kimselerin olduğunu sanıyorum. Ama onlar, kendi kendinin nedeni olan zorunlu bir varlık uydurarak bu olumsuzluğu aşmaya çalışmışlardı. Oysa, hiçbir zorunlu varlık varoluşu açıklayamaz. Çünkü olumsuzluk bir sahte görünüş, ortadan kaldırılacak bir dış görünüş değildir; mutlak olanın kendisidir, bu yüzden yetkin bir temelsizliktir. Şu bahçe, şu kent, ben kendim, her şey temelsiz ve nedensizdir. Bunun farkına vardığınız zaman yüreğiniz bulanır; geçen akşam *Rendez-vous des Cheminots*'da olduğu gibi her şey salınmaya başlar. Bulantı budur işte. Kodoşların (Coteau-Vert'tekiler ve benzerleri), hak düşüncesi ile kendilerinden saklamak istedikleri işte budur. Ne aptalca bir avunuş. Oysa kimse haktan söz edemez, onlar da öteki insanlar gibi tepeden tırnağa temelsizler, ama fazlalık olduklarını duyamıyorlar. Oysa kendilerinde, gizliden gizliye *fazlalık* onlar da; yani biçimden yoksun, belirsiz ve kasvetliler.

Bu büyü ne kadar zaman sürdü? Atkestanenin *köküydüm ben*. Ya da daha çok, onun bilinciydim tepeden tırnağa. Yine de ondan ayırıyordum (çünkü bunun bilincindeydim), ama onda kaybolmuş, onunla tek bir gövde olmuşum. Tedirgin bir bilinç, ama yine de şu hareketsiz ağaç parçasının üzerine çökmekten alıkoyamıyor kendini. Zaman durmuştu; ayağımın dibinde kara bir birikinti; bu andan sonra herhangi bir şeyin gelmesi düşünülemezdi. Bu korkunç hazdan kurtarmak istiyordum kendimi, ama bunun elden gelebileceğini bile düşünemiyordum, içindeydim onun; kara kök *geçmiyordu*, insanın boğazında kalan iri bir lokma gibi gözlerimde tıkanmıştı. Onu ne yutabiliyor ne de atabiliyordum. Gözlerimi kaldırmak için nice çaba harcamıştım? Acaba gözlerimi kaldırmış mıydım? Daha çok,

başım arkaya devrilmiş, gözlerim yukarı çevrik bir halde yeniden ortaya çıkabilmek için, bir önceki an kendimi ortadan kaldırmamış mıydım? Gerçekten de, bir andan ötekine nasıl geçtiğimin farkında değildim. Ama birden, kökün varoluşunu düşünemez hale gelmiştim. Ortadan kaybolmuştu; hâlâ şurada, sıranın altında, sağ ayağımla ona değişorum diye tekrarlayıp durmam bir işe yaramıyordu. Varoluş uzaktan uzağa düşünülebilecek bir şey değildir. Sizi birden kaplaması, üzerinizde duraksaması, kıpırdamaz koca bir hayvan gibi yüreğinizin üstüne çökmesi gerekir... ya da hiçbir şey yoktur artık.

Evet, hiçbir şey yoktu artık, gözlerim bomboştu. Kurtuluşum içimi sevinçle dolduruyordu. Sonra, birden gözlerimin önünde hafif ve belirsiz hareketlerle kıpırdamaya koyuldu: Rüzgâr ağacın tepesini sallıyordu.

Bir şeyin kıpırdanışını görmek hiç de fena olmuyordu: Bir çift göz durmadan üzerime dikilen bütün şu hareketsiz varoluşlardan kurtarıyordu beni. Dalların sallanışına bakıp kendi kendime şöyle diyordum: “Hareket dediğimiz şey de yok; hareket, geçişlerden, iki varoluş arasındaki aracılardan, güçsüz anlardan başka bir şey değil.” Onların hiçlikten çıkıp yavaş yavaş olgunlaşmalarını, gelişmelerini görmeye hazırlanıyordum. Varoluşları, doğuş anında yakalayacaktım sonunda.

Bütün umutlarımın ortadan kalkması için üç saniye yetti bile. Körler gibi çevrelerini yoklayan şu duraksamalı dalların üzerinde, varoluşa *geçiş*i kavrayamıyordum bir türlü. Bu geçiş düşüncesi de bir insan icadıydı. Apaçık bir düşünce. Bu ufak kıpraşmaların hepsi bir yana gidiyor; kendileri için var oluyordu. Dallardan ve yapraklardan taşıp duruyorlar, bu kuru ellerin çevresinde dört dönüyor, onları küçük tayfunlarla çeviriyorlardı. Bir hareketin, bir ağaçtan farklı olduğu apaçıktı tabii. Ama o yine de bir mutlak-olandı. Bir nesne. Gözlerim doluluktan başka bir şeye rastlamıyordu. Dalların ucunda, varoluş kaynıyordu; durmadan yenilenen, ama hiçbir zaman doğmayan varoluş. Var olan rüzgâr gelip ağacın üzerine koca bir sinek gibi konuyordu ve ağaç ürperiyordu. Ama ürperiş ortaya çıkan bir nitelik; bir gizli güçten varlığın kendisine geçiş değildi; bir nesneydi, bir nesne-ürperiş ağacın içine akıyor, onu ele geçiriyor, sarsıyor, sonra birden bırakarak, kendi üzerinde fırdolayı dönmek için ileriye gidiyordu. Her şey dopdoluydu, açıkça var olan bir şeydi; güçsüz bir an yoktu. Her şey, hatta en fark edilmez irkiliş bile varoluştan yapılmıştı. Ağacın çevresinde depreşip duran bütün bu var olanlar, hiçbir yerden gelmiyor ve hiçbir yere gitmiyorlardı. Birden var oluyorlar ve sonra birden

varoluştan kesiliyorlardı: Varoluş bellekten yoksundur, kaybolmuşlarla ilgili tek bir anısı bile yoktur. Her yanda varoluş; bitimsiz, fazladan, her yerde ve her zaman varoluş; ancak yine varoluşla sınırlanan varoluş! Sıranın üzerine bıraktım kendimi; kökü olmayan bu varlıkların başıboşluğu beni sersemletmiş ve köreltmmişti. Her yerde açılışlar, gelişmeler görölüyordu; kulaklarım varoluşun uğultusuyla doluydu; etim zonkluyor ve açılıyor, kendini bu evrensel uğultuya bırakıyordu; iğrenç bir şeydi bu. “Peki ama, birbirlerine bu kadar benzediklerine göre, niçin bu kadar var olan var?” diye düşünüyordum. Birbirinin eşi bunca ağaç neye yarar ki? Bunca boşa gitmiş ve inatla yeniden başlayarak yine boşa gitmiş bunca var olan niye? Sırtüstü düşmüş bir hayvanın güdük çabalarını andıran bu uğraşma niye (bu çabalardan biri de bendim)? Bu bolluk, yüce bir el açıklığına benzemiyordu. Tersine, kasvetli, acı çeken, kendi kendinden sıkılan bir bolluktu bu. Şu ağaçlar, şu koca beceriksiz gövdeler... Gülmeye başladım, kitaplarda anlatılan, o çiçeklenişler, çıtırtılar ve devasa açılışlar ile dolu güzelim baharlar gelmişti aklıma. Güçlü olma isteğinden ve hayat çatışmasından söz eden budalalar da görmüştük. Bir ağaca ya da bir böceğe acaba hiç bakmamışlar mıydı? Kabuğu yer yer kabarmış şu çınar ağacını ya da yarısına kadar çürümüş atkestanesini, gökyüzüne yükselen genç ve acı kuvvetler gibi görmemi istiyorlardı. Ya şu kök? Onu da toprağı paralayan ve besinini ondan koparan yırtıcı bir pençe gibi görmem gerekecekti.

Nesneleri bu biçimde görmek olacak iş değil. Yumuşaklıklar, güçsüzlükler derseniz kabul. Ağaçlar salınıyordu. Gökyüzüne doğru fıskırmış mı? Bir çöküş daha çok; ağaç gövdelerinin yorgun organlar gibi buruş buruş olmasını, dertop olarak kat kat kara ve yumuşak bir yığın halinde toprağın üzerine çökmesini bekliyordum. *Var olmak istemiyorlardı*, ama bundan da kaçınamıyorlardı. İşin esası bu. Böylece usul usul, uyuşuk bir şekilde kendi işlerini sürdürüp duruyorlardı. Özsü, damarlarda ağır ağır yükseliyor, kökler toprağı ağır ağır giriyordu. Ama her an, bütün bunları bir yana atıp kendilerini ortadan kaldırmak ister gibi görünüyorlardı. Yorgun ve yaşlı; istemeye istemeye var olmaya devam ediyorlardı. Çünkü ölmek için yeterince güçlü değillerdi, çünkü ölüm onlara ancak dışarıdan gelebilirdi. Ölümlemlerini, bir iç zorunluluk gibi kendilerinde sevinçle taşıyan yalnız melodilerdir. Ama melodi varoluşan bir şey değildir. Var olan her şey, nedensiz ortaya çıkar, zavallılığı yüzünden varoluşunu sürdürür ve rasgele ölür. Kendimi geriye doğru verip gözlerimi kapıyorum. Ama o anda, imgeler kendilerini toparlayıp sıcıyor ve kapalı gözlerimi varoluşla

dolduruveriyorlar: Varoluş, insanın sıyrılamadığı bir doluluktur.

Acayip imgeler. Bir yığın şeyi dile getiriyorlardı. Gerçek şeyleri değil, onlara benzeyen başka şeyleri. Takunyalara, iskemlelere benzeyen tahta nesneler, bitkilere benzeyen başka nesneler. Sonra karşımda iki insan yüzü beliriyor; geçen pazar, Vézelize Birahanesi'nde, yanımda yemek yiyen karıkoca bunlar. Kırmızı kulaklarıyla, şişman, sıcak, zevk düşkün, saçma bir görünüşleri var. Kadının omuzlarını ve gerdanını görüyorum. Çıplak varoluş. Bu ikisi (birden içime yılgı saldılar), evet, bu ikisi Bouville'de bir yerde varoluşup duruyorlar (kim bilir hangi kokular içinde); o yumuşak gerdan serin kumaşlara sürünerek kendini okşamaya, dantellere gömülmeye ve kadın sutyenin içinde göğüslerinin var olup durduğunu duymaya, "Benim güzel turunçlarım," diye düşünmeye; gizli bir havayla gülümsemeye, gıdıklanan göğüslerinin yayılışına dikkat etmeye devam ediyor ve birden haykırdım; gözlerim yuvalarından uğramış.

Bu koskoca bulunuş üzerine bir düş mü kurdum yoksa? Bulunuş burada, parkın üstünde, ağaçların üzerine devrilmişti, yumuşacıktı; her şeyi yapış yapış ediyordu; ağdalı bir reçel gibi. Ve ben, bütün bu bahçeyle birlikte onun içindeydin. Korkmuştum, ama asıl öfkelenmişim; bunu öyle tatsız, öyle yersiz buluyordum ki. Bu iğrenç marmelattan nefret ediyordum. O kadar çoktu ki! Gökyüzüne kadar yükseliyor, dört bucağa yayılıyordu; jelatinimsi kayışıyla her şeyi dolduruyordu: Parkın sınırlarından, evlerden, Bouville'den uzaklara kadar derinleştiğini görüyordum; ben ne Bouville'de ne de başka bir yerdeydin, çalkalanıp duruyordum. Şaşırmış değildim, bunun dünya olduğunu iyice biliyordum; kendini birden çırpıplak gösteren dünya. Bu saçma sapan koca varlığın karşısında öfkeden bayılacaktım. Bütün bunların nereden çıktığını, nasıl olup da hiçlik yerine bir dünyanın bulunduğunu bile soramıyordu insan. Bunun anlamı yoktu, dünya her yanda bulunuyordu, önde, arkada. Ondan önce hiçbir şey yoktu. Hiçbir şey. Onun var olmadığı bir an yoktu. Beni tedirgin eden buydu işte; şu akan kurtçuğun var olmaklığı için *hiçbir neden yoktu* kuşkusuz. Ama var olmamış olması da *olanaklı değildi*. Düşünülemez bir şeydi bu: Hiçliği tasarlamak için, önceden burada, dünyanın ortasında, gözler fal taşı gibi açılmış, canlı olarak bulunmak gerekiyordu; hiçlik benim kafamdaki bir düşünceydi sadece, bu sınırsızlık içinde salınıp duran bir düşünce: Bu hiçlik varoluştan önce gelmemişti, o da ötekiler gibi bir varoluştı ve birçoğundan sonra ortaya çıkmıştı. "Ne pislik, ne iğrenç şey!" diye bağırdım. Bu yapışkan pislikten kurtulmak için sarsaladım kendimi,

ama iyice yapışmıştı; tonlarca varoluş vardı çevremde, bitip tükenmiyordu, bu koca sıkıntının dibinde boğuluyordum. Sonra birden, ortasında bir delik açılmış gibi bahçe boşalır; dünya, gelindiği gibi ortadan kayboldu ya da ben uyandım. Her neyse, onu bir daha görmedim. Çevremde, içinden kurumuş sarı dalların çıkıp dimdik durduğu sarı bir toprak kalmıştı yalnız.

Ayağa kalktım. Dışarı çıktım. Kapıya gelince arkama döndüm. O zaman bahçe gülümsedi bana. Kapıya abanıp uzun uzun baktım. Ağaçların, meşe kümelerinin gülümseyişi bir şeyler *söylemek istiyordu*, varoluşun gerçek sırrı buydu. Bir pazar günü (üç haftadan fazla olmadı), nesnelerin üzerinde, bir çeşit elbirliği yapmak ister gibi bir hal olduğunu kavramıştım. Bu hal acaba bana mı yöneltmişti? Anlamaya ulaştıracak araçlardan yoksun olduğumu sıkıntı içinde hissetmiştim. Elimde böyle bir tek araç yoktu. Ama o buradaydı, bekliyordu, bir bakışı andırıyordu. Burada, atkestanenin gövdesi üzerindeydi... atkestanenin *kendisiydi*. Nesneler, yarı yolda duraklayan, kendilerini ve düşünmek istediklerini unutan, öylece kalıveren, kendilerini aşan bir anlamcıkla bir o yana bir bu yana giden düşüncelerdi sanki. Bu anlamcık canımı sıkıyordu, onu *kavırıyordum*, kapıya abanmış durumda yüz yıl kalsam sonuç değişmeyecekti; varoluşla ilgili olarak edinebileceğim bütün bilgiyi öğrenmiştim. Ayrıldım, otele döndüm, yazdım işte.

Gece

Kararımı verdim: Kitabımı yazmayacağıma göre Bouville'de kalmam için neden yok. Paris'te yaşayacağım. Cuma günü saat beş treniyle yola çıkacağım, cumartesi Anny'yi göreceğim, belki birkaç gün birlikte kalırız. Sonra bazı işlerimi halletmek ve bavullarımı hazırlamak için buraya döneceğim. En geç 1 Mart'a kadar Paris'e yerleşmiş olacağım.

Cuma

*Rendez-vous des Cheminots'*dayım. Trenim yirmi dakika sonra kalkıyor. Gramofon. Güçlü bir serüven duygusu var içimde.

Cumartesi

Üzerinde siyah renkli uzun bir elbise. Anny kapıyı açıyor. Her zamanki gibi ne elini uzatıyor ne de günaydın diyor. Sağ elimi pardösümün cebinden çıkarmadım. Söylenmesi gereken ilk sözlerden kurtulmak için, hızla ve sanki surat asıyormuş gibi, “İçeri gir, istediğin yere otur, yalnız pencerenin yanındaki koltuğa oturma,” diyor.

Anny’nin ta kendisi, evet ta kendisi. Kollarını iki yanına bırakıyor, yüzü yaşlı; bu ona, ergenlik çağında bir kız hali verirdi eskiden. Ama şimdi küçük bir kıza benzemiyor. Şişmanlamış, göğsü iyice irileşmiş.

Kapıyı kapıyor, düşünceli bir halle kendi kendine, “Yatağa mı otursam acaba...” diyor.

Sonunda, üzerine halı örtülmüş, sandık gibi bir şeyin üzerine bırakıyor kendini. Yürüyüşü değişmiş, yüce bir ağırlık var hareketlerinde, yine de bir incelik göze çarpıyor, bu yaşta şişmanlamış olmasından sıkılıyor gibi.

Anny gülmekten katılıyor.

“Niçin gülüyorsun?”

Her zamanki gibi birden karşılık vermiyor, kavgacı bir hal alıyor.

“Söylesene, niçin gülüyorsun?”

“Buraya geldiğinden beri sırtıp durduğun için. Kızını evlendirmiş bir babaya benziyorsun. Haydi, ayakta durma. Paltonu koy da bir yere otur. Evet, istersen oraya.”

Bir sessizlik kovalıyor bunu. Anny konuşmaya kalkışmıyor. Bu oda ne kadar çıplak. Anny eskiden, bütün yolculuklarında, şallar, türbanlar, İspanyol atkıları, Japon maskeleri, Epinal resimleriyle dolu koca bir bavul taşırdı yanında. Bir otele iner inmez –orada bir gece kalacak olsa bile– ilk işi, bu bavulu açmak ve içindekileri çıkarmak, sonra değişken ve karmaşık bir düzene göre bunları duvarlara, lambalara asmak ya da masaların üzerine ve yere sermek olurdu. Yarım saat içinde, en bayağı oda bile, dayanılmayacak kadar ağır ve iç gıcıklayıcı bir kişilik kazanırdı. Belki bu bavul kayboldu ya da emanette kaldı. Banyoya yarı açık kapısıyla bu soğuk odanın uğursuz bir görünüşü var. Biraz daha lüks ve daha kasvetli, ama yine de benim Bouville’deki odama benziyor.

Anny hâlâ gülüyor. Genizden gelen bu kısa ve tiz gülüşü iyice hatırlıyorum.

“Doğrusu, hiç değişmemişsin. Bu şaşırılmış halinle ne arıyorsun böyle?”

Gülümsüyor, ama üzerime çevrilen bakışında düşmanca bir merak var.

“‘Burası, senin içinde oturduğun bir odaya benzemiyor,’ diye düşünüyorum.”

Belli belirsiz bir halle, “Ya, öyle mi?” diyor.

Yeniden susuyoruz. Yatağın üzerinde şimdi, siyah elbisesi içinde sopsolgun görünüyor. Saçlarını kesmemiş. Kaşlarını biraz kaldırarak, durgun bir halle bana bakıyor hâlâ. Söyleyecek bir şeyi yok mu? Öyleyse beni buraya niçin getirdi? Dayanılmaz bir sessizlik bu.

Birden acınacak bir halle, “Seni gördüğüme sevindim,” diyorum.

Son sözcük boğazımda düğümleniyor, bunu söyleyeceğime sussaydım daha iyi. Kızacak besbelli. İlk on beş dakikanın çok güç geçeceğini düşünmüştüm. Eskiden, ister yirmi dört saat sonra, ister sabah uyanınca Anny’yi yeniden gördüğümde, onun beklediği sözcükleri; elbisesine, havaya, bir gün önce söylediğimiz son sözlerle uygun düşen sözcükleri bir türlü bulamazdım. Peki ne istiyor? Kestiremiyorum bunu.

Başımı kaldırıyorum. Anny bir çeşit şefkatle bakıyor.

“Demek hiç değişmedin! Demek, her zamanki gibi salaksın.”

Yüzünde bir doygunluk okunuyor. Ama öyle yorgun görünüyor ki!

“Sen bir kilometre taşısın,” diyor, “yolun kıyısında bir kilometre taşı. Hiç istifini bozmadan, Melun’un yirmi yedi, Montargis’in kırk iki kilometre uzakta olduğunu belirtirsin. Bütün hayatın boyunca da böyle yapacaksın. Sana işte bu yüzden çok ihtiyacım var.”

“Bana ihtiyacın mı var? Seni görmediğim şu dört yıl boyunca bana ihtiyacın mı oldu? Ama hiçbir şey duyurmadın.”

Gülerek konuştum, kendisine kin beslediğim sanısına kapılmasın diye. Bu gülüşün pek iğreti olduğunu hissediyorum, rahat değilim.

“Amma aptalsın! Seni görmek ihtiyacını duymuyorum tabii. Bunu demek istiyordun değil mi? İnsanın içini açan bir görünüşün yoktur, bilirsin. Benim ihtiyacını duyduğum senin yaşayıp gitmen ve değişmemendir. Sen, Paris’te ya da oraya yakın bir yerde duran şu platin metre gibisin. Herhangi bir kimsenin onu görmek istediğini hiç sanmam.”

“Seni aldatan bu zaten.”

“Neyse, önemli değil; ben istemiyorum ya. Ben, o metrenin var olduğunu, yeryüzü kuşağının kırk milyonda birini tam olarak ölçtüğünü bilerek sevinç duyuyorum. Bir ev ölçüldüğü ya da kumaş satın aldığım zaman düşünüyorum onu.”

Soğuk bir halle, “Ya, öyle mi?” diyorum.

“Seni, sadece bir soyut erdem, bir çeşit sınır gibi düşünebileceğimi

bilirsin. Her sefer suratını hatırladığım için, bana teşekkür etmelisin.”

Eskiden, kendisini sevdiğimi söylemek ya da onu kollarımın arasına almak için basit ve sıradan isteklere kapıldığım zaman sonuna kadar uzatmak zorunda kaldığım şu kılı kırk yaran tartışmalar işte yine ortaya çıktı. Ama şimdi bu çeşit bir isteğim yok. İstedğim tek şey, susmak ve Anny’nin karşımda bulunuşunun, bu olağanüstü olayın bütün önemini sessizlik içinde kavramak belki. Onun gözünde, bugünün ötekilerden farkı yok mu? Elleri titremiyor onun. Bana mektup yazdığı gün söyleyecek bir şeyi olmalıydı, belki de aklına öyle esmişti. Şimdi bu unutulup gitmişti bile.

Anny, birden öyle sevgiyle gülümsüyor ki, ağlayacak gibi oluyorum.

“Platin metreden daha sık düşünüyorum seni. Seni düşünmediğim gün yok. En önemsiz görünüşünü bile açıkça hatırlıyordum.”

Ayağa kalkıp yanıma geliyor, ellerini omuzlarıma koyuyor.

“Yakınıp duran sen, yüzümü hatırladığını söylemeye kalkışabilir misin?”

“Haksızlık ediyorsun,” diyorum, “hatırlama gücümün zayıf olduğunu bilirsin.”

“Söyledin işte! Beni büsbütün unutmuşsun. Yolda görsen tanır mıydın?”

“Tabii. Söz konusu olan bu değil.”

“Saçlarımın rengini hatırlıyor musun bari?”

“Elbette! Saçların sarıdır.”

Gülmeye başlıyor.

“Kabara kabara söylüyorsun bunu. Ama saçlarımı görüyorsun şimdi, büyük bir iş yapmış sayılmazsın.”

Eliyle saçlarımı tarazlıyor.

Benim gibi konuşarak, “Senin saçların da kızıl,” diyor. “Seni ilk gördüğümde, bunu hiç unutmam, eflatun rengi bir şapkan vardı; saçlarına hiç uymuyor, bakınca insanın midesi bulanıyordu. Şapkan nerede? Eskisi kadar zevksiz olup olmadığını anlamak istiyorum.”

“Giymiyorum artık.”

Gözlerini kısarak hafifçe ıslık çalıyor:

“Kendin mi karar verdin buna? Öyle mi? Aferin, kutlarım. Tabii. Ama bunu düşünmek gerekirdi. Senin saçların hiçbir şeye uymaz. Şapkalara, koltuk yastıklarına, hatta arkalarında görünen duvar halılarına bile uymaz. Ya da Londra’da satın aldığın şu İngiliz fötrü gibi, şapkanı kulaklarına kadar geçirmen gerekir. Perçemlerini de içine sokuyordun. Dazlak olup olmadığın

bile anlaşılmıyordu.”

Eski kavgaları sona erdiren kesin bir sesle ekliyor:

“Hiç yakışmıyordu sana.”

Hangi şapkadan söz ettiğini bilmiyorum.

“Yakıştığını mı söylüyordum yoksa?”

“Tabii söylüyordun. Bundan başka söz ettiğin yoktu. Görmediğimi sandığım zaman da gizlice aynalara bakıyordun.”

Geçmiş üzerine bu bilgiler utandırıyor beni. Anny’nin anılardan söz eder gibi bir hali yok, bu iş yapılırken beliren uzak ve içli anlam yok sesinde. Sanki bugünden, hiç olmazsa dünden söz ediyor gibi. Eski düşüncelerini, inatçılıklarını, kinlerini dipdiri saklamış. Oysa benim için, her şey şiirsel bir belirsizlik içinde kaybolup gitti; her isteneni kabul etmeye hazırım.

Birden kaskatı bir sesle, “Görüyorsun, şişmanladım, yaşlandım. Kendime bakmam gerek,” diyor.

Evet. Öyle yorgun görünüyor ki. Tam konuşacağım sırada söze başlıyor:

“Londra’da, tiyatrodan çalışıyorum.”

“Candler’la birlikte mi?”

“Hayır. Candler’la değil. Nasıl bilirim seni! Candler’la birlikte tiyatrodan çalışacağımı kafana koymuştun bir kere. Candler’ın bir orkestra şefi olduğunu kaç kere söyleyeceğiz? Soho Square’da küçük bir tiyatrodan çalışıyorum. *İmparator Jones*’u, Sean O’Casey’in ve Synge’in piyeslerini, *Britannicus*’u oynadık.”

“*Britannicus*’u mu?” diyorum şaşarak.

“Evet, öyle *Britannicus*’u. Bu yüzden ayrıldım zaten. *Britannicus*’u oynamak düşüncesini ben verdim onlara, sonra bana Junie rolünü oynatmaya kalkıştılar.”

“Peki ne oldu?”

“Tabii, ben Agrippine’den başkasını oynayamazdım.”

“Şimdi ne yapıyorsun?”

Bunu sormayacaktım. Yüzü bir anda cansızlaşıyor. Ama hemen yanıtlamaktan geri kalmıyor:

“Oynamıyorum artık. Yolculuklara çıkıyorum. Birisi var, o bakıyor bana.”

Gülümsüyor:

“Of! Böyle acır gibi bakma. Durumum o kadar feci değil. Başkasının

parasını yemek önemli mi sanki! Sana her zaman söylemiştim bunu. Yaşlı bir adam zaten, canımı sıkıyor.”

“İngiliz mi?”

Tedirgin olmuştu, “Sana ne bundan?” diyor. “Bu adamcağızdan söz edecek değiliz. Ne senin ne de benim için önemli. Çay ister misin?”

Banyoya giriyor. Gidip geldiğini, kapkacağı tıkırdattığını, kendi kendine konuştuğunu duyuyorum. Anlaşılmaz ve tiz bir mırıltı duyuyorum. Yatağının yanındaki masanın üzerinde, her zamanki gibi, Michelet’ nin *Fransa Tarihi*’nin bir cildi duruyor. Yatağın yukarısında, bir fotoğraf asmış olduğunu fark ediyorum şimdi. Emily Bronte’ nin, erkek kardeşi tarafından yapılmış portresi bu.

Anny geri dönüp birden, “Şimdi sen kendinden söz etmelisin bana,” diyor.

Sonra banyoya girip yine gözden kayboluyor. Hafızam zayıf olduğu halde hatırlıyorum. Bu çeşit sıkıcı sorular sorardı hep. Bu sorular beni çok sıkıyordu, çünkü hem içtenlikle ilgi duyuyor hem de hemen kurtulmak istiyordum. Ne olursa olsun, bu sorudan sonra artık kuşku duyamam, benden bir şey istediği apaçık. Şimdilik bunların hepsi hazırlık, önce kendini sıkan her şeyden sıyrılır insan, ikinci derecede önemli sorular kesin olarak bir yana atılır. “Şimdi sen kendinden söz etmelisin bana.” Birazdan o kendisinden söz edecek. Birden ona hiçbir şey anlatmamak isteği kaplıyor içimi. Neye yarar? Bulantı, korku, varoluş... Bütün bunları kendime saklasam daha iyi.

Olduğu yerden, “Hadi, söyle bakalım!” diye sesleniyor.

Elinde bir çaydanlık, geri dönüyor.

“Neler yapıyorsun? Paris’te misin şimdi?”

“Hayır, Bouville’deyim.”

“Bouville’de mi? Neden? Evli değilsin umarım.”

İrkilerek, “Evli mi?” diyorum.

Anny’nin bunu düşünebilmesi hoşuma gidiyor. Bunu, açıklıyorum ona:

“Saçma bir söz. Eskiden bende bulunduğunu söyleyip beni suçladığın doğalcı hayal gücünün sonuçları bunlar. Seni iki çocuk sahibi, bir dul olarak tasarladım hani, hatırlıyorsun değil mi? Hele ne hale geleceğimiz üzerine sana anlattığım hikâyeler! Bütün bunlardan nefret ederdin.”

Anny hiç bozulmadan, “Sen de hoşlanıyordun bunlardan,” diye karşılık veriyor. “Güçlü görünmek için anlatıyordun hepsini. Zaten konuşurken böyle öfkelenip kızarsın, ama bir gün gizliden gizliye evlenecek kadar da

dönek bir kimsesin. Bir yıl boyunca öfkelenerek *Violettes Impériales*'i görmeyeceğini söylemiştin. Sonra bir gün, ben hastalandığım sırada, yakınımızdaki küçük bir sinemada bu filmi görmeye tek başına gittin.”

Ağırbaşlılıkla, “Bouville’deyim, çünkü Bay de Rollebon üzerine bir kitap yazıyorum,” diyorum.

Anny ilgiyle bakıyor bana.

“Bay de Rollebon mu? On sekizinci yüzyılda yaşamadı mı?”

“Evet.”

“Bana bundan söz etmiştin,” diyor dalgın bir şekilde. “Demek bu bir tarih kitabı?”

“Evet.”

“Ya! Güzel!”

Bir soru daha sorsa her şeyi anlatacağım. Ama sormuyor artık. Benim hakkımda yeterince bilgi edindiğini düşündüğü besbelli. Anny dinlemesini çok iyi bilir, ama yalnız istediği zaman. Bakıyorum ona; gözkapakları inik, bana söyleyeceğini, söze nasıl başlaması gerektiğini düşünüyor. Onu, şimdi benim sorguya çekmem mi gerekiyor? Bunu istediğini sanmıyorum. Sırası geldiğini düşününce kendiliğinden konuşmaya başlayacak. Kalbimin küt küt attığını duyuyorum.

Birden, “Ben değiştim,” diyor.

İşte başladı. Ama şimdi susuyor. Beyaz porselen fincanlara çay koyuyor. Konuşmamı bekliyor, bir şey söylemem gerek. Herhangi bir şey değil, onun beklediğini söylemem gerek. İçim içimi yiyor. Gerçekten değişti mi acaba? Şişmanladığı, yorgun görüldüğü besbelli, ama söylemek istediği bu değil.

“Bilmem, ama sanmıyorum. Gülüşün, ayağa kalkışın, ellerini omzuma koyuşun ve kendi kendine konuşuşun da eskisi gibi. *Michelet Tarihi*’ni okuyorsun yine. Başka şeyler de var...”

Her zaman kalacak olan öz varlığıma gösterdiği derin ilgi, ama hayatta başıma gelecek şeylerle hiç ilgilenmeyişi (sonra hem tatlı hem bilgiç yapmacık edaları), insanlar arasındaki bağlantıları kolaylaştıran her şeyi, dostluk ve kibarlık formüllerini daha ilk baştan bir yana bırakışı, kendisiyle konuşanları sürekli bir yaratışa zorlayışı.

Omuzlarını silkiyor, heyecansız, “Hayır, değiştim ben,” diyor. “Tepeden tırnağa değiştim. Aynı insan değilim artık. İlk görünüşte anlayacağını sanmıştım. Oysa sen kalkıp *Michelet Tarihi*’nden söz ediyorsun.”

Gelip önümde dikiliyor:

“Bu adam kendi sandığı kadar güçlü mü bakalım? Şimdi anlarız. Bilsene, ne bakımdan değiştim?”

Duraksıyorum, ayağını yere vuruyor. Anny hâlâ gülüyor, ama gerçekten canı sıkılmış halde.

“Eskiden seni kıvrandıran bir şey vardı. Hiç olmazsa öyle görünüyordun. Bu yok şimdi, kaybolmuş. Bunu fark etmiş olmalısın. Kendini daha rahat hissetmiyor musun?”

Ona hayır demeye cesaret edemiyorum. Yine eskisi gibi, iskemleye ilişmişim; tuzaklardan, açıklanmaz öfkelerden kaçınmak kaygısıyla doluyum.

Yeniden oturuyor. İnançla başını sallayarak, “Ne yapalım, bunu anlamıyorsan, birçok şeyi unutmuşsun demektir,” diyor. “Eskiden yaptığın densizlikleri hatırlıyor musun? Geliyordun, konuşuyordun, gidiyordun. Bunların hiçbirini sırasında yapmıyordun. Hiçbir şeyin değişmediğini düşün: İçeri giriyorsun, duvarlarda maskeler, şallar asılı, ben yatağın üzerindeyim, sana (başını arkaya atıyor, burun delikleri genişliyor, kendisiyle alay etmek ister gibi tiyatroya uygun bir sesle konuşuyor), ‘Ne bekliyorsun, hadi otursana,’ diyorum. Tabii, ‘Pencerenin yanındaki koltuktan başka bir yere otur,’ demekten kaçınıyorum.”

“Demek bana tuzaklar kuruyordun.”

“Tuzak değildi bunlar. Ben sözümü bitirince sen, dosdoğru bu koltuğa gidip otururdun.”

Koltuğa merakla bakarak, “Peki o zaman başıma ne gelirdi?” diye soruyorum.

Koltuk ötekilerden farklı değil, babacan, kullanışlı bir hali var.

Anny kısaca yanıtlıyor: “Kötülükten başka şey gelmezdi.”

Üzerinde durmuyorum. Anny’nin çevresinde, dokunulmaz nesneler bulundurduğunu bilirim.

“Bir şey anladım galiba,” diyorum birden, “ama olağanüstü bir şey olacak bu. Dur biraz, araştırayım hele. Evet bu oda çırcıplak. Bunu girer girmez fark ettiğimi kabul etmelisin. Evet, içeri girince duvardaki o maskeleri, şalları, hepsini görecektim. Çünkü otel, senin odanın kapısında biterdi. Odan bambaşka bir yerdi... Gelip kapıyı açmayacaktın. Seni bir köşede büzülmüş ya da yanından ayırmadığın kırmızı halının üzerinde, yerde oturmuş, bana taş yüreklilikle bakıp beklerken bulacaktım. Bir söz söyler, bir hareket yapar ya da şöyle bir nefes alır almaz sen hemen kaşlarını çatacak, ben de kendimi tepeden tırnağa kabahatli hissedecektim.

Üstelik bunun nedenini de bilmeyecektim. Sonra her geçen dakika, bir densizlik yapacak ve hatalarımın içine gömülüp gidecektim...”

“Kaç kere oldu bu?”

“Belki yüz kere.”

“Evet, en azından yüz kere. Peki bu konuda şimdi daha usta, daha anlayışlı mısın?”

“Hayır.”

“Bunu söylemen hoşuma gidiyor. Peki sonra?”

“Demek ki bundan böyle...”

Tiyatro sesiyle, “Ha! Ha!” diyor. “Zar zor inanabiliyorsun değil mi?”

Yumuşaklıkla devam ediyor:

“İnanabilirsin bana, bundan böyle onlar yok artık.”

“Yetkin anlar yok mu artık?”

“Hayır.”

Sersemi dönüyorum. Yine soruyorum:

“Yani sen... bütün o... anlık trajediler, içinde maskelerin, şalların, mobilyaların ve benim birer küçük rol, senin de büyük bir rol oynadığın trajediler bitti mi artık?”

Gülümsüyor:

“Nankör! Oysa kendisine benimkinden daha büyük roller vermiştim ara sıra, ama bunu sezememiş. Evet, bitti bunlar. Çok şaşırdın mı?”

“Tabii, çok şaşırdım. Onların senin bir parçan olduklarını ve elinden alındıklarında, sanki yüreğin koparılmış gibi olacağını sanıyordum.”

Hiçbir şeye aldırılmaz gibi, “Ben de öyle sanıyordum,” diyor. Sonra hiç hoşuma gitmeyen bir çeşit alaycılıkla ekliyor:

“Onlarsız yaşayabileceğimi görüyorsun işte.”

Ellerini kenetleyip dizlerinden birini avuçları içine alıyor. Yüzünü gençleştiren dalgın bir gülüşle yukarılara bakıyor. Esrarlı ve doygun, şişman bir kız çocuğuna benziyor şimdi.

“Senin değişmeyişi hoşuma gidiyor. Seni alıp başka bir yere götürseler, boyayıp başka bir yolun kıyısına dikselerdi, yönümü kestirmek için elimde hiçbir işaret bulunmayacaktı. Gereklisin bana; ben değişiyorum, oysa sen nasılsan öyle kalıyorsun, değişmelerimi sana bakarak ölçüyorum.”

Yine de biraz tedirginim.

“Söylediklerin baştan başa yanlış,” diyorum hemen. “Tam tersine, bu arada ben de büsbütün değişikliğe uğradım, aslında, ben...”

Ezici bir küçümseyişle, “Aman biliyorum, düşünce açısından

değişikliğe uğramışsındır,” diyor, “oysa ben iliğime kadar değiştim.”

İliğine kadar değişmiş... Sesinde, beni böyle altüst eden neydi acaba? Ne olursa olsun, ansızın bir sıçrayış yaptım! Kaybolmuş bir Anny’yi aramıyorum artık. Beni etkileyen, şu karşımdaki kız, şu yitmiş görünümlü kız, onu seviyorum ben.

“Bir çeşit kesinlik... fiziksel bir kesinlik içindeyim, yetkin anların olmadığını duyuyorum. Yürüdüğüm zaman ta ayaklarımda bile duyuyorum bunu. Her zaman, hatta uykuda bile duyuyorum, unutamıyorum. Bir anda anlamış değilim bunu; hayatım şu gün, şu saatte birdenbire değişti diyemem. Ama şu anda, sanki bu bana dün açıklanmış gibiyim. Şaşkınım, tedirginim, alışamıyorum.”

Durgun bir sesle konuşuyor. Bunca değişmesinden gururlanıyor gibi bir anlam da var sesinde. Oturduğu sandığın üzerinde olağanüstü bir incelikle sallanıyor. Odaya girdiğimden beri o eski Anny’ye, Marsilya’daki Anny’ye hiç bu kadar benzememişti. Yine yakaladı beni; gülünçlüğü, yapmacıkların, kılı kırk yarmaların ötesinden, o acayip dünyasına soktu.

Ellerini açıyor ve dizini bırakıyor. Susuyor. Önceden düzenlenmiş bir sessizlik bu. Operada orkestranın tam sekiz mezür çaldığı sırada sahnenin boş kalması gibi. Çayını içiyor. Sonra fincanı bir yere koyuyor ve iki eliyle sandığın kenarlarına abanarak dimdik duruyor.

Bir zamanlar o kadar sevdiğim, kinden şişmiş, kasılmış, zehirli Medusa çehresini takınıyor birden. Anny’nin yüzünde anlam değişmez, çehre değiştirir o. Antikçağ aktörlerinin bir anda maske değiştirmesi gibi. Bu maskelerden her biri hava yaratmak, ortaya çıkacak olan şeyin tonunu ayarlamak için kullanılır. Maske ortaya çıkar ve Anny konuştuğu sürece değişmeden öylece durur. Sonra birden düşer ve Anny’den ayrılır.

Gözlerini bana diyor, ama görmüyor gibi bir hali var. Konuşacak şimdi. Maskenin yüceliğine uygun, trajik bir konuşma bekliyorum, bir ölüm şarkısı.

Tek bir söz söylüyor:

“Ölümümden sonra yaşıyorum.”

Sesindeki aksan yüzüne uymuyor. Trajik değil... ürkünç bu, gözyaşsız, acımasız, kupkuru bir umutsuzluğu dile getiriyor. Evet, onda, bir daha canlanmayacak bir kurulum var.

Maske düşüyor, gülümsüyor.

“Üzüntülü değilim hiç. Buna şaşıyorum kimi zaman, ama haksızlık ediyorum, niçin üzüntülü olacağım? Bir zamanlar güzel tutkular

yaşayabilmişim. Annemden tutkuyla nefret etmişim.” Meydan okur gibi ekliyor: “Seni de, evet seni de tutkuyla sevmişim.”

Bir yanıt bekliyor. Hiçbir şey söylemiyorum.

“Bütün bunlar geçip gitti tabii.”

“Nasıl biliyorsun bunu?”

“Biliyorum. Bana tutku verecek herhangi bir şeye ya da kimseye artık rastlamayacağımı biliyorum. Birisini sevmeye kalkışmak, önemli bir işe girmek gibidir, bilirsin. Enerji, kendini veriş, körlük ister. Hatta başlangıçta bir uçurumun üzerinden sıçramanın gerektiği bir an vardır. Düşünmeye kalkarsa atlayamaz insan. Bundan böyle artık bu gerekli sıçrayışı yapamayacağımı biliyorum.”

“Niçin?”

Alay dolu bakışlarını çeviriyor bana, karşılık vermiyor.

“Şimdilik, ölü tutkularımla çevrili olarak yaşıyorum. On iki yaşındayken, annemden dayak yediğim bir gün, kendimi üçüncü kattan aşağı atmama neden olan o korkunç öfkeyi yeniden bulmaya çalışıyorum.”

İlgisiz bir söz söylüyormuş gibi dalgın bir halle ekliyor:

“Nesnelere uzun uzadıya bakmak da iyi olmuyor benim için. Ne olduklarını anlamak için bakıyorum, sonra bakışlarımı çevirmem gerekiyor.”

“Peki, niçin?”

“Tiksindiriyorlar beni.”

Neredeyse... Hiç olmazsa benzerlikler olduğu besbelli. Bir kere Londra’da da olmuştu bu; aşağı yukarı aynı zamanlarda, aynı konular üzerinde, aynı şeyleri tek başımıza düşünmüştük. İsterdim ki... Ama Anny’nin düşünceleri dolanıp durur; iyice anladığından hiçbir zaman emin olamaz insan. İyice anlamam gerekli.

“Dinle, bir şey söylemek istiyorum. Yetkin anların ne olduğunu hiçbir zaman iyice anlamamıştım, biliyorsun. Bana açıklamamıştın onları.”

“Evet, biliyorum, hiçbir çaba harcamazdın. Yanımda kazık gibi dururdun.”

“Yazık! Bana neye mal oldu bu, biliyorum.”

“Başına gelenlerin hepsini hak ettin sen, çok kabahatliydin; o sapasağlam halinle canımı sıkıyordun. Ben normalim, der gibi bir halin vardı. Her yanından sağlık fışkırıyordu, ruhsal sağlamlık içinde yüzüyordun.”

“Ama belki yüz kere açıklamayı istemişim, sormuştum.”

Öfkeyle, “Evet, ama nasıl sormuştun?” diyor. “Bilgi istemek alçakgönüllülüğünü gösteriyordun, gerçek bu. Küçükken ne oynadığımı soran ihtiyar kadınlar gibi dalgın bir cana yakınlıkla istiyordun bu bilgiyi.” Hayal kurar gibi ekliyor: “Aslında en fazla nefret ettiğim sen değil miydin diye soruyorum kendime.”

Kendini zorluyor, toparlanıp gülümsüyor. Yanakları hâlâ pençe pençe. Öyle güzel ki!

“Sorduğunu açıklamak istiyorum şimdi. Artık, senin gibi ihtiyar kadıncağızlara, çocukluk oyunlarımdan, öfke duymaksızın söz açacak kadar yaşıyım. Haydi söyle, ne öğrenmek istiyorsun?”

“Onların ne olduğunu.”

“Ayrıcalıklı anlardan söz etmemiş miydim sana?”

“Hayır, sanmıyorum.”

“Söz ettim,” diyor güvençle. “Aix’te, şimdi adını unuttuğum alanda söz etmiştim. Bir kahvenin bahçesindeydik, yakıcı bir güneş vardı, portakal rengi şemsiyelerin altında oturuyorduk. Hatırlamıyor musun? Limonata içiyorduk, hani toz şekerin içinde sinek ölüleri bulmuştum.”

“Ha, evet, belki de...”

“İyi ya, sana bu kahvede söz etmiştim işte. Çocukluğumda okuduğum *Michelet Tarihi*’nin büyük bir baskısından söz açarken bu konuya değinmiştim. Şu baskıdan çok daha büyüktü; yaprakları soluk bir renkteydi, mantarların iç tarafı gibi, üstelik mantar gibi kokuyordu. Babam ölünce, amcam ona el koymuş, bütün ciltleri alıp götürmüştü. Amcama o gün ‘moruk’ demiştim, annem de beni dövmüştü, pencereden atlamıştım bu yüzden.”

“Evet, bu *Fransa Tarihi*’nden bana söz açmış olman gerekir... Bir tavan arası odasında okuyordun değil mi? Gördün mü, hatırlıyorum. Biraz önce beni her şeyi unutmakla suçlamıştın, haksızlık ettiğini görüyorsun şimdi.”

“Kapa çeneni! Evet! Hatırladığım gibi bu koca ciltleri tavan arasına taşıyordum. İçlerinde pek az resim vardı, bir ciltte üç ya da dört tane. Ama her sayfayı kaplayacak kadar büyüktü. Sayfanın arka tarafı bomboştı. Bu, öteki sayfalarda yer kazanmak için, yazının iki sütun olarak dizilmiş olması dolayısıyla beni daha fazla etkiliyordu. Bu gravürleri delice seviyordum. Ezberlemiştim hepsini. Michelet’ nin bir kitabını okuduğum zaman, daha elli sayfa önceden beklerdim onları. Onları yeniden bulmak, benim için bir mucizenin gerçekleşmesi gibiydi. Sonra bir incelik de düşünülmüştü, gravürlerin dile getirdiği sahnelerle ilgili yazı hemen önceki ya da sonraki

sayfalarda yer almıyordu, yazılarını otuz kırk sayfa ileride aramak gerekiyordu.”

“Yalvarırım sana, yetkin anlardan söz etsene.”

“Ayrıcalıklı durumlardan söz ediyorum. Gravürlerde dile getirilmiş olan şeyler onlardı. Onları ayrıcalıklı diye ben adlandırmıştım. ‘Bu birkaç resmin konusu olarak seçildiklerine göre, çok önemli olmaları gerekir,’ diye düşünüyordum. Çünkü birçok olay arasından onlar seçilmişti; oysa plastik bakımdan daha değerli ya da tarih bakımından daha ilgi çekici olaylar vardı. Sözgelimi, bütün on altıncı yüzyıl için üç resim vardı. Biri, II. Henri’nin ölümünü, öteki Duc de Guise’in öldürülüşünü, üçüncüsü de IV. Henri’nin Paris’e girişini gösteriyordu. Bu olayların ötekilerden apayrı olduğunu düşünüyordum. Gravürler de bu düşüncemi doğruluyordu zaten. Desen kötüydü, kollar ve bacaklar gövdelerin üzerinde iğreti duruyordu. Ama bir yücelik vardı onlarda. Sözgelimi Duc de Guise’ in öldürülüşünde, seyirciler şaşkınlık ve kızgınlıklarını, hepsi avuçlarını açıp kollarını uzatarak ve başlarını yana çevirerek belirtiyorlardı; çok güzeldi bu, insanın bir koro diyeceği geliyordu. Eğlendirici ayrıntıların unutulduğunu sanma. Yere düşen içoğlanları, kaçıran köpekler ve tahtın basamaklarına oturmuş soytarılar görülüyorlardı. Ama bütün bu ayrıntılar, o kadar yücelik ve acemilikle ele alınmıştı ki, resmin geri kalan yanılla tam bir uyum halinde bulunuyordu. Böyle sağlam bir birlik taşıyan başka resim görmediğimi sanıyorum. İşte hepsi bundan çıkıyor.”

“Ayrıcalıklı durumlar mı bundan çıkıyor?”

“Onlar hakkında düşündüğüm bundan çıkıyor. Ayrıcalıklı durumlar, çok değerli ve az rastlanır bir niteliği taşıyan, daha doğrusu, güzel bir deyişle dile gelen durumlardı. Sözgelimi, sekiz yaşındayken kral olmanın ayrıcalıklı bir durum olduğunu düşünüyordum. Ölmenin de öyle olduğunu düşünüyordum. Gülüyorsun, ama unutma, ölüm döşeginde resimleri yapılmış ya da ölürken yüce laflar söylemiş o kadar çok insan vardı ki, ben... evet ben, can çekişme sırasında insanın kendi varlığının üstüne yükseldiğine safça inanıyordum. Bir ölünün yanında bulunmak bile yetiyordu. Ölüm, ayrıcalıklı bir durum olduğu için ondan yayılan bir şey orada bulunanların hepsine geçiyordu. Bir çeşit yücelikti bu. Babam öldüğü zaman, son bir kere göreyim diye beni odasına çıkardılar. Merdivenden çıkarken hem sonuna kadar umutsuz hem de bir çeşit dinsel sarhoşlukla doluydum; artık ben de bir ayrıcalıklı durumun içine giriyordum çünkü. Duvara dayandım, gerekli hareketleri yapmaya çalıştım. Ama yatağın

kenarında diz çökmüş olan annemle halam, hıçkırıklarıyla her şeyi berbat ediyorlardı.”

Son sözlerini, anısı sanki hâlâ etkiliyormuş gibi kızgınlıkla söylüyor. Susuyor, gözleri bir yere dikili, kaşlar kalkık, o sahneyi bir daha yaşamak için fırsattan yararlanıyor.

“Daha sonraları bütün bu alanı genişlettim. Önce yeni bir durum ekledim ona, yani aşkı (sevişmek olayını demek istiyorum) ekledim. Bak işte, eskiden senin bazı... isteklerini niçin yerine getirmediğimi anlamadıysan işte bir fırsat; anlayabilirsin şimdi. Benim için, kurtarılması gereken bir şey söz konusuydu. Sonraları, daha birçok ayrıcalıklı durumun bulunması gerektiğini düşündüm. En sonunda bu durumların sayısız olduğunu kabul ettim.”

“Evet, ama bunun özü neydi?”

“Söyledim ya!” dedi şaşkınlıkla. “On beş dakikadır bunu anlatıyorum sana.”

“Kişilerin tutkuyla dolu olmaları, sözgelimi nefret ya da aşka kapılıp sürüklenmeleri mi gerekiyordu? Yoksa olayın dış görünüşünün, yani görülebilen yanının yüce olması mı gerekiyordu.”

“Her ikisi de... duruma bağlı,” dedi kaba bir şekilde.

“Peki yetkin anların bununla ne ilgisi var?”

“Onlar daha sonra geliyor. Önce haber veren işaretler ortaya çıkıyor. Sonra ayrıcalıklı durum, tantanayla ağır ağır, insanların hayatına giriyor. O zaman, bu durumu bir yetkin an haline getirmek isteyip istemediğini bilmek sorusu ortaya çıkıyor.”

“Evet, anladım,” diyorum. “Ayrıcalıklı anların her birinde, yapılması gereken belli hareketler, edinilmesi gereken belli davranışlar var. Başka davranışlar ve sözler yasak. Öyle değil mi?”

“Böyle denebilir...”

“Yani durum, üzerinde işlenmesi gereken bir madde.”

“Tamam,” diyor. “Önce olağanüstü bir şeyin içine girmiş olmak ve ona düzen verdiğini duymak gerekiyordu. Bütün bu koşullar gerçekleştiğinde, an, yetkin bir an olacaktır.”

“Bir çeşit sanat eseri desene.”

“Bunu daha önce de söylemiştin,” diyor canı sıkılarak. “Hayır, sanat eseri değil, bir... ödevdi bu. Ayrıcalıklı durumları, yetkin anlar haline getirmek *gerekiyordu*. Bir ahlak sorusuydu bu, İstersen gül, evet bir ahlak sorusu.”

Oysa glmyorum.

“Dinle beni,” diyorum birden. “Ben de kabahatlerimi kabul edeceğim. Seni hiçbir zaman iyice anlamamıştım; hiçbir zaman içtenlikle yardım etmeye çalışmamıştım sana. Bilseydim ki...”

Alaycı bir halle, “Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim,” diyor. “Umarım şu geç kalmış pişmanlıklarının karşılığını beklemiyorsundur. Zaten sana kızdığım yok. Hiçbir şeyi açıkça anlatmamıştım sana, kördüğüm olmuştum; kimseye söz edemiyordum bundan, hele sana hiç. O anlarda yürümeyen bir şey vardı. Yolumu kaybetmiş gibiydım. Oysa elimden gelen her şeyi yaptığımı da hissediyordum.”

“Peki ne yapmak gerekiyordu? Hangi hareketleri?”

“Ne budalasın, örnek verilemez ki, duruma bağlı bu.”

“Yapmaya çalıştığınızı anlatsana bana.”

“Anlatmak istemiyorum. İstersen, okula gittiğim sıralarda beni çok etkilemiş bir hikyeyi anlatayım sana: Bir savaş kaybedip tutsak düşmüş bir kral vardı. Savaşı kazananların ordughında bir köşede duruyordu. Kızının ve oğlunun zincire vurulmuş halde geçtiklerini gördü, ama ağlamadı, tek bir söz de söylemedi. Biraz sonra, yine zincire vurulmuş olarak hizmetkrlarından birinin geçtiğini gördü. O zaman haykırmaya, saçını başını yolmaya başladı. Sen de bu çeşit örnekler uydurabilirsin. Kimi zaman ağlamamak gerekir değil mi, yoksa insan aşağılık bir yaratık haline düşüyor. Ama ayağına bir odun parçası dşrdğn zaman ne istersen onu yapabilir, haykırabilir, ağlayabilir, öteki ayağının üzerinde sekip durabilirsin. Her zaman Stoacılar gibi davranmak budalalıktan başka bir şey değildir, boşuna harcamış olursun kendini.”

Gülümsüyor:

“Kimi zaman da Stoacıdan daha fazla bir şey olmak *gerekiyordu*. Seni ilk ptğm zamanı hatırlamazsın tabii.”

Bir zafer kazanmış gibi, “Hatırlıyorum, çok iyi hatırlıyorum. Thames kıyısında, Kew Bahçeleri’nde idi,” diyorum.

“Ama hiçbir zaman bilmediğin bir şey varsa o da benim dikenler üzerine oturmuş olduğmdı; eteklerim sıyrılmıştı, bacaklarım delik deşik olmuştu, kıpırdasam daha fazla batıyordu. Orada Stoacılık para etmezdi işte. Bana dünyayı unutturmuş değildin, seni öpmek için büyük bir istek de duymuyordum, sana vereceğim öpücük çok daha önemliydi; bir anlaşma, bir bağlantı olacaktı bu. Duyduğm acı ne kadar kaba bir şeydi değil mi? Böyle bir anda bacaklarımı düşünemezdim. Duyduğm acıyı göstermemek

yetmiyordu, acı duymamak gerekiyordu.”

Yaptıklarına hâlâ şaşıyormuş gibi kurularak bakıyor bana.

“Sana vermeye kesin olarak kararlı olduğum bu öpücüğü almak için inat edip durduğun yirmi dakikadan fazla; seni yalvarttığım bütün bu (çünkü bu öpücüğü kurallara uygun biçimde vermek istiyordum) süre boyunca hiçbir acı duymayacak hale girmiş bulunuyordum. Oysa tenim çok naziktir. Evet, ayağa kalktığımız ana kadar *hiçbir şey* hissetmemiştim.”

Tamam, evet, ta kendisi. Serüven diye bir şey yok; yetkin an yok... İkimiz de aynı aldanışları yitirdik, aynı yollardan geçmiştiz. Gerisini biliyorum, onun yerine söz alıp bundan sonra söyleyeceklerini ben söyleyebilirim.

“Böylece, çabalarını boşa çıkarmak için ya gözü yaşlı kadıncağızlar, ya kızıl saçlı bir adam ya da herhangi bir şey bulunduğunu kavradın değil mi?” diyorum.

“Evet, öyle,” diyor coşkunluğa kapılmadan.

“Öyle değil mi?”

“Kızıl saçlı bir adamın acemiliğini kabullenebilirdim sonunda. Çünkü başkalarının rollerini nasıl oynadıkları beni her zaman ilgilendirmişti... aslında...”

“Ayrıcalıklı durumlar yoktu, değil mi?”

“Doğru. Nefretin, aşkın ve ölümün üzerimize, Kutsal Cuma’nın alev dilleri gibi indiğine inanıyordum. İnsanın nefretle ya da ölümle ışıyabileceğini sanıyordum. Nasıl yanılmışım. Evet, ‘nefretin’ gerçekten var olduğuna, gelip insanlara eklendiğine, onları kendilerinin üzerine yükselttiğine gerçekten inanıyordum. Oysa, nefret eden benden başka, seven benden başka bir şey yok ortada. Üstelik şu ben, hep aynı şey; uzayan, bir türlü sona ermeyen bir hamur parçası... kendine öyle benziyor ki, insanların nasıl olup da adlar yarattıklarına, ayrımlar gözettiklerine şaşmamak elden gelmiyor.”

Benim gibi düşünüyor. Ondanki hiç ayrılmamışım.

“Dinle beni,” diyorum. “Deminden beri bir şey düşünüyorum. Bu, bana cömertçe verdiğin kilometre taşı rolünden daha fazla hoşuma gidiyor. Yani birlikte ve aynı biçimde değiştiğimizi düşündüm. Seni gittikçe uzaklaşır görmek ve her zaman, hareket noktanı gösteren bir işaret olarak kalmaktan daha fazla hoşuma gidiyor tabii. Şu anlattıklarının hepsini, ben sana başka sözcüklerle anlatmak için gelmiştim. Doğru bu. Varış noktasında buluştuk. Bundan ne kadar hoşlandığımı anlatamam.”

Tatlı ve inatçı bir halle, “Ya, demek öyle?” diyor. “Değişmemiş olman daha hoşuma gidecekti. Bu daha uygun olurdu. Senin gibi değilim ben. Bir başkasının benimle aynı şeyleri düşündüğünü görmek hoşuma gitmez. Aldanıyorsun sanırım.”

Ona, serüvenlerimden, varoluştan söz ediyorum. Belki sözü uzatıyorum biraz. Dikkatle dinliyor, kaşlar kalkık, gözler açılmış.

Sözümü bitirdiğim zaman içi rahatlamış gibi görünüyor.

“Benim düşündüklerimin aynısını düşünmüyorsun ki. Kılını bile kıpırdatmadan, nesnelerin çevrende bir çiçek demeti gibi düzenlenmesini istiyorsun sen. Ben, bu kadarını istemedim hiçbir zaman; istediğim, bir şeyler yapmaktı. Serüvencilik oynadığımız zaman, sen başından serüvenler geçen, bense serüvenleri geçiren kimseydim, bilirsin. ‘Bir eylemciyim,’ derdim. Hatırlıyor musun? Oysa şimdi, yalnız şunu söylüyorum: Eylemci olunamaz.”

Söylediklerine inanıyor gibi görünmüyor olmalıyım ki, yeniden çabayla söze girişiyor:

“Sonra daha bir yığın şeyi sana söylememiştim, çünkü bunları sana anlatmak uzun sürecekti. Sözgelimi, tam eylem halindeyken, yaptığım şeyin... korkunç sonuçları olacağını kendime söyleyebilmem gerekiyordu. İyice anlatamıyorum...”

Kuşkuyla bakıyor bana.

“Sana inanacak olursam, her şeyi benim gibi düşünmüş olduğunu kabul etmek gerek. Doğrusu şaşırtıyorsun beni.”

İnandıramam onu, tedirgin ederim sadece. Susuyorum. Onu kollarımın arasına almak istiyorum.

Birden kaygılı bir halle bakıyor bana:

“Bütün bunları düşündüysen yapacak ne var?”

Başımı eğiyorum.

“Ben... Ben ölümümünden sonra yaşıyorum,” diyor yeniden.

Ona ne söyleyebilirim ki? Yaşama nedenleri diye bir şey biliyor muyum? Ben onun gibi umutsuz değilim, çünkü beklediğim fazla bir şey yoktu. Ben daha çok... bana verilmiş, hem de bir *hiç* için verilmiş olan hayat karşısında şaşırmış durumdayım. Başımı kaldırmıyorum. Anny’nin gözlerini görmek istemiyorum şu anda.

Yaşlı bir sesle devam ediyor: “Yolculuk ediyorum ben. İsveç’ten geldim. Berlin’de sekiz gün kaldım. Bana bakan adam var işte...”

Onu kollarımın arasına alsam mı... neye yarar? Hiçbir yararım

dokunamaz ona. O da benim gibi yapayalınız.

Daha neşeli bir sesle, “Ne homurdanıp duruyorsun öyle?” diyor.

Başımı kaldırıyorum. Tatlı tatlı bakıyor bana.

“Önemli değil. Bir şey düşünüyordum da.”

“Ey anlaşılmaz adam! Ya konuş ya da sus, bunlardan birini seç!..”

Rendez-vous des Cheminots’dan, gramofonda çaldırdığım eski *rag-time*’dan, bana duyurduğu mutluluktan söz ediyorum.

“İnsan, acaba bu yönde bulunamaz mı ya da arayamaz mı?” diye düşünüyordum...”

Yanıt vermiyor, söylediklerim onu ilgilendirmedir sanırım.

Ama biraz sonra söze başlıyor. Düşüncelerini mi sürdürüyor, yoksa kendisine söylediğime mi yanıt veriyor, anlayamıyorum.

“Tablolar, heykeller, işe yarayan şeylerdir. *Karşımda* bulunduklarında güzeldirler. Müzik...”

“Ama tiyatroda...”

“Tiyatroda ne olmuş? Bütün güzel sanatları sayacak mısın yoksa?”

“Sahnede yetkin anlar gerçekleştirmek gerektiği için tiyatroda oynamak istediğini söyledin eskiden.”

“Evet, gerçekleştirdim onları, ama başkaları için. Ben toz içinde, hava akımlarında, çiğ ışıklar altında ve kartondan dayangaçlar arasında bulunuyordum. Genel olarak Thorndyke ile birlikte oynuyordum. Onu, Covent Garden’da oynarken gördün sanırım. Suratına gülmekten kaçınamayacağım diye korkup dururdum.”

“Peki hiç rolüne kapıp koyvermedin mi kendini?”

“Pek az, ara sıra. Kendimi unuttuğum olmadı. Bizim için önemli olan, dibinde göremediğimiz insanların bulunduğu kara delikti; tam önümüzdeki kara delik. Onun içinde bulunanlara bir yetkin an sunuluyordu tabii, ama bunun içinde yaşamıyorlardı onlar, yetkin an gözlerinin önünde gerçekleşip duruyordu. Sanki biz yaşıyor muyduk? Hayır. Yetkin an, sahnenin ne bu yanında ne de öte yanındaydı. Yoktu o. Ama herkes onu düşünüyordu. Anladın mı yavrum?” diyor bezgin ve yosma bir halle. “Hepsine boşverdim bu yüzden.”

“Ben şu kitabı yazmaya çalıştım...”

Sözümü kesiyor:

“Geçmişte yaşıyorum. Başımdan geçmiş olan her şeyi yeniden ele alıp düzene koyuyorum. Uzaktan uzağa kötülüğü dokunmuyor bunun; insanın kendini bırakacağı bile geliyor. Hikâyemizin bütünü yeterince güzel bir şey.

Ona şöyle bir dokunduğumda bir yetkin anlar dizisi çıkıyor ortaya. O zaman gözlerimi kapıyor ve hâlâ içinde yaşadığımı tasarlamaya çalışıyordum. Başka kişilerim de var. Kendimi bir nokta üzerinde toplamayı becermek gerek. Ne okuduğumu biliyor musun? Loyola'nın *Ruhsal Egzersizleri*'ni okuyorum. Çok yararlandım bundan. Önce dekoru düşüneceksin, ondan sonra kişileri. Sonra görüyor insan," diyor büyü yapar gibi.

"Beni doyurmazdı bu."

"Beni doyuruyor mu sanıyorsun?"

Bir an konuşmuyoruz. Karanlık bastırıyor. Yüzünün solgun lekesini zar zor seçebiliyorum. Siyah elbisesi, odayı dolduran karanlığa karışıyor. Hiçbir şey düşünmeden, içinde biraz çay bulunan fincanımı tutup dudaklarıma götürüyorum. Çay soğumuş, sigara içmek istiyorum, ama cesaret edemiyorum. Birbirimize söyleyecek şeyimiz kalmadı gibime geliyor, sıkılıyorum. Daha dün, ona soracak bir yığın sorum vardı, daha önce nerede bulunmuştu, ne yapmıştı, kimlerle karşılaşmıştı? Ama bütün bunlar Anny'nin kendini onlara verdiği ölçüde önemliydi benim için. Meraklanmıyorum şimdi. Bütün bu ülkeler, geçtiği bütün kentler, kendine kur yapan ve belki de sevdiği bütün erkekler içine işlememişti, tüm ilgisizlikle karşılaşmıştı hepsini; karanlık ve soğuk bir denizin yüzünde güneşin şöyle bir yansıyışını andırıyordu onlar. Anny karşımda, dört yıldır birbirimizi görmedik, ama birbirimize söyleyecek sözümüz yok artık.

Anny birden, "Artık gitmelisin," diyor. "Birini bekliyorum."

"Şeyi mi?"

"Hayır, bir Alman'ı bekliyorum. Bir ressam."

Gülmeye başlıyor. Karanlık odada bu gülüş acayip yankılar bırakıyor.

"Al işte, bize benzemeyen biri, henüz benzemiyor. Bir şeyler yapıyor, kendini harcıyor bu adam."

İstemeye istemeye kalkıyorum.

"Seni ne zaman göreceğim?"

"Bilmem, yarın akşam Londra'ya gidiyorum."

"Dieppe'den mi?"

"Evet. Sonra Mısır'a gideceğimi sanıyorum. Bir daha kışa Paris'ten geçirim belki. Mektup yazarım sana."

Çekinerek, "Yarın, bütün gün boşum," diyorum.

Kuru bir sesle, "Evet, ama benim bir yığın işim var," diye karşılık veriyor. "Seni göremem. Mısır'dan yazacağım. Adresini ver bana yeter."

“Peki.”

Alacakaranlıkta, adresimi bir zarf parçasının üzerine yazıyorum. Bouville’den ayrıldıktan sonra, mektuplarımı yeni adresime göndermeleri için Printania Oteli’ndekilerden rica etmeli. Aslında bana mektup göndermeyeceğini biliyorum. Belki on yıl sonra görürüm onu. Belki de son olarak görüyorum. Yalnız ondan ayrılıyorum diye üzüntülü değilim, yeniden yalnızlığıma düşeceğim diye de korkmuyorum.

Ayağa kalkıyor, kapıda, dudaklarımdan hafifçe öpüyor.

Gülümseyerek, “Dudaklarını hatırlamak için yaptım bunu,” diyor.

“Ruhsal egzersizlerim için anılarımı tazelemem gerek.”

Kolundan tutup kendime çekiyorum onu. Karşı koymuyor, ama başıyla “Hayır,” diyor.

“Hayır. Bu beni ilgilendirmiyor artık. Yeniden başlanmaz... İnsanların yaradığı iş göz önüne alınınca, ilk rastladığım güzelce bir delikanlı senin yerini tutabilir zaten.”

“Peki, sen ne yapacaksın?”

“Söyledim ya, İngiltere’ye gideceğim.”

“Hayır canım, şey demek istiyorum...”

“Ha, hiçbir şey!”

Kolunu bırakmadan, tatlılıkla, “Demek seni yeniden bulduktan sonra terk etmem gerekiyor,” diyorum.

Yüzünü iyice seçiyorum şimdi. Birden soluyor, çöküveriyor. İhtiyar bir kadın yüzü, tiksindirici bir yüz. Bu yüzü bile bile takınmadığından eminim. Anny bilmediği halde, belki de kaçındığı halde beliriyor bu yüz.

Ağır ağır, “Hayır,” diyor, “hayır, sen beni yeniden bulmadın.”

Kolunu kurtarıyor. Kapıyı açıyor. Koridor ı ışık içinde.

Anny gülmeye başlıyor.

“Zavallı. Hiç talihi yok. Rolünü ilk olarak iyi oynadığı halde kimse alkışlamıyor onu. Hadi, yürü bakalım.”

Ardımdan kapının kapandığını duyuyorum.

Pazar

Bu sabah tren tarifesine baktım. Bana yalan söylemediyse beşi otuz sekiz geçe kalkan Dieppe treniyle gidecek. Ama belki de dostu, onu otomobille götürür. Sabah, Ménilmontant sokaklarında dolaştım durdum,

öğleden sonra da rıhtımlarda. Birkaç adım, birkaç duvar var aramızda. Saat beşi otuz sekiz geçse, çünkü görüşmemiz bir anı olacak, dudakları ağzıma şöyle bir değmiş olan tombul kadın, geçmişin içinde Meknès'te ve Londra'daki küçük zayıf kıza katılacak. Ama henüz orada olduğu, onu yeniden görmek, inandırmak ve her zaman birlikte yaşamak üzere alıp götürmek elimden gelebileceğine göre, hiçbir şey bitmiş sayılamaz. Kendimi yalnız hissetmiyordum henüz.

Düşüncemi Anny'den başka yöne çevirmek istedim, çünkü yüzünü ve vücudunu gözümün önüne getire getire, deli gibi sinirlenmişim: Ellerim titriyordu, ürpermeler geçiriyordum. Elden düşme kitap satıcılarının sergilerindeki kitapları karıştırmaya başladım; özellikle müstehcen kitaplara bakıyordum; ne olursa olsun insan dalıyor onlara.

Orsay Garı'ndaki saat beşi çaldı, *Kamçılı Doktor* adında bir kitabın gravürlerine bakıyordum. Gravürlerin hepsi birbirine benziyordu; çoğunda elindeki kamçıyı, koskoca çıplak kalçaların yukarısında tutmuş iriyarı sakallı bir adam görülüyordu. Saatin beş olduğunu anlayınca, elimdeki kitabı ötekilerin arasına atıp bir taksiye atlayarak Saint-Lazare Garı'na gittim.

Yirmi dakika kadar peronda dolaştım, sonra onları gördüm. Anny, kendisine bir hanımefendi havası veren kalın bir kürk manto giymişti. Yüzünde kısa bir tül de vardı. Dostunun sırtında da devetüyü bir palto. Güneşten yanmış, hâlâ genç, iri ve çok yakışıklı bir adamdı. Bir yabancı olduğu besbelli, ama İngiliz değil; belki bir Mısırlı. Beni görmeden trene bindiler. Konuşmuyorlardı. Sonra adam inip birkaç gazete satın aldı. Anny kompartımanın camını indirdi, gördü beni. Öfkelenmeksizin, anlamsız gözlerle uzun uzun baktı. Sonra adam yeniden vagona bindi; tren kalktı. O anda, eskiden birlikte yemek yediğimiz Piccadilly'deki o lokanta gözümün önüne geldi; sonra her şey kararıp kayboldu. Yürüdüm. Yorulduğumu duyunca bir kahveye girdim, uyumuşum. Garson biraz önce uyandırdı beni, bunları yarı uykulu bir halde yazıyorum.

Yarın öğle treniyle Bouville'e döneceğim. Bavullarımı hazırlamak ve bankadaki işlerimi düzenlemek için iki gün kalmam yetecek. Ayrılacağımı önceden haber vermediğim için, otelden on beş günlük fazla kira vermemi isteyecekler sanırım. Ödünç aldığım kitapları, kitaplığa geri vermem de gerekecek. Ne olursa olsun, hafta sonunda önce Paris'e dönmüş olacağım.

Değişiklikten ne kazanacağım? Bu da bir kent, birisini bir ırmak ikiye ayırıyor, öteki deniz kıyısında; bu sayılmazsa birbirlerine benziyorlar.

Çırçıplak, kısır bir toprak seçilir, içi boş kocaman taşlar yuvarlanarak getirilir oraya. Bu taşlarda, kokular, havadan daha ağır kokular tutsaktır. Kimi zaman bu kokular pencereden dışarı fırlatılırlar; sokaklarda rüzgârdan yırtılana kadar öylece kalırlar. Açık havalarda, gürültüler kentin bir ucundan girer, bütün duvarları geçtikten sonra öteki ucundan çıkar, kimi zaman da güneşin kavurduğu, donun çatlattığı bu taşların arasında dört döner.

Kentlerden korkarım. Ama onlardan dışarı çıkmamak gerek. Uzaklaşmaya kalkışacak olursanız bitkiler çemberiyle karşılaşsınız. Bitkiler, kentlere doğru kilometrelerce sürünerek yaklaşmıştır. Beklemektedir. Kent ölünce, bitkiler onu kaplayacak, taşların üzerine tırmanacak, onları sıkıştırarak, her yanlarına girecek, uzun kara kısıkaçlarıyla onları parçalayacak, delikleri tıkayacak ve her yandan yeşil ayaklar sallandıracak. Canlı oldukları sürece kentlerde kalmak gerek, kapılarına dayanmış o koca sac yığınının içine tek başına girmemek gerek, onu bir başına kıvrılmaya ve çitirdamaya bırakmamalı. Kentlerde, hayvanların deliklerinde, organik artıklarının birikintileri ardında sindirim yaptıkları ya da uyudukları saatleri seçmeyi becerirseniz, en az korkunç varlıklardan, yani minerallerden başka şeye pek rastlamazsınız.

Bouville'e döneceğim. Bitkiler, Bouville'i yalnız üç yandan sarar. Dördüncü yanında, tek başına kıpırdanıp duran bir suyla dolu koca bir delik var. Rüzgâr evlerin arasından eser. Kokular her yerde olduğundan daha kısa bir süre kalır oldukları yerde. Çünkü rüzgâr onları denizin üstüne sürer, suyun yüzünde delişmen sis parçaları gibi uzaklaşır giderler. Yağmur yağar. Parmaklıklar arasında bitkiler boy atmıştır. Budanmış, evcil, kararsız, adamakıllı etli bitkiler. Kulaklar gibi sarkan kocaman beyazımsı yaprakları vardır. Dokunsanız kıkırdak sanırsınız. Gökyüzünden düşen şu su yüzünden Bouville'de her şey beyaz ve tombuldur. Bouville'e gideceğim. Ne korkunç.

İrkilerek uyandım. Gece yarısı. Anny, Paris'ten ayrılalı altı saat oldu. Gemi denize açılmıştır. Bir kamarada uyuyordur şimdi ve güneşten yanmış yakışıklı adam güvertede sigara içmektedir.

Bouville'de salı

Özgürlük bu mu? Ta yukarılarda, bahçeler kente doğru tembelce

iniyor; her bahçede bir ev yükseliyor. Ağır ve hareketsiz denizi görüyorum; Bouville'i görüyorum. Hava güzel.

Özgürüm: Hiçbir yaşama nedeni kalmadı artık bana; denediğim bütün nedenler beni bıraktı; başkalarını da tasarlayamıyorum. Daha genç sayılırım, yeniden başlamaya yetecek gücüm var. Ama nereden başlamalı? En şiddetli korkulara, bulantılara düştüğümde beni kurtarır diye Anny'ye ne kadar güvenmiş olduğumu ancak şimdi anlıyorum. Geçmişim öldü, Bay de Rollebon öldü, Anny sadece bütün umutlarımı kırmak için geri geldi. Bahçeler boyunca uzayan şu beyaz sokakta yalnızım. Yalnız ve özgür. Ama bu özgürlük ölüme benziyor biraz.

Bugün hayatım sona eriyor. Yarın, içinde bunca zaman yaşadığım ve ayaklarımın ucunda uzanan şu kenti terk edeceğim. Burası tıkız, burjuva, halis Fransız bir ad olarak kalacak yalnız; hafızamda bir ad. Floransa, Bağdat adlarından daha yoksul bir ad. Bir zaman gelecek, "Bouville'deyken bütün gün boyunca ne yapardım?" diye soracağım. Şu güneşten, şu öğle sonrasında geriye hiçbir şey, bir anı bile kalmayacak.

Bütün hayatım arkamda kaldı. Onu tepeden tırnağa görüyorum. Onunla ilgili pek az şey var söylenecek, kaybedilmiş bir partidir hayatım; hepsi bu. Bouville'e tantanayla girişimin üzerinden üç yıl geçti. Birinci partiyi kaybetmiş, ikincisini oynamak istemiş, onu da kaybetmiştim. Birden, insanın her zaman kaybettiğini öğrendim. Kazanacaklarına inanan yalnız kodoşlardır. Ben de Anny gibi yapacağım artık, öldükten sonra yaşamaya devam edeceğim. Yemek, uyumak; uyumak, yemek. Ağır ağır, usul usul var olup gitmek; ağaçlar, bir su birikintisi, tramvaydaki kırmızı banket gibi.

Bulantı biraz yakamı bıraktı. Ama geri döneceğini biliyorum; benim normal halim o. Ne var ki bugün, vücudum onu kaldıramayacak kadar bitkin. Hastalar da, kimi zaman acılarını duymayacak kadar bitkin düşerler. Canım sıkılıyor, başka bir şey değil. Ara sıra öyle şiddetle esniyorum ki, gözlerimden yaş geliyor. Derin, kopkoyu bir sıkıntı bu; varoluşun ta kendisi; benim yapıldığım hamur. Ama işi hırpaniliğe vurmuyorum, tam tersine, bu sabah yıkandım, tıraş oldum. Bu minicik bakım işlerini düşününce, onları nasıl olup da yapabildiğimi kavrayamıyorum; o kadar boşuna şeyler ki! Onları, benim yerime alışkanlıkların yaptıkları besbelli. Alışkanlıklar hâlâ canlı, uğraşıp duruyorlar, ağlarını usul usul belli etmeden kuruyorlar, sütanneler gibi yıkıyor, kuruluyor, giydiriyorlar. Yoksa beni bu tepeye getiren de mi onlar? Nasıl geldiğimi hatırlamıyorum. Dautry

merdiveninden çıktığım besbelli; peki o yüz on basamağı teker teker çıktım mı? Bu merdiveni, birazdan ineceğimi tasarlamak belki daha da güç. Oysa biliyorum bunu, biraz sonra Coteau-Vert'in aşağısında bulacağım kendimi, başımı kaldırdığımda, şimdi bu kadar yakınımda bulunan evlerin ta uzakta aydınlanmış pencerelerini göreceğim. Ta uzakta. Yukarılarda görecek ve içinden çıkamadığım, beni her yandan kuşatan, benliğimi yapan şu an, karmakarışık bir düştten başka şey olmayacak.

Ayağımın altında uzayan, Bouville'in gri kıvılcımlanışlarına bakıyorum. Güneş altında, deniz kabukları yığının, kemik parçalarına, kum tepelerine benziyor. Bu yıkıntılar arasında kaybolmuş ufacık cam ya da mika yansılarını ara sıra hafif alevler saçıyor. Deniz kabukları arasında uzayan arklar, kanallar, çukurlar, ince çizgiler bir saat sonra sokak haline girecek, bu sokaklarda duvarlar arasında yürüyeceğim. Boulibet Sokağı'nda seçebildiğim şu küçük kara adamcağızlar var ya; bir saat sonra ben de onlardan biri olacağım.

Şu tepenin üstünde, kendimi onlardan ne kadar uzak hissediyorum. Sanki başka bir türdenim ben. Bütün gün çalıştıktan sonra bürolardan çıkıyor, evlere ve meydanlara neşeyle bakıp, bu kentin, *kendi* kentleri olduğunu, bir "güzel burjuva kenti" niteliği taşıdığını düşünüyorlar. Korkmuyorlar; kendi yurtlarında olduklarını duyuyorlar. Musluklardan akan evcil kent suyundan, düğme çevrilince ampullerden yayılan ışıktan, dayanaklarla desteklenmiş melez ağaçlardan başka şey bilmezler. Her şeyin bir mekanizmaya uyarak ortaya çıktığını, dünyanın belli ve değişmez yasalara göre işlediğini günde yüz kere görürler: Boşlukta, bütün nesneler aynı hızla düşer; park yazın her gün saat altıda, kışın da dörtte kapanır; kurşun 335 derecede erir; son tramvay Hotel de Ville'den on biri beş geçe kalkar. Durgun, biraz asık suratlı kimselerdir. Yarın'ı, yani bugünün bir tekrarını düşünürler; kentlerde her sabah yeniden ortaya çıkan tek bir gün vardır. Pazarları, bu tek günü az buçuk süslerler. Avanaklar! Güven dolu, kalın suratlarını görecekmişim düşündükçe tiksinti kaplıyor içimi. Yasalar yaparlar, bayağı romanlar yazarlar, çocuk yapmak budalalığına düşmekten kurtulamazlar. Ama o koskoca, ne idüğü belirsiz doğa, kentlerine girmiş, her tarafa, evlerine, bürolarına, kendilerine bile sızmıştır. Doğa kıpırdamaz, olduğu gibi durur; onlar, içleri dolduğu, doğayı soludukları halde farkında değildirler. Kentin dışında, yirmi kilometre uzakta olduğunu sanırlar doğanın. Onu *görüyorum* ben, bu doğayı *görüyorum*. Baş eğişinin tembellikten geldiğini biliyorum; yasaları olmadığını da biliyorum, onun

düzenliliği sandıkları şey... Doğanın alışkanlıkları var yalnız, yarın değiştirebilir onları.

Bir değişiklik olsa, doğa birden kıvranmaya başlasa, ne olur? O zaman doğanın şuracıkta olduğunu anlar, yüreklerinin çatlayacak gibi çarptığını duyarlar. Dalgakıranları, savunma duvarları, elektrik santralleri, izabe fırınları, şahmerdanları o zaman ne işlerine yarayacak? Her zaman gerçekleşebilir bu, hatta biraz sonra bile; işaretleri var zaten. Sözgelimi, gezmeye çıkmış bir aile babası, kırmızı renkli bir paçavranın, rüzgâra kapılmış gibi sokağın öte yanından kendine doğru geldiğini görecektir. Paçavra yanına geldiği zaman bunun, sürünüp duran, sıçrayan, toza bulanmış, kokmuş bir et parçası; kasılıp gevşedikçe kan fışkırtarak su akıntılarında yuvarlanıp giden işkenceye uğramış bir vücut parçası olduğunu görecektir. Ya da bir anne, çocuğunun yanağına bakarken, “Ne olmuş yanağına, sivilce mi çıkıyor?” diyecek ve etin biraz şişip yarılarak ortaya çıkan çatlağın dibinde bir üçüncü gözün, güleç bir gözün belirmediğini görecektir. Ya da ırmakta yüzen birinin sazlara değdiği zaman duyduğu okşayışlara benzer okşayışlar kaplayacak gövdelerini. O zaman, elbiselerinin birer canlı haline geldiğini anlayacaklar. Bir başkası ağzını bir şeyin tırmaladığını duyacak; aynaya yaklaşıp bakınca dilinin, ayaklarını oynatıp damağını tırmalayan capcanlı, kocaman bir kırkayak haline girmiş olduğunu görecektir. Tükürmek isteyecek onu, ama kırkayak gövdesinin bir parçası haline gelmiş olduğu için elleriyle çekip koparmak zorunda kalacak. Yeni sözler kullanarak adlandırılması gereken bir yığın şey ortaya çıkacak; taş-göz, üç-köşeli-kocaman kol, ayak-parmağı-koltuk değneği, örümcek-çene. Sıcak yatağında uykuya varmış olan kimse, mavimsi bir toprak üstünde, Jouxtebouville’in bacalarını hatırlatan, göğsü doğru kırmızı ve bembeyaz yükselen, yarısı toprağa gömülü tüylü ve soğan gibi yuvarlak kocaman yumruları olan uğultulu bir erkek organları ormanında çırpıplak uyanacak. Ve kuşlar onların çevresinde uçuşacak; onları gagalayacak ve kanatacak. Yaralardan tohumlar akacak ağır ağır; küçük kabarcıklarla dolu ılık cam gibi saydam, kanla karışmış tohumlar. Ya da böyle bir şey olmayacak, göze görünür bir değişiklik çıkmayacak ortaya, ama insanlar bir sabah pencerelerini açınca, nesnelerin üzerine çökmüş olan ve bekler gibi duran bir çeşit korkunç anlamla şaşıracaklar. Yalnız bu olacak, ama kısa bir zaman sürse de insanlar yığın yığın intihara kalkışacaklar. Evet, böyle! Değişik olsun biraz, görelim; daha fazlasını istemiyorum. Birden yalnızlığa gömülmüş kimseler de görülecek. Yapayalnız, korkunç iğrençlikleri içinde

yapayalnız insanlar sokaklarda koşuşacak; gözleri bir yere dikili, dertlerinden hem kaçıp hem onu içlerinde taşıyarak, ağızları açık, kanatlarını çırpın dil-böcekleriyle önümden yorgun argın geçecekler. O zaman katıla katıla güleceğim; gövdem, düğünçiçekleri ve kasımpatıları gibi açılan ne idüğü belirsiz pis kabuklarla kaplı olsa bile güleceğim. Sırtımı bir duvara dayayıp önümden geçtikleri sırada, “Biliminiz nerede? Hümanizminiz ne oldu? Düşünen kamış onurunuzdan ne haber?” diye haykıracağım. Korkmayacağım, hiç olmazsa şu anda korktuğumdan fazla korkmayacağım. Hangi değişiklik olursa olsun, bu, varoluşun şu ya da bu biçime girmesi olacak. Bir yüzü ağır ağır yiyen bütün gözler, fazlalık olacak, ama ilk ikisinden daha fazlalık değil. Benim asıl korkum varoluştan.

Karanlık bastırıyor, kentte ilk ışıklar yandı. Tanrım! Kent, bütün geometrisine rağmen ne kadar *doğal* görünüyor; gecenin altında nasıl da ezilmiş gibi. Öyle... besbelli ki, buradan onu gören yalnız ben miyim acaba? Ayaklarının altında, doğanın derinliklerine gömülmüş bir kenti, bir tepenin doruğundan seyreden başka bir Cassandra yok mu? Olsa ne olur sanki? Ona ne söyleyebilirim ki?

Gövdem yavaşça doğuya dönüyor; biraz sallanıyor, sonra yürümeye koyuluyor.

Çarşamba, Bouville’de son günüm

Otodidakt’ı bulmak için kenti baştan başa dolaştım. Eve gitmediği besbelli. İnsanların sevmediği bu zavallı hümanist, utanç ve korku içinde rasgele dolaşıp duruyordur şimdi. Başına gelenlere pek şaşırmadım, çünkü yumuşak ve korku dolu kafasının, bir rezaleti üzerine çeker gibi olduğunu uzun zamandır hissediyordum. Kabahati o kadar az ki; genç çocuklar için duyduğu o alçakgönüllü ve uzak aşka, şehvet adı verilemez bile; hümanizmin bir çeşidi sayılabilir bu. Ama bir gün kendisini yapayalnız bulması gerekiyordu. Bay Achille gibi, benim gibi. Bizim türümüzden o, iyi niyetli bir kimse. Artık yalnızlığın içine girdi, bir daha çıkmamak üzere. Kültür düşleri, insanlarla anlaşma üzerine kurduğu düşler, birden yıkılıp gitti. Önce korkuyu, yılgıyı duyacak; uykusuz geceler geçirecek, sonra bitip tükenmeyen sürgün günleri art arda sökün edecek. Akşamları, kitaplığın avlusuna gelip dolaşacak, pırıl pırıl yanan pencerelere uzaktan bakacak ve uzun kitap raflarını, deri ciltlerini, sayfalarında tüten kokuyu hatırlayınca

içi gidecek. Onunla birlikte çıkmadım diye üzüldüyorum, ama kendi istemedi, hatta kendisini yalnız bırakmamı rica etti; yalnızlık denilen meslekte çıraklığa başlıyordu. Mably Kahvesi'nde yazıyorum bunları. Kahveye önemseyerek girdim; patronu, kasadaki kızı seyretmek ve onları son olarak gördüğümü iyice hissetmek istiyordum. Ama Otodidakt'ı unutamadım bir türlü. Allak bullak olmuş sitem dolu yüzü; kana bulanmış yakası gözümün önünden gitmedi. Bu yüzden kâğıt istedim, başına gelenleri yazacağım şimdi.

Öğleden sonra saat ikiye doğru kitaplığa gittim. Şöyle düşünüyordum: "İşte kitaplık. Buraya son olarak giriyorum."

İçeride pek az insan vardı. Burasını görmek içimi sızlatıyordu. Çünkü bu kitaplığa bir daha hiç gelmeyeceğimi biliyordum. Salon sanki buhardan yapılmış gibi hafifti; gerçek değildi sanki, al renge bulanmıştı; batan güneş, kadınlara ayrılmış okuma masalarını, kapıyı, kitapların sırtlarını kızıla boyuyordu. Bir an, yaldızlı yapraklarla dolu bir ormanın bitkileri arasında yürüyormuşum gibi tatlı bir duyguya kapıldım; güldüm. "Çoktan beri gülmemiştim," diye düşündüm. Korsikalı, ellerini arkasına kavuşturmuş, pencereden bakıyordu. Ne görüyordu acaba? Impétraz'ın kellesini mi? "Ben ne Impétraz'ın kellesini, ne silindir şapkasını ne de redingotunu göreceğim bir daha; altı saat sonra Bouville'den ayrılmış olacağım." Geçen ay ödünç almış olduğum iki kitabı, Korsikalının yardımcısına ayrılmış masanın üzerine bıraktım. Yeşil bir fiş koparıp verdi bana.

"Buyurun Bay Roquentin."

"Teşekkürler."

Şöyle düşündüm: "Onlara borcum yok artık. Burada hiç kimseye bir şey borçlu değilim. Birazdan, *Rendez-vous des Cheminots*'nun patronu kadınla da vedalaşacağım. Özgürüm." Biraz duraksadım, şu son saatleri Bouville'de uzun bir gezinti yapıp Victor Hugo Bulvarı'nı, Galvani Caddesi'ni, Tournebride Sokağı'nı görerek mi geçirsem acaba? Ama bir ormanın loş zeminini andıran kitaplık öyle durgun, öyle katkısızdı ki var olan bir yer bile denemezdi ona; bulantı da uğramamıştı semtine. Sobanın yanına oturdum. *Journal de Bouville*'i masanın üzerine bırakmışlar. Uzanıp aldım:

"Köpeği tarafından kurtarılan..."

"Remiredon'un sahibi, Bay Dubosc, dün akşam, bisikletiyle Naugis

Fuarı'ndan dönerken..."

Şişman bir kadın, gelip yanıma oturdu. Şapkasını yanına koydu. Burnu, bir bıçağın elmaya saplandığı gibi yüzüne saplanmış sanki. Burnun altında, müstehcen bir delik, her şeyi küçümsercesine büzülüyor. Çantasından ciltli bir kitap çıkardı, çenesini tombul ellerine dayayarak dirseklerini masanın üzerine koydu. Karşımda, ihtiyar bir adam uyuyordu. Tanıyordum onu; çok korktuğum o gece bu adam da kitaplıktaydı. O da korkmuştu sanırım. "Bütün bunlar ne kadar uzakta kaldı şimdi," diye düşündüm.

Saat dört buçukta Otodidakt içeri girdi. Elini sıkıp onunla vedalaşmak istedim. Ama son konuşmamız pek hoşuna gitmemiş olmalı ki, şöyle uzaktan bir selam verip her zamanki gibi içinde bir dilim ekmek ve bir çikolata bulunması gereken küçük beyaz bir paketi benden epeyce uzağa koymak üzere yürüdü. Biraz sonra, resimli bir kitapla geri döndü ve kitabı paketinin yanına koydu. "Son olarak görüyorum onu," diye düşündüm. Yarın akşam, daha ertesi günün akşamı, ondan sonraki akşamlar, bu masaya gelecek ve ekmeğiyle çikolatasını yiyerek kitap okuyup duracak. Bir fare gibi kemirip durmaya devam edecek; Nabaud'nun, Nadeau'nun, Nodier'nin, Nys'in kitaplarını okuyacak. Okurken, ara sıra küçük defterine bir özdeyiş yazmak için duracak. Oysa ben Paris'te, Paris sokaklarında yürüyeceğim; yeni insanlar göreceğim. O burada bulunduğu, düşünceli, ablak yüzünü lambalar aydınlattığı sırada, benim başımdan neler geçecek acaba? Serüven denen aldanışa kapılmak üzere olduğumu tam zamanında hissettim. Omuzlarımı silkip gazeteyi okumaya koyuldum:

"Bouville ve çevresi:

Monistiers:

1931 yılı boyunca jandarma kuvvetlerinin yapmış olduğu çalışmalar: Monistier Jandarma Komutanı Başçavuş Gaspard ile yanındaki dört jandarma; yani Lagoutte, Nizan, Pierpont ve Ghil, 1931 yılı boyunca boş durmadılar. Gerçekten de jandarmalarımız, 7 ağır suç, 82 suç, 159 uygunsuzluk, 6 intihar ve üçü ölümle sonuçlanan 15 otomobil kazasıyla uğraşmışlardır.

Jouxtebouville:

Jouxtebouville Trompetçileri Dostluk Derneği. Bugün, genel prova ve

yıllık konser için kart dağıtımı yapılacak.

Compostel:

Belediye başkanına Legion d'honneur verme töreni.

Bouville'li turist (Bouville İzçiler Birliği, 1924):

Bu akşam, saat 20.45'te aylık toplantı, 10. Ferdinand Byron Sokağı, Salon A. Gündem: Son tutanağın okunması. Mektuplaşmalar, yıllık ziyafet, 1932 ödentileri, mart ayı gezilerinin programı, çeşitli sorular, yeni üyeler.

Hayvanseverler (Bouville Derneği):

Gelecek perşembe, saat 15.00'ten 17.00'ye kadar, salon C, 10. Ferdinand-Byron Sokağı, Bouville, genel toplantı, mektuplarınızı, başkana, dernek merkezine; Galvani Caddesi, 154'e gönderiniz.

Bouville Çoban Köpekleri Kulübü... Bouville Savaş Sakatları Birliği...
Taksi Patronları Sendikası... Bouville Ecoles Normales Dostları Komitesi..."

Ellerinde çantaları, iki liseli çocuk içeri girdi. Korsikalı, lise öğrencileri sever, çünkü onları babaca gözaltında tutabilir. Sık sık, sırf zevki için, iskemlelerinin üzerinde kıpırdanıp durmalarına, gevezelik etmelerine göz yumar, sonra hırsız gibi yaklaşarak arkalarına dikilir ve çıkışmaya başlar: "Sizin gibi yetişkin delikanlılar böyle mi davranır? Bu halinizi düzeltmezseniz kitaplık yöneticisi olan bay, müdürünüze şikâyetle bulunacak." Çocuklar karşı gelecek olurlarsa korkunç gözleriyle bakar onlara: "Adlarınızı söyleyin bakayım!" Okudukları kitaplarla da ilgilenir. Kitaplıktaki bazı kitaplar, kırmızı bir haçla işaretlenmiştir; cehennemin ta kendisidir onlar. Gide'in, Diderot'nun, Baudelaire'in yapıtları ve tıp kitapları bunlar arasındadır. Liseli bir öğrenci, bu kitaplardan birini okumak isterse Korsikalı hemen işaret ederek öğrenciyi bir köşeye çağırır ve sorguya çeker. Biraz sonra parlar, sesi bütün okuma salonunu doldurur: "Siz yaştakiler için çok daha ilgi çekici kitaplar var. Öğretici kitaplar var. Ödevlerinizi yaptınız mı bakalım? Hangi sınıftasınız? Onda mı? Peki, saat dörtten sonra yapacak bir şeyiniz yok mu? Öğretmeniniz buraya sık sık gelir, sizi söyleyeceğim ona."

Öğrenciler sobanın yanında dikilmiş duruyorlardı. Küçüğünün çok güzel koyu renk saçları vardı, teni neredeyse saydam, küçücük ağzı

yaramaz ve gururlu. Bıyıkları yeni terlemiş irikıyım arkadaşı, dirseğine dokunup bir şeyler fısıldadı ona. Küçük yanıt vermedi, ama yüzünde güven ve küçümseme dolu hafif bir gülümseyiş belirdi. Sonra ikisi birden, acele etmeksizin raflardan bir sözlük seçtiler ve kendilerine yorgun bakışlarını çevirmiş olan Otodidakt'a yaklaştılar. Sanki onu görmüyor gibiydiler, ama gelip Otodidakt'ın tam yanına oturdular. Küçük esmer öğrenci Otodidakt'ın solunda, irikıyım arkadaşı da onun solunda yer almıştı. Ellerindeki sözlüğü hemen karıştırmaya başladılar. Otodidakt, salona şöyle bir göz gezdirdi. Sonra okumaya devam etti. Hiçbir okuma salonu, bundan daha güven verici bir görünüşte olamazdı; çıt bile çıkmıyordu; şişman kadının soluğunu duyuyordum yalnız, kitaplara eğilmiş başlardan başka şey görülmüyordu. Bununla birlikte daha o anda tatsız bir olayın ortaya çıkacağını sezdim. Kitaplara dalmış gibi başlarını eğmiş olan bütün bu insanlar bir komedi oynuyorlardı sanki; biraz önce üstümüzden bir acımazlık soluğunun geçişini duymuştum.

Okumam sona ermişti, ama gitmeye karar veremiyordum; gazetemi okur gibi yaparak bekliyordum. Merakımı ve tedirginliğimi artıran şey, ötekilerin de beklemesiydi. Yanımdaki kadın kitabının sayfalarını daha çabuk çeviriyor gibi geliyordu bana. Birkaç dakika geçti, sonra fısıltılar işittim. Başımı yavaşça kaldırdım. Çocuklar önlerindeki sözlüğü kapamışlardı. Küçük esmer konuşmuyordu, kibarlık ve ilgiyle dolu yüzünü sağa doğru çevirmişti. Omzunun arkasında yarı yarıya saklanmış olan sarışın arkadaşı kulak kabartıyor ve kıs kıs gülüyordu. "Acaba konuşan kim?" diye düşündüm.

Konuşan Otodidakt'tı. Yanındaki genç çocuğa eğilmiş, gözleri gözlerinde, ona gülümsüyordu; dudaklarının kıpırdadığını ve ara sıra uzun kirpiklerinin titrediğini görüyordum. Böyle genç görünüşlü halini bilmiyordum onun; hoş bir adam oluvermişti. Ama ara sıra sözünü kesiyor ve arkasına korkuyla bakıyordu. Öğrenci, onun söylediklerini sanki bir su gibi içiyordu. Bu sahnenin olağanüstü bir yanı yoktu, yeniden okumaya başlamak üzereydim ki öğrencinin, elini arkasından masanın kenarında ağır ağır kaydırıldığını gördüm. Otodidakt'ın göremediği bu el bir süre yoluna devam etti ve çevresini yoklamaya koyuldu; sonra şişman sarışının koluna rastlayınca ona bir çimdik attı. Otodidakt'ın söyledikleriyle sesini çıkarmadan dalga geçen sarışın, boş bulunmuştu. Birden yerinden fırladı, şaşkınlık ve hayranlıkla ağzı adamakıllı açıldı. Esmer öğrenci saygılı ilgi halini bozmamıştı. Bu yaramaz elin, onun eli olduğuna inanmak zordu.

“Ona ne yapmak istiyorlar acaba?” diye düşündüm. İğrenç bir şeyin ortaya çıkmak üzere olduğunu anlıyordum. Bunu engellemek için henüz geç olmadığını da farkındaydım. Bir ara ayağa kalkıp Otodidakt’ın yanına gitmeyi ve omzuna vurarak onunla konuşmayı düşündüm. Ama tam o sırada kendisine baktığımı gördü; konuşmasını hemen kesti ve tedirgin bir halle dudaklarını sımsıkı kapattı. Cesaretim kırılmış bir halde, başımı hemen döndürdüm ve gazetemi okuyormuş gibi yaptım. Ama şişman kadın kitabını itmiş ve başını kaldırmıştı. Sanki büyülenmiş gibiydi. Kadının boşanacağını hissediyordum. Oradakilerin hepsi durumun patlak vermesini *istiyorlardı*. Ne yapabilirdim? Korsikalıya göz attım: Pencereden bakmıyordu artık, bize doğru yarı dönmüş duruyordu.

On beş dakika geçti. Otodidakt yeniden fısıldamaya başlamıştı. Ona bakmaya cesaret edemiyordum, ama gençleşmiş, sevgi dolu halini ve üzerine çöktüğü halde fark etmediği ağır bakışları gözümün önüne kolayca getiriyordum. Bir aralık güldüğünü duydum, çocukça, tiz bir gülüştü bu; içimi korkuyla doldurdu. Pis çocuklar, bir kediye suda boğmaya hazırlanıyorlardı sanki. Sonra birden fısıltılar kesildi. Bu sessizlik korkunç geldi bana, işin sonuydu bu, öldürücü andı. Gazetenin üzerine eğilmiştim, okuyor gibi yapıyordum, ama bir şey okuduğum yoktu, kaşlarımı kaldırıp elimden geldiğince yukarı bakarak, sessizliğin içinde karşımda olup bitenleri görmeye çalışıyordum. Başımı hafifçe çevirince gözücüyle bir şey yakaladım; bu demin masa boyunca ilerlemiş olan küçük ve beyaz eldi. Gevşemiş, yumuşak ve istekli bir halde sırtüstü duruyordu; denize girdikten sonra güneşte ısınan bir kadının tembel çıplaklığı vardı üzerinde. Esmer ve tüylü bir nesne korka korka yanına geliyordu onun. Tütünden sararmış kalın bir parmaktı bu; küçük ve beyaz elin yanında bir erkeklik organının bütün kabalığıyla görünüyordu. Parmak bir aralık durdu, kaskatıydı, yumuşak avuca yönelmişti, sonra birden çekinerek okşamaya başladı onu. Şaşırmamıştım, ama öfkelenmiştim. Otodidakt’a; budala, içine düştüğü tehlikeyi anlamıyor muydu? Bir kurtuluş yolu vardı, bir tek şans vardı: İki elini masanın üzerine, kitabının iki yanına koyup hiç kıpırdatmadan dursaydı başına geleceklerden bu seferlik kurtulurdu. Ama bu şansını kaçıracağını *biliyordum*. Parmak, hareketsiz duran elin üzerinde usul usul, alçakgönüllülükle gidip geliyordu, üzerine çökmeye cesaret edemeyip ona hafifçe değiyordu, sanki kendi çirkinliğinin bilincindeydi. Birden başımı kaldırdım, bu inatçı gidiş gelişe dayanamıyordum. Uyarmak için, Otodidakt’ın bakışlarını yakalamaya çabalıyor ve hızla öksürüyordum.

Ama Otodidakt, gözlerini kapamış, gülümsüyordu. Öteki eli masanın altında kaybolmuştu. Öğrenciler gülmüyorlardı artık, sapsarı kesilmişlerdi. Küçük esmerin dudakları kenetlenmişti, korkuyordu; olayların kendi gücünü aştığını hissetmişe benziyordu. Ama elini çekmiyordu, masanın üzerinde, biraz kasılmış halde hareketsiz tutuyordu onu. Arkadaşı korkmuş ve aptallaşmış bir halle ağzını açıyordu.

Korsikalı o sırada haykırmaya başladı. Kimse duymadan gelip Otodidakt'ın iskemlesinin arkasında durmuştu. Yüzü pancar gibiydi, güler gibi bir hali vardı, ama gözleri kıvılcımlar saçıyordu. Oturduğum yerde sıçradım, ne var ki üzerimden ağır bir yük kalkmış gibi oldu: Bekleyiş, dayanılmayacak kadar ağırdı. Bunun bir an önce sona ermesini istiyordum. İsterlerse Otodidakt'ı dışarı atsinlar, ama bu bir an önce sona ersin. Çarşaf gibi bembeyaz kesilmiş iki öğrenci, göz açıp kapayıncaya kadar çantalarını alıp ortadan kaybolmuşlardı.

Öfkeden çılgına dönmüş olan Korsikalı, "Gördüm sizi, bu kez gördüm," diye haykırıyordu. "Yalan diyemezsiniz artık. Söyleyecek misiniz, bunu da inkâr etmeye kalkışacak mısınız, ha? Yaptığınız dümeni görmüyorum sanıyordunuz değil mi? Benim gözlerim kör değil aslanım. Dur bakalım, sırası gelecek, biraz sabırlı ol, yakaladığım zaman ona pahalıya mal olacak diyordum. Adınızı da, adresinizi de biliyorum. Patronunuz Bay Chuillier'i de tanıyorum. Kitaplık yöneticisinden mektup alınca, yarın asıl o şaşıracak. Değil mi? Susun!" diye haykırdı gözlerini devirerek. "Bu işin burada kalacağını da sanmayın sakın. Fransa'da mahkemeler var, sizin gibi herifler için. Beyefendi bilgi ediniyordu sözüm ona, kültürünü artırıyordu. Kitaplar için ya da bir şey sormak için gelip beni rahatsız ediyordu. Bunları hiçbir zaman yutmadım, ne sandınız siz?"

Otodidakt şaşırılmış görünmüyordu. Bunu yıllardır beklemiş olmalı. Korsikalının çıt çıkarmadan gelip arkasında duracağı ve kulaklarında öfkeli bir sesin çınlayacağı günü yüz kere gözünün önüne getirmiş olmalı. Ama her akşam kitaplığa gelmekten ve harıl harıl okumaktan geri kalmıyordu. Arada bir hırsız gibi, beyaz eli ya da belki de küçük bir çocuğun bacağını okşuyordu. Yüzünde daha çok bir baş eğiş görüyordum.

"Ne demek istediğinizi anlamadım," diye kekeledi, "ben buraya yıllardır gelirim."

Kızmış gibi, şaşırılmış gibi görünmek istiyor, ama inançla yapmıyordu bunu. Olayın burada olduğunu, hiçbir şeyin onu durduramayacağını, onu dakika dakika yaşamak gerektiğini biliyordu.

Yanımdaki kadın, “Aldırmayın söylediklerine, gördüm ben,” dedi. Ağır ağır yerinden kalktı, “Hem de ilk görüşüm değil. Geçen pazartesi, bundan biraz geç, neler yaptığını gördüm, ama bir şey söylemek istemedim. Gözlerime inanamıyordum doğrusu. İnsanların bilgi edinmek için geldikleri ciddi bir yerde, bir kitaplıkta yüz kızartıcı şeyler olabileceğine inanmazdım. Benim çocuğum yok, ama evlatlarını çalışsınlar diye buraya gönderen ve onların rahatsız edilmediklerini sanan, üstelik bunun gibi canavarların çocukların ödevlerini yapmalarına bile engel olduklarını bilmeyen annelere acıyorum doğrusu.”

Korsikalı, Otodidakt’a yaklaştı:

“Hanımın dediklerini duydunuz, değil mi?” diye haykırdı suratına. “Numara yapmaya kalkışmayın. Aşağılık herif, sizi herkes gördü.”

Otodidakt onurlu bir şekilde, “Ağzınızı bozmamanızı rica ederim,” dedi. Bu da rolünün bir parçasıydı. Belki her şeyi açıklamak, kaçmak isterdi, ama rolünü sonuna kadar oynamak zorundaydı şimdi. Korsikalıya bakmıyordu, gözleri büsbütün kapalı gibiydi. Kolları iki yanına sarkmıştı, bir ölü gibi solgundu. Sonra birden yüzü kıpkırmızı kesildi.

Korsikalı öfkeden boğulacak gibiydi:

“Ağzımı bozmayayım mı? Pis herif! Sizi görmediğimi mi sanıyorsunuz? Gözetlediğimi söylemedim mi? Aylardır gözetliyordum sizi.”

Otodidakt omuzlarını silkip kitabına dalmış görünmeye çalıştı. Yüzü kızarmış, gözleri dolmuştu, çok ilgi duyuyormuş gibi bir hali vardı; bir Bizans mozağinin röprodüksiyonuna dikkatle bakıyordu.

Kadın, Korsikalıya bakarak, “Amma pişkin adam, okumaya devam ediyor,” dedi.

Korsikalı kararsızdı. O sırada, Korsikalının yıldırıldığı çekingen ve uysal bir delikanlı olan yardımcısı, masanın ardından ağır ağır ayağa kalkmış, sesleniyordu: “Paoli, ne oluyor?” Kararsızlık dolu bir an geçti, bu iş burada kalır diye umutlandım bile. Ama Korsikalı içinde bulunduğu durumu düşünüp kendini gülünç bulmuş olmalı. Sesini çıkarmayan kurbanına ne diyeceğini bilemeden sinirli bir halle, iyice gerilip boşluğa koca bir yumruk attı. Otodidakt korku içinde döndü. Ağzı açık, Korsikalıya bakıyordu; gözlerinde korkunç bir ürküntü vardı.

“Beni döverseniz şikâyet ederim,” dedi güçlkle. “Kendi isteğimle gideceğim buradan.”

Ben de ayağa kalktım, ama iş işten geçmişti. Korsikalı zevkle inleyerek,

yumruğunu ansızın Otodidakt'ın burnuna yapıştırdı. Bir an esmer bir yumruk ve bir yenin üstünde, Otodidakt'ın utanç ve acıyla açılmış güzelim gözlerinden başka şey göremedim. Korsikalı yumruğunu çekince Otodidakt'ın burnu kanamaya başladı. Ellerini yüzüne kapamak istedi, ama Korsikalı ağzının kenarına bir kere daha vurdu. Otodidakt iskemlesine yığılarak çekingen ve tatlı gözlerle önüne baktı. Burnundan akan kan, elbisesine bulaşıyordu. Sol eliyle kanayan burnunu silmeye çabalarken, sağ elini masanın üzerinde gezdirerek paketini bulmaya çalışıyordu.

Kendi kendine konuşuyormuş gibi, "Gidiyorum," dedi.

Yanımdaki kadının benzi atmıştı, gözleri parıldıyordu, "Pis herif, çok iyi oldu!" dedi.

Öfkeden titriyordum. Masanın çevresini dolanıp bacaksız Korsikalıyı yakasından tutarak havaya kaldırdım; masanın üzerine çalacaktım. Masmavi olmuştu, çırpınıp duruyor, beni tırmalamaya çalışıyordu, ama kısa kolları yüzüme yetişmiyordu. Hiçbir şey söylemiyordum, burnunun üzerine bir yumruk yapıştırıp yamyassı etmek istiyordum sadece. Anlamıştı bunu, yüzünü korumak için dirseğini kaldırdı. Korktuğunu görünce sevinmiştim. Birden bağırıp çağırmaya başladı:

"Yabani herif, bırak beni! Sen de mi onun gibisin yoksa?"

Onu niçin bıraktım, hâlâ şaşıyorum. İşlerin karışmasından mı korkmuştum? Yoksa Bouville'de geçirdiğim tembellik yılları beni yumuşatmış mıydı? Eskiden olsa, çenesini dağıtmadan bırakmazdım onu. Ayağa kalkabilmiş olan Otodidakt'a döndüm. Ama bana bakmak istemiyordu, başı önüne eğik, paltosunu askıdan almak üzere ilerledi. Kanı dindirmek ister gibi sol eliyle biteviye burnunu yokluyordu. Ama kan durmuyordu. Otodidakt'ın fenalaşmasından korkuyordum. Kimseye bakmadan mırıldandı.

"Yıllardır gelirim buraya..."

Ayaklarını yere basar basmaz, bacaksız Korsikalı durumu egemenliği altına almıştı:

"Defolun buradan," dedi Otodidakt'a. "Bir daha da adımınızı atmayın, yoksa sizi polisle dışarı attırırım."

Otodidakt'a merdivenin altında yetiştim. Tedirgindim, onun utancından utanıyordum, ne söyleyeceğimi bilmiyordum. Beni görmüyormuş gibi bir hali vardı. En sonunda mendilini çıkardı, içine bir şeyler tükürdü. Burnu daha az kanıyordu.

"Gelin bir eczaneye gidelim," dedim beceriksizce.

Yanıt vermedi. Okuma odasından gürültüler geliyordu. Hepsi birden konuşuyor olmalı. Kadın tiz bir kahkaha attı.

Otodidakt, “Bir daha hiç gelmeyeceğim buraya,” dedi. Arkasına dönüp ne yapacağını bilmez gibi merdivene, okuma salonunun girişine bakıyordu. Başını çevirince burnundan gelen kan, takma yakasıyla boynunun arasından aşağı aktı. Ağzı ve yanakları kana bulanmıştı. Kolundan tutarak, “Gelin,” dedim.

Ürpererek, şiddetle çekti kendini:

“Bırakın beni!”

“Yalnız kalmanız doğru olmaz. Yüzünüzü yıkamak, ilaç sürmek gerek.”

Biraz önce söylediklerini tekrarlıyordu: “Bırakın beni rica ederim efendim, bırakın beni!”

Neredeyse bir sinir buhranına tutulacaktı. Uzaklaşmasına engel olmak istemedim. Batan güneş bir ara kambur sırtını aydınlattı, sonra gözden kayboldu. Kapının eşiğinde, yıldız biçiminde bir kan lekesi vardı.

Bir saat sonra

Ortalık alacakaranlık, güneş batıyor, tren iki saat sonra kalkacak. Parkı, bir uçtan öbür uca ilk olarak geçtim, Boulibet Sokağı’nda dolaşıyorum. Buranın Boulibet Sokağı olduğunu *biliyorum*, ama tanımıyorum onu. Genel olarak bu sokakta yürüdüğümde, kapkalin bir sağduyu yığınının geçiyormuşum gibi gelirdi bana. Hantal ve geniş Boulibet Sokağı kaba saba ciddiliği, katranlı kambur yüzeyiyle, zengin kasabalardan geçtikleri zaman, bir kilometreden fazla, her iki yanlarında kocaman iki katlı binaların uzadığı kentlerarası yolları hatırlatıyordu. Köy yolu diye adlandırdığım bu sokak, bir ticaret limanına hiç uymadığı ve iğreti durduğu için hoşuma gidiyordu. Evler, bugün de yerli yerinde, ama bir kır evi görünüşlerini kaybetmişler, birer apartman haline girmişler. Biraz önce parkta da aynı izlenime kapılmıştım; bitkiler, çimenler, Olivier Masqueret fıskıyesi, anlamsız olmak için çaba harcayarak bir inatçılık görünümüne bürünmüşlerdi. Anlıyorum şimdi: Beni ilk bırakan, kent. Daha Bouville’den ayrılmadım, ama şimdiden orada değilim. Bouville susuyor. Bana hiç aldırmadan, eşyasını, bu akşam ya da yarın yeni gelenlere taptaze sunabilmek için derleyip düzenleyerek örten bu kentte hâlâ iki saat kalmak zorunda oluşum garibime gidiyor. Her zamankinden daha fazla unutulmuş

hissediyorum kendimi.

Birkaç adım atıp duruyorum. İçine düştüğüm bu tüm unutuluşu tadıyorum: İki kent arasındayım, biri bilmiyor beni, öteki artık tanımıyor. Beni kim hatırlar? Londra’da bulunan etine dolgun bir kadın belki. Peki ama, düşündüğü *ben* miyim acaba? Sonra o adam da var, o Mısırlı. Belki şimdi odasına girmiş, onu kolları arasına almıştır. Kıskaç değilim, bu kadının öldükten sonra yaşamaya devam ettiğini biliyorum. Karşısındaki adamı bütün varlığıyla sevse bile bir ölü kadın aşkından başka şey olmaz bu. Onun son canlı aşkını ben yaşadım. Ama adam ona zevk duyurabilir. Kadın, ruhsal kargaşa içine batıyor ve kendinden geçiyorsa varlığında kendisini bana bağlayan bir şey kalmamış demektir. Zevk duyuyorsa ben, onun için sanki hiç karşısına çıkmamış bir insandan farksızım, beni bir anda içinden çıkarıp attı demektir; dünyadaki bütün bilinçler de beni içlerinden attılar, boşadılar. Tuhafıma gidiyor bu. Oysa var olduğumu iyice biliyorum, burada *bulunduğumu* biliyorum.

“Ben” deyince bir boşluk duygusuna kapılıyorum. Öyle unutulmuşum ki, kendimi iyice hissetmek elimden gelmiyor. Benden kalan bütün gerçeklik, var olduğunu hisseden varoluş sadece. Yavaş yavaş, uzun uzun esniyorum. Kimse, hiç kimse için! Antoine Roquentin ne ki? Soyut bir şey o. Bilincimde kendimle ilgili ufacık, renksiz bir anı sallanıyor. Antoine Roquentin... Birden “ben” soluklaşıyor, soluklaşıyor, işte söndü.

Pırıl pırıl, hareketsiz, bomboş bilinç, duvarların arasına konulmuş; kendi kendine sürüp gidiyor. Kimse yok bu bilincin içinde artık. Biraz önce birisi *ben*, *benim* bilincim diyordu. Kim? Dışarıda gürültülü sokaklar vardı; bilinen renkleri ve kokuları ile sokaklar. Kimsenin olmayan duvarlar ve kimsenin olmayan bir bilinç kaldı geriye. Hepsi şu: duvarlar ve bu duvarlar arasında bir kişiliğe bağlı olmayan canlı, ufacık bir saydamlık. Bilinç bir ağaç gibi, bir tutam ot gibi var. Uyuyup duruyor, sıkılıyor. Dallardaki kuşlar gibi küçük varoluşlar bulunuyor içinde. Bir görünüyor, bir kayboluyorlar. Gri gökyüzü altında, şu duvarlar arasında unutulmuş ve bırakılmış bilinç. Varoluşunun anlamı da şu: Bilinç, fazlalık olmanın bilincidir. Genişler, dört bucağa yayılır, koyu renkli duvarın üzerinde, lambalar boyunca ya da karşıda akşamın sisleri içinde kendini kaybetmeye uğraşır. Ama *hiçbir zaman* unutmaz kendini; bu durumda bile kendini unutan bir bilinç olmanın bilincidir. Onun alın yazısı bu. Boğuk bir ses şunları fısıldıyor: “Tren iki saat sonra kalkacak.” Sesle birlikte bu sesin bilinci de var. Bir yüzün bilinci de var. Kana bulanmış, ağır ağır geçiyor; gözlerinden yaşlar

akıyor. Bu yüz duvarlar arasında değil, hiçbir yerde değil. Ortadan kayboldu, onun yerini başı kana bulanmış kambur bir gövde alıyor, ağır adımlarla uzaklaşıyor, her adımda duruyor sanki, ama durmuyor. Karanlık bir sokakta yürüyen bu gövdenin bilinci de var. Gövde yürüyor, ama uzaklaşmıyor. Karanlık sokak bitmiyor, hiçlik içinde kayboluyor. Bu sokak duvarların arasında değil, hiçbir yerde değil. Sonra, “Otodidakt kentte dolaşıp duruyor,” diyen bir sesin bilinci var.

Ama aynı kentte değil, hayır, bu anlam taşımayan duvarların arasında değil; Otodidakt, kendisini unutmayan yırtıcı bir kentte dolaşıyor. Onu düşünenler var: Korsikalı, şişman kadın, belki de kentteki herkes. Henüz kaybolmuş değil o, ben dediği şeyi kaybedemez. İşkenceyle kıvranan; iyice öldürmedikleri kanlı benliğini unutamaz. Dudakları, burun delikleri acır durur, “Canım acıyor,” diye düşünür. Yürür, yürümesi gerek. Bir an dursa, kitaplığın duvarları dört bir yanını çevirir, hapseder onu; Korsikalı yanı başında biter ve aynı sahne, bütün ayrıntılarıyla yeniden başlar. Kadın pis pis gülümseyerek, “Bu aşağılık herifleri prangaya vurmali,” der. Yürür, evine gitmek istemez, Korsikalı, iki öğrenci ve kadın, onu odada da beklemektedirler. Sahne yeniden başlar. “Yalan söylemeye kalkmayın, gördüm sizi.” Şöyle düşünür: “Tanrım, keşke şunu yapmamış olsaydım, keşke yapmak elimden gelmeseydi, gerçek olmasaydı bu!”

Kaygılı yüz, bilincin önünde gelir ve gider. “Belki canına kıyacak.” Hayır, bu yumuşak ve her yanı çevrili ruh ölümü düşünemez.

Bilincin, bilgisi de var. Duvarların arasında durgun ve bomboş olan, içini dolduran kimseden kurtulmuş ve hiçbir kişiliğe bağlı bulunmadığı için korkunçluk niteliğini edinmiş olan kendini, yer yer görür. Ses fısıldar: “Bavullar fişe geçirildi. Tren iki saat sonra kalkıyor.” Duvarlar, sağa ve sola kayar. Asfaltın da, demir satan mağazaların da, kışla pencerelerinin de bilinci var. Ses fısıldıyor, “Son olarak.”

Otel odasında, Anny’nin, tombul Anny’nin, yaşlanmış Anny’nin bilinci, acı çekişin bilinci var; ayrılıp giden ve bir daha dönmeyecek olan duvarların arasında bilinçlidir acı. “Sonu gelmeyecek mi bunun?” Ses duvarlar arasında bir caz havası tutturmuş: *Some of these days*. Bitmeyecek mi bu? Ve melodi arkadan, yavaşça, yakalamak için geliyor, sesi bastırıyor ve ses durmayı beceremeden şarkı söylüyor; gövde ilerliyor ve bütün bunların bilinci var; yazık ki bilincin de bilinci var. Acı çekecek, ellerini ovuşturacak, kendine acıyacak hiç kimse yok ama. Kimse. Bu, dörtyol ağızlarının katışıksız bir acısı; unutulmuş bir acı. Ama kendini unutamayan

bir acı. Sonra ses, “İşte *Rendez-vous des Cheminots*,” diyor ve Ben, bilincin içinden fışkırıyor; *Benim* bu, yani Antoine Roquentin, birazdan Paris’e hareket edeceğim, patron kadına veda etmek için geldin buraya.

“Size allahaısmarladık demeye geldim.”

“Gidiyor musunuz Bay Antoine?”

“Paris’e yerleşeceğim. Değişiklik olsun diye.”

“Şanslısınız.”

Bu koca yüze, nasıl değdirebiliyordum dudaklarımı? Vücudu artık benim değil. Dün bile, siyah yün elbisenin altında, vücudunu gözümün önüne getirebilirdim. Bugün elbise, öte yanına geçilmezlik niteliği kazanmış. Derisinin altında damarları belli olan bu beyaz vücut bir düş müydü?

“Sizi arayacağız,” diyor patron kadın. “Bir şey içmez misiniz? Ben ısmarlıyorum.”

Oturuyoruz, kadeh tokuşturuyoruz.

Sesini biraz alçaltıyor. Kibar bir acımayla, “Size çok alışmıştım. Ne iyi anlaşıyorduk,” diyor.

“Görmeye gelirim sizi.”

“Tabii, Bay Antoine. Bouville’den geçtiğiniz zaman, şöyle bir uğrayıp bizim de hatırımızı sorarsınız. Gidip Bayan Jeanne’a bir merhaba diyeyim, hoşuna gider diye düşünmelisiniz. İnsanların ne olduklarını öğrenmek hoşagiden bir şey değil mi? Zaten, tanıdıklar gelip bizi görürler her zaman. Gemici müşterilerimiz vardır, açık denizlerde çalışırlar, kimi zaman iki yıl görmem onları, Brezilya’da ya da New York’tadırlar. Bordeaux’da ulaştırma işleriyle uğraştıkları da olur. Sonra bir gün ansızın ortaya çıkarlar, ‘Günaydın Bayan Jeanne,’ derler. Birlikte bir kadeh içeriz. İsterseniz inanmayın, ama hangi içkiyi sevdiklerini hatırlarım. Aradan iki yıl geçmiş olsa da, ‘Bay Pierre’e susuz bir vermut, Bay Leon’a da bir cinzano getirin,’ derim Madeleine’e. ‘Patron, nasıl hatırladın?’ derler. Ben de, ‘Mesleğim bu benim,’ diye karşılık veririm.”

Salonun dibinde şişman bir adam var, Jeanne ile birkaç günden beri yatıyor. Çağırıyor kadını:

“Patroncuğum!”

Ayağa kalkıyor kadın:

“Özür dilerim Bay Antoine.”

Garson kız geliyor yanıma:

“Demek bizi bırakıp gidiyorsunuz?”

“Paris’e gidiyorum.”

Kurula kurula, “Paris’te kaldım ben,” diyor. “İki yıl, Siméon’da çalıştım. Ama burasını özledim.”

Bir an duraksıyor, sonra bana başka söyleyeceği olmadığını fark ediyor:

“Eh, öyleyse güle güle Bay Antoine.”

Elini önlüğüne silip uzatıyor.

“Hoşça kal Madeleine.”

Gidiyor. *Journal de Bouville*’i alıyorum, ama o saat bırakıyorum, çünkü biraz önce, kitaplıkta baştan aşağı okudum bu gazeteyi.

Patron kadın geri gelmiyor: Tombul ellerini tutkuyla mıncıklayan dostunun avuçlarına bırakmış.

Tren kırk beş dakika sonra kalkıyor.

Vakit geçsin diye paramı sayıyorum.

Aylık bin iki yüz frank, fazla bir şey değil. Ama kendimi biraz zora sokarsam yetmesi gerek. Üç yüz franklık bir oda, yiyecek için günde on beş frank, geriye dört yüz elli frank kalıyor. Bu, çamaşır, ufak tefek masraflar ve sinema için. Şimdilik iç çamaşırına ve elbiseye ihtiyacım yok. Dirsekleri biraz parlıyor, ama elbiselerimin ikisi de temiz; bakımlı giyersem daha üç dört yıl yeter bana.

Tanrım! Bu bitki hayatını sürecektir olan *ben* miyim? Günlerimi nasıl geçireceğim? Dolaşacağım. Tuileries Parkı’na gidip bir demir iskemleye oturacağım; daha doğrusu para vermeyeyim diye bir taş sıraya. Bir şeyler okumak için kitaplıklara gideceğim. Sonra? Haftada bir kere sinema. Peki sonra pazar günleri kendime bir Voltigeur ısmarlayıp tüttürecek miyim, Luxembourg Parkı’ndaki emeklilerle kroke oynamaya gidecek miyim? Otuz yaşında! Acıyorum kendime. Ara sıra, “Elimde kalan üç yüz bin frangı bir yılda harcasam daha iyi etmiş olmaz mıyım?” diye düşünüyorum. Sonra ne olacak? Bana ne sağlayabilir bu? Yeni elbiseler mi? Kadınlar mı? Yolculuklar mı? Hepsini gördüm; bunlar bitti artık, sağlayacakları sonuç çekmiyor beni. Bir yıl sonra, kendimi şimdiki kadar bomboş bulacağım; tek bir anım bile olmayacak, ölüm karşısında korkup duracağım.

Yaş otuz! 14.400 frank yıllık gelir. Her ay karşılığı alınan kuponlar. Oysa yaşlı bir kimse değilim ben. Bir şey versinler yapayım, ne olursa olsun... Başka şey düşünsem daha iyi, çünkü şu anda, kendi kendime komedi oynuyorum. Hiçbir şey yapmak istemediğimi çok iyi biliyorum: Bir şey yapmak, bir parça varoluş daha yaratmak demektir, oysa şu durumda gerektiği kadar varoluş var.

Aslında, kalemi elimden bırakamıyorum. Bulantıya kapılacağım diye korkuyorum, yazarken onu geciktiriyorum gibime geliyor. Bu yüzden aklıma geleni yazıyorum.

Beni sevindirmek isteyen Madeleine, bir plak göstererek uzaktan sesleniyor:

“Sizin plağınız Bay Antoine, sevdiğiniz plak, son olarak dinlemek ister misiniz?”

“Lütfen.”

Kibarlık olsun diye böyle diyorum, yoksa caz dinleyecek durumda değilim pek. Ama yine de dikkat edeceğim, çünkü Madeleine’in dediği gibi, bu plağı son olarak dinliyorum. Çünkü, eski bir plak bu, çok eski, taşra için bile eski sayılır; Paris’te boşuna arayacağım onu. Madeleine, plağı gramofona koymaya gidiyor, şimdi dönecek; çelik iğne, çizgilerin içinde zıplamaya, gıcırdamaya başlayacak ve çizgiler onu helezon biçiminde, plağın merkezine kadar getirdiklerinde sona erecek bu, *Some of these days*’i söyleyen boğuk ses ebediyen susacak.

Başlıyor.

Güzel sanatlarla acılarını avutan avanaklara ne buyrulur. “Zavallı amcam öldüğü zaman Chopin’in *Prelüdleri* bana acımı öyle unutturdu ki!” diyen Bigeois halam gibi, konser salonları; gözlerini kapayarak, solgun yüzlerini alıcı anten haline getiren bu ezik, bu talihin sillesini yemiş kimselerle ağzına kadar doludur. Yakaladıkları seslerin, tatlı ve besleyici bir halde içlerine aktığını düşünürler. Acılarının, tıpkı genç Werther’in acıları gibi müzik haline girdiğini sanırlar. Güzelliğin, yaralarını sardığına inanırlar. İnekler.

Bu müzikte, acı dindirme niteliği bulup bulmadıklarını bana söylemelerini isterdim. Biraz önce mutluluk içinde yüzmekten çok uzaktım. Dıştan bakılınca, düşünmeden paramı sayıp duruyordum. Ama derinlerde, gece gündüz yakamı bırakmayan ve belirlenmemiş sorgular, dilsiz şaşkınlıklar şeklini almış olan bütün şu düşünceler kıpırdamadan duruyordu. Anny’yle, boşa gitmiş hayatımla ilgili düşünceler. Daha altta da *bulantı*, bir şafak gibi çekingen duruyordu. Ama o anda müzik duyulmamıştı; üzüntülü ve durgundum. Çevremdeki bütün nesneler benimle aynı maddeden, yani bir çeşit sakil acıdan yapılmıştı. Dünya o kadar çirkindi; dışımda, masanın üzerindeki şu kirli bardaklar, aynanın lekeleri, Madeleine’ in önlüğü ve patron kadının şişman sevgilisi, dünyanın varoluşunun kendisi o kadar çirkindi ki, kendimi yakınlarımın yanında gibi

rahat hissediyordum.

Şu anda saksofonun şarkısı duyuluyor. Utanıyorum. Küçücük, parlak bir acı doğdu; bir örnek acı. Saksofonun dört notası. Gidip geliyorlar; “Bizim gibi yapmak, *ölçüyle* acı çekmek gerekir,” diyorlar sanki. Evet, doğru! Ben de bu biçimde acı çekmek isterim tabii. Ölçüyle, hoşgörülüğe kapılmadan, kendime acımadan, kupkuru bir katışksızlıkla acı çekmek. Ama bardağımın dibinde biram ılıksa, aynada koyu renkli lekeler varsa, fazlalıksam; en içten ve en katışksız acım, ayıbalığı gibi, hem bir yığın et hem gepgeniş bir deriyle ve insanın içine dokunan ıslak, ama kötülük dolu gözlerle sürüklenip hantallaşıyorsa bu benim kabahatim mi? Hayır, plağın üzerinde çepçevre dönen ve gözlerimi kamaştıran bu ufak elmas acının, dindirici olduğu söylenemez kuşkusuz. Alaycı bile değil; kıvançla dönüyor, kendinden başkasıyla ilgilenmeyerek, bir orak gibi dünyanın tatsız yakınlığını kesip attı, dönüyor şimdi ve hepimiz; Madeleine’i, şişman adamı, patron kadını, beni ve masaları, banketleri, lekeli aynayı, bardakları, birlikte bulduğumuz, evet sadece birlikte bulduğumuz için kendimizi varoluşa bırakmış olan hepimizi, düzensizliğimiz içinde, günlük aldırmazlığımız içinde yakaladı: Kendi hesabıma ve onun *önünde* varolanlar hesabına utanıyorum.

Bu ufacık acı, var olan bir şey değil. İnsanın canını sıkıyor bu nitelik; yerimden kalkıp plağı üzerine konduğu yuvarlaktan çekip alsam, iki parça etsem bile ona dokunmuş olmam. O, ötede kalıyor, her zaman herhangi bir şeyin, bir sesin ya da bir keman notasının ötesinde. Kat kat varoluşun ötesinden kendini açığa vuruyor; sımsıkı ve incecik. Onu yakalamak istediğinizde varoluşlardan başka şeyle karşılaşmıyorsunuz; anlamsız varoluşlara çarpıp duruyorsunuz. Hepsinin ardında kalıyor, onu duyduğumu bile söyleyemem; ben onu açığa vuran sesleri, hava titreşimlerini duyuyorum. Varoluşmuyor o, çünkü fazlalık hiçbir yanı yok; onun dışında her şey ona göre fazlalık. O *olan* bir şey.

Ben de *olmak* istemiştim. Hatta bundan başka bir şey istemedim. İşte hayatımın gizli temeli: Aralarında ilişki yok gibi görülen bütün çabalarımın altında aynı isteği buluyorum: varoluşu içimden atmak, anları yağlarından sıyırmak, bükmek, kurutmak, kendimi temizlemek, katılaştırmak, sonunda bir saksofon notasının kesin ve belirli sesini verebilmek. Bu bir kıssa konusu bile olabilir. Şöyle anlatabiliriz: Yanlış dünyaya gelmiş bir zavallı vardı. Öteki insanlar gibi, parkların, kahvelerin, ticaret kentlerinin dünyasında var olup gidiyor ve tabloların ardında Tintoretto’nun devlet adamları,

Gozzoli'nin cesur Floransalarıyla; kitap sayfalarının ardında Fabrice del Dongo ve Julien Sorel ile gramofon plaklarının ardında kupkuru, uzun caz yakarılarıyla birlikte, bambaşka dünyalarda yaşadığına kendini inandırmak istiyordu. İyice sersemlik ettikten sonra durumu kavradı; artık gözleri açılmıştı, bunda bir yanlışlık olduğunu anladı; aslında bir kahvede, bir bardak ılık biranın karşısındaydı. Oturduğu yerde ne yapacağını bilmeden kaldı; "Ben bir budalayım," diye düşündü. Tam bu sırada, varoluşun öbür yakasında, ancak uzaktan görülebilen ve yaklaşılamayan öteki dünyada, ufak bir melodi dans etmeye, şarkı söylemeye başladı. "Benim gibi olmak, ölçüyle acı çekmek gerek."

Ses söylüyor:

*Some of these days
You'll miss me honey*

Plağın burası çizilmiş olmalı, cızırdayıp duruyor. Ama insanın içini daraltan bir şey var. O da şu: İğnenin plak üzerinde öyle kısaca öksürmesi, melodiye hiç dokunmuyor. Melodi öyle uzakta ki! Bunu da anlıyorum, plak çizik olup eskiyebilir, şarkıcı kadın belki de ölmüştür, ben birazdan buradan ayrılıp trenime bineceğim. Ama bir şimdi'den öteki şimdi'ye düşen geçmişsiz ve geleceksiz varoluş ardında, her gün biraz daha ayrışan, pul pul dökülen ve ölüme doğru kayan şu seslerin ardında melodi, hiç değişmeden, sınıksız ve genç bir halde acımasız bir tanık gibi duruyor.

Ses kesildi. Plak biraz gıcırdayıp duruyor. Yersiz bir düşten sıyrılan kahve, varoluş zevkini geviş getirip duruyor. Patron kadının yüzü kıpkırmızı; yeni dostunun beyaz yanaklarını çimdikliyor, ama bir türlü renk getiremiyor onlara. Ölü yanakları bunlar. Kılımı kıpırdatacak halim yok, uyukluyorum. New York'ta bir apartmanın yirminci katında sıcaktan bunalan, yeni tıraş olmuş, kalın kara kaşlı bir Amerikalıyı düşünüyorum. New York'un üzerinde gökyüzü kavrulmaktadır, gökyüzünün mavisini tutuşmuştur, koskoca sarı alevler gelip damları yalar, Brooklynli çocuklar, mayolarıyla sulama borularının karşısına geçecekler. Yirminci kattaki karanlık oda, sıcaktan kavrulmaktadır. Kalın kaşlı Amerikalı soluk soluğadır; ter damlaları yanaklarından aşağı süzülür. Sırtında bir gömlek, piyanosunun başına oturmuştur. Ağzında bir tütün tadı, düşüncesinde belli belirsiz bir melodi hayaleti vardır. *Some of these days*. Tom, kış cebindeki içki şişesiyle birazdan gelecek, ikisi birden deri koltuklara gömülüp ağzına kadar dolu

bardaklarla viski içecekler ve gökyüzünün ateşi gelip göğüslerini yakacak; sıcak ve sınırsız bir uykunun ağırlığını duyacaklar. Ama önce şu melodiyi not etmeli. *Some of these days*. Terli el, piyanonun üzerindeki kalemi yakalıyor. *Some of these days, you'll miss me honey*.

Böyle olmuştu. Böyle olmuş olsa da olmasa da önemi yok. Melodi böyle ortaya çıkmıştı. Kömür kaşlı Musevi'nin yitik vücudunu seçmişti ortaya çıkmak için. Adam, kalemi tembel tembel tutuyor ve ter damlaları yüzük dolu parmaklarından kâğıda damlıyordu. Niçin ben olmayayım bu? Bu mucizenin gerçekleşmesi için niçin ille de o bira ve viski fıçısı herif gerekli oluyordu?

"Madeleine, şu plağı yeniden koyar mısınız? Gitmeden önce bir daha dinleyeyim."

Madeleine gülmeye başlıyor. Gramofonun kolunu çeviriyor, işte başladı. Kendimi düşünmüyorum ki. Bir temmuz günü, odasının kara sıcağı içinde bu melodiyi yaratmış olan adamı düşünüyorum. Melodinin *içinden*, saksofonun bembeyaz ve mayhoş sesleri içinden onu düşünmeye çalışıyorum. Bunu o yarattı. Dertleri vardı, işleri gerektiği gibi yürümüyordu; ödenecek faturalar (sonra herhangi bir yerde, kendisini istediği gibi düşünmeyen bir kadın da olmalıydı), üstelik insanları erimiş yağ birikintilerine çeviren şu korkunç sıcak da vardı. Bütün bunlarda güzel ya da yüce bir yan yoktu. Ama bu şarkıyı dinlediğim ve onu bu adamın ortaya koyduğunu düşündüğüm zaman, acısını ve terleyişini... duygulandırıcı buluyorum. Talihi varmış. Bunun farkına da varmamış olmalı. Şöyle düşünmüştür: "Talihim yaver giderse bu dalga elli dolar kazandırır bana." Doğru. Yıllardan beri ilk olarak bir adam duygulandırıcı görünüyor gözüme. Bu adamla ilgili bilgiler edinmek isterdim. Ne çeşit dertleri olduğunu, evli mi, yoksa bekâr mı olduğunu öğrenmek isterdim. Hümanizm dolayısıyla değil, tam tersine. Bu melodiyi yazdığı için. Onu tanımak isteğini duymuyorum. Belki de ölmüştür zaten. İstedğim, onunla ilgili birkaç şey öğrenmek ve ara sıra bu plak çaldığı zaman kendisini düşünmek sadece. Öyle sanıyorum ki, Fransa'nın yedinci kentinde, bir garın yakınında kendisini düşünen birisinin bulunduğu ona söylenseydi, kılını bile kıpırdatmazdı. Ama onun yerinde olsaydım mutluluk duyardım. Gıpta ediyorum ona. Gitmem gerek. Kalkıyorum, ama bir an duraksıyorum; zenci kadının şarkısını dinlemek istiyorum. Son olarak.

Söylüyor. İşte kurtulmuş iki kişi: Musevi ve zenci kadın. Kurtulmuş. Belki tüm kaybolmuş olduklarına, varoluşun içine batıp gittiklerine

inanmışlardı. Oysa, onları düşündüğüm gibi, tatlılıkla kimse beni düşünemez. Kimse düşünemez. Anny bile. Onlar benim için birer ölü, birer roman kahramanı sayılabilirler; varoluş günahından temizlemişler kendilerini. Baştan başa değil kuşkusuz, ama bir insanı elinden geldiğince temizlemişler. Bu düşünce, birden allak bullak ediyor beni, çünkü bundan umudumu kesmiş bulunuyordum. Bir şeyin hafifçe bana süründüğünü duyuyorum, ama kıpırdamaya cesaret edemiyorum; çünkü kaçmasından korkuyorum. Unutmuş olduğum bir şey bu: bir çeşit sevinç.

Zenci kadın söylüyor. İnsan, varoluşunu haklı çıkarabilir mi yani? Azıcık haklı çıkarabilir mi? Olağanüstü bir çekingenlik duyuyorum. Çok umutlu olmamdan gelmiyor bu. Karda saatlerce yürüdükten sonra, her yeri donmuş halde ılık bir odaya birdenbire giren bir kimseye benziyorum. Böyle bir adamın, kapının yanında, hâlâ üşüyerek duracağını ve ağır ürperişlerin bütün vücudunu saracağını düşünüyorum.

*Some of these days
You'll miss me honey.*

Deneyemez miyim ben?.. Bir müzik parçası söz konusu değil tabii... Ama başka bir türü deneyemez miyim? Bir kitap olması gerekiyor bunun; başka şey ortaya koyamam ki. Ama bir tarih kitabı değil, çünkü tarih, var olmuş olan bir şeyden söz eder; oysa bir var olan başka bir var olanın varoluşunu haklı çıkaramaz. Benim yanılgım, Bay de Rollebon'u canlandırmaya çalışmaktı. Başka çeşit bir kitap yazmalıyım. Ne çeşit olacağını pek iyi bilmiyorum, ama bu kitapta, basılmış sözcüklerin ardında, sayfaların ardında varoluşmayan, varoluşun üstünde bulunan bir şeyin bulunduğu sezilmeli. Gerçekleşmeyecek bir hikâye olabilir ya da bir serüven. Bu kitabın çelik gibi sert ve güzel olması; insanlara, varoluşları yüzünden utanç duyurması gerek.

Gidiyorum, içimde bir belirsizlik duyuyorum. Karar verecek cesaretim yok. Yeteneğimden kuşku duymasaydım... Ama hiçbir zaman, evet hiçbir zaman bu çeşit bir şey yazmadım. Tarih yazıları yazdım, doğru, hem de yığınla. Bir kitap. Bir roman. Bu romanı okuyup "Antoine Roquentin yazdı bunu. Kahvelerde vakit geçiren kızıl saçlı bir adammış," diyecek kimseler bulunacak ve zenci kadının hayatını nasıl düşünüyorsam, onlar da benim hayatımı öyle düşünecek, değerli ve yarı masalımsı bir şey olarak görecekler. Bir kitap. Bu, her şeyden önce sıkıcı ve yorucu bir çalışma

olacak tabii, üstelik varoluştan da, var olduğumu duymaktan da alıkoymayacak beni. Ama kitabın yazılıp bittiği, ardımda kaldığı bir an gelecek ve öyle sanıyorum ki, onun aydınlığının azıcığı geçmişimin üzerine düşecek. Belki o zaman, bu kitap sayesinde, hayatımı tiksinti duymadan hatırlayabileceğim. Belki bir gün, tam şu anı, trene binme zamanının gelmesini iki büklüm beklediğim şu kasvetli anı düşününce, yüreğimin hızla çarptığını duyacak ve “Her şey o gün, o anda başlamıştı,” diyeceğim. Ve kendimi (geçmişte, yalnız geçmişte) kabul etmek elimden gelecek belki.

Gece bastırıyor. Printania Oteli’nin birinci katında, iki pencere aydınlandı. Yeni Gar’ın şantiyesi buram buram ıslak tahta kokuyor: Yarın Bouville’e yağmur yağacak.

5. Ogier P..., Günce’de kendisinden sık sık söz edilecektir. İcra kâtibi olan bu adamı, Roquentin, 1930 yılında Bouville Kitaplığı’nda tanımıştır. “Otodidakt” kendi kendini eğitmiş, okul dışında bilgi edinmiş kimse anlamına gelir. (Ç.N.)

6. Germain Berger: *Mirabeau-Tonneau et ses amis*, sayfa: 406, not 2, Champion, 1906. (Y.N.)

7. Bir dizesinde on iki hece olan klasik Fransız şiir biçimi. (Y.N.)

8. Döllenmesiz üreme. (Y.N.)

9. Shako adı verilen şapkaların kenarına takılan Avustralya devekuşu tüyü, daha sonra şapka bu adı almıştır. (Y.N.)

10. Lüks lokantalarda alevler içinde masaya getirilen bir tür tatlı. (Y.N.)

11. Section française de l’Internationale ouvrière, 1905’te kurulmuş Fransız sosyalist partisi. (Y.N.)